ION ARAMĂ

CÎMPIA DE FOC

ROMAN

ION ARAMĂ

CÎMPIA DE FOC

ROMAN

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI – 1978

Cartea de față continuă acțiunea romanului „Trecătoarea de fier", apărut în 1977.

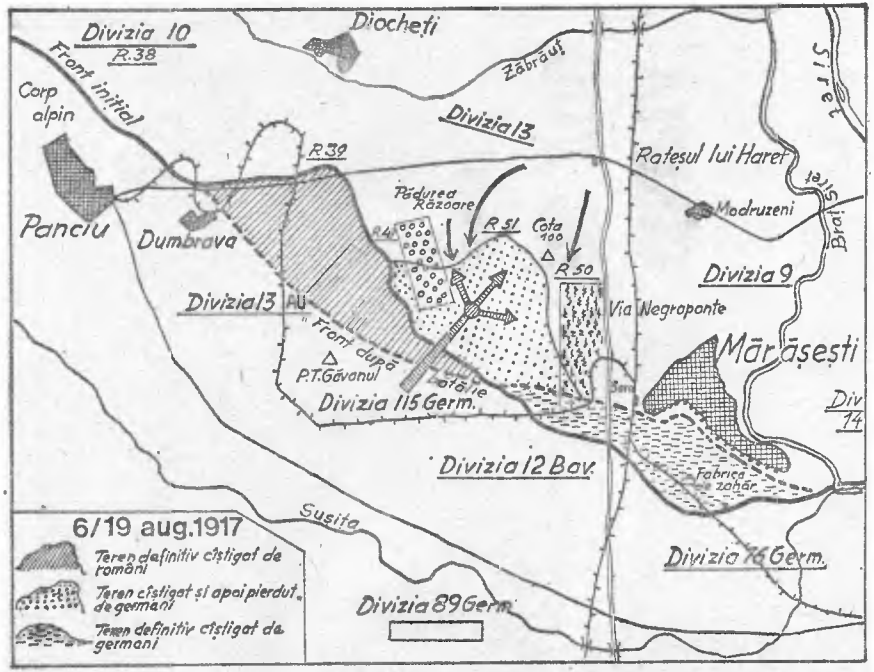

BĂTĂLIA DE LA RĂZOARE
(După Const. Kirițescu: Istoria războiului pentru întregirea României)

CAPITOLUL I

1.

— Eşti un monstru, spuse Fräulein Grete. Un monstru cu idei geniale.

Omul înalt, adus de spate, se ridică din fotoliu. În salonul larg, plin de lumină, cu mobile puţine şi joase, el părea şi mai înalt. Se apropie de fereastra care dădea în stradă. Pe caldarîm duruiau surd roţile unor tunuri grele, trase de cîte patru perechi de cai voinici. În cîteva clipe, zgomotul deveni asurzitor ; o vibraţie profundă şi egală stăpîni aerul din cameră ; zgomotul descrescu, se auziră zornăind mărunt păhărelele de pe tava de argint. Omul adus de spate vorbi, fără să se întoarcă spre Fräulein Grete :

— Sînt un profesionist, păpuşo. Înţeleg să-mi fac meseria cît mai bine. Dacă aş fi învăţător, aş pregăti nişte şcolari model. Dacă m-aş face negustor, aş ajunge un om bogat.

— Nu te văd practicînd altă meserie, rîse ea. S-ar spune că ai fost creat pentru asta. Sau o faci din patriotism ?

— Patriotism ! Poveste bună pentru ziare. Într-o seară, după ce beau un pahar de coniac mai mult, o să-ţi povestesc cîte ceva din viaţa mea. Patria, în ce mă priveşte, e cel care plăteşte mai bine. Am lucrat pentru un ţar şi pentru doi cancelari ; ba o dată mi s-a întîmplat să aduc

unele servicii guvernului majestăţii sale britanice. Dar astea sînt poveşti de spus după ce ies la pensie. Dacă apuc să ies la pensie....

Dansatoarea îşi clătină capul mic ; buclele blonde jucară decorativ pe mătasea albastră, aruncată neglijent deasupra fotoliului în care şedea. Oftă, îşi examină unghiile îngrijite şi spuse pe un ton voit indiferent :

— Nu-mi place starea dumitale de spirit. De fapt, te cunosc de-un an de zile şi tot n-am izbutit să aflu ce gîndeşti.

— Nici nu trebuie. Ar fi o inutilă pierdere de vreme. E război, drăguţo, şi în război n-ai timp să gîndeşti. Acţionezi, asta-i !

Fräulein Grete ciuguli delicat cîteva stafide de pe farfurioară şi-şi turnă în păhărel. Omul adus de spate se aşeză din nou în fotoliu, îşi scoase ceasornicul din buzunarul vestei, îl privi gînditor o clipă, îl vîrî la loc şi lovi măsuţa cu palma :

— Să-ţi spun ce trebuie să faci. Te îmbraci în doliu şi ieşi pe stradă. Te duci în piaţă, în staţiile de tramvai, la brutărie... Oriunde vezi lume adunată. Scoţi batista, începi să suspini : „Săracii românii noştri !" Se va găsi cineva să te întrebe despre ce e vorba. „Cum, n-aţi aflat ? Am fost învinşi la Mărăşeşti..." Şi plîngi mai tare. După asta, te prefaci că ai văzut un poliţist şi o iei din loc.

— Şi dacă apare într-adevăr un poliţist ?

— Mai bine să nu apară. Dacă e de-al nostru, o să te ia la zor că-i plîngi pe români. Poate să te şi aresteze. Avem instrucţiuni să reprimăm orice manifestări patriotice. Iar dacă poliţistul e român, iar nu-i bine. O să te acuze că răspîndeşti zvonuri.

— Frumoasă încurcătură, murmură ea.

— Ai ieşit tu din încurcături mai mari. Dacă te arestează, nu te apuca să faci scandal pe stradă. Mergi liniştită la secţie, spui parola şi într-un minut eşti liberă. Dar pînă acolo, nici o vorbă, nici un protest, înţelegi ? N-avem nevoie de manifestaţii. Bucureştenii abia aşteaptă

un prilej să-şi verse necazul pe noi. Iar guvernatorul vrea linişte.

— Linişte, după ce le dau o asemenea veste ?

— Tocmai pentru asta e bună vestea. Ca să-i cuminţim. Aflînd că e jale pe front, au să se îmblînzească şi-au să-şi lase nasul mai jos.

— Crezi, într-adevăr ?

Omul adus de spate făcu o strîmbătură :

— Şefii noştri cred. Iar eu îndeplinesc ordinul lor. Nu-mi permit să am păreri personale. Se ridică, îşi netezi cu palma părul cenuşiu : Ei, destulă conversaţie, să trecem la treabă. Toată ziua de azi, asta faci : umpli Bucureştiul cu vestea cea bună.

— Bucureştiul e mare.

— Ai impresia că eşti singură ? Colegii noştri au început să umble prin oraş de cînd s-a luminat de ziuă.

Dansatoarea gustă din coniac, respiră adînc, îmbujorată de tăria băuturii, întinse spre el mîna cu paharul.

— Şi dacă lumea mă ia din scurt ? Au să mă întrebe de unde am aflat, dacă e sigur, au să-mi ceară amănunte.

— Descurcă-te. Spune-le că ştii de la un ofiţer german găzduit în locuinţa ta. L-ai auzit vorbind la telefon. Că nu ştii alte amănunte, că n-ai înţeles prea bine şi aşa mai departe. De ce nu scrie în ziare ? Păi atacul a fost dat azi-noapte şi n-au avut timp să tipărească ştirea. Totul e să-i pui pe gînduri şi să nu spui mare lucru. Ne-am înţeles ?

Ea încuviinţă din cap şi duse iar paharul la gură.

— Lasă băutura, o mustră el. O femeie îndoliată nu miroase a rachiu.

Se ridică şi plecă spre uşă. Dansatoarea îl conduse ca pe un musafir preţuit. Pe stradă se auziră paşi cadenţaţi, apoi un glas răsunător dînd un ordin în limba germană. Soldaţii, năduşiţi, cu feţele învăpăiate de căldură, începură să cînte cam fără chef. Omul adus de spate privi prin geamlîcul colorat care adăpostea intrarea casei.

— Se duc la Mărăşeşti, murmură el. Nu par prea încîntaţi, ce zici ?

Fräulein Grete privi și ea coloana nesfîrșită, chipurile anonime, uniforme, siluetele împovărate de arme, raniţe, lopeți, pături, cartușiere.

— Grăbește-te, spuse omul adus de spate. Războiul nu se face numai pe front.

2.

MARELE CARTIER GENERAL

COMUNICAT OFICIAL NR. 351
din 12 august 1917, ora 21*

Bătălia de la sud de Mărășești continuă cu înverșunare. Inamicul a atacat în tot cursul zilei cu forțe proaspete. Lupte crîncene corp la corp, atacuri și contraatacuri violente s-au succedat fără întrerupere. Un regiment rus, contraatacînd, a luat peste 400 prizonieri. Luptele sînt în curs și se desfășoară cu înverșunare fără seamăn din ambele părți.

În zorii zilei de 13 august, la locuința generalului Eremia Grigorescu se prezentă un căpitan neras, prăfuit, cu ochii roșii de nesomn. Se adresă soldatului care scotea apă din fîntînă :

— Vreau să vorbesc cu domnul general.

— Doarme, să trăiți, dom' căpitan.

— Trebuie, insistă ofițerul.

— N-a închis ochii toată noaptea, spuse încet ordonanța. Abia acum un ceas s-a culcat.

— Dar e ceva urgent, măi, băiatule. Un ordin. Mai mult decît un ordin. O chestiune de viață și de moarte.

Soldatul se legănă, nehotărît, pe picioare. În spatele lui, fereastra înaltă a casei se deschise cu un pocnet. Capul generalului apăru printre florile uitate acolo de vechiul locatar.

---

* Datele calendaristice sînt redate pe stil nou. Documentele reproduse sînt autentice.

— Ce este ?

Căpitanul salută țeapăn :

— Am onoarea, domnule general. O telegramă de la excelența sa, generalul Ragoza. Altfel, nu v-aș fi stricat somnul...

— O să dormim după război, zise Eremia Grigorescu. Dă-mi telegrama !

Luă hîrtia, o citi dintr-o privire, i-o restitui căpitanului, apoi își trecu palma peste obrazul palid, cu ochii la ordonanță :

— Băiete, adu-mi niște apă să mă spăl. Pe urmă hainele și o cafea tare. Domnule căpitan, într-un minut sosesc la punctul de comandă !

În drum spre comandament, generalul simțea că-și pierde răbdarea. Dădu pinteni calului care făcu un salt. Îl domoli, înciudat pe sine. Hotărî să-și țină firea, să judece lucrurile la rece. Telegrama generalului Ragoza, comandantul trupelor româno-ruse de la Mărășești, conținea un ordin laconic : Armata 1 română se va replia la 6 kilometri în spatele Mărășeștilor.

Scurt și dureros : să predea Mărășeștii. După ce rezistase eroic șapte zile, după ce batalioane întregi se topeau în cîteva ore de bombardament, după ce contraatacuri desperate smulgeau din mîna inamicului un petic de pămînt presărat cu cadavre...

Încercă să recapituleze evenimentele din ultimele zile. Atacul german pe direcția Focșani-Mărășești se dezlănțuise cu o violență ieșită din comun. Frontul rus cedase, în urma bombardamentului de artilerie și a atacurilor cu gaze toxice. Exista și o mare disproporție de forțe : germanii atacau cu șapte divizii împotriva celor trei divizii rusești care tocmai primiseră ordin să pornească spre nordul Moldovei, urmînd să fie înlocuite de trupele Armatei I române. Atacul i-a surprins pe ruși gata de plecare. Caii de la artilerie fuseseră uciși de gazele toxice și bateriile nu mai puteau manevra ; pozițiile infanteriei, bătute o noapte-ntreagă cu tunurile, fuseseră distruse și dezorganizate, tranșeele năruite, rețelele de sîrmă rupte... Atunci s-a cerut ajutorul armatei române. Comandamentul nostru a trimis peste Siret trupele Divi-

ziei 5, care mărşăluiau spre front urmînd să înlocuiască trupele ruse. Evenimentele cereau ca operaţia să fie făcută „din mers" ; soldaţii intrau direct în luptă, pe un teren necunoscut, după ce parcurseseră în marş forţat zeci de kilometri... Dar atacul duşman a fost oprit. În zilele următoare, trupe inamice mereu reînnoite au căutat să dezvolte începutul plin de promisiuni ale ofensivei. La Doaga, pe valea Jugastrului, la Străjescu, la cotul Şuşiţei — au avut loc lupte îndîrjite, în care românii celor patru regimente : 7, 32, 3 vînători şi 8, au ţinut piept, cu mari jertfe, loviturilor date de trei divizii germane.

După trei zile, în prelungirea frontului român, au venit şi trupele Diviziei 9. Atacurile repetate, furioase, fuseseră oprite în faţa liniei ferate Mărăşeşti-Tecuci. La 10 august o contraofensivă română a fost zădărnicită de mitralierele şi tunurile inamice, al căror foc înspăimîntător a nimicit regimente întregi.

Generalul oftă, cu gîndul la rapoartele pe care le primise în seara acelei zile tragice : din 3000 de oameni, Regimentul 34 Constanţa rămăsese cu 200 de ostaşi buni de luptă, alte regimente rămăseseră cu un singur batalion; altele raportau că li s-a redus efectivul la jumătate... În ziua următoare, o nouă contraofensivă avusese aceeaşi soartă : sacrificii mari, dar cîştig de teren neînsemnat... Numit la 12 august comandantul întregii Armate 1 române, generalul Eremia Grigorescu primea acum un ordin care-i contrazicea cele mai intime alcătuiri sufleteşti şi profesionale. O retragere în plină luptă ? se gîndi el supărat. Ne-ar duce de-a dreptul la dezastru. Cum să opreşti un inamic care te urmăreşte, îmbărbătat de succesul lui ? Cînd să organizezi noua linie de apărare ? Şi — mai ales — să părăseşti de bună voie Mărăşeştii, după ce şapte zile-n şir l-ai apărat cu atîtea sacrificii ? Cu alte cuvinte, să mă dau bătut cînd încă n-am fost bătut ! Ciudată manevră...

Calul se opri în faţa porţii pe care acum o cunoştea bine. Generalul răspunse la salutul sentinelei, descălecă, lăsă calul în grija soldatului şi intră în casa care adăpostea postul de comandă. De afară auzi glasul cuiva care repeta „aliniamentul, raportaţi ali-ni-a-men-tul !", ţăcănitul

mașinii de scris, zumzetul telegrafului de campanie. La intrarea generalului, cei aflați în încăpere se ridicară.

— Harta, ceru el în loc de salut.

Șeful biroului operațiilor desfășură harta pe masa mare din mijlocul încăperii. Eremia Grigorescu o cercetă dintr-o privire. În colțul din stînga, deasupra localității Panciu, frontul făcea un intrînd. Erau pozițiile pe care în zorii zilei, printr-un atac neașteptat, germanii le smulseseră din mîinile Corpului VIII rus.

— Cum, nemții au luat Panciu ?

— Acum o oră, domnule general. Au mutat acțiunea principală în sectorul din dreapta noastră. Au aruncat în luptă Corpul alpin. În zorii zilei au trecut de Panciu. Acum ne amenință din flanc.

— Asta-i explicația ordinului, murmură Grigorescu. Generalul Ragoza vrea să aducă frontul nostru la nivelul frontului rus. Teoretic, are dreptate.

— Ne-am apăra reciproc flancurile, spuse șeful biroului operațiilor.

— Și frontul ar avea continuitate, adăugă ajutorul său, un locotenent tînăr. Conform principiilor tactice...

— Ei bine, îl întrerupse Grigorescu, nu-i timp acum de principii tactice. Excelența sa vrea să cedăm fără luptă pămîntul de care ne-am agățat cu desperare timp de-o săptămînă ? Ne-ar blestema și pruncii din leagăn, domnilor ! Să vedem aliniamentul ordonat de generalul Ragoza...

Șeful operațiilor începu să vorbească repede, ca un școlar care recită o poezie bine învățată :

— Ordinul este să ne retragem pe linia Irești-Diocheți-Modruzeni-Ionășești...

În timp ce dicta, ajutorul său muta pe hartă stegulețele care marcau linia frontului.

— Lățimea maximă, șase kilometri, domnule general, raportă el.

— Șase kilometri, spuse tăios generalul Eremia Grigorescu. Inclusiv Mărășeștii. Un sat al cărui nume a devenit simbolul vitejiei românești. În ruptul capului, domnule colonel. Nu putem executa acest ordin.

Ofițerii din jurul mesei mari tăceau cu toții. Cuvintele generalului îi emoționaseră ; bărbatul falnic, neînfricat și optimist, comandantul care nu pierduse nici o bătălie, trecea printr-o cumpănă grea. Tot el rupse tăcerea, după cîteva clipe de gîndire :

— Caporale, fă-mi legătura cu Marele cartier.

— Trebuie să răspundem generalului Ragoza, spuse timid locotenentul.

— O să răspundem, zise Grigorescu. Să presupunem că bombardamentul de azi-dimineață a stricat legăturile telefonice ale regimentelor. Să presupunem că trimitem curieri. Curierii ajung greu, unii cad pe drum loviți de proiectile. Să zicem că peste cîteva ceasuri ordinul ajunge totuși la regimente. Cînd să mai execute oamenii mișcarea ? Să lase pozițiile și să fugă ? Manevra asta trebuia pregătită din timp, nu-i așa ? În concluzie : raportăm că datorită condițiilor luptei, n-am putut da la timp ordin trupelor să execute retragerea. Rugăm ca excelența sa să ordone trupelor ruse din dreapta noastră să nu se retragă de pe poziții pînă la căderea nopții.

— Domnule general, vă asumați o mare răspundere...

— Răspundere ? strigă generalul. Răspunderea mea e una singură !

Lovi cu muchia palmei în hartă, pe locul unde se înfruntau cele două armate, la sud de Mărășești. Muchia palmei părea ea însăși o stavilă în drumul săgeților albastre care marcau ofensiva germană.

— La aparat Marele cartier, generalul Prezan, spuse telegrafistul.

Eremia Grigorescu se apropie de telegraf, ca și cum astfel putea da mai multă tărie vorbelor sale.

— Am primit ordin... să mă retrag... dincolo de Mărășești, dictă el rar. Consider... acest ordin... o inadvertență. Dacă s-ar executa, s-ar produce mari dezastre ; în primul rînd pierderea capului de pod de pe Siret și întoarcerea Armatei a doua comandate de Averescu.

Telegrafistul mînuia cu iuțeală butonul manipulatorului care țăcănea ușor, în timp ce banda îngustă se desfășura aproape fără zgomot. Cînd încetă, liniștea aceea încordată se înstăpîni iarăși. După cîteva minute aparatul

începu să țăcăne și telegrafistul luă în mînă panglica albă cu puncte și liniuțe, descifrînd-o pe măsură ce se desfășura :

— Voi discuta... cu generalul... Scerbacev. Așteptați... noi ordine...

— Cum adică să așteptăm ? mormăi Grigorescu. În fiecare minut se pierd vieți de oameni ; ce să așteptăm ?

Se întoarse lîngă hartă. Făcu un semn și cineva îi întinse un creion roșu.

— Să așteptăm, repetă pe gînduri. Să așteptăm, dar nu cu brațele încrucișate, oameni buni. Mai întîi, niște rezerve pe direcția principală a atacului. Ah, de-am avea mai multe rezerve ! Divizia a zecea să dubleze sectorul Corpului VIII rus. Acolo se pare că inamicul va continua să preseze. Artileria diviziei să pornească spre front. Divizia a cincea să-și întărească pozițiile în pădurea Prisaca, în fața podului de la Cosmești...

Ordine grabnice porniră către unități. Telefoniștii începură să învîrtească manivelele telefoanelor, furierii scriau de zor ordinele, ofițerii-curieri luau plicul sigilat, încălecau și porneau în goană spre pozițiile acoperite de fum și de praf...

Către prînz, telegraful prinse iarăși glas. Generalul aproape că smulse banda de hîrtie din mîna operatorului, dar conținutul ei îl dezamăgi : Marele cartier cerea noi amănunte asupra situației, fără să comunice decizia cu privire la ordinul de retragere dat de generalul Ragoza.

— Transmite, caporale : inamicul trebuie împiedicat cu orice preț să dezvolte succesul. Propun să se țină frontul cu Armata întîi română și Armata a patra rusă, pînă vom putea manevra. Germanii nu sînt mai puțin obosiți și uzați decît noi.

Apoi generalul începu să dicteze, aproape fără să se mai uite pe hartă, schimbările intervenite și mișcările de trupe pe care le ordonase în urma noului atac inamic.

După altă oră de așteptare veni decizia : comandamentul româno-rus hotărîse să pună toate trupele de la Mărășești sub comanda generalului Eremia Grigorescu cu

ordinul „de a opri cu orice preț dezvoltarea ofensivei inamice pe frontul actual". Generalul răsuflă ușurat. Răspunse cu un zîmbet reținut felicitărilor pe care i le adresau ajutoarele lui și începu să se gîndească la contraofensivă.

3.

Soldatul, bărbos și gîrbovit de oboseală, părea un mosneag în uniformă. Purta căciulă în loc de cască, iar de la veston îi lipseau doi nasturi. Dacă-i priveai numai ochii, îți dădeai seama că e foarte tînăr. El sfîrși de împărțit apa, aruncă nepăsător marmida goală în căruță, își șterse cu mîneca nădușeala de pe frunte și-și puse iarăși căciula. Cătă în jur cu mulțumire, ca un om care a dus treaba la bun sfîrșit. Căpitanul se apropie de el :

— Ce-a fost la voi, acolo, măi ?

— Urgie mare, dom' căpitan. Acum patru zile am venit pe front, cu tot regimentul, în marș forțat. Nici nu ne-așezasem bine, începusem să săpăm măști, cînd i-am văzut pe nemți. Veneau ca frunza și ca iarba. Trăgeau artileriile, și-a noastră și-a lor, de duduia pămîntul. Noi, batalionul trei, eram peste șină, în rezervă ; cînd a văzut că e primejdie, dom' colonel Georgescu ne-a dat ordin să sărim în ajutor. Și-am pornit așa, ca furtuna. Ne-am năpustit cu baioneta, că nu mai era cînd să tragi. Dom' colonel Georgescu, eram lîngă el, striga și dădea comenzi ca la manevre, fără pic de teamă. Nici nouă nu ne era teamă. Alergam înainte. Colonelul s-a poticnit. Îl loviseră la picior. Cînd m-am repezit să-l pansez, l-a fulgerat un glonț drept în inimă. După aia, un căpitan a strigat că ia comanda regimentului și iar : „Înainte, flăcăi !" Am intrat în primul rînd de șanțuri. Nemții fugiseră în linia a doua, și de-acolo trăgeau ca nebunii. Căpitanul nostru a murit tocmai cînd ieșise din șanț și ne îndemna să pornim. Am plecat toți ca unul, mînioși. Nemții au început să șovăie, prea erau crînceni și întărîtați ai noștri. I-am scos și din linia a doua. I-am alergat pînă peste vale. Am intrat în

şanţurile lor şi acolo am rămas. Pe urmă s-au pus cu tunul pe noi. Dar nu ne-au putut smulge din poziţie... Seara, la apel, ne-am numărat : două sute de oameni cu opt ofiţeri. Atît a rămas din Regimentul 36. Urgie mare, dom' căpitan.

— Urgie mare, repetă căpitanul. Şi la noi, cam tot aşa. N-au scăpat teferi nici jumătate din oameni. Atacuri după atacuri. Acuma aici, în pădure. Să avem grijă de pod. Ai văzut podul, ostaş ? E întreg ?

— E întreg, dom' căpitan. Am trecut peste el acum două ceasuri, cu pîinea. Grozav pod : jos şosea, deasupra drum de fier. Le-ar prinde bine nemţilor...

— Păi de-aia nu-i lăsăm nici noi. Pe podul ăsta, într-o zi-două ar trece toată armata Kaizerului în Moldova.

Căpitanul oftă. Îşi aprinse o ţigară, întinse tabachera către ostaş :

— Ia, camarade. Ţigări „Mackensen". Le-au lăsat nemţii, pe cînd fugeau.

— Bine de ăi de şi-au lăsat numai ţigările. Alţii şi-au lăsat şi oasele p-aici.

Soldatul pufăi adînc din ţigară, tuşi, cercetă locul în jur şi spuse cu plăcere :

— V-aţi gospodărit bine aici. N-o să le fie nemţilor prea uşor.

— Pămîntul e moale, spuse căpitanul. Se sapă uşor, dar se şi dărîmă uşor. Aştepţi să treacă ghiuleaua şi nu ştii cînd se surpă şanţul pe tine.

— Parcă la atac... mormăi soldatul. Alergam din răsputeri, răcneam ca nebunii, i-am văzut cu ochii mei cum fugeau din calea noastră. Dar mai încolo, după un muşuroi, începe o mitralieră să ne toace. Într-un minut, juma' de companie era la pămînt. Metoda lor, cu mitralierele astea. În loc să iasă la luptă dreaptă... Nu-i aşa că la luptă dreaptă i-am bate ?

— I-am bate, încuviinţă căpitanul. Cum i-am şi bătut. Cu cîtă putere s-au năpustit ei peste noi, tot i-am ţinut pe loc. Asta face cît o victorie... Mă tot gîndesc la comandantul nostru. Om vesel, toată ziua într-un zîmbet. A murit tot aşa, zîmbind. „Nu mă daţi de ruşine, fraţilor !" Asta-i un fel de jurămînt, înţelegi ?

— Păi da. Cuvîntul de pe urmă al unui om. Tot ce are el pe suflet, tot ce gîndeşte şi ce-l doare, trebuie să spună într-o vorbă. Vorbă cu putere de blestem, dom' căpitan.

Căpitanul încuviinţă din cap.

— Am ajuns să comand un regiment, spuse el cu amar. Aveam o companie cînd a murit comandantul de batalion. I-am luat locul. Alaltăieri, la Doaga, a căzut colonelul. Mi-au strigat ceilalţi ofiţeri, care mai rămăseseră, să iau comanda. M-am temut o clipă. Un regiment, atîta popor... Nu e glumă. De asta, să nu te superi că am ţipat la dumneata. Mă gîndeam că n-o să ne-ajungă nici apa, nici pîinea...

— Eram mai mulţi, spuse soldatul. Două căruţe au fost lovite-n plin. Pe-un consătean de-al meu l-a rupt în bucăţi un obuz greu. Ce mi-a fost dat să văd...

Plecă privirea şi oftă. Un ostaş veni în fugă, se opri în faţa cailor, salută grăbit :

— S-trăiţi, dom' căpitan, soldatul Ispas de la a treia mi-a aruncat lopata peste picioare. Dacă nu era moletiera, mă lăsa şchiop.

— Ei, drăcie, vă arde de hîrjoană ? se supără căpitanul. Ia adu-l pe Ispas ăsta la mine !

— L-am adus, aşteaptă colo, după pom.

— Cheamă-l încoace.

Ispas, o namilă cu faţă blajină, se apropie legănîndu-şi mîinile mari, salută încercînd să pocnească călcîiele cu bocancii lui enormi.

— Să trăiţi !

— Tu eşti Ispas ? De ce-ai dat în el ?

— Apăi, să trăiţi, dom' căpitan, lucram amîndoi la tranşee. Şi-a zis că ne săpăm singuri mormîntul. N-am răbdat vorba asta. L-am făcut cobe şi am azvîrlit lopata după el. Am greşit, să trăiţi, dom' căpitan.

— Poate n-ai greşit, zise ofiţerul încet. Să nu mai aud asemenea prostii. Gropile astea nu-s morminte. Le săpăm ca să ne apărăm viaţa, ai înţeles, soldat ?

— Am înţeles, spuse cel care reclamase.

În clipa aceea pămîntul se cutremură. Apoi, pe deasupra copacilor trecură, cu foşnet rău-prevestitor, pri-

mele obuze de mare calibru. Explodară undeva, în lunca Siretului, și ecoul bubuiturilor hăui prelung pe maluri.

— Adăpostiiit ! strigă prelung căpitanul, apoi se întoarse spre căruțaș : Du-te înapoi. Dacă vezi explozii pe drum, ia-o de-a dreptul prin pădure.

— Înțeles, să trăiți !

Căruța porni în goană. Căpitanul se vîrî de bine de rău într-o groapă care-i ajungea pînă la piept. Privi prin binoclu spre pozițiile inamice. Deocamdată, nu se simțea nici o mișcare.

Salvele următoare căzură chiar pe pozițiile regimentului. Săreau în sus crîmpeie din acoperișul bordeielor, se prăvăleau taluzurile șanțurilor de comunicație, parii cu sîrmă ghimpată zburau în bucăți. Brazde întregi de pămînt erau răscolite și azvîrlite către cer și se prăbușeau cu un zgomot surd.

După vreo oră, pădurea Prisaca părea arată de un plug gigantic și lipsit de îndemînare. Resturi de sîrmă se încolăceau în jurul copacilor cu ramuri frînte ; stîlpii de la rețele ajunseseră pe fundul gropilor ; de sub mormanele de pămînt răsăreau o mînă, un picior, un pat de pușcă. Dumnezeule, își spuse căpitanul, idiotul ăla a avut dreptate ; ne-am săpat singuri groapa...

Încercă să se facă auzit prin infernul de bubuituri și de strigăte. Un gradat se apropie de el în fugă, mergînd aplecat. Cînd fu mai aproape, căpitanul văzu că se ținea cu mîinile de burtă, iar printre degete îi șiroia sîngele...

— Telefonul, dom' căpitan...

Căzu, fără să-și sfîrșească vorba. Căpitanul înțelese : nu mai aveau legătură telefonică. Era de așteptat, ce fire telefonice ar fi rezistat acestui uragan de foc ?

În preajma lui se sparse cu zgomot sec un proiectil, fără să explodeze asurzitor, ca altele ; în aer se răspîndi un fum roșiatic. Gaze, își spuse căpitanul. Asta-i, într-adevăr, sfîrșitul !

Își scoase batista, o udă în grabă și și-o puse la nas. O pală de vînt aduse valul de gaze spre el ; o usturime arzătoare îi făcu să strîngă pleoapele.

— Gaze lacrimogene, țipă el. Feriți-vă ochii !

Își acoperi fața cu dosul mîinii, încercînd să îndepărteze usturimea care-i săgeta creierii. Știa că efectul acestor gaze nu ține mult. Dușmanul voia să-i orbească pe apărători, numai cît să dea timp coloanelor de asalt să se apropie. Curînd artileria dușmană își lungi tirul, bătea acum departe, spre pod, împiedicînd rezervele să vină-n ajutorul liniei distruse. Căpitanul deschise ochii, învingîndu-și durerea cumplită, se ridică pe marginea șanțului. Nu se vedea nici un ostaș inamic. Poate au renunțat la atac, își spuse. Ce speranță absurdă, să renunțe acum, cînd au făcut atîta prăpăd !

— Pregătiți-vă pentru luptă ! strigă. Transmiteți la toate companiile : faceți apelul, dați ajutor răniților, puneți baioneta la armă !

Din șanțurile năruite se ridicară oameni albi de praf, scuipînd și înjurînd ; apărură brancarde, sanitarii începură să desfășoare fețe, doi inși se trudeau să scoată mitraliera răsturnată într-un șanț — regimentul trăia încă...

— Dom' căpitan, ne iau din spate !

Căpitanul sări în picioare, cu revolverul în mînă. Dinspre Siret se auzeau împușcături dese.

— Regiment, ascultă comanda la mine ! Către Siret, la atac, înainte !

Năuciți de explozii și încă orbiți de gazele toxice, ostașii alergau, clătinîndu-se, printre copaci. De undeva, din stînga, clămpăni lung o mitralieră ; cîțiva oameni loviți în plin se rostogoliră în gropile de obuz. Dar cei mai mulți continuau să alerge ; în față apărură siluetele ostașilor inamici. Ai noștri trasceră o salvă, apoi începură lupta corp la corp. Căpitanul zări printre sălcii terasamentul căii ferate ; trebuia să ajungă acolo, să refacă linia de apărare ; podul era la cîteva sute de metri mai departe.

— Spre calea ferată ! răcni el. Înainte, băieți !

Trase de cîteva ori. Văzu nelămurit un dușman căzînd. Un altul se feri din calea lui, întinzînd carabina ; trase iarăși, aproape fără să ochească, inamicul scăpă arma din mînă ; auzi alături răcnetul lui Ispas și-l văzu mînuind arma ca pe o ghioagă împotriva cîtorva soldați dușmani care-l înconjuraseră. Mai încolo, doi erau încleștați în-

tr-o trîntă desperată, cu mîinile goale, ca într-o joacă ; alergă mai departe, pădurea se sfîrșea brusc. Se aruncă spre tufele scunde din marginea terasamentului și înțelese că ieșiseră din încercuire.

— Staaai ! strigă el. Culcat ! Săpați măști !

Zgomotele luptei continuau cu îndîrjire undeva, în lungul liniei ferate ; pocneau des și sec puștile, țăcăneau mitralierele ; grenadele detunau scurt și îndesat, fără putere parcă. De-a lungul terasamentului, căpitanul văzu mici trîmbe de pămînt aruncate de lopețile ostașilor care-și săpau măști.

— Ai noștri rezistă pe șină, strigă un plutonier din capătul rîndului. Se văd trupe venind dinspre pod, înseamnă că ne-au trimis ajutoare !

— Dar podul ? Ce-i cu podul ?

— Podul e întreg, răspunse un glas din stînga lui. Am trecut noi adineauri pe el.

— Care voi ?

— Cei din Regimentul 55, spuse glasul. Eram la Satu Nou, și-am venit în pas alergător de-acolo pîn-aici. E ordin să-i oprim pe nemți. Dumneavoastră care sînteți ?

— Regimentul 8 Buzău, spuse căpitanul.

— Un regiment nici cît o companie, adăugă plutonierul apropiindu-se. Am făcut apelul, dom' căpitan. Nu sîntem mai mult de-o sută.

— Dar podul, ai văzut podul ? spuse căpitanul, triumfător de astă dată.

4.

Regimentul 32 „Mircea" fusese cea dintîi unitate românească intrată în luptă după declanșarea ofensivei germane. În seara zilei de 6 august, după un marș forțat de patru ore, el trecuse podul de la Cosmești, ocupase poziții între Moara Albă și Străjescu, sub focul mitralierelor dușmane ; stăvilise un atac nocturn, a doua zi ținuse piept de la amiază pînă seara atacurilor furibunde ale unei întregi divizii germane. Între valurile de atac se

dezlănțuia bombardamentul artileriei ; rîndurile apărătorilor se subțiau mereu... Un nou atac, spre seară, sfărîmase batalioanele 2 și 3 ale regimentului, care se retrăseseră spre podul de la Cosmești. Comandantul, încercînd să organizeze un punct de rezistență în jurul postului de comandă, căzuse lovit de un glonț...

În zilele următoare, regimentul rămase în rezervă în pădurea Prisaca. La 9 august, maiorul Constantin Malamuceanu *, comandantul batalionului 2 din Regimentul 7 Prahova, fu numit la comanda Regimentului 32 „Mircea", reorganizat într-un singur batalion. Sub focul inamic, maiorul adunase subunitățile răzlețe, reconstituise liniile de apărare și se îngrijise de legăturile telefonice. Greu încercat în lupte, regimentul trebuia să rămînă totuși pe poziție, stăvilind atacurile necurmate pe care germanii le dădeau spre nord, pe linia ferată Mărășești-Cosmești. În dreapta și în stînga sa, regimentele 7 Prahova și 8 Buzău, la fel de împuținate și istovite, aveau același ordin : să reziste cu orice preț pe poziții.

Maiorul Constantin Malamuceanu, un ofițer de 39 de ani, era originar din cătunul Malamuc, județul Prahova. Bunicul său, pasionat de istorie, descoperise că satul natal își trăgea numele de la litoralul Malamocco, din preajma Veneției, locul de baștină al coloniștilor romani ce se așezaseră după cucerirea Daciei în partea locului. Bucuros de descoperirea sa, hotărîse să-și schimbe numele din Rădulescu în Malamuceanu. Urmașii au păstrat tradiția cărturărească a familiei. Constantin fusese dat la școală la Ploiești, unde audiase prelegerile lui Dobrogeanu-Gherea ; intrase în școala militară, pe care o absolvise în 1901 cu rezultate bune ; avansat sublocotenent, în ceasurile libere se ocupa cu pictura și mica sa expoziție este remarcată într-un ziar local din 1904.

La începutul războiului era căpitan, comandantul companiei a 6-a din Regimentul 7 Prahova. Intrat în lupte din primul ceas al războiului, s-a distins prin curajul cu

---

* Documentele inedite și informațiile privitoare la cazul maiorului Malamuceanu mi-au fost puse la dispoziție de către fiul său, Dumitru Malamuceanu, căruia îi exprim și pe această cale vii mulțumiri.

care-şi conducea luptătorii. La 15 septembrie, s-a oferit voluntar să facă o recunoaştere către dealul Paloş, unde comandantul român bănuia că s-au infiltrat forţe inamice. Şi-a ales din companie o mînă de oameni şi s-a avîntat în zona care pe hărţile statului major reprezenta un semn de întrebare. Înaintînd cu prudenţă dar energic, cercetaşii au dat curînd peste o tabără de infanterie inamică, apoi au localizat artileria pregătită să intre în acţiune şi au identificat punctele obligatorii de trecere. Misiunea îndeplinită, s-a bucurat atunci ofiţerul. Dar la întoarcere, o patrulă inamică a încercat să-i taie calea. O luptă înverşunată s-a încins acolo, pe stîncile golaşe ale Perşanilor. Strecurîndu-se unul cîte unul printre stînci, acoperiţi de focul viu al celorlalţi, cercetaşii au izbutit să-şi deschidă drum prin linia ocupată de inamic şi au ajuns nevătămaţi în poziţiile româneşti. În urma acestor acţiuni, căpitanul Constantin Malamuceanu a primit „Coroana României" în rang de cavaler, iar mai apoi a fost înaintat la gradul de maior. La 9 octombrie, după manevra de la Flămînda la care participase şi regimentul său, a fost numit comandant al Batalionului 2, „al doilea din 7", cum îl numea generalul Razu, comandantul diviziei. Două zile mai tîrziu, la Ciocanul, batalionul a dat un contraatac căzînd în spatele inamicului. *„Ziua de 11 octombrie este cea mai grozavă zi pe care am întîlnit-o în tot războiul* — va declara un an mai tîrziu căpitanul Nicolau Ioan, vorbind despre comandantul batalionului. *Cu cel mai mare calm, cu cea mai mare abnegaţie şi cu cel mai mare dispreţ de moarte, l-am văzut sfidînd — pentru reuşita operaţiunilor, deci pentru cinstea oştirei şi a ţării — pericolele cele mai mari şi moartea...*" În cursul retragerii prin lupte grele în zona Dragoslavele, „al doilea din 7" primeşte misiunea să ia poziţie pe Posada, să asigure retragerea diviziei 22 ; iar peste cîteva zile, generalul Razu personal ordonă în scris : *„Înaintaţi prin luptă şi respingeţi inamicul care a ocupat muntele Căpitanul..."*

„Toate acestea le-am arătat ca să se vadă încrederea ce avea domnul general Razu în domnul maior Malamuceanu, căci de cîte ori era o situaţie mai critică, „al doilea din 7" trebuia să salveze situaţia. Acestuia i se dădeau misiunile

cele mai grele şi mai frumoase, căci le merita şi merita încrederea ce i se arăta şi pe care o cîştigase prin trecutul său" întregeşte căpitanul Nicolau declaraţia sa.

La 16 octombrie 1916, primind un batalion mixt din Regimentul 17/19 şi încă trei companii din Regimentul 32 „Mircea", maiorului Malamuceanu i s-a încredinţat sectorul de la muntele Mateiaş pînă la Gura Pravăţului. Cîteva zile în şir, de pe crestele Mateiaşului, ostaşii acestui sector au ţinut piept trupelor germane sprijinite de artilerie. La 13 octombrie, dimineaţa, pe cînd făcea o recunoaştere spre flancul stîng, maiorul a fost rănit la picior şi evacuat în spatele frontului. După examenul medical, comisia l-a declarat „inapt pentru serviciul activ", dar ofiţerul a insistat să se întoarcă la regimentul său. În refacere, la Guranda-Botoşani, ţinînd o perioadă de timp locul comandantului de regiment care era bolnav de tifos, a luat parte la instruirea militarilor şi la reorganizarea regimentului.

...Şi iată-l din nou pe front, cu „al doilea din 7" subordonat după reorganizare aceluiaşi general Aristide Razu, comandantul Diviziei 5. „Al doilea din 7" a intrat în luptă în toiul ofensivei lui Mackensen ; a primit din nou botezul focului aproape pe neaşteptate. Prin Ordinul de operaţii nr. 9 din 5 august 1917, divizia 5 ordona : *„Brigada 9 Infanterie cu Regimentele 7 şi 32 porneşte la ora 22 prin Drăgăneşti—Tecuci—Cosmeştii din Deal..."* Ordinul de operaţii nr. 10 precipită lucrurile : *„Pentru a restabili situaţia pe dreapta Siretului, între Siret şi c.f. Mărăşeşti—Focşani, Divizia 5 va ataca în ziua de 7 august avînd următorul dispozitiv : 1. Trupe de atac Reg. 8 şi 32 Inf... 2. Reg. 7 Inf. va urma înapoia Reg. 32 Infanterie, avînd cele trei batalioane eşalonate spre înafară şi înapoi, în scop de a putea interveni..."*

Primele zile ale ofensivei germane au măcinat batalioanele Diviziei 5 ; atacuri după atacuri se loveau de rezistenţa dîrză a ostaşilor români hotărîţi să nu dea nici un pas înapoi ; fiecare atac inamic era urmat de contraatacuri impetuoase, în care românii, inferiori numericeşte, izgoneau din tranşeele proaspăt cucerite pe vrăjmaşii siguri de victorie. Dar pierderile erau cumplite ;

termenul „decimat" revenea tot mai des în rapoartele unităților la sfîrșitul fiecărei zile...

La 9 august, luînd comanda Regimentului 32 „Mircea", maiorul recapitulă întîmplările din ultimele zile. Regimentul atacase, la Străjescu, coloanele inamice în plină ofensivă, dăduse contraatacuri de noapte, fusese lovit cu artileria, plutoane întregi căzuseră în plin atac, sub focul mitralierelor.

În zilele de 10 și 11 august contraatacurile regimentului 32 „Mircea", supranumite mai apoi „legendare", au spulberat rezistența inamicului din valea Jugastrului și l-au împins înapoi, pînă în Iazul Morilor. Trupele s-au îngropat apoi la teren, în așteptarea unor noi acțiuni...

La 13 august, regimentul făcu o nouă dovadă a vitejiei sale. Lepădîndu-și raniţele, casca și hainele, după cum se menționează în documentele oficiale, ostașii *„au pornit la atac numai în cămăși, cu baioneta la arme, punîndu-l pe goană pe inamic"*. Între timp unitatea fusese completată cu un batalion de marș, format din ostași tineri, care nu primiseră încă „botezul focului".

La 14 august, pe cînd Regimentul 8 Buzău se lupta din greu cu forțe inamice mult superioare, maiorul Malamuceanu se afla la postul de observație, aflat în fața punctului de comandă al brigăzii, și urmărea cu îngrijorare desfășurarea luptei din pădure. Deocamdată, în sectorul regimentului său era liniște — o liniște rău prevestitoare, căci atît în dreapta, pe calea ferată, cît și în stînga, spre Siret, vuietul luptei se auzea tot mai aproape. Legăturile telefonice cu bateria de artilerie a maiorului Hanganu, afectată în sprijinul regimentului, se întrerupeau mereu ; telefoniștii plecau să lege firele rupte, unii nu se mai întorceau, alții veneau răniți, raportau că linia a fost refăcută, dar după cîteva clipe firul se rupea iarăși, în urma exploziei cîte unui proiectil din miile care scormoneau pămîntul.

La ora 20, un agent veni din sectorul din stînga și raportă comandantului brigăzii că Regimentul 9 este în primejdie și are nevoie de ajutor. Locotenent-colonelul Cornea, comandantul brigăzii, trimise o companie din

Regimentul 32 în sprijinul sectorului amenințat. Acum, la postul de comandă mai erau 80—100 de oameni, sub comanda maiorului Teodorian din Regimentul 7.

— Inamicul a intrat în pădurea Prisaca ! raportă un ofițer de legătură.

Maiorul Malamuceanu ieși din punctul de comandă și porni pe cîmpie spre stînga. În lumina palidă a amurgului văzu cîteva grupuri de soldați români care se retrăgeau.

— Ne-au luat din spate ! strigară ei. Ne-au înconjurat, domnule maior !

Maiorul alergă spre punctul de comandă. Acolo, puținii ostași rămași deschiseseră focul spre dreapta.

— Trageți spre pădure, strigă maiorul Malamuceanu. Vedeți că le lucesc căștile !

Caporalul Ghișoiu Neculai, telefonist la statul major, își amintește că aflînd de încercuire, maiorul Malamuceanu a ieșit pe pod și și-a îmbărbătat ostașii, spunîndu-le să nu cedeze cu nici un preț, căci situația va fi salvată. În acest timp, două patrule inamice s-au apropiat de postul de comandă traversînd dinspre pădurea Prisaca. Maiorul Malamuceanu a ordonat încercuirea lor, și ostașii inamici au depus armele.

Plutonierul Bouroșu Mihail, care distribuia munițiile pentru brigadă, se afla și el la postul de comandă. La orele 20,30 maiorul Malamuceanu l-a trimis în recunoaștere la stînga sectorului. Întors din recunoaștere, plutonierul l-a găsit pe maior încercînd să-i oprească pe ostașii în retragere.

— Nu vă fie frică, băieți ! Trageți, opriți-i !

— Armele nu mai funcționează, strigau soldații. A intrat nisip la detunător, cînd s-au dărîmat tranșeele !

Locotenentul de rezervă Miciora Scarlat, ofițer de legătură al grupului de artilerie, s-a retras în ultima clipă, împreună cu comandantul brigăzii și cu alți ofițeri. El își amintește că l-a văzut pe maiorul Malamuceanu luptînd mai întîi spre pădurea Prisaca, organizînd apărătorii și încurajîndu-i, iar mai apoi, în apropierea postului

de comandă, alături de soldații adăpostiți în tranșeea dinspre haltă, încercînd să se despresoare.

Maiorul Hanganu, comandantul artileriei de sprijin, a avut toată ziua legătura telefonică cu maiorul Malamuceanu. El menționează că de fiecare dată cînd inamicul se arăta în sectorul brigăzii, maiorul Malamuceanu îi comunica prin telefon punctele de reper, astfel că tirul precis al bateriilor zădărnicea atacul inamic. La ora 21,45 însă, legătura telefonică s-a întrerupt. Ultimul mesaj din linia întîi a fost cuvîntul maiorului Malamuceanu : „Sîntem înconjurați. Murim toți pînă la unul".

Pe cînd se retrăgeau, își amintește sergentul Petrescu D. Tudor, fost secretar al Batalionului I din Regimentul 7, colonelul Cornea i-a dat ordin să se ducă înapoi la postul de comandă și să comunice maiorilor Malamuceanu și Teodorian să se retragă, luînd numai actele rămase acolo. Cînd a ajuns la postul de comandă, maiorul Teodorian îmbărbăta soldații aflați pe poziție, iar maiorul Malamuceanu aflat sus, pe linia ferată, conducea tirul mitralierelor, încercînd să spargă încercuirea în direcția haltei Siret. Dar inamicii năvăleau mereu dinspre haltă...

Caporalul Gheorghe Nicolae, telefonist, se afla la lucru de-a lungul firului de telefon. Cablul era rupt în mai multe locuri ; l-a reparat pe o porțiune, pînă cînd a constatat că nu mai are cablu de rezervă. Atunci s-a întors la postul de comandă. Acolo s-a oprit văzînd lupta care se desfășura în jurul podului. Inamicul venea din două părți, dinspre halta Siret și dinspre pădure. Caporalul și-a dat seama de primejdie, a renunțat să mai caute cablu și s-a retras spre pozițiile artileriei.

Plutonierul Grigore Gheorghe, furier, se afla la postul de comandă și rînduia documentele regimentului. Cînd dușmanul s-a apropiat, maiorul Malamuceanu i-a dat ordin să ia telefonul și documentele. Plutonierul a strîns corespondența într-o geantă de piele, iar comandantul regimentului a adunat hărțile și le-a ascuns la piept, sub haină.

Din „Memoriu asupra circumstanţelor în care am fost făcut prizonier" întocmit de maiorul Malamuceanu Constantin.

...Primeam împuşcături din toate părţile şi nu mai aveam cu cine duce lupta. Totuşi, primii germani care s-au apropiat de noi au fost dezarmaţi şi făcuţi prizonieri. Încetul cu încetul, s-a încins o luptă turbată, oamenii se luptau piept la piept, se loveau cu grenade şi cu arme, se muşcau cu dinţii. Cercul se strîngea mereu şi mitralierele păcăneau în jurul nostru. Am auzit sau mi s-a părut că aud glasul d-lui lt-col. Cornea care striga să distrugem actele. Am alergat sub pod şi am luat dosarul de sector punîndu-l sub haină, iar furierul Gr. Gheorghe a strîns şi restul hîrtiilor, pe cînd soldatul telefonist Vasile Dumitru a distrus centrala telefonică lovind-o cu piciorul şi cu patul puştii. În acest moment am văzut pe lt. Vasiliu Eftimie trecînd pe lîngă mine, ucigînd cu baioneta un soldat german şi dispărînd apoi de cealaltă parte a podului către miază-zi. Împrejurul meu erau foarte mulţi morţi şi răniţii se văitau înspăimîntător. Am fost lovit... O dată cu mine au căzut prizonieri 3 ofiţeri şi 40 oameni trupă, aceştia mai rămăseseră în viaţă la postul de comandă..."

Sub pod, în preajma postului de comandă, nemţii adunaseră pe supravieţuitorii capturaţi la postul de comandă al brigăzii. În jurul lor instalaseră santinele cu armele gata de tragere ; mai încolo, în luminile pîlpîitoare ale rachetelor depărtate, luceau armele prizonierilor, puse grămadă şi păzite de santinele. Undeva, spre Cosmeşti, zgomotele luptei se auzeau tot mai slab.

— S-au potolit, spuse o voce tărăgănată. Dar podul tot nu l-au luat...

— Dacă mai rezistau cei din stînga o oră...

— Cine să mai reziste ? Am fost să dreg firul de telefon. Toată pădurea era plină de morţi...

Maiorul Malamuceanu asculta acest dialog, încă nevenindu-i să creadă că pentru el şi pentru oamenii lui,

luptătorii care ţinuseră piept zile-n şir unei divizii întregi, războiul se terminase. Deznădejdea îi umplu deodată inima ; oftă adînc, un oftat, mai mult un geamăt.

— Sînteţi rănit, domnule maior ? întrebă plutonierul Grigore.

— Ei, rănit ! O zgîrietură de baionetă. Mai rănit sînt la suflet, băiete. Cum de s-a întîmplat asta ? Nu-nţeleg nimic. Nici n-am avut vreme să văd harta.

— Eu am văzut-o, că treceam pe ea tot ce spuneau curierii. Noi ne-am ţinut bine, domnule maior. Din faţă nu ne-ar fi dovedit ei aşa uşor.

— Nu s-au apropiat nici la o juma' de kilometru, spuse o voce din întuneric. Cum se arătau în faţă, puneam mitraliera pe ei. Am tras de clocotea apa în rezervorul de răcire.

— V-aţi ţinut bine, băieţi, spuse maiorul. Aţi fi meritat altă soartă.

— Aşa ne-a fost scris, zise ostaşul cu resemnare. Măcar ştiu că le-am făcut destulă pagubă...

Santinela se apropie cu pas greu, le strigă să facă liniște. Plutonierul se apropie de maior :

— Domnule maior, ce fac cu documentele ?

— Distruge-le cu orice preţ. Vezi să nu te vadă nemţii. Le-ar prinde bine hărţile şi ordinele de la divizie.

Plutonierul se strecură în mijlocul celorlalţi. Profitînd de întuneric, se lăsă în genunchi, rupse în bucăţele, foaie cu foaie, toate hîrtiile din geantă. Bucăţelele le îngropa cu piciorul în pietrişul de sub pod unde fuseseră opriţi.

Într-un tîrziu, îmboldit cu strigăte brutale, tristul convoi al prizonierilor se puse în mişcare spre satul Paraipani. După o bucată de drum, o şoaptă trecu din gură în gură : maiorul Malamuceanu îl chema pe plutonier. Plutonierul se strecură de-a lungul şirului, ajunse lîngă maior.

— Ce-ai făcut cu actele ?

— Le-am distrus, cum mi-aţi dat ordin.

— Fii atent, cînd n-or băga de seamă santinelele, ia şi hărţile mele şi fă la fel. Eu nu pot să fac o mişcare, nemţii sînt cu ochii pe mine...

Plutonierul luă hîrtiile, le ascunse sub veston, apoi se depărtă spre mijlocul convoiului. Începu să rupă iarăşi, metodic, bucăţică cu bucăţică, preţioasele hărţi. Şuviţele de hîrtie căzeau în praful gros al drumului şi paşii obosiţi ai soldaţilor le îngropau adînc.

Din Buletinul de Informaţiuni de la 23 august 1917 (anexă la Comunicatul oficial Nr. 352 din 13 august)

Faptele de avînt şi eroism pe care le-au săvîrşit trupele noastre în cursul grelelor lupte ale bătăliei de la Mărăşeşti întrec orice închipuire.

Fără a şovăi ele au rezistat celui mai intensiv bombardament de artilerie dezvoltat vreodată, iar atacurile în masă date cu o extremă violenţă de trupele bavareze şi germane s-au sfărîmat toate de vitejia ostaşilor noştri. Se citează cazul eroicului Regiment 32 Mircea, ai cărui ofiţeri şi soldaţi, în lupta din 31 iulie*, *lepădîndu-şi raniţele, casca şi hainele, au pornit la atac numai în cămăşi, cu baioneta la arme, punîndu-l pe goană pe inamic.*

5.

Spitalul de campanie era instalat într-o livadă. Drumul de căruţe dintre şirurile de pomi fusese presărat cu prundiş ; de-a lungul lui se întinseseră corturile ; între corturi, la umbra merilor, se odihneau răniţii mai uşor, alungaţi din paturile lor de arşiţa amiezii de august.

Căpitanul Crivăţ ieşi şi el din cort. O adiere de vînt mîngîia frunzişul ; de undeva, dinspre deal, se auzea o melodie tînguitoare, cîntată din fluier de vreun cioban singuratic. Crivăţ vru să vadă mai bine dincotro vine cîntecul ; se agăţă cu mîna teafără de o creangă, dar durerea din umăr îl făcu să se lase păgubaş.

* 13 august stil nou. Pasajul subliniat lipseşte din reproducerile ulterioare ale documentului.

Se așeză pe bancă, la umbră. Începu să se gîndească la întîmplările războiului. Mobilizarea, într-o seară de august, cu un an în urmă... Drumul precipitat la locuința unui cunoscut spion al Puterilor Centrale... Spionul fugise de cîteva ore, prinzînd de veste că se petrec evenimente importante. Agentul de poliție care-l însoțea pe Crivăț apucase să vadă un om înalt, adus de spate, cu părul cenușiu, care încercase să ia ceva din grădină. Cercetaseră grădina. Lîngă gard erau îngropate niște eprubete ciudate, care se dovediseră a fi culturi de microbi...

Cu omul acela adus de spate avea să poarte un adevărat război în doi, un duel de lungă durată, al cărui epilog nu fusese încă scris. În lupta de pe Neajlov, la începutul lui decembrie, Crivăț fusese rănit și capturat de germani, împreună cu un locotenent. Trei zile zăcuse fără cunoștință ; cînd își venise în fire, se afla în trenul care traversa Germania ducîndu-i spre lagărul din nord, de pe țărmul Balticii. Locotenentul îi spusese, plin de speranță, că un om i-a dat adresa unei gazde din Berlin, care putea să-i ajute în eventualitatea unei evadări. Căpitanul evadase, într-adevăr ; ajunsese la gazda din Berlin și fusese capturat de patrulele germane. Reîntors în lagăr, aflase că binevoitorul care dăduse prizonierilor adresa gazdei din Berlin era omul adus de spate...

Se întîlnise față-n față cu el după ultima evadare, în Bucureștiul ocupat de dușman. Crivăț se ascundea în casa unui prieten, avocatul Dragomirescu, așteptînd un prilej să fugă spre front. Într-o seară, un necunoscut bătuse la ușa avocatului și-l prevenise că din clipă-n clipă urma să primească vizita poliției militare germane. Crivăț înțelesese : era descoperit, trebuia să fugă. Ieșise prin dosul casei, într-o ulicioară, dar în capul străzii se ivise omul adus de spate : „Crivăț, stai !“ Îi răsuna mereu în minte acest strigăt ; pe patul de spital visa la nesfîrșit același vis terifiant : omul adus de spate în capul străzii. iar el, Crivăț, apăsînd zadarnic pe trăgaci pentru a curma strigătul acela triumfător : „Crivăț, stai !“ În realitate, nu apăsase zadarnic pe trăgaci. Trăsese două focuri, omul adus de spate se prăbușise, dar în urma lui veneau soldații cu armele întinse... Crivăț se refugiase pe acope-

rişul unei maghernițe şi asculta paşii soldaților dușmani. Atunci auzise chemarea salvatoare, din spațiul negru al unei uşi deschise. Rodica — pe atunci nu ştia nici cum o cheamă — îl îndemnase să intre-n casă, să urce treptele spre pod — apoi soldații cotrobăiseră casa, unul ajunsese la doi paşi de el, cu o lanternă, examinase de mîntuială hruba întunecată şi vastă, şi coborîse apoi mulțumit : „Nimic, domnule locotenent !"

Oftă, cu gîndul la ce s-ar fi întîmplat de n-ar fi fost Rodica : iarăşi în lagăr, iarăşi scos din rîndurile luptătorilor...

Rodica ieşi în fugă dintr-un cort, cu o cutie strălucitoare în mînă ; îl văzuse şi ea, căci întoarse capul şi-i zîmbi vinovată : „Ce să fac ? N-am vreme de tine..." A mai slăbit, constată el cu tristețe. Nu doarme destul. Noapte de noapte la căpătîiul răniților...

Fugiseră amîndoi din Bucureştiul ocupat de dușman şi ajunseseră, la capătul multor peripeții, în Moldova. Căpitanul evadat din lagărul de prizonieri îşi luase iarăşi locul între ai lui, iar Rodica devenise soră la spitalul de campanie. Idila, atît de firească în zile de război, se închegase de la sine...

— Domnul căpitan Crivăț ?

Tresări şi ridică privirea. În fața lui se oprise un locotenent mic de statură dar spătos, între două vîrste, cu sprîncene groase şi față osoasă.

— Eu sînt. Mai degrabă pacient decît căpitan. Am avut o mică neplăcere acum cîteva zile, pe Coşna, în timpul atacului.

— A fost luptă grea acolo. Am citit comunicatul. Multe pierderi.

— Da. S-ar putea spune că eu am scăpat ieftin...

— Îmi place că nu v-ați pierdut simțul umorului, spuse locotenentul şi-şi scoase chipiul, descoperindu-şi fruntea înaltă cu un început de chelie. Of, căldura asta. Mă mir cum puteți suporta uniforma acum, în plină vară.

— Dumneavoastră cum suportați ? îl întrebă Crivăț şi se ridică de pe bancă.

— Încă nu m-am deprins.

— Ah, sînteți rezervist ?

Locotenentul zîmbi enigmatic şi-l luă de braţul sănătos :

— Aşa ceva. Vă propun o mică plimbare, dacă nu aveţi ceva mai bun de făcut.

— Pînă la masă, nimic important, spuse Crivăţ pornind alături de el pe alee.

— Dar rana ?

— E pe trecute. Am vrut să plec, însă doctorul...

— Noi l-am rugat să vă mai reţină cîteva zile, spuse locotenentul. Să fiu mai explicit, domnule căpitan. De fapt sînt detectiv din poliţia de siguranţă ; am fost detaşat la armată numai temporar.

— Serviciul secret ? ghici Crivăţ.

— Întocmai. Ceva care-o să devină, cîndva, serviciul secret. Deocamdată, avem un nume mult mai modest. Serviciul Special de Siguranţă al Deltei Dunării. Dar indiferent de denumire, ne facem datoria, nu-i aşa ?

Zîmbi, scoase un pachet de ţigări germane.

— Captură ? întrebă Crivăţ.

— Mai precis, cadou, zîmbi locotenentul şi aprinse chibritul. Ne întîlnim uneori cu... colegii noştri inamici.

Trase cu coada ochiului, văzu nedumerirea din privirile căpitanului.

— Glumiţi, spuse Crivăţ.

— Ce rost ar avea glumele în jurul acestui subiect ? Războiul secret are anumite reguli, pe care lumea nu le cunoaşte. Domnule căpitan, să vorbim deschis. Sînteţi o persoană cunoscută în serviciul nostru şi vrem să vă propunem colaborarea. Tocmai de aceea n-am umblat cu ocolişuri. Vrem de la început să stabilim relaţii de încredere. Fără încredere, munca noastră nu valorează doi bani. Ce spuneţi ?

— Ce să spun ? murmură Crivăţ. Deocamdată, nu sînt disponibil. Arătă spre umărul bandajat. N-am mîinile libere, cum s-ar zice.

— Da, asta-i altă poveste. La noi se lucrează mai ales cu capul...

Se prefăcu că examinează o floare mică şi ciudată, crescută chiar în marginea aleii. De fapt, Crivăţ înţelese

că interlocutorul său îi dă timp de gîndire. Ce gîndire ? zîmbi în sine. Mi-a plăcut şi m-am pregătit tocmai pentru asta, să lucrez în serviciul secret. Cînd m-am întors de la studii, am constatat că serviciul secret nu există. Acum, aflînd că se naşte ceva asemănător, de ce-aş refuza ?

— Accept, domnule locotenent. Mai rămîne să cer aprobarea comandanţilor mei.

— S-a discutat şi cu ei. Au fost de acord. Rămînea să avem părerea dumneavoastră. Din capul locului trebuie să vă spun că e o muncă grea şi lipsită de spectaculos.

— Sînt soldat, spuse Crivăţ. În general munca soldatului e grea.

— La „Intelligence Service" circulă o zicală : Dacă reuşeşti, nu primeşti felicitări ; dacă eşti în primejdie nu primeşti ajutor.

— O zicală sau un adevăr ? zîmbi Crivăţ.

— Aţi amintit mai înainte de rana dumneavoastră. Mă gîndeam că v-ar face bine un mic concediu medical la Bucureşti, nu-i aşa ?

— Mă uimiţi, spuse Crivăţ încet. Cum să ajung la Bucureşti ?

— Un mic aranjament cu cei cărora le fumăm acum ţigările. Facem un schimb cu ei. Misiunea dumneavoastră e să aflaţi cîte ceva despre activitatea poliţiei germane din teritoriul ocupat. Puteţi pleca chiar mîine. Formalităţile ne privesc pe noi.

— Bine, dar pe front luptele sînt în toi...

— La Galaţi e linişte. Pe acolo am vrea să vă trecem. Cu forme în regulă, nu vă temeţi. Ştim că aţi fost prizonier, e de presupus că şi nemţii ştiu. Dar vă vor lăsa în pace. Deşi... am prefera să nu vă lase în pace.

— Cum vine asta ? întrebă Crivăţ mirat.

— Le dăm prilejul să stea de vorbă cu un ofiţer de stat major, să capete ceva informaţii. Vrem să le daţi informaţii despre front. Informaţii corecte, cu mici retuşuri însă. Care să-i deruteze.

— Ca-n romane...

— Întocmai. Dacă vă plac romanele, sînt sigur că o să vă placă şi unul al cărui erou să fiţi dumneavoastră.

— O să-mi placă, într-adevăr, zîmbi Crivăț și întinse mîna teafără spre locotenent. Sînt omul care vă trebuie. Cel puțin așa sper.

— Și șeful nostru crede la fel. De asta m-a trimis aici.

— Cine-i șeful dumneavoastră ?

— Nu-l cunoașteți. Nu e celebru prin isprăvile lui militare. Îl cheamă Moruzov și e din Tulcea. N-are studii peste mări și țări, dar e un profesionist înnăscut.

— Moruzov... murmură Crivăț. N-am auzit de el. Prin romane se spune că oamenii din serviciul secret ajung celebri abia după ce-și încheie cariera. Totuși, e un om iscusit, dacă s-a vîrît în acest joc periculos... .

Locotenentul din serviciul secret rîse ca un om care știe multe dar le păstrează pentru el :

— O să judecați singur, după ce veți cunoaște mai bine acțiunile noastre. Trebuia mai întîi să aflăm dacă vreți să lucrați cu noi. Domnul Moruzov v-a studiat rapoartele din incursiuni și de la interogarea prizonierilor. Le-a apreciat la justa lor valoare. A stat de vorbă cu șefii dumneavoastră. Știe că ați fost în lagăr și ați izbutit să evadați. Crede că sînteți un om potrivit pentru noi...

— O să-ncerc să fiu, spuse Crivăț. Pe cînd plecarea ?

— Cît mai curînd. Sînt niște formalități de îndeplinit, și domnul Moruzov, deși nu-i plac hîrtiile, vrea să fiți foarte bine acoperit. Veți pleca pe teritoriul inamic cu acte în regulă. Instrucțiuni veți primi între timp. Mai trec eu pe aici...

6.

Podul umblător de peste Jiu se legăna abia simțit pe apele line, învăluite în ceața zorilor. În barca din dreapta, zgribulit sub sumanul gros țărănesc, podarul moțăia în așteptarea celor dintîi mușterii. Deodată, în depărtare pocniră împușcături de carabină. Podarul zvîrli haina de pe cap și se ridică încercînd să distingă ceva în ceață. Pași înăbușiți răsunau spre dreapta lui, în luncă. Apoi o

siluetă se înălţă în preajma podului. Auzi o şoaptă grăbită :

— Hei, e cineva pe-aici ?

— Este, spuse podarul.

Omul sări pe puntea de scîndură veche, se apropie de podar şi spuse iute :

— Mă fugăresc nemţii. Trece-mă dincolo, că de nu...

Întinse un pistol turcesc cu cremene spre pieptul podarului.

— Lasă puşcociul jos, spuse podarul. Să te trec dincolo, spui ? Păi dacă ne văd plecînd, nemţii au să tragă după noi.

— Asta-i drept, spuse fugarul încurcat. Dar nici să mă-nhaţe aşa, pe nimica... Ce să fac ?

— Vîră-te în apă, între bărci, sub pod. Poate ai noroc...

Strigăte şi paşi grei îl hotărîră pe fugar. Se lăsă binişor în apă ; tocmai atunci pe drumul care cobora spre vad apărură doi soldaţi germani cu armele întinse.

— Mîinile sus !

Podarul ridică mîinile. Soldaţii se apropiară, bănuitori.

— Nu-i ăsta, spuse dezamăgit unul dintre ei. N-are mustaţă.

— Căutaţi pe cineva ? întrebă podarul naiv.

— Nu pe tine, se răsti neamţul în româneşte. Bandit. Văzut bandit înalt — arătă cu mîna — şi are mustaţa ?

— Nu, n-am văzut.

— Tu vorbeşti ! strigă celălalt întinzînd puşca ameninţător.

— Vorbesc, dar nu ştiu, zise podarul liniştit.

— Strumpf, caută bine, porunci neamţul cu puşca. Dacă aude căpitanul că l-am scăpat, s-a zis cu permisia noastră. O să-l ducem pe individul ăsta în loc.

Podarul se rezemă de parapet, avînd acrul că nu pricepe vorbele lor. Neamţul numit Strumpf cercetă bărcile, se aplecă să se uite sub pod ; inima podarului se strînse, dar faţa lui rămase liniştită. Îşi făcu repede socoteala : un brînci neamţului aplecat spre apă, un cuţit în spinarea celuilalt — dar căpitanul lor o fi pe-aproape şi-atunci e jale !

— Nimic, spuse Strumpf. O fi fugit pe mal şi noi pierdem vremea pe-aici.

— Dacă văzut ceva, spus la patrula ! strigă primul neamţ, către podar. *Banditen !*

Ameninţă cu pumnul şi plecă în fugă. Celălalt îl urmă. Podarul aşteptă să se depărteze, apoi vorbi încet :

— Au plecat. Mai eşti pe-aici ?

— Dar unde naiba să fiu ? spuse fugarul ivindu-se de sub pod.

— Cînd s-a aplecat să se uite, crezui că s-a zis cu dumneata.

— Mă dădui de-a funda. De copil mi-a plăcut apa. Stăteam sub apă pînă număram la o sută. Îs născut-crescut pe malul Jiului, neică.

— Acum poţi să ieşi. Se duseră mai departe. Ce-aveau cu dumneata ?

— Ei, necazuri, spuse omul căţărîndu-se pe marginea podului. Ia te uită ! Să trăiţi, dom' sublocotenent !

Podarul întoarse capul, deşi ştia bine că nu-i nimeni altcineva prin preajmă.

— Cu mine vorbeşti ? se miră.

— Da cu cine ? Nu sînteţi domn' sublocotenent Popescu de la a patra ?

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul.

Omul îşi şterse apa de pe frunte şi de pe mustăţi, scuipă peste parapetul podului şi zîmbi :

— Ar fi bună o ţigară. Fir-aş al mumii, dom'sublocotenent, eu vă ştiu bine de la regiment. Dumneavoastră nu ne ţineţi minte, că eram cu sutele, dar noi...

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul mai apăsat.

— Pricep, rîse fugarul. Vă temeţi. Nici o grijă, nu-s de-al Kaizerului. Frunză vă cheamă ? Să fiţi sănătos. Dar să ştiţi că nemţii puseră cinci mii de lei pe capul dumneavoastră. Lipiră afişe peste tot locul. Şi porunciră primarilor să vorbească cu oamenii. Care aude de *banda* lui Victor Popescu să dea de veste.

— Şi oamenii ce zic ?

— Oamenii tac. Nu-şi mînjeşte nimeni cinstea şi sufletul cu banii Kaizerului. Kaizerul zice *bandă*, noi zicem haiducii lui Victor, nu vă supăraţi, dom'sublocotenent.

Vuieşte Oltenia de isprăvile dumneavoastră. Iar ei vă caută şi-n gaură de şarpe. Bine făcurăţi c-aţi venit aici, la noi. N-au cum să vă dibăcească nemţii. Mai cu seamă dacă vă cheamă Frunză... La noi, aici, e linişte.

— Văzui eu ce mai linişte, rîse Victor Popescu. Nemţii ăia se jucau de-a ascunselea cu dumneata, hai ?

— Nu erau de-aici, de pe la noi. Cu ăştia de la noi mă am bine. Îs venit în sat de la Crăciun. Fugit din lagăr, cum ar fi. În casă la mine şade cogeamite plutonierul, şi-şi ţine calul la mine-n grajd. Habar n-are că-s prizonier scăpat din mîna lor. Gutăntag în sus, Gutăntag în jos, dau mîna cu el, bem ţuică... Şi cînd pune ceva la cale, dau fuga la cumnatu-meu : „Mă Nae, alde Gutăntag ăştia or s-o ia mîine prin sat, după mălai !“ Şi Nae dă veste prin sate şi oamenii pitesc mălaiul...

— Tot nu-nţeleg. Ce avuseră cu dumneata ?

— Păi Gutăntag al nostru primi poruncă s-adune ceva găini şi să le trimită la Tîrgu Jiu. Au o căruţă specială, cu zăbrele, o cuşcă pe roţi, treabă nemţească de-a lor. Pîn-la prînz o umplură cu găini şi hai la drum. Gutăntag al nostru rămase în comună. Cum plecară ăi cu cuşca, hop şi eu cu Nae, pe potecă-n sus, şi le tăiem calea. Erau doi cu căruţa aia specială, şi crezurăm că ăştia e toţi. Îi miruirăm noi, şi cînd să luăm căruţa, hop alţii din urmă, să-i păzească pesemne. Ne văzură de departe, aveau carabine, noi cu ghioage şi-un puşcoci, ce să facem ? Hai-napoi, Nae, că ăştia ne mănîncă coliva !... Nae, mai sprinten, scăpă. Da eu, beteag la picior...

— Ai fost rănit ?

— De nu eram rănit, ajungeam în lagăr ?

— Şi-acuma cum mai dai ochii cu plutonierul ?

— Dar cum să afle că noi eram ? Îmi usuc hainele şi mă duc la amiază spre casă, ca tot omul. Şi-i spun Gutăntag şi dau mîna cu el. Iar mîine o luăm de la capăt... Nu-i lăsăm aşa uşor în pace, dom'sublocotenent.

— Dar nu vă e teamă ? întrebă Victor Popescu.

Omul îşi stoarse pălăria, tacticos, o bătu cu palmele ca s-o îndrepte şi ridică deodată privirea :

— Dumneavoastră nu vă e teamă ? Și vorba aia, vă făcură destul rău. Zece oameni împușcați într-o dimineață...

— Or să plătească pentru asta, scrîșni Victor Popescu. Răul trebuie plătit cu rău, cum spunea domnul Tudor. Dușmanul nu merită milă !

— Asta gîndim și noi. Și vrem să luptăm. Dar nu prea avem cu ce. Și nici prea pricepuți la de-alde astea nu sîntem. Țărani, de ! Nu știm tactica. De-am avea o căpetenie, ceva... Un om ca dumneavoastră... Ori v-ați lăsat păgubaș ?

— Nici mort, spuse Victor Popescu. Îmi risipiră nemții ceata. Unii îs morți, alții fugiră în pădure, alții la Moldova, spre front. Dar de-aș avea cu cine, aș lua-o de la capăt.

— Noi sîntem gata, dom' sublocotenent, spuse țăranul încet.

— Cîți sînteți ?

— Puțini dar buni. Eu, cumnatu-meu Nae, dascălul de la biserică, mai este un soldat fugar din lagăr, pe care-l ascunde văduva lui dom' director de la școală. Dom' director plecă și el pe front, la artilerie. Și muri de lingoare, astă-iarnă. Soarta, de ! Așa că ar fi patru, cu-mneavoastră, cinci.

— Om mai vorbi, spuse Victor Popescu. Nemții n-au ceva iscoade prin sat ?

— Încercară ei să se ajute, cu unul, croitor, nițel neamț după tată. Dar vorbirăm cu el într-o seară, și-i arătarăm șomoioagele de paie cu catran gata pregătite : „Bă domnu Franț, că Franț îi zicea, te dăduși cu ei, da' o să arzi ca un șocîte într-o noapte..." „Păi, zice, mă siliră să le spun..." „Nu le mai spune, ori mai bine lasă-ne cu amarul nostru și du-te cu Dumnezeu..." Și se mută domnu Franț la Tîrgu-Jiu. Sîntem un sat de oameni aprigi și-l cam băgarăm în sperieți. Așa că despre partea iscoadelor, stăm liniștiți.

— Și ce știe lumea despre execuția celor zece ?

— Păi văzurăm afișul. Tipărit cu roșu, să ne spăimînte. Spunea acolo că zece inși, și-i dădea pe nume, au fost osîndiți la moarte pentru trădare pe timp de război. Scria și pe nemțește, și pe românește. Un copil de scoală s-a apucat și-a scris de-a curmezișul afișului, în dreptul

numelor, cu cretă : „Cinste lor !“ Să-l fi văzut pe plutonier ! Alerga turbat de colo-colo prin sat şi-i dădea zor cu *ştraf*, adică pedeapsă. Pînă-l luarăm noi cu binişorul, la un pahar de vin, într-o seară : „Iartă-l, *Herr* underofiţir. A greşit. Faci război cu copiii ?“ Grecu sub putere străină, dom' sublocotenent. Oare mai ţine mult ?

— Nu mai ţine mult, spuse Victor Popescu. Ai noştri se ţin tari la Mărăşeşti, şi după asta au de gînd să înceapă ofensiva. Dar pînă atunci, trebuie să-l lovim şi noi pe duşman cum putem.

— Păi asta zic şi eu. Avem nişte cartuşe, pitite în grădină, şi puşca soldatului, da e stricată. Dascălul are pistolul ăsta. Dac-am prinde o patrulă prin pădure, am mai agonisi o armă ori două.

— Bine, spuse Victor Popescu. Nu uita, mă cheamă Frunză. Vorbeşte cu ai tăi ; spune-le că vreau să ne ajutăm...

— Ştiu, domnu Frunză, spuse ţăranul şi sări cel dintîi pe mal, să lege podul.

Pe la prînz, Victor Popescu se pomeni cu doi călăreţi cu coifuri înalte. Îi însoţea un ins pirpiriu, cu costum negru şi cravată. Nemţii descălecară, se apropiară de pod şi întrebară ceva. Podarul ridică din umeri spre translator :

— Ce vor vitejii ăştia ?

— Întreabă dacă n-ai văzut pe cineva suspect pe-aici. Trece un general spre Bucureşti, cu automobilul. Se tem de vreun atac.

— Cine îndrăzneşte să atace un general ? spuse Victor Popescu.

Ofiţerul ceru, nerăbdător, să i se traducă. Tălmaciul trase corect, cuvînt cu cuvînt. Apoi ofiţerul spuse încet, în germană :

— A auzit de banda lui Victor Popescu ?

Victor Popescu nu tresări. Se prefăcea că nici nu înţelesese întrebarea. Îşi învîrtea în mînă pălăria ponosită şi aştepta să i se traducă ce spunea ofiţerul.

— Cum să n-aud ! zise. De el se teme generalul ?

— Prostule, zise translatorul. Nu se teme. Domnul ofiţer te-ntrebă atîta : dac-ai auzit de el.

— Toată Oltenia a auzit.

— Dar de văzut l-ai văzut ?

— Păi ce, crezi că umblă-n văzul lumii, cu lăutarii după el ? Lumea zice c-a fugit în Moldova.

Neamţul ascultă traducerea şi zîmbi uşurat. Podarul scoase punga cu tutun. Oferi mai întîi nemţilor, apoi translatorului.

— Cum te cheamă ? îl întrebă.

— Dumitrescu. Sînt profesor de germană.

— Te plătesc bine ăştia ?

— Ce să plătească ? Mă luară cu sila. Şcoala e închisă, o făcură spital pentru răniţii lor. Iar băncile le puseră pe foc, astă-iarnă, că lemnele din pădure ard prost.

— Ei, da. Băncile îs mai la-ndemînă. Şi ei poate nu ştiau la ce folosesc.

— Ai limbă ascuţită, omule. Dacă ofiţerul ştie româneşte, dai de belea.

— Ce-au să-mi facă ? Dumneata cu ce te-alegi dacă le cînţi în strună ?

Ofiţerul se răsti iarăşi să-i traducă ce vorbeau. Victor Popescu ciuli urechea : transaltorul inventa o poveste care n-avea nici o legătură cu ce vorbiseră ei. E de-ai noştri, se bucură.

— Şi cînd vine generalul ? Vreau şi eu să mă bărbieresc, să-mbrac cămaşă curată...

Nemţii zîmbiră auzind. Aveau aerul că ştiu să-i preţuiască pe cei ce le erau binevoitori.

— Mîine, la patru după masă. Dumneata vorbeşti cu oamenii să fie liniştiţi şi cuviincioşi. Comandantul de etapă s-a jurat că dacă se-ntîmplă ceva cît trece generalul, arde satul din temelii.

— A mai făcut de-astea, mormăi podarul. Spune-le să fie fără grijă. E un sat de oameni paşnici.

După plecarea nemţilor, se gîndi la „haiducii" lui — unii s-au întors pe front, alţii zac sub pămîntul dindărătul cazărmii Roşiorilor din Severin, alţii în lagărele de peste Dunăre. Ce primire i-ar fi făcut generalului

aici, la podul de peste Jii ! Dar cu o pușcă stricată și cu pistolul vechi al dascălului, împotriva unui escadron...

Privi spre malul celălalt, unde se adunaseră oameni și căruțe. Oftă și îndreptă podul într-acolo.

7.

Din amintirile generalului-colonel în rezervă Gheorghe Ionescu — Sinaia, fost comandant al companiei V din Batalionul Vînători de Munte

Eram pe atunci tînăr căpitan — abia sosisem în zona operațiunilor militare, după parcurgerea pe jos a celor peste 150 de kilometri, și vînătorii de munte, trecînd Trotușul prin apa pînă la brîu, s-au avîntat în contraatacul dat asupra infanteriei dezlănțuite pe crestele Grozeștilor. În strigăte de „ura !" ei au pătruns în dispozitivul atacatorilor, rărindu-le rîndurile prin lupta curajoasă la baionetă. Apoi, luînd pieptiș pantele abrupte. au pus stăpînire pe mult disputata înălțime cu cota 383...

Căpitanul Deciu Ioan, comandantul companiei a patra, privi mulțumit în jurul lui. Salva trecuse peste vîrfurile copacilor, dar vînătorii nu se mai adăpostiră. S-au deprins de-acuma, își spuse căpitanul. Curios, cît de repede se deprinde omul cu primejdia morții...

Își aminti cum se născuse Batalionul vînătorilor de munte. Ziua aceea tristă de decembrie, cînd tunul bubuia la porțile Bucureștilor. În cazarma Regimentului 3 roșiori se adunau grupuri-grupuri recruții și gradații veniți de la alte unități pentru a închega batalionul. Unii aveau hainele de acasă ; alții purtau uniformele uzate, zdrențuite, cu care începuseră războiul. Un sergent de infanterie șchiopăta încă. Deciu l-a oprit cercetător :

— Ce-i cu dumneata, sergent ? Ce-ai pățit la picior ?

— O rosătură, să trăiți dom' căpitan.

— Știi că ne așteaptă un drum pe jos pînă-n Moldova ?

— Trece, a spus sergentul.

— A fost rănit, dom' căpitan, l-a dat de gol alt ostaș.

— Ce ?

— L-a lovit din aeroplan, pe Neajlov.

— De ce n-ai spus, sergent ?

— O zgîrietură, dom' căpitan. Aici, în pulpă. M-a legat sanitarul și-am mers mai departe. Vreau să fiu vînător, asta-i.

Sergentul acela era acum comandant de secție în compania lui. Îl văzuse la Cireșoaia, acum patru zile : se cățăra din tufă-n tufă, din piatră-n piatră, pe stînca abruptă ; ajunsese pe platou printre cei dintîi și-și îndemnase ostașii :

— Înainte, leilor !

„Leii" era numele companiei a patra. Toate companiile purtau un nume, bun să încurce dușmanii : Tigrii, Leii, Șoimii, Balaurii, Pandurii... Era un fel de întrecere între ei. Și la trageri, în poligonul liniștit de la poalele Cetății Neamțului, unde toată iarna asudaseră din greu să învețe aspra meserie de vînător de munte...

— Am văzut luptînd alpinii bavarezi, le povestea maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, în clipele de răgaz. Știu să se cațere pe stînci, să tragă de departe, să umble pe schiuri și să se furișeze prin zăpadă. Asta știm și noi. Care nu știe, o să-nvețe. Cu ce-s mai grozavi munții lor decît ai noștri ?

Ostașii rîdeau. Cei mai mulți erau de la munte ; ofițerii la fel. Aveau doi ofițeri pe nume Ionescu și-i botezaseră, ca să-i deosebească, după numele orașului lor : Ionescu-Breaza și Ionescu-Sinaia — amîndoi din compania a cincea ; soldații îi cunoșteau de acasă, erau ca-ntr-o familie...

Pe urmă, veniseră spre front, în zilele de arșiță de la începutul lui august. Femei cu dăsagi în spate și cu copii de mînă, pe drumurile deznădăjduite ale refugiului.

— Unde vă duceți, maică, acolo e dușmanul...

— La el ne ducem, măicuță. Avem să-i spunem o vorbă.

— Alungați-l, dragii mamii, că ne-a pustiit casele și ne-a dărîmat bisericile cu tunul...

Vînătorii grăbeau pasul fără voie, îndîrjiți și dornici să se înfrunte cu cotropitorii. Mergeau, neobosiți, pe cărările munților. Sus, pe piscurile din fața Tîrgului-Ocna, maiorul îi oprise și-i adunase în preajma lui. De pe vîrf, se vedeau ca prin ceață șirurile albăstrui, depărtate, ale munților Oituzului...

— Acolo e dușmanul, băieți ! Am primit ordin scris chiar de mîna generalului Averescu. Ne cere să grăbim marșul, să ajungem cît mai repede pe poziție. Mergem la luptă pe viață și pe moarte !

Cel din urmă popas, la poalele Cireșoaiei. De acolo, pe valea pîrîului, urcaseră spre Cireșoaia, unde se auzeau tot mai clar zgomotele luptei. Urcușul, printre tufe, apoi deodată se iviseră ca din pămînt în calea inamicului care ataca în trei valuri. Începuseră să bubuie armele ; vînătorii s-au năpustit spre atacatori care s-au oprit, surprinși, încercînd să ocolească prin stînga, dar și de acolo zburau către ei grenade și tăcăneau mitraliere... Pe urmă, din dreapta apăruseră cîteva companii de infanterie. Dușmanul era silit să dea înapoi ; a coborît pe povîrnișuri ; a ajuns pe valea pîrîului și a aruncat armele...

Trofeul dintîi al vînătorilor — cei patru sute de prizonieri inamici — le-a umplut inimile de speranță...

Vegheaseră toată noaptea pe Cireșoaia. A doua zi, spre seară, după ce săltaseră într-un atac scurt peste Măgura, venise ordin de retragere : o spărtură mare în dreapta primejduia flancul drept al regimentului vecin. Se întăriseră apoi pe Cuprianul, și patru zile rezistaseră atacurilor și bombardamentelor de artilerie cu care dușmanul încerca să-i alunge din pozițiile lor...

— Ce faci, Deciule ?

— Mă gîndesc așa, la război.

Căpitanul Vrînceanu, de la a doua, un bărbat voinic și rumen în obraz, își dădu chipiul pe ceafă :

— De-ar merge tot așa, s-ar zice că ne jucăm de-a războiul. Doi morți și cîțiva răniți. Asta-i numai o încercare...

— Bucuroși le-om duce toate, vorba lui Eminescu. Ai tăi ce fac ?

— Își curăță armele. Nu-i las să lenevească. Prea multă liniște pe-aici. Asta nu miroase-a bine, ce spui ?

— Prea multă liniște, ai dreptate.

— Dincolo, la Sticlărie, a fost ieri bătaie mare. Grănicerii și-au luat înapoi pozițiile.

— Pe ploaia aia ?

— Pe ploaia aia. Ba se mai și bucurau, că s-a muiat pămîntul și pot săpa mai ușor adăposturi...

— Săracul românul nostru. Găsește putere să mai și glumească...

8.

Victoria simți că trenul încetinește. Deschise ochii. Plutonierul de honvezi își așeză mai bine piciorul bandajat și mormăi :

— Am ajuns și acasă...

Privi pe fereastră. Zări, din fuga trenului, clădirea singuratică și ciudată de la intrarea unei mine, cîteva barăci, vagonete înșirate pe o linie ca de jucărie, apoi cele dintîi case ale orașului. Își luă cu grabă legăturica din plasa de bagaje ; văzînd-o, nimeni n-ar fi ghicit că vine tocmai de la Toplița, că aici, în orășelul de la poalele Apusenilor, nu cunoaște pe nimeni și singura speranță e o scrisoare scrisă de mîna surorii ei către soția avocatului Ciurdariu...

Îl ajută pe plutonier să-și ia cîrja și să-și pună-n spinare rănița ponosită. Era un om în vîrstă, cu fața brăzdată de cutele suferinței. Omul ieși pe culoar, strigă spre peron cu glas gîtuit de emoție :

— Mariska !

O bătrînă toată în negru se repezi cu lacrimile șiroind pe obraji, să-l ajute la coborîre. Îi sărută tîmpla căruntă și aruncă o privire plină de recunoștință către femeia tînără și frumoasă, bine îmbrăcată, care-l ajutase pînă-n scara vagonului. Victoria îi zîmbi și se depărtă stînjenită, în timp ce bătrîna îi vorbea repede plutonierului — noutăți de pe acasă probabil.

Victoria traversă liniile spre peron. Era o dimineață senină, cu cer parcă spălat proaspăt ; de fapt între șine

stăruiau mici ochiuri de apă, semn că plouase peste noapte. Dimineaţa rece o învioră ; mersese toată noaptea cu trenul, în cîteva rînduri moţăise, zgribulită, alături de plutonierul de honvezi rănit şi de ceilalţi pasageri trişti şi tăcuţi. Era sărăcie, multă lume purta doliu, împăratul făgăduise că va pune pace dar nu-şi ţinea cuvîntul ; prin gări pustii şi anonime trenul oprise îndelung şi fără explicaţii — explicaţia o aveau abia după ce, şuierînd prelung, trecea pe lîngă ei fără oprire o garnitură militară, cu tunuri pe platforme şi cu soldaţi înarmaţi pînă-n dinţi străjuind vagoanele.

Gara semăna cu un castel mic ; avea turnuleţe la colţuri, iar ornamentele de deasupra ferestrelor închipuiau creneluri. Păcat de pereţii afumaţi ; îşi aminti că singurul amănunt despre noul ei loc de viaţă era acesta : în preajma oraşului se afla o mină, iar fabrica cea mai însemnată din împrejurimi era o mare moară de minereu.

Trecu prin sala de aşteptare, cu oameni posomoriţi moţăind pe valize şi boccele, şi ieşi în stradă ; i se explicase, în scrisoare, că e foarte uşor s-ajungă la casa avocatului Ciurdariu, aflată aproape de Turnul Breslelor, care se vedea bine de la gară. Porni pe strada dreaptă, bine îngrijită. Întîlni un jandarm imperial cu ţinută strălucitoare, care-o măsură curios. Ea îi dădu bineţe pe ungureşte, aproape în şoaptă, şi grăbi pasul, simţind în ceafă privirea aceea cercetătoare. Pe lîngă ea trecură mineri care zoreau la lucru, oameni cu feţe nerase, pămîntii, posace în ciuda dimineţii strălucitoare ; duceau cu ei trăistuţe cu mîncare şi nu-şi vorbeau. Se gîndi că aceşti oameni au atît de puţin răgaz să se bucure de lumina soarelui...

Auzi în urmă tropăitul atît de propriu jandarmilor imperiali ; nu se întoarse, se sili să nu se întoarcă, şi nici să grăbească pasul, oricum jandarmul i-ar fi dat lesne de urmă, mai devreme sau mai tîrziu. Era mai bine acum, putea fi liniştită, n-avea nimic de ascuns.

— Unde mergi dumneata ? îl auzi la un pas în urma ei.

Se opri să-i facă faţă liniştită, zîmbitoare chiar. Hotărîse să-i spună cît mai mult, pentru ca discuţia să aibă cît mai puţin aerul unui interogatoriu.

— Mă duc la domnul avocat Ciurdariu, sînt învățătoarea copiilor lui. Doamna Ciurdariu e suferindă.

— Asta știm, o întrerupse jandarmul. Într-adevăr, doamna e bolnavă. Și de unde vii ?

— De la Toplița. Sora mea a fost colegă cu doamna Ciurdariu. Doamna Ciurdariu i-a scris că are nevoie de ajutor pentru învățarea copiilor, și sora mea m-a recomandat doamnei...

— Ești româncă ?

— Da.

— Ai ceva rude dincolo, în regat ?

— Nu, toți ai mei sînt aici, în Ardeal. Un frate e pe front, umblă vorba că l-or luat prizonier în Galiția și l-or dus la Sibir. Dar nu știu dacă-i adevărat, că n-am primit carte de la el dinainte de Crăciun...

— Ia seama, femeie, spuse slujbașul împărătesc. Românii de pe-aici s-au înrăit. Și domnul avocat le stă în frunte și-i întărîtă. Dar noi sîntem cu ochii pe ei. Nu cumva să te amesteci în politică. Învață-i pe copii scrisul și socotitul și învață-i să se supună împăratului.

— Așa voi face, spuse Victoria.

— Cine-i om cumsecade n-are nici o supărare din partea mea, reluă jandarmul. Dar ca slujbaș al imperiului, am datoria să veghez. Românii voștri or fugit de la regimente, alții s-or dus peste munți și de-acolo îl hulesc pe împărat. Dar împăratu-i tare și puternic și nu se teme de gazetele lor. Toate astea ți le spun ca să știi cine-i domnul avocat Ciurdariu. Anul trecut a stat cinci luni departe de ai lui, la Sopot, în deportare. Dar nu s-a cuminții.

— Sînt o biată femeie care-și caută un rost, spuse Victoria. Gazetele nu le citesc și în politică nu m-am amestecat niciodată...

— Ești măritată ?

— Am fost. M-am despărțit de bărbat, dar nu din pricina politicii...

— He, he, rîse gros jandarmul. Nici n-am auzit pe cineva să desfacă o casă din pricina politicii. Politica nu-i pentru doamne. Doamnele să se iubească și să facă băieți pentru regimentele împăratului. Bună ziua !

Salută marțial, ducînd două degete la chipiul înalt, apoi se întoarse milităreşte şi plecă tropăind pe strada care cobora uşor către gară. Victoria privi o clipă în urma lui, apoi îşi luă valiza şi porni spre Turnul Breslelor,, al cărui acoperiş de ţiglă roşie se vedea printre frunzişul pomilor. Încercă să nu se gîndească la discursul aspru şi încîlcit pe care i-l ţinuse jandarmul ; se gîndi doar la omul care-o acceptase în casa lui, omul care stătuse deportat la Sopot şi pe care-l vegheau slujbaşii împăratului.

Casa era frumoasă, luminoasă, şi avea aerul unei vile între căsuţele modeste din preajmă. Avocatul veni el însuşi să deschidă, auzind clopoţelul. Era un om înalt, nici slab nici gras, cu un început de chelie prelungindu-i tîmplele spre creştet.

— Bună ziua, spuse ea. Sînt Victoria din Topliţa...

— Aha, poftim înăuntru, doamnă, mă bucur că aţi venit aşa de iute. N-aş vrea să întrerupă copiii învăţătura ; după ce ne-au închis şcoala, o parte din elevi s-au mutat la liceul maghiar, dar e greu cu limba, şi o parte din cursuri diferă...

Vorbind, o conduse într-un salon spaţios, cu cămin, cu tablouri frumoase împodobind pereţii.

— Ştiţi, n-am diplomă de învăţătoare, îl preveni Victoria.

— Ca să învеţi pe copii să scrie şi să citească româneşte, îţi trebuie mai degrabă inimă decît diplomă, spuse el aşezînd-o în fotoliu, lîngă cămin. Să-mi daţi voie să aprind o ţigară şi să vă ofer o cafea.

Sună ; o servitoare tînără şi îmbrăcată numai în dantele se ivi în pragul uşii, făcînd o reverenţă.

— Mariţa, o cafea pentru doamna profesoară, porunci el. Copiii s-au sculat ?

— Nu încă, domnu' avocat, spuse fata tărăgănat. Cafea dulce, doamnă profesoară ?

— Dulce, spuse Victoria. Mulţumesc.

Fata dispăru. Avocatul aprinse ţigara, spulberă fumul cu palma şi se rezemă de cămin :

— Mă simt dator să vă fac cunoscută viaţa familiei. Soţia mea e cam suferindă. Am lipsit o vreme de-acasă... e o poveste mai lungă şi neplăcută...

— Am aflat, îl întrerupse Victoria. Un jandarm m-a oprit pe drum, venind de la gară încoace ; i-am spus ce caut în oraș și mi-a dat a-nțelege că ați fost arestat o vreme.

— Da, m-au luat pe mine și pe preotul de la biserica română. Ne-au mînat cu șpanga de la spate, ca pe lotri. Părintele Sava fiindcă a cîntat slujba în românește ; eu fiindcă am scris la gazetă despre închiderea școlii. Dreptatea împăratului și a contelui Apponyi...

Oftă, își trecu palma peste părul cărunt, rămas ca un smoc deasupra frunții. Victoria aștepta, cuibărită în fotoliu.

— Și-nainte de război o duceam greu. Gimnaziul l-am clădit din banii noștri, că primăria n-avea fonduri pentru școală românească. După ce-am strîns banii, n-or vrut să ne aprobe. Luptă și zbatere pentru fiece pas înainte, doamnă profesoară. Aici, pe pămîntul nostru, unde ne-am născut și unde ne avem obîrșia de la Traian și Decebal, ei vor să ne simțim străini și să uităm cine sîntem. Dar noi nu uităm. Aceasta doresc să-i învățăm pe copii. Cel dintîi lucru — că românii sînt la ei acasă pe pămîntul transilvan...

— O să-i învățăm, spuse Victoria. Cum ne-au învățat și pe noi alții. Am adus cu mine cîteva cărți...

— Cărți am și eu, se învioră avocatul. Am operele lui Șincai și Samuel Micu, Istoria lui Bălcescu despre Mihai Vodă, am revista „Familia", colecția întreagă. Dar dincolo de litera scrisă e cuvîntul spus din inimă. Vă chem în ajutor pentru aceasta. Nu știu ce mi se va întîmpla de-acum înainte, soarta omului e schimbătoare... Nu vreau să-mi știu copiii crescuți la voia întîmplării, fără duhul național pentru care am luptat și-am suferit o viață...

Se întrerupse. Slujnica revenise cu cafeaua și cu un găvan de dulceață ; Victoria îi mulțumi cu un semn din cap, neîndrăznind să tulbure cu o formulă banală de politețe ecoul cuvintelor care plutea încă în aer.

— Am doi copii, urmă avocatul. Vi-i încredințez, doamnă profesoară, să faceți din ei buni români !

CAPITOLUL II

1.

Era după-amiază, o zi toridă de august, care prevestea ploaie. Crivăţ încercă să rămînă în pat, dar n-avea răbdare. Încercă să citească, dar după cîteva pagini puse cartea deoparte. Aruncă cearşaful şi coborî din pat străduindu-se să nu facă zgomot. Se îmbrăcă, ajutîndu-se stîngaci cu mîna rănită. Abia cînd îşi încheia nasturii tunicii văzu că vecinul de pat îl privea printre gene. Îi zîmbi, stingherit că nerăbdarea lui avusese un martor.

— Vă invidiez, spuse aviatorul.

— De ce, domnule locotenent ?

— Rănit uşor, după asta concediu, iar în concediu nunta.

— Cu nunta o las mai încet deocamdată.

— V-aţi răzgîndit ?

— E război, spuse Crivăţ încet. Pe front cad oameni în fiecare clipă. Nu-i momentul să ne gîndim la dragoste...

— Dacă nu ne-am gîndi la dragoste, ce ne-ar mai ţine în viaţă ? Ştiţi, domnule căpitan, încă n-am iubit niciodată cu adevărat.

— Ai vreme destulă.

— Am vreme ! Locotenentul Ionescu se răsuci în pat, se strîmbă de durere. Cu un picior sfîşiat de schije, care se vindecă greu, şi cu sufletul plin de tot ce-am văzut aici ? Nu amînaţi căsătoria, domnule căpitan. Ziua de mîine e plină de surprize.

— Tocmai de aceea. De fapt, am primit ordin să plec pe front.

— Așa, nevindecat ?

— Nu mă duc să mă iau la trîntă. Am o misiune care nu cere prea multă forță fizică.

— Ea... știe ?

— Astăzi m-am hotărît să-i spun. Mîine e plecarea...

— O să plîngă.

— Dar o să înțeleagă.

Aviatorul închise ochii, ca și cum n-ar fi suportat imaginea unei despărțiri silite.

— Războiul, scrîșni el. Toate visele mele sfîrșesc la fel. Un pocnet de pușcă, o explozie, realitatea.

— Trebuia să-l facem, murmură Crivăț. Pentru speranțele atîtor oameni asupriți. Am fost în Ardeal, domnule locotenent. Printre primii. Oamenii ne sărutau și plîngeau de bucurie. Fie și numai pentru ziua aceea a descătușării merita să ajungi acolo... Și aici. Arătă cu un gest larg cortul spitalului de campanie.

— Preferam să nu ajung aici, zise locotenentul și pipăi la capătul patului. Unde dracu-s prafurile alea ?

Crivăț îl ajută să ia un calmant și ieși din cort.

Pe aleea largă, mărginită de pomi cu coroane bogate, văzu un grup de oameni în halate albe. Grăbi pasul. Îl salută pe medicul-șef care-i zîmbi fără să se oprească. Rodica încheia șirul. Îl văzu, se rupse de grup și se apropie de el :

— Te-ai plictisit ?

— Vreau să stăm de vorbă.

— După contravizită, spuse ea. Am primit telefon de la Onești. Ne vin răniți mulți, trebuie să pregătim...

— E ceva important, insistă el.

Rodica îi aruncă o privire plină de dragoste și regret și fugi să ajungă grupul de oameni în halate albe.

Căpitanul se trînti pe iarbă, sub un cais. Se gîndi la schimbarea bruscă pe care o adusese în destinul său apariția locotenentului din Serviciul special. Activitatea i se părea, deocamdată, destul de simplă. Va trece frontul și va îndeplini misiunile informative. Din timp în timp, va aduce materialul într-un loc stabilit, unde va primi

noi misiuni... Rodica rămîne aici. Cînd o va mai revedea? Își aminti iarăși seara aceea. Omul adus de spate, în capul străzii, cu revolverul în mînă : „Crivăț, stai!" Apoi chemarea ei, din întunericul protector al casei... O fată curajoasă. Demnă de tatăl ei, scriitorul refugiat din Ardeal, mort — de inimă rea, cum se spune — în ziua cînd trupele germane tropăiau pe Calea Victoriei... Apoi împreună, de-a lungul Bărăganului cotropit de dușman. Țăranul bătrîn, care tușea mereu bănuitor și energic : „Dacă vrei să dai o mînă de ajutor, s-o găsi o pușcă și pentru dumneata." Flăcăul fără o mînă, fost sergent, luptînd mai departe cu dușmanul, și un bătrîn călăuzindu-l pe o potecă de munte. Rodica, în tot acest răstimp, alături de el, inimoasă, fără să se plîngă. Îi lipsea pianul, îi lipsea o oglindă, războiul nu-i pentru fete frumoase care cîntă la pian — și acum, seara, în spital, răniții ascultau vrăjiți cînd ea le mîngîia sufletele, picurînd din clapele albe și negre melodii alinătoare...

— La dispoziția dumneavoastră !

— Rodica !

Sări în picioare. O privi. Era frumoasă și suplă în halatul alb, bine strîns pe mijloc. Porniră alături pe aleea umbrită, pustie.

— Rodica, repetă el tulburat.

— Ce s-a întîmplat ? Zilele trecute ai primit o vizită. Și de atunci, pari atît de schimbat... E vreo legătură între aceste două fapte ?

— Este, Rodica. Trebuie să mă înțelegi. Mi s-a încredințat o misiune deosebită. Trebuie să plec.

— Azi ?

— Da, azi.

— Știam. Mai bine zis, am presimțit. Era prea frumos totul. Războiului nu-i plac lucrurile frumoase. Și... unde pleci ?

— Ție pot să-ți spun. Știu că n-ai să vorbești niciodată mai mult decît trebuie. Plec... la București.

Ea se opri în loc și duse mîna la frunte. O sprijini de braț, punînd în gest mai mult căldură decît forță. Rodica are destulă forță pentru asta, se gîndi.

— Merg și eu, spuse ea repede.

Crivăţ încercă să rîdă :

— Ai mai spus o dată, exact pe tonul acesta, îţi aminteşti ? Atunci cînd am hotărît să trec dincoace. Te-am luat cu mine...

— Şi ? Ai regretat ?

— Nici o clipă. Te-ai dovedit un om tare. Nu m-am îndoit de tine niciodată. Eşti un tovarăş de drum ideal. Dar de data asta, nu pot. Pentru că nu se poate.

— Înţeleg, spuse ea. Trăiesc de-o jumătate de an printre soldaţi. Tu eşti mai mult decît un soldat. O misiune, la Bucureşti... Aproape de necrezut.

— Nici mie nu mi-a venit să cred. Dar asta-i situaţia.

— Iarăşi ascuns, iarăşi hăituit...

— Prefer să nu mă gîndesc la asta, acum. E destulă vreme, cînd voi fi acolo.

— Puteai să refuzi ?

— Cum să spun... E drept, m-au întrebat dacă accept. Dar dacă n-aş fi acceptat, m-aş fi dispreţuit. M-ai fi dispreţuit şi tu. Sau m-ar fi obsedat ideea că mă dispreţuieşti. Dar nici la asta să nu ne gîndim. E de domeniul trecutului. Peste o oră plec. Am o oră ca să-ţi spun nişte lucruri esenţiale. Te iubesc şi-ţi voi fi credincios cît trăiesc.

— Şi eu la fel, şopti ea.

O bătrînică în halat alb veni în fugă :

— Soră Rodica, te cheamă rănitul de la patru. E pe moarte, săracul. Vrea să-ţi vorbească.

— Vin imediat, spuse ea.

Femeia se depărtă grăbită. Crivăţ o urmări cu privirea.

— Du-te, spuse. E război. În război aparţinem mai mult altora decît nouă înşine.

O privi cum aleargă fără să se uite înapoi, cu pletele negre fluturînd deasupra umerilor înfăşuraţi în halatul alb. Oftă şi plecă spre cortul său. Se gîndi că trebuie să-şi facă bagajele. Dar ce bagaje putea avea un ofiţer rănit, trimis acasă ca un om inutil ? „Bine că rana e autentică, zîmbise locotenentul de la serviciul special. Nemţii ar putea fi curioşi. Trebuie să-i convingem că totul e adevărat... pînă la un punct." Şi de la punctul ăsta mai departe ? se întrebă Crivăţ. Ce va fi mai departe ?

2.

Declarația Mariei Drag Beșliu, din com. Lopătari, jud. Buzău

„În primăvara anului 1917, după ocupația germanilor a țării noastre ne-am pomenit că vin ofițeri români, ce au fost prizonieri la inamic, care scăpau din lagărele de la Slatina sau din alte localități, și veneau să treacă în Moldova la armatele noastre... Ne-am pus în serviciul acestor fii ai Patriei și i-am ajutat așa cum am putut în acele timpuri, redîndu-i pe mulți armatei pentru apărarea și înălțarea țării. Pe la mine au trecut următorii : slt. Moloiu Nic., slt. Mihaiu, lt. Ricman, lt. Alexandru, lt. Urzică Aurel, slt. Păun, slt. Cosma și plut. Chiriac, precum și alții.

La acești ofițeri le dădeam hrana necesară, bani și haine pentru drum și îi dădeam în seama lui Ioan Ursu zis Moldoveanu, care cunoscînd la perfecție potecile prin munți și păduri, îi ducea în Vrancea, unde îi da în primire cuscrului meu Chilian, iar acesta le înlesnea trecerea frontului...

Vasile Chilian își întinse pătura pe cimentul rece al celulei și se așeză cu fața-n jos, cu fruntea pe braţe. Toți cei închiși alături de el tăceau, respectîndu-i durerea.

— O să răcești, bădie Vasile, spuse cu blîndeţe sergentul Găleteanu.

— Nu răcesc. Dimpotrivă, am fierbinţeală. Mă gîndesc cît sînt de ticăloși. Ce vor de la noi ? Ne-au hărțuit cu întrebări, ne-au amenințat, ne-au judecat. Știau din capul locului cum a fost. De ce ne chinuiesc așa ?

— Metodă nemțească, își dădu cu părerea Ștefan Secăluș fără să ridice capul de pe pernă. Procesul ăsta nu-i atît pentru noi, cît pentru lumea din afară. Cînd eram primar și certam vreun om care călcase strîmb, aveam grijă să fie și alții prin preajmă, să ia aminte. Asta-i și în mintea lor : ne judecă pe noi cu gînd să ia

aminte toată lumea, să nu li se mai împotrivească. Să rabde...

— Nu rabdă românaşul nostru...

Celula din arestul central Focşani se cufundă iarăşi în tăcere. De afară, prin ziduri, străbătu o frîntură de cîntec, curmată repede de paşii gardienilor.

— Domnişoarele cîntă, spuse încet Secăluş.

— Îşi ţin inima, săracele, oftă Vasile Chilian. Cînd mă gîndesc cît de prosteşte am căzut în mîinile lor... Of, Doamne ! Şi doar l-am întrebat pe plutonier : „Omule, ştii să înoţi ?" „Ştiu". M-am luat după vorba lui.

Dintr-un colţ al celulei răzbătu un geamăt. Chilian sări în picioare, luă cana cu apă şi se apropie de patul în care zăcea locotenentul Pîrîianu. Îl ajută să se ridice în capul oaselor. Ofiţerul bău cu lăcomie, recăzu pe pernă. Vorbi cu greutate :

— Mulţumesc, bădie Vasile. Cred că s-a zis cu mine. Nu mai pot.

— Curaj, domnule locotenent. O să te faci bine, ai să vezi. Ai trecut dumneata alte praguri mai grele.

— Am trecut, dar eram zdravăn-sănătos. Beciul ăsta mi-a scurtat zilele. Nici nu trebuia să-mi schimbe pedeapsa. Mare milă li s-a făcut, în loc de moarte m-au condamnat la optsprezece ani. Ca şi cum aş putea rezista optsprezece ani aici !

— Sau ca şi cum stăpînirea nemţească s-ar lungi optsprezece ani ! rîse Chilian.

— Eu, fraţilor, mă gîndesc la bietele domnişoare, spuse locotenentul. Fete subţiri, cu şcoală, frumoase şi bune la inimă, să zacă-n temniţi ! Ce-au făcut ele decît să aline suferinţa bolnavilor şi să dea de mîncare celor flămînzi ?

— Pînă şi asta e crimă în ochii nemţilor, mormăi Chilian. Din partea mea, chiar de-ar fi să mă omoare, nu-mi pare rău. Aţi auzit ce spunea procurorul, la judecată : din cauza noastră au pierdut mii de soldaţi. Şi pe front de-am fi fost, cu puşca-n mînă, tot n-am fi izbutit o ispravă ca asta.

— Vorbeşti aşa ca să ne dai inimă, zise amar Secăluş. Orice-ai spune, bade Vasile, viaţa-i viaţă şi ţinem toţi la ea. Am muncit de m-am spetit, am crescut zece copii,

am adunat ceva stare şi tocmai acum, cînd să mă bucur de rostul meu, vine neamţul şi-mi citeşte sentinţa.

— Poate s-or îndupleca, murmură Toma Cotea. Nevastă-mea mi-a scris că l-au rugat pe Marghiloman să pună vorbă pentru noi.

— Marghiloman e omul lor, sări Chilian. Cum vrei să pună vorbă pentru noi ?

— Nici bani n-au vrut să primească. Mai rău ca tătarii. Tătarii cereau răscumpărare şi mai era o nădejde.

— Acuma, cum ne-o fi scris, spuse Chilian. N-avem ce face. Trebuie să ne mîngîiem cu gîndul că ne-am făcut datoria...

Tăcerea se aşternu iarăşi, întreruptă cînd şi cînd de cîte un oftat adînc. Cea din urmă şedinţă a Curţii Marţiale a Diviziei 89 infanterie germană durase trei zile. Trei zile de proces, în jurul a patru dosare enorme, adunate de-a lungul celor două luni de anchetă. Faima procesului Chilian ajunsese pînă-n capitala imperiului. În faţa Curţii Marţiale apăruseră douăzeci şi şapte de acuzaţi şi un mare număr de martori. Din dosarele alcătuite meticulos se contura treptat vasta organizaţie condusă de Vasile Chilian, pînă mai ieri socotit om de încredere de către ocupanţi. Şeful arestului le povestise că însuşi comandantul militar din zonă, aflînd de arestarea lui Chilian, exclamase : „Nu se poate ! Trebuie să fie o eroare !" Toate acestea îi întăreau sufleteşte pe arestaţii şubrezîţi de umezeala şi frigul celulelor, istoviţi de interogatorii interminabile, frămîntaţi de spaima fără nume a zilei de mîine.

— Abia acum, spuse Toma Cotea, abia acum îmi dau seama cît de mare era ceata noastră. Fiecare îşi ştia treaba lui : venea omul, spunea vorba stabilită, îl duceam mai departe. Dumneata, bade Vasile, ai avut singur în minte tot lanţul de oameni care ajuta prizonierii să treacă...

— L-am avut, încuviinţă Chilian. Gîndul meu a fost să nu ştie unii de alţii, tocmai pentru asta : în caz de e prins cineva, să nu ne poată afla nemţii toată alcătuirea.

— Şi totuşi, aşa s-a întîmplat...

— Greşeala noastră. Aţi văzut la proces : nemţii au adus ca probă carneţelele unde erau notate numele gaz-

delor. De cîte ori n-am spus : nu scrieţi nimic, oameni buni. Băgaţi totul la cap şi distrugeţi hîrtiile. Nevastămea, cînd au venit nemţii să mă aresteze, şi-a adus aminte de o schiţă făcută după harta statului major nemţesc. A luat-o chiar în faţa santinelei, a rupt-o bucăţele. Nemţii au lipit bucăţelele la loc şi au făcut din asta mare caz. A acuzat-o de trădare. Trădare, fiindcă a rupt hîrtia aceea...

— Nu putem aştepta milă de la ei, zise locotenentul Pîrîianu. Mă tot gîndesc, bade Vasile, că trebuie să mai facem o-ncercare. De-aş fi teafăr, eu unul...

— Au dublat santinelele, îl întrerupse Chilian. După proces ne păzesc şi mai straşnic. Se gîndesc şi ei că vrem să ieşim de-aici.

— De-am avea o frînghie...

— Asta-i uşor, zise repede Chilian. Dar e vorba ce facem mai departe.

Începură să chibzuiască planul evadării.

3.

Generalul Eremia Grigorescu întrebă pentru a zecea oară în seara aceea :

— Ce e pe afară ?

— Calm, domnule general. Calm pe tot frontul.

— Calmul ăsta ascunde ceva...

Se ridică, se apropie iarăşi de planul director la scară mică, unde putea distinge poziţiile fiecărei subunităţi. Încercă, după metoda clasică a strategilor, să gîndească în locul inamicului : treisprezece zile de atacuri parţiale cînd ici, cînd colo, de fiecare dată respinse cu pierderi grele. Mackensen se făcuse celebru prin loviturile sale răsunătoare, cu forţe multe. „Spărgătorul de fronturi" nu-şi agonisise faima vîrînd în luptă regiment după regiment, ci atacînd masiv, într-un anumit punct ; spărtura era apoi lărgită cu forţe proaspete, care pătrundeau în spatele adversarului şi-i dădeau toată apărarea peste cap.

Răsfoi buletinele de informaţii din ultimele zile.

...**În sectorul Diviziei 9.** *Mişcări de trupe în după-amiaza zilei de 15. VIII pe sub podul căii ferate — sub pădurea Călini ; artileria noastră a executat tragere de baraj asupra lor...*

...În valea Şuşiţei, la fabrica „Carpaţi" s-au capturat trei prizonieri din Regimentul 204 rezervă german. Doi dintre ei declară că au venit cu încă 1500 oameni pentru completarea regimentului.

...**Recunoaşteri aeriene.** *S-au observat mai multe coloane de infanterie îndreptîndu-se spre nord... O coloană de artilerie mergea din Panciu spre Străoani. În această zonă se observă foarte multe trupe îngrămădite...*

Generalul puse uşurel hîrtiile la loc şi se aplecă iarăşi asupra hărţii. Îi reveniră în minte proiectele Marelui Cartier pentru o contralovitură. Cu cîteva zile în urmă, generalul Prezan îi ceruse şi lui părerea. Rămăsese uimit auzind de acest proiect. Fără îndoială, bubuitul tunului nu se auzea pînă la Marele Cartier. Şi nici strigătele înverşunate ale ostaşilor noştri care răspundeau fiecărui atac inamic cu un contraatac ; cel mai adesea, în ciuda faptului că trupele germane erau mai bine înarmate şi aveau superioritatea numerică, ostaşii noştri izbuteau să le împingă iarăşi, cu pierderi grele, pe poziţiile de unde plecaseră. Cîmpurile din faţa celor două tabere erau presărate cu cadavre ; se auzeau vaietele răniţilor neridicaţi ; tăvălugul de foc al artileriei nu cruţa nici infirmeriile improvizate la adăpostul nesigur al unui dîmb, într-o pădurice, pe malul unei ape...

— Contralovitură, domnule general ? Nu, nu cred că e momentul...

— Dar gîndeşte-te, Grigorescule, mereu în apărare, asta scade moralul ostaşilor. Toată iarna i-am hrănit cu ideea revanşei ; ce-ar fi să încercăm o acţiune ofensivă ?

— Acţiune ofensivă ? Dar noi ce facem aici ? Nu stăm nici o clipă în defensivă pură ; în fiecare zi dăm contraatacuri, ne recîştigăm poziţiile pierdute, producem pierderi inamicului...

— Mă gîndeam la un atac frontal, masiv !

— Nu avem mijloace. Astă-noapte am primit pe frontul unui regiment atacul unei divizii și jumătate ; raportul actual de forțe ne dă prea puține șanse... Chiar dacă am avea un succes local, orientarea generală rămîne tot sud-vest, deci Armata a doua n-ar scăpa de primejdia încercuirii.

O pauză. Aparatul bîzîise cîteva clipe în gol. Apoi, începuse iarăși să țăcăne mărunt, exasperant de încet pentru nerăbdarea generalului.

— Te las singur judecător asupra situației, spusese Prezan. Cunoști mai bine decît mine starea reală a frontului...

Starea reală a frontului, își aminti generalul Eremia Grigorescu cuvintele superiorului său. Asta e. Trebuie să știm cît mai bine ce se petrece...

Se îndreptă spre aghiotant care aștepta, în ușă, ordine.

— Inamicul pregătește ceva, asta-i sigur. Avem nevoie de informații cît mai exacte. Transmiteți unităților de pe front să organizeze incursiuni cu detașamente mici, care să sondeze tăria inamicului și să ia prizonieri...

Regimentul 47/72 comandat de locotenent-colonelul Radu Rosetti se afla în linia întîi, în fața pădurii La Răzoare, între Mărășești și Panciu, cu două batalioane în prima linie și al treilea în rezervă. Comandantul regimentului lua micul dejun împreună cu ofițerii din statul său major, cînd sosi un curier cu un plic sigilat. Colonelul puse furculița de o parte și desfăcu plicul. Citi ordinul laconic, apoi își ridică ochii spre ofițerii care încetaseră să mănînce și-l priveau întrebător.

— Domnilor, avem ordin să facem o incursiune la inamic.

Sublocotenentul Popa Iordan, adjutantul batalionului II, un tînăr voinic și mereu zîmbitor, se ridică ;

— Domnule colonel, am onoarea să raportez.

— Ce este, Popa ?

— Mă gîndesc așa, că mă pricep la isprăvi de-astea. Am fost de-atîtea ori în patrulă... Dați-mi voie să plec eu în incursiune.

— Mai lasă și altora loc pentru glorie, zîmbi comandantul regimentului.

— Insist, domnule colonel, dacă-mi permiteți. Am cîțiva băieți buni, o adevărată echipă. Mă-nțeleg cu ei numai din ochi...

— Pe cine vrei să iei ?

Sublocotenentul se lumină la față :

— Vă mulțumesc. Pe sergentul Trașcă, pe caporalii Marinescu și Tudorache și doi soldați din compania șapte : Papeș și Niță.

— Îi știu, spuse colonelul. Dar să fii cu grijă. Vreau să veniți teferi înapoi. Cu toții, ai înțeles ? Nu te aventura !

— Am mai încercat și altă dată și am avut noroc.

— La război norocul e schimbător. Îți dau oamenii pe mînă, dar îți ordon să-i protejezi. O incursiune pe timp de zi nu e joacă.

— Am înțeles, domnule colonel !

Sublocotenentul plecă voios spre linia întîi. Îl găsi pe comandantul de batalion într-un adăpost, cu harta alături, cercetînd prin binoclu pozițiile inamicului.

— Am onoarea să raportez, spuse sublocotenentul Popa. Am primit ordin de la divizie să facem o incursiune.

— Incursiune... hm, bună idee, zise maiorul. Fac prinsoare că te-ai oferit dumneata.

Sublocotenentul încercă zadarnic să-și ascundă surîsul.

— Păi... ziceați și dumneavoastră că mă pricep.

— Cu cine te duci ?

— Vechea echipă, în cap cu sergentul Trașcă.

— Cei mai buni oameni ai mei... bombăni maiorul. Fii atent, Popa, soldații pe front sînt scumpi. Mai ales în situația de față. Toată noaptea s-a auzit mișcare la inamic. Din clipă-n clipă ne putem aștepta la...

— Tocmai de aceea, domnule maior. Să știm cu un ceas mai devreme ce au de gînd. Sînt necesare informații exacte, așa spune ordinul diviziei.

— Știam asta și fără ordinul diviziei. Du-te, Popa, dar fii prevăzător. Ia-o pe calea ferată, n-am prea văzut

patrule de-ale lor umblînd pe-acolo. Poate dai de vreun observator de artilerie şi ne alegem c-o hartă la zi. Luaţi-vă şi grenade. S-ar putea să vă trebuiască.

Sublocotenentul încuviinţă din cap şi se întoarse spre tranşee, să-şi adune oamenii.

— Traşcă din Teleorman !

— Prezent, să trăiţi ! răspunse un glas gros de după un cot al şanţului.

— Aici erai, sergent ? Du-te la plutonier şi cere nişte grenade şi cartuşe.

— Mergem în ospeţie, vasăzică ? se bucură sergentul.

— Ia-i şi pe ceilalţi. În cinci minute plecăm. Numai arme, cartuşe şi pansament. Nici un bagaj !

— Înseamnă că nu stăm mult.

— Atît cît să capturăm vreo doi inamici şi să-i aducem cu noi.

...Peste cinci minute micul detaşament se punea în mişcare, petrecut de ironia voioasă a celor rămaşi pe poziţie :

— Vezi, măi, judeţ, să nu-ţi laşi capela zălog prin şanţurile lor !

— Fraţilor, aduceţi şi ceva jurnal pentru ţigări !

— Poate prindeţi şi-un bucătar, că al nostru s-a puturoşit de tot. N-a mai dat pe-aici de-alaltăseară.

— Gata cu vorbăria, spuse sublocotenentul zîmbind pe sub mustaţă. Lăsaţi aici acte, scrisori, tot ce-aveţi. Dacă ne prind ei pe noi, să nu ştie cu cine au avut de-a face.

— Păi pentru Tudorache nici nu trebuie acte. Cînd l-or vedea aşa brunet...

Tudorache îşi arătă dinţii albi şi-şi îndreptă cartuşiera cu o mişcare neaşteptată, care-l făcu pe glumeţ să dea un pas înapoi.

— Te speriaşi, teteo ? rîse Tudorache încîntat de hohotele celorlalţi.

Sublocotenentul îi zori :

— Haideţi, măi, că ne-apucă seara pe drum !

Porniră prin dreapta regimentului, pe drumul ce ducea spre calea ferată. Trecînd pe lîngă poziţiile de la Răzoare, din faţa pădurii, sublocotenentul îi opri :

— Staţi să fumăm o ţigară şi să ne sfătuim. Dincolo de vie se află o casă, o vedeţi ? Poate găsim în ea obser-

vatori de artilerie. N-avem vreme să vorbim pe drum. Să ştiţi de pe acum : misiunea noastră nu e să dăm un atac, ci doar să prindem ceva nemţi şi să-i ducem la comandament. Nu ne încăierăm cu ei, nu căutăm lupta. Trebuie să-i păcălim cumva. Dacă-ntîlnim o grupă ca a noastră, pe unul din ei îl iau eu, şi mă retrag degrabă, iar voi acoperiţi retragerea. Să nu care cumva s-o păţească vreunul, că nu mai stau de vorbă cu el !

Soldaţii rîseră de această ameninţare, privind încordaţi spre clădirea misterioasă dindărătul viei.

— Nici o mişcare, comentă Tudorache. Or fi la ceai dumnealor.

— Cu atît mai bine. Înseamnă că ne putem apropia. Haideţi, hotărî sublocotenentul.

Porniră. Trecură de vie, nesupăraţi de nimeni. Se apropiară cu grijă de clădire. Sergentul scoase o grenadă, care în pumnul lui uriaş părea o jucărie. Ceilalţi întinseră armele şi ţineau degetul pe trăgaci. Sublocotenentul Popa făcu un semn şi caporalul Dobre, împreună cu unul dintre soldaţi, se apropiară, tupilîndu-se, de fereastra din stînga cu geamul spart de vreo explozie. Sergentul se apropie şi el, dintr-un salt, şi intră pe uşa deschisă, cu grenada ridicată. Reveni după o clipă, se opri în prag :

— Nimic, dom' sublocotenent. Nişte cutii de conserve goale şi cenuşă-n mijlocul casei. Cenuşă rece. N-au fost azi pe-aici.

— Mergem mai departe, hotărî sublocotenentul. Tot prin vie, de-a dreptul, spre clădirea cealaltă.

Porniră iarăşi, împărţiţi în două şiruri, mergînd aplecaţi printre butucii de vie. La marginea plantaţiei, se opriră. Sublocotenentul le făcu semn să se adăpostească şi scoase binoclul. Clădirea, mai arătoasă decît prima, era înălţată pe o ridicătură. Nu mai avea nici ea geamurile întregi. În faţa casei o porţiune de teren gol, unde probabil trăgeau căruţele venite după butoaie.

— De data asta ne mişcăm repede, băieţi, spuse sublocotenentul. Ne apropiem din două părţi, mai întîi tîrîş, după aia, cînd vă fac semn, tăbărîm înăuntru. Văd că n-au nici o santinelă. Caporale, rămîi pe loc şi tragi

dacă-i vezi că ies afară. Sergentul la uşă, ceilalţi după mine !

Porniră tîrîş prin iarba măruntă, arsă de secetă. Cînd să ajungă la drum, pe uşa clădirii ieşiră în fugă cîţiva militari germani, trăgînd din mers. Sergentul făcu un salt spre ei şi aruncă grenada, apoi se culcă la pămînt. Inamicii se culcaseră şi ei, cu o clipă înainte de explozie. După ce fumul se risipi, văzură cum alţi soldaţi ies din clădire şi fug spre copacii din stînga.

— Vor să ne ia din flanc, strigă sublocotenentul. Nu-s mulţi, cîte doi de fiecare. Sergent, mai dă-le una ! Tu, Dobre, ai grijă să nu ne taie retragerea. Ceilalţi, înainte !

Sergentul aruncă grenada. Apoi săriră toţi înainte. Sublocotenentul pusese ochii pe un soldat mai îndrăzneţ, care se depărtase spre pîlcul de copaci din stînga. Alergă spre el, fără să se uite în jur. Ştia că ostaşii săi îl vor susţine. Auzi în urmă armele lor trăgînd de zor. Soldatul îndrăzneţ trase spre el, nu-l nimeri, se ridică să facă faţă luptei corp-la-corp. Sublocotenentul se feri din calea baionetei, îndreptă pistolul spre ostaşul inamic, care aruncă arma şi ridică mîinile.

— Dom' s'lent, spre casă, repede ! bubui glasul sergentului. Noi îi ţinem niţel la pămînt !

Sublocotenentul făcu semn prizonierului cu pistolul. Porni în urma lui spre via salvatoare. Cîteva gloanţe îi fluierară pe la urechi, dar nu se opri. Fixa cu privirile ceafa proaspăt tunsă a soldatului inamic care alerga adus de şale, trăgînd cu ochiul înapoi.

— Nu te uita, că nu scapi de mine, îi strigă sublocotenentul.

Neamţul clătină din cap şi continuă să alerge. Ajunseră, în sfîrşit, în colţul viei. Sublocotenentul se aruncă la pămînt şi-l sili pe prizonier să facă la fel. Din liniile noastre răsunară cîteva rafale de mitralieră, apoi paşii soldaţilor din patrula sa, apropiindu-se în fugă :

— Am scăpat, dom' sublocotenent !

— Teferi toţi ?

— Dobre are-o zgîrietură de baionetă la mîna dreaptă.

— Pînă se-nsoară îi trece, rîse sublocotenentul. Hai, fuga, înapoi pe poziție. *Schneller,* flăcăule, îl îndemnă pe prizonier.

Cînd unul, cînd altul dintre ostași se întorceau să tragă spre dușmanii care încercau să-i urmărească.

Batalionul îi întîmpină cu urale. Însuși comandantul regimentului venise în linia întîi, să urmărească desfășurarea acțiunii.

— O să vă propun la decorare, spuse el. Duceți captura la divizie !

4.

Prizonierii români fuseseră închiși în fosta cazarmă a Regimentului 10 Putna, din Focșani. Condițiile de viață erau mizerabile. Ofițerii dormeau pe scîndurile goale, mîncarea era proastă și apa se dădea pe sponci. În prima noapte de captivitate, la Paraipani, într-un lagăr improvizat, un ofițer german îi iscodise în fel și chip, încercînd să afle amănunte despre situația trupelor româno-ruse și despre intențiile comandamentului. În fața tuturor amenințărilor, ofițerii rămaseseră demni și nu trădaseră nimic din ceea ce îi interesa pe germani. După cîteva ore de stăruință zadarnică, ofițerul care-i ancheta se lăsase păgubaș.

Escortați de o gardă numeroasă, fuseseră porniți spre Focșani pe jos. Nici oboseala drumului, nici tragedia trăită pe front, nici perspectiva întunecată a captivității nu reușiseră să le frîngă moralul. Maiorul Malamuceanu, împreună cu alți ofițeri superiori din convoi, fu urcat apoi într-un automobil și dus la comandamentul corpului german, unde-și avea reședința generalul von Morgen. Aici, interogatoriile se repetaseră cu mai multă insistență ; însuși șeful de stat major al corpului, care se prezentase cu funcția sa încercînd să-i impresioneze pe ofițerii prinși, venise să le pună întrebări.

— Vă întreb pentru ultima oară, strigă el. Cunoaștem totul ; vrem numai să ne confruntăm informațiile și să

aflăm schimbările de ultimă oră. Aşadar, enumeraţi trupele de la Siret spre vest !

Tăcerea prizonierilor îl umpluse de mînie pe ofiţerul german. Dăduse cîteva ordine unui aghiotant. Acesta revenise cu un alt ofiţer, cu înfăţişare de medic, cu ochelari, şi cu un soldat care purta un mare sul de carton alb. Soldatul agăţase cartonul pe perete şi Malamuceanu văzuse cu uimire că era un plan-director, la scară mare, pe care erau trecute cu precizie poziţiile regimentelor de pe front şi numele comandanţilor. Se străduise să-şi ascundă tulburarea. Ofiţerul german începuse să arate pe hartă poziţiile şi să rostească cu glas tare numele unităţilor, în vreme ce ochelaristul stătea cu ochii la prizonier, căutînd să-i surprindă expresia feţei.

— Regimentul 8 infanterie... Regimentul 3 vînători... Regimentul 32 infanterie... Regimentul 7...

Se stăpînise să nu tresară : nemţii ştiau pînă şi numele ofiţerului care ţinea locul comandantului căzut în luptă ! Îşi întorsese, privirea spre psihologul care, la semnul întrebător al superiorului său, răspunsese cu o mişcare neputincioasă din umeri : nu, de astă dată metoda psihologică nu dăduse rezultate...

Totuşi au un spionaj desăvîrşit, gîndise atunci maiorul, tulburat. Cum de-au reuşit să afle atîtea ? Dar ei nu ştiu un singur lucru : puterea de rezistenţă a acestor regimente, capacitatea oamenilor de a rămîne neclintiţi pe poziţie, de a muri fără să cedeze un pas din pămîntul ţării. Gîndul că la această oră, pe podul de la Cosmeşti, încă neocupat de inamic, trec în goană întăririle pentru frontul de pe Siret, îl făcuse să zîmbească triumfător.

— Pentru dumneavoastră războiul s-a terminat, continua să strige ofiţerul german. Înţelegeţi că această împotrivire este inutilă. De răspunsurile pe care le daţi depinde tratamentul pe care-l veţi avea ca prizonieri...

— Vă pierdeţi vremea, spusese Malamuceanu în cele din urmă. Nu voi răspunde la nici o întrebare, indiferent ce mi se va întîmpla.

— Sînteţi ofiţer superior, comandant de regiment. Cunoaşteţi bine situaţia militară. În Rusia e revoluţie, soldaţii

nu mai vor să lupte într-un război poruncit de țar. Care e rațiunea rezistenței dumneavoastră ?

— Războiul nostru are alt sens decît războiul pornit de țar acum trei ani. Libertatea, asta e rațiunea rezistenței noastre. Nu suportăm ideea de ocupație străină...

— Dar populația din teritoriul ocupat o duce mai bine decît refugiații din Moldova. Organizarea germană...

— Organizarea germană e bună în Germania. Noi ne putem organiza și singuri.

— Va trebui să capitulați, spusese exasperat ofițerul german. Sau să cereți pace. Nu mai aveți nici o speranță.

— Speranța noastră este în baionetele soldaților.

— Vorbe mari, domnule maior. Este adevărat că aveți o armată excelentă, dar cît este ea de mare ? Cîte divizii ne puteți opune ? De unde veți lua muniție pentru artilerie ? Acesta nu este un război al baionetelor. Regele și guvernul dumneavoastră...

— Nu accept o discuție politică, domnule colonel.

— Dar o discuție militară ? Situația rezervelor, domnule maior. Cum se face că n-am găsit la dumneavoastră nici un document ?

— Le-au luat ofițerii care au izbutit să se retragă.

— Trebuie să știți pe ce rezerve se bizuie Armata întîi.

— Le știu pe ale regimentului meu. Sînt încă intacte, probabil că acum se află în plină luptă...

— La dracu ! Plecați, domnule. Dar să nu veniți la mine cu plîngeri. Ca prizonier, veți avea ceea ce meritați !

— Ce nenorocire poate fi mai mare decît aceea că nu mai pot lupta alături de ostașii mei ?

— Ca militar vă stimez, spuse colonelul. Purtarea aceasta vă face cinste. Dar vă repet, e un curaj inutil. Vă salut !

Malamuceanu pornise spre ușă, unde-l aștepta escorta. Un alt ofițer prizonier venea pe coridor, însoțit de santinelă.

— Curaj și mai ales tăcere, domnule căpitan, îi spuse maiorul printre dinți. Nici o informație, vă conjur !

— Am înțeles...

De cîteva zile, în cazarma devenită lagăr, ascultau bubuitul depărtat al tunurilor și încercau să ghicească ce

se petrece pe front. Într-o dimineață, colonelul de la statul major veni în lagăr și ceru să se adune ofițerii. Era o zi noroasă, cu vînt pătrunzător. Noaptea plouase, în curtea cazărmii se făcuseră băltoace. Ofițerul german păşea cu grijă, ca să nu-şi murdărească cizmele lustruite ca oglinda ; era proaspăt ras şi uniforma îi strălucea.

— Cum vă simțiți, domnilor ? întrebă el ironic.

Malamuceanu, ca mai vechi între ceilalți, se simți dator să răspundă :

— Ați avut dreptate că vom veni cu plîngeri. Condițiile de viață sînt insuportabile, domnule colonel. Răbdăm de foame, dormim pe scînduri, peste tot e murdărie.

— Sînteți prizonieri, nu turiști, i-o întoarse ofițerul german. Cred că ați prefera să fiți acasă între ai dumneavoastră, să faceți o baie caldă... Cine vrea să se întoarcă în Moldova ?

— Cine nu vrea, mormăi careva din rîndul prizonierilor.

— Vă dăm această posibilitate. Domnul general e gata să satisfacă cererile celor ce vor să plece.

Murmure, apoi glasuri distincte se auziră din rînduri :

— Asta-i culmea !

— Îi arde de glumă dumnealui.

— Cum să plecăm ? În ce condiții ?

— O singură condiție, răspunse colonelul german. Să duceți manifeste în rîndul trupelor şi să faceți propagandă pentru pace. România trebuie să capituleze.

— În ruptul capului ! strigară prizonierii.

— Mai bine ne lăsăm oasele pe-aici !

— Nu sîntem trădători !

Colonelul ridică mîna cerînd liniște.

— Mă aşteptam la asemenea răspuns. Veți regreta cu siguranță. Dar la urma urmei vă privește. Altă chestiune : am ordin de la domnul general să trimit pe ofițerul cel mai vechi la București, la guvernul român provizoriu.

— În ce scop, domnule colonel ? întrebă Malamuceanu.

— Ah, dumneavoastră sînteți cel mai vechi. Guvernul provizoriu, convins de dorința de pace a Germaniei, vrea să trimită un parlamentar cu o scrisoare către regele dumneavoastră.

— De ce nu trimite un parlamentar german ?

— Dumneavoastră, ca ofițer superior și ca patriot, vă veți convinge de ce se petrece în teritoriul ocupat și veți putea confirma, *de visu*, guvernului de la Iași și majestății sale intențiile bune și comportarea prietenoasă a germanilor.

— Comportare prietenoasă ? Am aflat de execuțiile care au avut loc. Cunoaștem nemulțumirile populației. Familiile ofițerilor, rămase în teritoriul ocupat, au fost maltratate, li s-au rechiziționat lucrurile și li s-au ocupat locuințele...

— Zvonuri, spuse repede colonelul german. Vă vom duce să vă revedeți familia. Veți sta de vorbă. Vă veți convinge că populația e mulțumită sub ocupație, în țară e liniște, oamenii își văd de munca lor... Va trebui ca mărturia dumneavoastră să convingă autoritățile de la Iași. Acum înțelegeți de ce nu trimitem un parlamentar german ? Vă dau un sfert de oră să vă gîndiți, să vă sfătuiți. Dealtfel, e inutil, odată ce s-a hotărît așa. Excelența sa generalul von Morgen nu e omul care să renunțe ușor la o hotărîre... Ne revedem peste un sfert de oră.

Plecă, scîrțîind cu cizmele lui lustruite ca oglinda. Prizonierii făcură cerc în jurul lui Malamuceanu. Aveau ochii roșii de nesomn, bărbile crescute, uniformele ponosite.

— Poate e vreo speranță... murmură unul. Ei au armată mai multă ; cu toată vitejia noastră, nu putem rezista la infinit...

— Dacă au curajul să vă trimită, înseamnă că s-au purtat corect, spuse altul întrebător.

— Iar dacă s-au purtat rău, nu strică să informați la Iași despre viața sub ocupație.

— Oricum, domnule maior, trebuie să acceptați. E în interesul țării...

Malamuceanu îi privi pe rînd. Citi în ochii lor același îndemn : să accepte.

— În fond, spuse un ofițer mai vîrstnic, sînteți prizonier și deci în puterea dușmanilor. Nu vă călcați cu nimic jurămîntul dacă mergeți la București din ordinul lor...

— Atunci... o să mă duc, spuse Malamuceanu. Dar să nu-și închipuie nimeni că voi cînta în strună nemților.

— Sîntem convinşi de asta, spuse ofiţerul mai vîrstnic.

Auziră paşi şi scîrţîitul acela de cizme elegante, care pentru prizonierii cu înfăţişarea amărîtă părea o sfidare. Ofiţerii se întoarseră cu faţa la colonelul german.

— Ei, bine ?

— Ei, bine, domnule colonel, la îndemnul camarazilor mei, accept !

5.

Omul înalt, adus de spate, cu părul cenuşiu, care fusese căutat pe rînd de toate poliţiile Europei în diferitele faze ale bogatei sale cariere, îşi începu dimineaţa cu o partidă de gimnastică practicată cu sîrguinţă şi niciodată uitată. Un sistem de exerciţii împrumutat din lupta corp la corp japoneză, combinat cu sărituri pe perete şi alte mişcări la fel de spectaculoase, după care o frecţie cu prosopul ud îi făcu braţele şi pieptul să semene cu carapacea unui rac fiert. Grijuliu cu starea sa sportivă, care-l scosese din multe încurcături, omul adus de spate se aşeză în fotoliu şi căzu într-o admiraţie aproape mistică pentru propria sa persoană. Se descurcase admirabil de-a lungul unei întregi existenţe, într-o profesie căreia poţi să-i spui oricum, numai monotonă nu. Îşi începuse cariera în periferia unui mare oraş din Europa centrală, ca ajutor al unui detectiv particular. Îndeplinise la început însărcinări mărunte. Un negustor de arme de vînătoare voia să ştie cu cine se întîlneşte concurentul său în preajma deschiderii sezonului, pentru a afla cine-i mijloceşte acestuia cumpărarea rapidă a celor mai moderne puşti cu repetiţie ; un alt negustor, angrosist de brînzeturi, îşi bănuia nevasta de infidelitate şi-l angajase să-i supravegheze cu discreţie casa în timp ce el se afla plecat după contracte ; un patron suspicios voia să ştie cum îşi petrece timpul liber noul său angajat, care avea în gestiune sume importante...

Omul înalt, adus de spate, părea anume croit pentru asemenea misiuni. Figura sa comună, fără trăsături

deosebite, îl ajuta să se strecoare neluat în seamă prin mulțime, să urmărească pe cineva de la doi pași păstrîndu-și cu măiestrie masca de trecător indiferent ; în interesul profesiei își exersase auzul, memora la întîmplare nume de străzi, prețuri zărite din fugă în vitrine, detalii din îmbrăcămintea trecătorilor. Devenise celebru în rîndul colegilor săi prin spiritul de observație și prin memoria sa ; aceste calități nu scăpaseră nici recrutorilor serviciilor secrete, care-i încredințau misiuni de scurtă durată, uneori inexplicabile, cu scopuri misterioase. Potrivit obiceiurilor spionajului de la începutul secolului, mijlocul principal era să tragi cu urechea la o discuție, să memorezi un nume, să cuprinzi dintr-o privire dimensiunea unei fabrici sau să numeri rapid o coloană de artilerie în marș.

Un personaj oficial din coaliția Puterilor Centrale avusese ideea să-l trimită în România îndată după izbucnirea primului război mondial ; încălcîndu-și tratatul secret încheiat cu Germania și Austro-Ungaria, bătrînul rege Carol fusese silit de opinia publică și de guvernul Brătianu să păstreze țara deoparte, în situația incertă și îngrijorătoare pentru Germania, intitulată „expectativă armată" ; Puterile Centrale voiau să cunoască în orice moment perspectivele intrării României în război și de aceea împînziseră țara cu un mare număr de agenți secreți care, sub cele mai diverse acoperiri — ziariști, ingineri, oameni de afaceri — colindau orașele și adunau datele trebuitoare ; omul adus de spate se alăturase acestei armate clandestine, îndeplinindu-și misiunile cu sîrg, mînat de cele două componente principale ale personalității lui : dragostea de bani și plăcerea aventurii.

Isprăvile lui fuseseră bine apreciate de patroni : izbutise să afle detalii despre fabricarea armamentului în țară, vizitase în cîteva rînduri orașele unde aflase că se produc proiectile, își ținea la curent șefii cu soarta tunurilor din fortificațiile care înconjurau Bucureștiul și izbutise să afle cu aproximație dislocarea unităților „de acoperire a frontierelor", masate la trecătorile spre Transilvania.

Ceea ce nu izbutiseră nici omul adus de spate, nici ceilalți colegi ai săi și nici diplomații Puterilor Centrale fusese tocmai chestiunea cea mai importantă : momentul intrării României în război. *„Nu se poate admira îndestul îndemînarea cu care pînă în ultima zi, pînă în ultima oră, reprezentanții imperiilor centrale, în ciuda abilității lor, au fost ținuți în totală ignoranță în ce privește hotărîrile guvernului român"*, scria în 1919 Robert de Flers, directorul ziarului „Le Figaro". Consiliul de coroană, mobilizarea armatei și declarația de război căzuseră pe rînd, ca un trăsnet, toate în aceeași zi, în fața uimiților agenți ai spionajului advers. Omul adus de spate nu izbutise măcar să răspîndească, conform unei dispoziții mai vechi, microbii de dalac aflați în eprubete speciale și îngropați în grădina lui Herr Iulius, alt agent, în aparență negustor de cereale ; un oarecare căpitan Crivăț, din Biroul Informațiilor, însoțit de un agent de siguranță, ajunseseră la casa lui Herr Iulius odată cu el și era cît pe ce să-l surprindă dezgropînd înspăimîntătoarele fiole...

Amorul propriu al abilului spion fusese rănit adînc. Hotărîse să se răzbune pentru această înfrîngere ; mai ales că i se încredințase misiunea să rămînă în continuare pe teritoriul României...

Omul adus de spate zîmbi satisfăcut cu gîndul la activitatea sa : răspîndea zvonuri alarmiste în rîndul populației ; trăgea de limbă pe funcționarii din gară cu privire la destinația garniturilor militare ; făcea semnale avioanelor germane venite să bombardeze Bucureștii ; dădea prizonierilor români adrese-capcană pentru a fi prinși în cazul unei eventuale evadări...

Căpitanul Crivăț, cel care-l întrecuse în „cursa microbilor", căzuse el însuși victimă unei asemenea savante combinații ; fugar dintr-un lagăr din Germania, se aruncase drept în brațele jandarmilor Kaizerului, folosind o adresă pe care omul adus de spate i-o strecurase unui camarad de prizonierat. Mai apoi, căpitanul Crivăț izbutise să evadeze din nou. Era după ocuparea Bucureștilor, și Fräulein Grete, prietena omului adus de spate, care-l cunoștea pe căpitan, îi dăduse adresa unde se ascunsese Crivăț. Cu un fior, omul adus de spate își pipăi rana de la

șold, amintire de la încercarea de a-l aresta pe căpitan. Prostia mea, se gîndi, aveam ambiția să-l prind viu, să-l duc plocon excelenței sale guvernatorul general ; trebuia să trag înainte ca el să fi pus mîna pe pistol... Își aminti pentru a suta oară noaptea aceea de ianuarie, pe o stradă îngustă și întunecoasă, plină de zăpadă murdară ; mormanul de zăpadă amestecată cu noroi, strîns la marginea rigolei, fusese ultimul lucru pe care-l văzuse înainte de a cădea...

Dar după aia, ce viață... își spuse visător. Germanii atotputernici într-un oraș frumos și bogat, pe jumătate părăsit... Își puteau permite orice fantezie : confiscau covoare și piane pentru cîteva zile de cartiruire în oraș ; făceau petreceri de pomină, încheiate cu concursuri de tragere în paharele de cristal ale gazdelor ; în numele războiului, învingătorilor li se cuvenea totul : paltonul de blană al unui fost ministru ; ceasul străvechi de aur masiv, păstrat în sipetul unei bătrîne scăpătate ; o locuință cît un palat ; șampanie în fiecare seară, și... bani. Un mic tezaur, agonisit parte de pe statele de plată ale poliției secrete, parte din mijlocirea unor afaceri necurate — și afaceri se făceau destule, cu orice : țuică, săpun, lemne de foc, bocanci, medicamente....

Gîndindu-se la afaceri, omul adus de spate se ridică hotărît din fotoliu, se mai uită o dată la ceas și se pregăti de plecare. Avea întîlnire cu un oarecare pierde-vară, pe care-l pusese cu multă ipocrizie să vîndă trei carabine și niște cartușe, chipurile, sustrase dintr-un depozit german. Vagabondul primise cu plăcere însărcinarea, fără să-și dea seama ce face. Acroșat chiar pe stradă, el se arătase amator de o negustorie de ocazie, cumpăr-vînd ; nu făcea pentru prima oară comerț cu speculanți sau chiar cu militari din serviciile germane de aprovizionare, care vindeau, contra unor sume frumoase, bunurile luate de la locuitori. Tînărul ciulise urechea aflînd că stă de vorbă cu un comerciant de ocazie ca și el ; tresărise numai la sfîrșit, auzind că e vorba de arme. Omul adus de spate parcă-l auzea :

— Carabine, boierule ? Să mă-ngropi dacă pun mîna pe așa ceva. Păi nu citești aisvaisurile astea de pe pe-

reţi ? Nimeni n-are voie să ţină arme. Eu sînt negustor cinstit ; dacă ai nişte săpun, sau şocolată, sau gaz de lampă, mai treacă-meargă...

— Cum treacă-meargă ? Cu astea e voie să faci comerţ?

— Nu e voie, dar dacă te prinde dai ştraful, mai împingi ceva pe deasupra şi scapi. În schimb cu armele... ajungi repede la dama cu coasa.

— Dacă te prinde, a spus omul adus de spate. Dumneata pari băiat deştept. Nasul meu nu mă înşeală...

— Asta aşa-i, mă descurc, a zîmbit modest vagabondul. Şi... cît pică la afacerea asta ?

— Pe cinstite : juma'juma'. Recunoaşte că n-ai făcut niciodată negustorie atît de bună.

— Recunosc, nene. Da' mi-e frică al dracului.

Omul adus de spate a ridicat din umeri :

— Mă duc la altă firmă. Nu pot să ţin la infinit trei carabine şi o traistă cu cartuşe sub saltea.

— Stai-stai-stai ! Parc-am auzit eu pe cineva care căuta aşa ceva...

— Cine este ? Dă-mi adresa, să mă duc singur dacă ţi-e frică, l-a zgîndărit omul adus de spate.

— Mă crezi prost ? Spuneai juma'-juma'. Acuma te-ai răzgîndit ? Cum să las aşa ciolan din mînă, cu mănuşă cu tot ?

— Atunci...

— Atunci, mîine, pe la ora asta, vin şi v-aduc răspunsul.

— Şi dacă nu găseşti persoana ?

— Găsesc alta. Mulţi ar vrea să aibă o armă aşa, pentru zile negre. Aud că împăraţii ăştia cam dau iama prin prăvălii, fără ordin de rechiziţie. Alţii intră peste oameni prin case... La cîte nu-i bună o carabină ? Mîine mă prezint tot aici.

— Şi dacă nu vii ?

— Pentru un cîştig ca ăsta ar trebui să alerg trei săptămîni, cărînd de colo-colo o traistă cu cartofi sau cu mălai...

Îl lăsase să plece, încrezător, ca totdeauna, în flerul lui. Se uită la ceas. Ieşi pe uşă mormăind un străvechi marş militar. Dogoarea amiezii de august îl izbi în faţă, ca şi cum ar fi deschis uşa unui cuptor. O să plouă, îşi

spuse. Dar mai întîi, o să plouă cu felicitări de la *Oberkommando*...

Vagabondul îl aştepta, rezemat de un felinar, nu departe de poarta bisericii Sfîntul Spiridon. Omul adus de spate îl zări de departe şi rămase dezamăgit : era singur ; ar fi preferat să vadă la faţă persoana amatoare să cumpere trei carabine cu muniţie cu tot. Tînărul, cu mîinile-n buzunar, cu pălăria trasă pe ochi, îi veni în întîmpinare :

— S-a făcut, patroane, rînji el. Diseară vin să iau marfa. Dacă-ţi spun cine-o cumpără... rămîi ţuţ.

— S-auzim, mormăi rezervat omul adus de spate. Un negustor ? Un avocat ? Un fost ofiţer rănit şi dat disponibil ?

— Aş ! Nu ghiceşti nici pîn-la anul.

— Spune odată, omule !

— O soră de la spital.

Omul adus de spate rămase cu gura căscată.

— O soră de la spital ? De unde şi pînă unde ?

— Asta m-am mirat şi eu. Şi m-am mai mirat de ceva : o interesează mai mult aracii decît fasolea. Ai înţeles, nu ?

— Îmi place că vorbeşti codificat, rînji omul adus de spate. Înseamnă că are fasole, dar n-are araci.

— Cam aşa ceva.

— Unde lucrează fata ?

— Aici, peste drum. La „Brîncovenesc".

— Cum o cheamă ?

— Prea multe întrebări, spuse vagabondul. M-am jurat că ţin secret. Şi nu ne-a fost vorba aşa ? Eu să mă ocup de toată chestia. Altfel o las baltă şi n-ai decît să-ţi ţii sănătos marfa.

— Da, sigur, spuse omul adus de spate. Ai dreptate, respectăm înţelegerea. Atunci... cum facem ?

— Păi o să vin cu un cărucior cu lemne, ca să le ascund. N-ai vrea să mă plimb prin Bucureşti cu ele-n spinare, ca vînătorii.

Omul adus de spate încuviinţă tot planul. Rămase vorba ca la căderea nopţii tînărul să se prezinte cu căruciorul cu lemne în faţa Cişmigiului...

Dar veni zadarnic. Omul adus de spate nu mai apăru. Era ocupat în altă parte : însoţit de o grupă de genişti, cerceta pereţii spitalului, încercînd să afle unde sînt ascunse armele. Le găsi zidite în coşul unei sobe dărîmate, în spălătorie. Tencuiala, mai proaspătă în acel loc, se desfăcuse cu uşurinţă. Erau două puşti Manlicher model 1885 şi cîteva mii de cartuşe. Omul adus de spate puse o santinelă la uşa spălătoriei, apoi discută cu comandantul gărzii spitalului. Surorile din pavilionul respectiv fură chemate pe rînd şi interogate. Una dintre ele părea foarte neliniştită ; cînd o întrebă de coşul spălătoriei, se albi la faţă.

Omul adus de spate se adresă subofiţerului, comandantul gărzii :

— Fă rost de-o trăsură. Mergi cu noi la *Oberkommando*, să depui mărturie. Femeia e arestată. Vom continua cercetările acolo...

Făcu semn unui soldat să ia cele două arme. Molozul căzut din ascunzătoare trosni uşor sub cizmele soldatului.

6.

În observatorul său de pe faleza înaltă, în preajma satului Cozmeşti, generalul Eremia Grigorescu cerceta cu binoclul valea Siretului. Ceaţa zorilor odată risipită, vederea pătrundea pînă departe, de-a lungul căii ferate, pînă spre Mărăşeşti. Era 19 august 1917, dimineaţa. Generalul puse binoclul de o parte, ceru aghiotantului harta.

— Linişte... murmură el. De trei zile, linişte şi mişcări mari de trupe. Pe undeva pe-aici Mackensen vrea să ne dea lovitura. Asta ţine mai mult de psihologie decît de tactica militară : mareşalul nu e omul luptelor mărunte, de hărţuială. După două săptămîni de încercări zadarnice, va încerca un mare atac. Iar noi... noi trebuie să-i facem faţă !

Se aplecă asupra hărţii. Frontul dintre Siret, Mărăşeşti şi Panciu era o linie aproape dreaptă, de la nord-vest spre sud-est, făcînd în faţa Mărăşeştilor un ieşind

ca un arc de cerc. Dincolo de calea ferată, via Negroponte, apoi pădurea Răzoare, iar între ele, o măgură cu pante domoale, cota 100, care domina împrejurimile. După obiceiul lui, generalul întoarse harta şi o privi întocmai cum un şahist contemplă cîmpul de joc din punctul de vedere al adversarului. Ce-ar gîndi el în locul comandantului german ? Peste Siret nici o speranţă, aşa cum e malul înalt şi căptuşit cu artilerie. Tot înainte deci. De la Siret spre vest, cel dintîi obstacol — Mărăşeştii. Dar satul devenit celebru fusese atacat zi şi noapte, fără rezultat. Atunci cum ? Firește, prin învăluirea localităţii. Pe la est nu se poate, e braţul Siretului, apoi lunca. Numai pe la vest, dincolo de calea ferată, unde frontul e încă de pe acum mai avansat. În zona asta, mai întîi cota 100 : cine-o are în mînă, acela ţine sub focul artileriei toată valea. Şoseaua aproape, calea ferată la fel... pe scurt, locul ideal pentru o lovitură „stil Mackensen", sfîrşi generalul cu un zîmbet.

Privi harta, se dădu mai aproape să desluşească scrisul mărunt de pe desen, îmbrăţişă iarăşi cu privirea vasta întindere din faţa lui. Deodată pămîntul se cutremură surd. După cîteva clipe mugetul primei salve, trasă de sute de guri de foc inamice, durui ca un tunet depărtat. Mai apoi, pe poziţiile noastre pîlpîiră lumini portocalii, care se spulberau îndată în trîmbe de fum şi pămînt azvîrlite spre cer.

— Era de aşteptat, spuse generalul şi duse îndată binoclul la ochi. Astea nu mai sînt tragerile obişnuite, ci un bombardament în toată regula.

Se uită la ceas. Era şapte punct.

— Şi-au început slujba ca nişte funcţionari conştiincioşi, spuse generalul. Transmiteţi artileriei de pe tot frontul : trageri de contrabaterie. Regimentelor de infanterie din zona frontului : identificaţi bazele de plecare la atac ale inamicului şi comunicaţi-le bateriilor de sprijin, să le bombardeze. Bateriile grele — foc asupra artileriei inamice de la Panciu şi Satul Nou. Şi-acum, să studiem puţin intenţiile mareşalului Mackensen.

Binoclurile ofiţerilor din statul major se îndreptară către front.

O oră mai tîrziu, intenţiile inamicului începură să fie evidente. Exploziile ţîşneau pe toată întinderea brăzdată de liniile subţiri, şerpuitoare, ale şanţurilor de apărare ale infanteriei — şi totuşi, o anumită zonă părea să atragă în chip deosebit loviturile artileriei germane. Un ofiţer arătă cu mîna în direcţia pădurii Răzoare, abia vizibilă prin fumul şi praful stîrnit de explozii. Un telefon sună în preajma comandantului ; cineva răspunse ; cuvinte scurte, întretăiate, repetate — omul de la celălalt capăt al firului, asurzit de exploziile din apropiere, nu înţelegea ce i se spune — apoi un ofiţer veni grăbit la postul de comandă :

— Aţi avut dreptate, domnule general. Ni se transmite că bombardamentul e mai violent în zonele nord-est Panciu şi Mărăşeşti.

— Legătura cu generalul Istrate, spuse Eremia Grigorescu fără să se întoarcă. Cred că diviziile sale vor duce greul zilei de azi...

La punctul de comandă al Regimentului 9 vînători, colonelul Rasoviceanu urmărea cu îngrijorare desfăşurarea pregătirii de artilerie. Poziţiile regimentului, aflate în faţa fabricii de zahăr de la Mărăşeşti, erau bătute metodic cu sute de guri de foc. De la o vreme, colonelul băgă de seamă că proiectilele grele trec peste fabrică şi peste sat, undeva departe, în spate. Un observator comunică prin telefon că „greaua" inamică loveşte satul Modruzeni. Fără-ndoială, nemţii îşi închipuie că acolo avem rezervele, îşi spuse colonelul. Hm, rezervele ! Dac-ar şti ei...

Regimentul său participase la război din prima zi. Plătise tribut greu de sînge la Topraisar, stăvilind pentru o vreme ofensiva inamică din sudul Dobrogei ; cînd forţele austro-germane se apropiau de Bucureşti, fusese adus în Vlaşca. Izgonise cavaleria inamică din Clejani, apoi la Cartojani şi Tămăşeşti luase două sute de prizonieri ; atacase un detaşament german care înainta spre Gorneni şi apărase eroic podul peste Neajlov. După declanşarea ofensivei germane la sud de Mărăşeşti primise misiunea să restabilească frontul pe Şuşiţa Seacă. Rasoviceanu

își aminti cu groază ziua aceea scăldată-n sînge ; inamicul înainta victorios, precedîndu-și atacurile cu bombardamente intense de artilerie ; dispozitivul ruso-român fusese străpuns, nu era vreme să se facă recunoașteri pentru a stabili situația exactă ; regimentul primise ordin să atace podul de peste rîpă, să atace *imediat*...

— Dar acolo sînt mitraliere, încercase Rasoviceanu să explice. Ar trebui mai întîi lovite cu artileria...

— N-avem vreme să aducem artileria, strigase stat-majoristul de la celălalt capăt al firului. Atacați imediat !

Maiorul Vîrtejanu urma să atace cu batalionul său în direcția podului. Maiorul era un ofițer viteaz, făcuse de nenumărate ori dovada curajului său ; de astă dată, auzind ordinul, spuse scurt „am înțeles", apoi se apropie de colonel și-i spuse confidențial :

— Domnule colonel, tot malul rîpei e garnisit cu mitraliere.

— Știam, zise colonelul. Am raportat mai sus. Dar nu avem altă cale.

Maiorul plecă. Se auziră trompeții sunînd atacul. Batalionul lui Vîrtejanu porni cu strigăte puternice, cu arma-n cumpănire, spre pod. Mitralierele germane deschiseră focul toate deodată ; îndemnați de pilda comandantului, care alerga în fruntea lor, vînătorii nu se opriră. De sus, de peste rîpă, mitralierele trăgeau mereu ; oamenii începură să cadă, unul cîte unul. Sublocotenenții din fruntea primului val de atac căzură printre cei dintîi ; sergenții le luară locul, apoi caporalii. Maiorul Vîrtejanu muri și el, în preajma podului ; de sus mitralierele continuau să tragă, mii de gloanțe șfichiuiau pămîntul galben, uscat...

Cînd ordonă retragerea, colonelul Rasoviceanu văzu că din viteazul batalion mai rămăseseră cîțiva zeci de oameni teferi, și o lacrimă de deznădejde se prelinse pe obrazul său ars de soare...

Regimentul, împuținat, trecu în rezerva diviziei. Dar în ziua următoare, veni ordinul generalului Ragoza de retragere ; trupele ruse din vecinătatea Mărășeștilor începură să execute manevra, în timp ce generalul Eremia

Grigorescu se străduia să găsească soluția pentru a salva Mărășeștii de la dezastru.

Generalul Scărișoreanu, comandantul diviziei, îl chemă la telefon pe Rasoviceanu :

— Îmi pare rău de regimentul tău. Ai pierdut mulți oameni.

— Cinci sute, spuse Rasoviceanu trist.

— Știu. Mi s-a raportat. Dar nemții au ocupat fabrica de zahăr și se apropie de gara Mărășești. Numai tu poți salva situația, n-am alte trupe disponibile. Oamenii s-au odihnit ?

— Are vreo importanță ?

— N-are, spuse generalul. Trebuie să contraatacăm prin surprindere. Acum. Fără nici o întîrziere. Pînă n-ajung nemții la gară.

— Am înțeles, spuse Rasoviceanu.

Obișnuia să-și îmbărbăteze oamenii înaintea luptei. Dădu ordin să se adune regimentul. Inspectă cu o privire rapidă plutoanele aliniate riguros, ca la paradă. Cîți s-or mai întoarce din ei ? se întrebă cu amar. Respiră adînc, ascunzîndu-și oftatul. Vorbi cu glas puternic și limpede :

— Ostași, în spatele nostru sînt mărășeștii, cheia Moldovei. Nemții vin încoace. Au trecut de fabrica de zahăr și n-are cine să-i oprească. Am fost cu voi tot războiul. Merg și acum, în fruntea voastră. Urmați-mă, să biruim sau să cădem împreună pentru țară !

Își scoase sabia și o ridică deasupra capului. Lama sclipi alb în soarele puternic. O îndreptă, ca pe-un fulger al răzbunării, spre fabrica înfășurată în ceața dimineții :

— Înainte ! Pentru țară !

Ceilalți ofițeri își scoaseră și ei săbiile. Regimentul porni în fugă. Tremura pămîntul sub pașii săi grei, și tremura văzduhul de strigătul sutelor de glasuri :

— Înainte ! Pentru țară !

Surprinși în cîmp deschis, între fabrică și gară, dușmanii nu rezistară acestui atac înfricoșător. Cei din primele rînduri traseră cîteva focuri, apoi o rupseră la fugă înapoi, urmăriți de vînătorii îndîrjiți ; panica se întinse și în subunitățile care urmau ; începu o goană deznădăjduită pe cîmpia scormonită de obuze. Urmărirea continuă

pînă la fabrica de zahăr. Ostașii noștri spulberară slaba rezistență opusă de inamic. Germanii fugiră spre sud-vest, peste calea ferată, și se pierdură în viile Negroponte. Colonelul Rasoviceanu hotărî să-nceteze urmărirea ; regimentul, înaintînd prea mult, putea fi atacat pe flancuri și înconjurat. Opri deci elanul vînătorilor și le dădu ordin să se consolideze pe poziții, în fața fabricii de zahăr. Era de presupus că inamicul va încerca la rîndul său un contraatac, sau va dezlănțui focul răzbunător al artileriei...

...De atunci, vînătorii rămăseseră de strajă în fața fabricii de zahăr ; își săpau, sub focul artileriei, tranșee și șanțuri de comunicație ; așteptau în miez de noapte să li se aducă apă și merinde, pentru că ziua sectorul lor era ținta artileriei dușmane ; respingeau patrulele inamice care încercau incursiuni, rezistau eroic...

În această dimineață de 19 august, cînd soarele abia risipise ceața dimineții, răsunaseră cele dintîi lovituri de tun. Colonelul urmări cu îngrijorare exploziile proiectilelor care izbucneau tot mai aproape de pozițiile regimentului. Ceru legătura cu comandamentul diviziei :

— Domnule general, inamicul bombardează intens linia întîi, fabrica și satul Mărășești. Am impresia că vor ataca în sectorul nostru.

— Voi veni acolo, răspunse generalul Scărișoreanu. Rezistați cum puteți, în spatele vostru sînt Mărășeștii, e Moldova toată...

— Știu. Le-am spus-o și oamenilor. Ne vom face datoria !

Colonelul puse receptorul deoparte și luă iarăși binoclul. Loviturile artileriei se mutaseră deodată mult în spate, ostașii din prima linie începură să ridice capul dintre dărîmături, să-și scuture armele de pămînt, să-și îngrijească rănițiii. Dar colonelul știa că acest răgaz nu va dura prea mult. Se întoarse spre telefoniștii din colțul adăpostului :

— Transmiteți către toate companiile, ordonă el. Gata de luptă !

Telefoniștii repetară ordinul, chemînd companiile din prima linie. Dinspre sud începură să vină în pas alergător valurile inamice de asalt. Tranșeele românești începură să arunce fier și foc ; din flancuri răpăiau pe în-

trecute mitralierele, rîndurile dușmane șovăiră o clipă, dar erau împinse înainte de alte valuri. Artileria de sprijin din spatele sectorului amenințat începu un foc de baraj în calea atacatorilor, dar pe alocuri, pîlcuri de ostași inamici izbutiră să treacă prin tăvălugul de foc și se apropiară de tranșee. Vînătorii aruncară grenade și atacatorii se aruncară la pămînt, apoi începură să se tîrască înapoi. Din adăposturile românilor se auziră exclamații victorioase.

— Nu vă bucurați, strigă colonelul, ca și cum l-ar fi putut auzi cineva prin vacarmul acela. Urmează obișnuitul atac pe flancuri...

Într-adevăr, din porumbul înalt din dreapta, țîșniră deodată grupuri de soldați cu căști strălucitoare.

— Nemții, mă !

Armele începură iarăși să tragă. Grenade zburară către valurile de atac. Dar dintr-o coastă și din spate țăcăneau mitraliere inamice ; cîteva grupuri de atacatori se strecuraseră în flancuri și amenințau să-i împresoare. Colonelul Rasoviceanu înțelese situația : prima linie nu putea rezista acestui atac, dat cu forțe mult superioare. Dădu ordin de retragere pe linia a doua, în marginea satului. Fabrica deveni un sîngeros cîmp de luptă ; ariergărzile încercau să stăvilească puhoiul dușman pînă cînd avea să se organizeze apărarea pe linia a doua ; sub zidurile pe jumătate dărîmate se dezlănțui o luptă crîncenă la baionetă ; românii reușiră, pentru moment, să oprească atacul, apoi se retraseră pe marginea de sud a Mărășeștilor.

Colonelul Rasoviceanu, întristat, privea resturile bravului său regiment și se gîndea că totuși Mărășeștii continuă să reziste.

La începutul atacului, trupele Diviziei 13 se aflau dispuse la vest de Mărășești, împărțind aliniamentul pînă către Panciu cu Divizia 10. Erau trei regimente în prima linie : 47, 50 și 51. Pădurea Răzoare și cota 100 erau o tentație continuă pentru comandamentul german ; asupra acestui sector el se hotărî să îndrepte lovitura principală.

Lovite năpraznic de tirul artileriei, tranşeele liniei întîi fuseseră distruse în întregime. Reţelele de sîrmă ghimpată fuseseră rupte pe distanţe de zeci de metri ; în spatele apărătorilor, pădurea Răzoare ardea, aprinsă de exploziile proiectilelor...

Regimentul 47 întîmpină atacul inamic cu focuri de mitralieră şi trageri de artilerie. La început atacatorii şovăiră, dar ofiţerii lor, cu revolverele în mînă, îi îndemnară cu strigăte ameninţătoare să continue înaintarea. O jumătate din divizia 13 austriacă se năpustise asupra poziţiilor încă neterminate ale regimentului. Prin breşele deschise de artilerie, cele şase valuri inamice ţîşniră înainte, la joncţiunea dintre regimentele 47 şi 51, şi le întorseseră flancurile. Rezervele săriră în ajutor ; lupta era din ce în ce mai aprigă. În cele din urmă supravieţuitorii români se retraseră, luptînd, spre linia a doua.

Un nou elan cuprinse trupele atacatoare : se apropiau de mult rîvnita cotă 100, care ar fi însemnat împresurarea Mărăşeştilor pe la nord şi distrugerea trupelor care apărau celebra localitate.

Generalul Ioan Popescu, comandantul Diviziei 13, dădu ordine grabnice : rezerva de divizie — două batalioane — aflată la Rateşul lui Haret, în spate, va interveni în cel mai scurt timp, dar pînă atunci, trupele noastre să reziste !

Din pădurea Răzoare coloanele inamice se scurgeau spre cota 100. Compania de mitraliere a Regimentului 51 primi ordin să ţină pe loc inamicul cu orice preţ, pînă la sosirea rezervelor. Tranşeea în care se organizase linia de mitraliere fu reperată de artileria duşmană şi bătută cu şrapnele. Oamenii cădeau unul cîte unul...

Din amintirile colonelului în rezervă Grigoriu Teodor, fost sublocotenent comandant de pluton în compania de mitraliere a căpitanului Grigore Ignat

Compania noastră se găsea instalată în pădurea Răzoare. Pe direcţia noastră atacau în valuri soldaţi germani din regimentele 27 bavarez şi 171 prusac. Cînd au

ajuns în zona bătăii eficace a mitralierelor, căpitanul Ignat a ordonat foc de secerare. Şi mitralierele au început să facă ravagii în rîndurile duşmane. Dar se apropiau mereu alte şi alte grupuri de asalt. Stopat de focul bine ochit al bravilor noştri mitraliori, inamicul a descărcat peste noi un adevărat potop de obuze. Aveam pierderi serioase. Atunci, Ignat a introdus în luptă rezerva. Cu forţele împrospătate, compania a continuat să-şi îndeplinească misiunea ordonată.

...Alte explozii şi multe arme automate au amuţit. Rămas fără nici un servant, am sărit la cea mai apropiată mitralieră, pe care am îndreptat-o spre atacatorii ce se apropiau tot mai mult de noi. Acelaşi lucru l-a făcut şi căpitanul Ignat. O fracţiune de secundă l-am văzut cît de înverşunat descărca plumbii în invadatorul ce ne pîngărise vatra strămoşească. Apoi n-am mai văzut nimic. Un proiectil m-a amestecat cu mitralieră cu tot în mormanul de cadavre. De acolo, după cîte am înţeles mai tîrziu, m-au ridicat brancardierii germani... Din 180 de oameni mai trăiam eu şi un sergent din părţile Bîrladului.

La ora 11, inamicul ocupase marginea de sud a pădurii La Răzoare şi surprinse din spate batalionul 1 din Regimentul 47, care rezista atacatorilor din faţa poziţiilor. Îndîrjiţi, infanteriştii batalionului luptară pînă la ultima picătură de vlagă. Intervenţia companiilor de rezervă îi împiedicară pe duşmani să înainteze în spatele batalionului 2, vecinul din stînga. Locotenent-colonelul Radu Rosetti, comandantul regimentului, se afla la punctul de comandă, în zona batalionului 3, aflat în rezervă. El dădu ordin acestui batalion să contraatace, izgonind inamicul de pe linia întîi a trupelor noastre. Batalionul, luînd un dispozitiv de luptă ofensiv, cu secţii de mitraliere pe flancuri, deschise mai întîi focul asupra inamicului din pădure ; surprinşi, infanteriştii germani încercară să se ascundă printre copaci, să reziste acestei lovituri neaşteptate. Dar ostaşii batalionului porniră vijelios înainte, atacînd la baionetă. Inamicul începu să se retragă. Cînd ei ajun-

seră pe vechea linie întîi a trupelor noastre, batalionul 2, care rămăsese pe poziție, porni și el la contraatac, iar batalionul vecin, din Regimentul 39, înflăcărat de acest succes, se prăvăli asupra inamicului aflat în adăposturile din fața sa.

O goană infernală se dezlănțui pe cîmpia frămîntată de explozii. Printre sutele de morți sau răniți, care căzuseră în primele clipe ale atacului, nemții, înspăimîntați de contralovitura neașteptată, fugeau aruncîndu-și echipamentul, căștile, armele chiar.

Aproape doi kilometri ținu această goană nebună. Cei urmăriți aveau în spate spectrul morții neîndurătoare ; urmăritorii trăiau clipele de măreață beție a victoriei. Grav rănit, colonelul Rosetti căzu în toiul contraatacului ; acest eveniment înteți elanul ostașilor care înaintau în fugă strigînd : „Răzbunare !" și spulberînd orice rezistență inamică din calea lor. Ostașii din prima linie de atac ajunseseră pe liziera de est a satului Dumbrava ; în urma atacatorilor, pîlcuri de ostași inamici, dezarmați, pășeau cu fruntea plecată spre centrul de adunare a prizonierilor.

De la postul său de comandă, generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare evenimentele. Rapoartele de la divizii soseau clipă de clipă, tot mai îmbucurătoare : trupele noastre înaintau. Curînd frontul căpătă o configurație curioasă, cu pătrunderi importante pe direcțiile de atac ale regimentelor în dispozitivul inamic.

— Unde se duc ? întrebă uimit colonelul Samsonovici, șeful statului major. Au început să se amestece batalioanele, vîrfurile de atac au pierdut legătura cu rezervele...

— Trebuie să oprim înaintarea, spuse Eremia Grigorescu. În elanul lor, se aventurează prea mult și riscă să fie încercuiți. Au pierderi mari, și n-avem destule rezerve ca să-i sprijinim. Pe cînd nemții... Poftim, coloane inamice înaintează pe șosea dinspre kilometrul 15. Un contraatac asupra unor ostași care au luptat toată ziua și au rezistat unui bombardament masiv de artilerie... Așadar, trupele să se oprească și să-și consolideze pozițiile cucerite ! Vreau

rapoarte exacte cu privire la poziții, situația regimentelor, pierderile suferite...

Spre seară, de la Divizia 10 veni știrea că „*toate atacurile inamicului au fost respinse cu pierderi mari, iar centrul și stînga diviziei au înaintat cam vreo 500 metri spre inamic, pe un front de aproape 4 km.*" Divizia 13 raportă că trupele sale s-au oprit „*pe o linie ce trece la flancul drept — 500 metri înaintea vechii poziții, la centru — cam 1 km înainte, iar către flancul stîng tinde a se apropia de vechea poziție.*" Divizia 9, la rîndul ei, ocupa poziția „*de la gară, după calea ferată Panciu-Mărășești, pe la liziera de sud-vest și sud-est a satului Mărășești pînă la unirea Siretului cu viroaga Șușița...*"

ARMATA I

ORDIN DE ZI Nr. 90

Ostași!

Dumnezeul părinților noștri ne-a ajutat, aproape după un an de luptă, să trăim zilele cele mai mari, cele mai războinice (...) La Panciu, Mărășești și Cosmești s-a dezlănțuit cea mai măreață și groaznică bătălie ce a purtat vreodată țara românească.

În lupte crîncene și vijelioase, inamicul întreit în număr, în pofta lui nesățioasă de a cuceri și restul din bogatul trup al scumpei noastre Românii, năpustindu-se furios, s-a izbit 12 zile și 12 nopți de vitejia voastră ca de o stîncă neclintită.

La Șușița și Siret ați năruit sforțările groaznice ale sălbaticului dușman, dovedind lumii odată mai mult că „nici pe aici nu se trece". Aici cunoscu generalul german Mackensen ce este înfrîngerea.

Mărășeștii fu mormîntul iluziilor germane...

Dat la Cartierul general al Armatei I, astăzi 21 august 1917
Comandantul Armatei I
General E. GRIGORESCU

7.

În trenul care-l ducea de la Brăila spre Bucureşti, căpitanul Crivăţ încă nu era încredinţat că nu visează. Trecuse linia frontului într-o noapte ploioasă, vegheat de oamenii lui Moruzov care-i indicaseră locul cel mai potrivit pentru „fuga" lui ; pe celălalt mal fusese arestat şi dus la comandamentul german local. Un ofiţer de informaţii suspect de politicos îi oferise cafea, ţigări şi avusese cu el o conversaţie care nu semăna nici pe departe cu un interogatoriu.

— Cum v-aţi rătăcit pe-aici, domnule căpitan ?

— Sînt rănit... Mi-au dat drumul din spital, dar mîna nu e nici pe departe vindecată. Doctorul spunea că s-ar putea să rămîn infirm pe toată viaţa...

— Avem un chirurg bun, din întîmplare mi-e prieten, spuse ofiţerul german. Trimit chiar acum să-l cheme, să vă examineze rana.

— Nu vă osteniţi, protestă Crivăţ. Mai pot rezista pînă mîine.

Ofiţerul german insistă şi chemă plantonul ; acesta se întoarse curînd cu medicul, un bătrînel care mirosea a băutură şi fuma pipă. Sub privirile atente ale ofiţerului de informaţii, el desfăcu cu grijă pansamentul şi examină rana ; curăţă locul, puse un pansament curat şi se retrase, fără să dea un diagnostic exact.

— Cred că sînteţi mulţumit acum, spuse Crivăţ.

— Eu ? De ce spuneţi asta ? se miră ofiţerul german cu naivitate.

— Apreciez gestul umanitar, dar nu cred că umanitarismul a fost singurul motiv care v-a îndemnat să chemaţi doctorul. Credeaţi că simulez, fiţi sincer.

Celălalt zîmbi, îi oferi iarăşi o ţigară.

— Ei bine, domnule căpitan, spuse el, sîntem în război. S-au văzut lucruri şi mai ciudate decît un fugar care trece linia frontului bandajat peste o rană inexistentă.

— Lipsa rănii nu înseamnă că omul e spion.

— Prezenţa rănii nu înseamnă că nu este spion.

Era rîndul lui Crivăţ să zîmbească, privindu-l în ochi :

— Domnule maior, lupt din prima zi a războiului.

— Sîntem egali, atunci. Prima mea zi de front a fost tot aici, pe frontul românesc. Mi-e foarte greu să pătrund cugetul poporului dumneavoastră. Am anchetat cîteva cazuri interesante. Toţi vinovaţii aveau nişte aparenţe foarte nevinovate. Între altele, am avut zilele trecute un dosar foarte dificil. Băieţi de liceu care se jucau, la Brăila, cu nişte sticle. Le lăsau să plutească pe Dunăre spre Galaţi. În sticle erau informaţii destinate armatei dumneavoastră. Ingenios, nu ?

— Ingenios, spuse Crivăţ. Bieţii copii. Se jucau de-a războiul. Şi ce s-a întîmplat cu ei ?

— Cazul a fost adus la cunoştinţa opiniei publice. Cei cinci băieţi vor fi executaţi.

Crivăţ îşi stăpîni tresărirea. Cunoştea cazul, dintr-un buletin de informaţii al marelui cartier. Adversarul său îi pîndea expresia feţei.

— Urîtă poveste, domnule maior. Independent de sentimentele mele faţă de război, nu pot să nu deplîng moartea unor copii...

— Copii, spuneţi ? Aceşti copii s-au făcut vinovaţi de spionaj. Sîntem în război, domnule căpitan. Iar nişte elevi de liceu nu mai sînt chiar copii.

— E drept. În divizia noastră avem zeci de subofiţeri luaţi de-a dreptul din liceu şi aduşi pe front. Abia ştiu să ţină arma-n mînă.

— Serios ? întrebă neamţul. Nu-i instruiţi deloc ?

— Nu e vreme de instrucţie. Frontul cere oameni. În fiecare zi cad sute, trebuie înlocuiţi.

— Eu îmi închipuiam că-i folosiţi la fortificaţii...

— La fortificaţii lucrează mai ales femeile. N-au putere prea multă, dar sînt harnice şi se pricep să sape.

— Dar cu muniţia cum staţi ?

— Deocamdată bine. Nu sînt semne de lipsă. Probabil că există rezerve... Nu cunosc. Sînt infanterist, nu prea mă pricep la artilerie.

Neamţul se ridică :

— Mai stăm de vorbă şi mîine. Poate vă mai amintiţi cîte ceva, între timp. V-am spus din capul locului : de memoria dumneavoastră depinde culoarea *ausweiss*-ului pe

care vi-l eliberez. Şi destinaţia spre care veţi pleca : Bucureşti sau un lagăr din Balcani...

— Prefer Bucureştiul, zîmbi Crivăţ. Dar trebuie să vă gîndiţi că memoria oamenilor are şi limite.

Neamţul zîmbi şi el şi-i ură noapte bună.

Rămas singur, Crivăţ rememoră dialogul şi rămase mulţumit. Pînă acum îşi jucase bine rolul. La plecare, cei din Serviciul special îl instruiseră amănunţit, îl puseseră să memoreze frază cu frază ceea ce avea să „destăinuie" agenţilor germani. Trebuia să se lase greu, să strecoare cu dibăcie informaţiile false, să pară frămîntat de gîndul trădării, să oscileze, să se contrazică uneori. Pînă acum izbutise...

— Iată *ausweiss*-ul, spuse neamţul, a doua zi. Cei de la biroul operaţii nu sînt prea încîntaţi de relatările dumneavoastră ; se pare că ne-aţi spus multe lucruri deja ştiute. Dar ne-aţi confirmat unele informaţii, şi asta e ceva. Comandantul personal mi-a ordonat să vă cer părerea despre starea de spirit a ostaşilor, despre starea combativă a trupei care n-a intrat încă în luptă.

— Răspunsul meu n-o să placă comandantului dumneavoastră. De la general la soldat, armata din Moldova repetă un singur cuvînt : „răzbunare". Oamenii sînt fanatici, exasperaţi de război, din zona ocupată primesc veşti proaste ; vreţi să întîmpine atacurile cu flori ? Mă tem că dimpotrivă, vor lupta pînă la ultimul cartuş...

— Înţeleg, spuse ofiţerul german. Asta s-a văzut la Mărăşeşti. Vă fac o confidenţă, domnule căpitan : am avut pierderi neaşteptat de mari. Maiestatea sa împăratul este profund nemulţumit.

— Vă fac şi eu o confidenţă : nu avem unde ne retrage. Moldova este înţesată de trupe şi de refugiaţi, orice pas înapoi înseamnă o îndesire a populaţiei şi armatei, orice pierdere de teritoriu este o problemă de viaţă şi de moarte. Rezistenţa pe poziţii este singura noastră speranţă. Orice ofensivă a dumneavoastră va fi întîmpinată cu toată puterea.

— Da, spuse neamțul. Nu era greu de ghicit. Voi raporta toate acestea comandanților mei. Încă o mică formalitate, domnule căpitan. Trebuie să semnați o declarație că nu veți mai lupta împotriva Puterilor Centrale.

— Și dacă nu semnez ?

— Înseamnă că nu vă putem da *ausweiss*-ul, ci vă considerăm prizonier de război și vă trimitem în lagăr.

— Și dacă semnez și n-o respect ?

— Sîntem în război, domnule căpitan. Legile sînt aspre cu cei care nu se supun.

Crivăț jucă iarăși, cu măiestrie, frămîntarea. Se știa la Iași că agenți plătiți de germani colindă lagărele de ofițeri prizonieri și-i îndeamnă să semneze declarația trădătoare ; foarte puțini erau aceia care, cedînd chinurilor îndelungate ale captivității, cădeau de acord să semneze...

— Mă tem că o asemenea semnătură m-ar exclude din rîndul ofițerilor. Am jurat credință regelui...

— Regele ? spuse cu un zîmbet superior ofițerul german. Regele dumneavoastră are adversari chiar în rîndul românilor ; căderea lui e o chestiune de timp și de împrejurări. Împăratul nu va renunța ușor la România. Numai naivii mai speră într-o răsturnare a situației.

Crivăț ezită iarăși, dar în cele din urmă semnă declarația, în schimbul prețiosului *ausweiss*...

Bucureștiul îi oferi un tablou dezolant, mai trist decît se așteptase. Înțelese din prima privire că tot ce spuneau germanii despre ordinea și liniștea instaurate în teritoriul ocupat erau simple lăudăroșenii ; văzu în gară patrule alergînd, cu pistoalele în mînă, după un tînăr bine îmbrăcat, probabil student ; citi din fugă ordonanțele guvernatorului general care avertizau populația și se încheiau cu inevitabila amenințare cu pedepse grele ; alături, afișe în limba germană anunțau spectacole germane ; cînd porni spre centru, văzu cîteva dintre frumoasele clădiri ale Bucureștiului păzite de santinele și înțelese că acolo se instalaseră diversele servicii ale autorităților de ocupație : la Universitate, la hotelul Bristol,

la palatul societății „Generala"... În birje și automobile vedea pretutindeni uniforme germane ; pe străzi, la cozile uriașe din fața băcăniilor, brutăriilor, măcelăriilor, patrule înarmate, cu ochi bănuitori, vegheau „liniștea și ordinea"...

La un colț de stradă, doi agenți în civil, cu pălăriile trase pe ochi, se străduiau să rupă de pe zid un afiș tipărit pe hîrtie proastă, cu litere mărunte și neregulate. Grăbi pasul, ajunse la celălalt colț, găsi același afiș intact și-l citi în fugă :

Frați români !

Acum, în timpul de grea încercare prin care trece țara, cînd dușmanul se străduiește să-și verse veninul pînă în adîncul sufletului nostru, ...acum e timpul să vă luați drept pildă pe cei care atît de vitejește se jertfesc pentru țară și să luptați și voi cu tărie pentru cauza sfîntă a onoarei României...

Liniște și ordine, își spuse. Ăsta-i un titlu bun pentru revistele ilustrate germane, ai căror cititori n-au trecut pe-aici !

Se îndreptă spre Calea Moșilor, spre vechea lui locuință. Sună la ușă cu o strîngere de inimă. Gazda veni ea însăși să-i deschidă. Cînd îl văzu, izbucni în plîns și-i făcu repede loc să intre :

— Domnule căpitan... Ce nenorocire... Am avut pînă mai ieri un neamț în gazdă... Cînd a plecat v-a luat cu el toată biblioteca.

— Nu-i nimic, doamnă.

— Ați scăpat, slavă domnului, bine că v-ați întors sănătos, că de scris știu că nu v-a ars să-mi scrieți, prin cîte-oți fi trecut pe-acolo, dar ce este, vai de mine, sînteți rănit...

— E pe trecute, spuse Crivăț liniștitor. Acuma am isprăvit cu războiul ; m-am dat pe o listă de refugiați și m-am întors acasă.

— Definitiv ?

— Măcar pînă mă fac bine ; pe urmă îmi caut o slujbă, ceva. Nu vă fie teamă, nu sînt fugar, iată; am *ausweiss*...

Vederea hîrtiei o făcu să plîngă şi mai tare :

— Ce-am ajuns, domnule căpitan, să ne legitimăm în propria noastră casă ! Cît a stat blestematul ăla aici am avut santinelă la uşă, cine venea la mine trebuia să-i arate documentul, ne-a trădat vecina de vizavi, ne certasem acum cinci ani pentru un amărît de cearşaf azvîrlit de vînt în curte la noi, era o băltoacă, pisica a călcat peste el, l-a murdărit, ne-am certat şi ea... dar vai de mine, luaţi loc, v-o fi foame, să vă fac o cafea, şi cum vă spun, m-a pîrît la comandatură că am casă mare şi am borcane cu dulceaţă... Cine n-avea dulceaţă în casă, spuneţi şi dumneavoastră ! Au venit blestemaţii şi-au încărcat-o cu camionul...

Vorbind, pregătise o spirtieră şi ibricul, gesticulă cu chibriturile în mînă, continuînd să se vaite :

— Cafea veritabilă n-am băut de luni de zile, ne dau un fel de tărîţe arse, erzaţ, cum spun ei, şi pîinea e-n două cu tărîţe, şi untul nu mai e unt şi pentru o ciosvîrtă trebuie să stai jumătate de zi la coadă, să vă spun ce-am pătimit astă-iarnă cu frigul, făceam foc cu revistele răposatului, pe urmă m-am dus ca toată lumea în colţ la biserică şi-am luat scînduri din gardul bisericii şi popa ne blestema, iar cînd au prins de veste nemţii au venit şi ne-au gonit de-acolo şi au luat ei gardul, l-au încărcat în camioane, uite-aşa am dus-o... Dar dumneavoastră ?

— Eu... dădu Crivăţ să vorbească.

— Au pus prizonierii la muncă, îi văd cînd repară strada, amăriţi şi slabi ca nişte umbre, le mai dă lumea cîte-o coajă de pîine, dar nici pîine nu prea avem, şi uite-aşa ne e dat să pătimim de cînd cu duşmanii-n ţară, arză-i focul, că rău ne mai chinuiesc...

8.

În cele cîteva zile de cînd venise, Victoria îşi atrase simpatia atît a soţiei avocatului cît şi a lui Ciurdariu însuşi. Îi învăţa pe copii cîntece şi poezii ; le recită ver-

surile lui Goga — le avea în minte, căci poetul durerii celor din Ardeal devenise o adevărată sperietoare pentru guvernanți, care-i înscenaseră un proces și-l condamnaseră la moarte în lipsă, ca dușman al monarhiei ; cărțile lui erau interzise, poeziile lui circulau prin casele românilor scrise de mînă, dar și aceasta era primejdios ; oamenii învățau versurile pe dinafară, apoi distrugeau hîrtiile ca să nu devină „corpuri delicte" în mîna jandarmilor împărătești... Copiii avocatului începuseră s-o îndrăgească, iar avocatul binecuvîntă împrejurarea care-o adusese în casa lui pe această femeie de ispravă.

Într-o seară, ea zăbovi mai mult ca de obicei în oraș ; se dusese la un negustor să cumpere caiete, se hotărîse de la început să lucreze după un program care să semene cît mai mult cu cel dintr-o școală adevărată ; plănuise lecții de gramatică, de lucru, de socoteli și de istorie, simțind că cei doi băieți, unul de zece și celălalt de opt ani, aveau dragoste de învățătură.

— Mai dați-mi două caiete cu pătrățele, ceru ea. Și faceți-mi o notă totală, să văd dacă am bani destui.

Negustorul se apucă să socotească, dar se întrerupse, se ridică de pe scaunul înalt de la casă și porni spre ușă pleconindu-se :

— Bine-ați venit, domnule Rudi. E o cinste pentru mine să-mi calci pragul.

— Sara bună, zise jandarmul. A, văd că mai ai clienți, domnule Ferencz. Sara bună, doamnă profesoară.

— Bună seara.

— Văd că te-ai pus pe lucru, nu glumă. Să-ți ajut eu să duci cumpărăturile.

— Nu-s grele, protestă Victoria.

— Dă-mi voie să fiu cavaler. Îmi umblă vorba că mă port rău cu românii. Poate-și schimbă lumea părerea, he-he !

Negustorul rîse slugarnic, imitîndu-l : „he-he !"

Victoria trebui să accepte. Afară se întunecase ; mergînd alături de el, simți într-un tîrziu că jandarmul mirosea a băutură și se gîndi că trebuie să se descotorosească repede de el.

— Să ne odihnim puţin, propuse el cînd ajunseră în parcul din faţa Turnului Breslelor. Sau domnul avocat te ţine de rău ca pe prunci să te-ntorci devreme acasă ?

— Nu mă ţine de rău.

— Stai jos o ţîră.

— E tîrziu.

— Stai jos, stărui el oprindu-se lîngă bancă.

— E o poruncă ?

— Nu-i poruncă. Cum să poruncesc eu unei doamne ca dumneata ? Doamnele să poruncească ele, aşa-i rînduiala cea nobilă. Eu numai te rog.

Victoria se aşeză, de voie de nevoie. Jandarmul se vîrî în ea.

— Mîndră eşti, doamnă profesoară. Prost a fost bărbatul acela al dumitale de te-o lăsat să pleci. Dac-ai fi fost a mea, nu te lăsam nici mort.

— Ce ştii dumneata... spuse Victoria.

— Umbli mereu singură, urmă jandarmul. Păcat, că eşti frumoasă şi tînără. Te ofileşti fără de dragoste...

Încercă să-i pună mîna peste umeri. Victoria îl îndepărtă cu blîndeţe.

— Nu mi-e gîndul la dragoste, domnule Rudi. Am prea multe necazuri ca să mă gîndesc la asta.

— Necazuri are toată lumea. Dar asta nu-i împiedică să se bucure de-o clipă...

Dădu s-o îmbrăţişeze. Victoria se smulse şi se ridică hotărîtă :

— Domnule Rudi, dă-mi pace. Nu numai pentru astăzi. Vorba aceasta este pentru totdeauna. N-am inimă pentru dragoste, nici cu dumneata, nici cu altcineva. Şi să nu mai cutezi altă dată. Rişti să te faci de rîs.

— Mă rog, spuse el stăpînindu-şi furia. Gîndeam că putem fi prieteni, dar văd că n-am cu cine. O să-ţi pară rău, doamnă profesoară. Nu-s răzbunător din fire, dar ia seama cum calci şi ce vorbeşti.

— Cîtă vreme sînt cinstită n-am de ce mă teme, îl înfruntă Victoria. Doar dacă nedreptatea... De nedreptate am fugit. Se vede treaba că nu-i scăpare nicăieri.

— Eu apăr dreptatea, mîrîi jandarmul. Însuşi împăratul mi-a dat decoraţie şi mi-a trimis vorbă bună pentru

slujba mea. Dar de-i călca strîmb, să nu tragi nădejde că te-oi ocroti ! Bună seara !

Plecă furios, lăsînd pachetul cu cărți pe bancă, lîngă ea. Victoria ridică pachetul și porni agale spre casă. „Păcat că ești frumoasă și tînără. Te ofilești fără dragoste..." Pe-o parte, așa este, gîndi ea. Se gîndi la singura ei clipă de dragoste adevărată, o dragoste scurtă ca un fulger, întîia și poate cea din urmă din viață. Era acasă, la Miercurea Ciucului. Soțul ei, negustor de vază în oraș, fugise cu primarul și cu ceilalți fruntași, de teama armatei române care trecuse munții și înainta spre inima Transilvaniei. Trupele s-au oprit pentru scurtă vreme în oraș ; nu departe de locuința ei, la școală, se instalase un comandament. Iar de acolo a venit, cu bilet de cartiruire, un căpitan tînăr și chipeș, înalt ca bradul, cu privire ageră și vorbă plăcută... Crivăț, ce nume frumos. I se potrivea, numele ; și-l imagina pe căpitan în iureșul bătăliei, cu sabia-n mînă, iute precum crivățul de la care-și împrumutase numele, făcînd fapte de bravură în bătălii victorioase...

De cum l-a văzut, a simțit o tresărire a inimii. Și-a învăluit ceea ce simțea într-o platoșă de politețe rece ; i-a dat de mîncare mai întîi ordonanței care-l însoțea, mîncare și băutură, și poate fără nici un gînd ascuns i-a dat din vinul cel mai bun și l-a îmbiat stăruitor să bea, că e destul ; simțise o adevărată ușurare cînd soldatul, doborît de oboseală și de vin, și-a făcut culcușul în tindă, în fața camerei unde avea să doarmă căpitanul ; dar căpitanul, după ce-a stat de vorbă cu ea și i-a ascultat păsurile, păsurile tuturor românilor aflați sub stăpînirea Dublei Coroane, i-a mulțumit frumos și s-a dus la culcare. Poate-i ostenit, și-a spus ea pîndindu-l, sau poate nu mă place... Dar l-a auzit frămîntîndu-se în așternut tîrziu, cînd s-ar fi cuvenit să doarmă ; poate că nu-ndrăznește, poate se rușinează la gîndul că ar putea fi respins ; dar dacă ea însăși, dîndu-i un semn încurajator, se va simți la rîndul ei respinsă ?

Blestema această opreliște fără nume, care nu îngăduie omului să-și dea pe față gîndul cel adevărat, dar l-a surprins, la masă, uitîndu-se în cîteva rînduri la ea cu

o uitătură anume, care spune mai mult decît vorbele cele mai aprinse... Atunci de ce n-a îndrăznit ? De ce ? S-a gîndit atunci că el, ca ostaş primit cu flori şi cu cinste, vrea să-şi ferească cinstea de vreun gest care-ar putea fi rău privit ; aşa şi era, i-a povestit el mai apoi, nu îndrăznea de teamă să nu fie socotit brutal şi abuziv ; îl auzea foindu-se în aşternut, frămîntat fără-ndoială de aceleaşi gînduri ca şi ea ; atunci, cu inima cît un purice, a îndrăznit ea cea dintîi, a deschis uşa, şi a făcut, înspăimîntată şi fericită totodată, acel pas dintîi spre fericirea scurtă hărăzită oamenilor în vreme de război...

Şi tu vii acum, cu mersul tău apăsat de jandarm vechi, cu mirosul tău de mahorcă şi de băutură, cu vocea ta răstită chiar cînd spui vorbe dulci, cu îmbătoşarea ta de stăpîn căruia i se cuvine totul fiindcă are în mîini puterea, vii să întinezi această amintire dureros de frumoasă, şi-mi oferi protecţie în schimbul unei dragoste silite ? Îmi poţi dărui tu oare o dragoste ca aceea, frumoasă şi curată şi fără nădejde, de pe urma căreia nu m-am ales decît cu lacrimi şi dor neostoit în inimă ? Ştii tu că noaptea aceea, chiar de-ar fi singura, îmi poate fi de-ajuns pentru totdeauna ? Ştii tu că am riscat, pentru ea, totul ? Fostul meu soţ, om aprig şi mîndru din fire, m-a alungat din casă numai pentru că am cartiruit militari români ; de-ar fi ştiut adevărul pînă la capăt, m-ar fi ucis fără-ndoială. Îmi poţi tu da o dragoste care să merite mai mult decît acest risc de viaţă şi de moarte, şi care să-mi rămînă ca hrană pentru suflet toată viaţa ?

Îşi aminti ameninţarea rău ascunsă din vorbele jandarmului. Îl înfruntase ; ce va fi mai apoi ? Orice-ar fi, mai bine aşa decît să trădeze noaptea aceea unică, de la începutul războiului, fericirea aceea scurtă dar intensă, a cărei amintire o durea şi-acum...

Ajunse acasă. La uşa de la intrare se opri o clipă, să-şi tragă răsuflarea şi să-şi compună o expresie neutră, pentru ca nimeni din casă să nu-i poată citi pe faţă frămîntarea, dorul pentru un om pierdut pentru totdeauna, dezgustul pentru altul respins pentru totdeauna. Intră şi dădu bună seara cu vocea ei de toate zilele. Şi nimeni nu-i ghici furtuna din suflet.

9.

— Hai, băieţi, mai cu viaţă, se auzi glasul vioi al căpitanului Pălăgeanu. Ne aşteaptă bucătarii !

Vînătorii rîseră scurt, gîfîit. De două ceasuri urcau şi coborau colinele împădurite ale Măgurii, apropiindu-se de locul de odihnă. După cinci zile şi cinci nopţi de hărţuială neîntreruptă, li se îngăduise acum să treacă în rezerva sectorului, în pădurea Aur, aproape de Tîrgu-Ocna. Acolo aveau să întîlnească bucătăriile şi întreaga zestre a batalionului.

— Abia aştept să mă vîr în Trotuş, cu haine cu tot, mormăi sublocotenentul Dodani, comandantul plutonului patru. Ce ziceţi, dom' căpitan, de-o baie pe cinste ?

— După atîta arşiţă... încuviinţă căpitanul. Pe vremea asta Prahova noastră e numai bună pentru scăldat. Acum se scaldă-n ea bavarezii.

— Ce-o fi pe-acasă, oftă sublocotenentul. Aud că au depistat familiile celor plecaţi pe front. Mă gîndesc la maică-mea. Bolnavă de inimă cum e... atîta i-ar mai lipsi, să-i facă şi nemţii necazuri.

— Nu te lua după vorbe, spuse căpitanul. Doar n-au ajuns să se lupte cu femeile.

— Am întîlnit un soldat care-a fugit din lagăr. Spune că-i scot pe prizonieri la lucru, la sonde. Se luptă de luni de zile să le desfunde. Ai noştri nu se prea omoară cu firea. Au aruncat în sonde tot felul de lucruri şi-acuma le e greu să le mai scoată. Nemţii înjură, ameninţă, dar degeaba.

Căpitanul rîse încet şi-şi şterse năduşeala de pe frunte.

— Păi cine se grăbeşte să le dea petrol ? spuse el. Ca să zboare mai mult cu aeroplanele peste capul nostru ? Nu-s ei românii noştri aşa de naivi !

Maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, se opri o clipă să consulte harta, apoi îi căută din ochi pe comandanţii de companii.

— Ne apropiem, spuse tare. Dar trebuie să umblăm tot ferit. Nemţii trag cu greaua pînă-n oraş, în Tîrgu-Ocna. Spuneţi oamenilor să fie cu băgare de seamă.

Măgura fusese învinsă, în sfîrşit ! Printre copaci se zăriră mai întîi pereţii de stîncă ai crestei, iar la adăpostul lor, corturile şi bucătăriile de campanie. Ostaşii grăbiră pasul de la sine ; îi aşteptau cîteva ceasuri de răgaz, o masă caldă, apă din belşug şi mai ales linişte...

Îşi găsiră adăpost îndărătul stîncilor, printre copaci. Unii se grăbiră să-şi schimbe cămăşile, alţii dădeau tîrcoale bucătăriilor, sau fumau, sau scriau o scrisoare acasă...

Deodată, un obuz greu se sparse sus, pe creastă, venit ca din senin.

— Adăpostit ! strigară sergenţii.

Dar nimeni n-apucă să facă o mişcare. Al doilea obuz căzu chiar în mijlocul taberei. Cînd fumul se împrăştie, săriră cu toţii în ajutorul celor loviţi. Doi dintre ei erau morţi, alţi zece, răniţi. Ostaşii înjurau de mama focului :

— Cum de ne-au ghicit tocmai pe-aici ?

— Ce-nseamnă soarta omului ! Scăpăm teferi din linia-ntîi şi ne lovesc aici obuze rătăcite !

— Semn rău, flăcăi, dac-au început să bombardeze spatele, spuse sergentul care luptase şi pe Neajlov.

Într-adevăr, peste cîteva minute din cortul comandantului se auzi sunînd telefonul. Maiorul Bădulescu, care fuma o ţigară cu micul său stat-major, alergă spre cort. Larma din tabără se potoli deodată ; ostaşii auzeau glasul întretăiat, monosilabic, al maiorului vorbind la telefon :

— Da... Am înţeles... Cireşoaia... Cunoaştem drumul, am mai fost pe-acolo... Da, am spus că-l cunoaştem. Odihniţi, neodihniţi, asta e. Sînt băieţi voinici, rezistă ei, n-aveţi grijă... Am înţeles, domnule colonel. Plecăm chiar în clipa asta. Am onoarea !

Gornistul, care se aţinea prin preajma comandantului, sună „Atenţiune". Ostaşii săriră în picioare, se apropiară fiecare de compania şi de plutonul lui.

— Fraţilor, spuse maiorul cu glas răsunător, inamicul a dat un atac şi a reuşit să ocupe Cireşoaia. După ce-am luptat atîta pentru ea... Divizia ne ordonă să contraatacăm şi să-l izgonim de pe culme... Adăugă coborînd puţin vocea : Odihna ne-a fost scurtă, precum vedeţi. Dar trebuie să ne facem datoria. Să ne gîndim la camarazii

noştri care-au căzut prin aceste locuri. Cireşoaia e a noastră, inamicul n-are ce căuta acolo !

Batalionul îşi luă iarăşi raniţele, armele, sacii cu cartuşe şi grenade. Erau cu toţii băieţi tineri, deprinşi cu greul marşurilor de-a lungul lunilor de instrucţie din Munţii Neamţului ; străbătuseră pe jos aproape 200 de kilometri de la Neamţ pînă aici, pe front ; cu cîteva zile înainte, comunicatele oficiale duseseră vestea în toată ţara despre vitejia lor...

Porniră în formaţie de luptă, spre Cireşoaia. Două companii în prima linie, alte două în linia a doua, mai răsfirate, iar ultima, rezerva, în urmă. În faţă şi pe laturile formaţiei, patrule de oameni ageri scotoceau terenul, urcau şi coborau stîncile din preajmă, cercetau crestele pe care urma să ajungă batalionul, pentru a semnala din vreme prezenţa duşmanului.

Un aeroplan bîzîi pe deasupra munţilor. Soldaţii se ascunseră pe după copaci, ferind luciul armelor să nu licărească-n soare ; totuşi, inamicul izbuti, după cîteva treceri, să-i surprindă în mers pe o pajişte golaşă ; pesemne că dădu de veste alor săi, căci în curînd, pe cînd batalionul se apropiase de poalele Cireşoaiei, artileria duşmană se dezlănţui asupra lor.

Maiorul Bădulescu îi chemă în preajmă pe comandanţii de companii.

— Pantazi, dai atacul pe Cireşoaia. Eu mă duc spre stînga, pe Cuprian, unde văd că au pornit nemţii atacul ; probabil că ai noştri au suferit mult de pe urma artileriei...

Un soldat plin de noroi se arătă printre copaci şi se apropie de maior :

— Să trăiţi, sînt ştafeta din partea Regimentului cincisprezece.

— Ce se-ntîmplă la voi ? întrebă maiorul.

— Pe Cuprian, în stînga, par să ne atace... Artileria lor ne-a îngropat de vii... Ne-au stricat barajele şi tranşeele... Am rămas puţini...

— Raportează că venim îndată în ajutor, spune-le să reziste. Dar păzeşte-te. Caută să ajungi teafăr.

— Au încercat şi alţii să vină la dumneavoastră. Eu sînt al treilea. Ceilalţi au murit pe drum...

Plecă grăbit printre copacii ciumpăviți de obuze.

Maiorul duse binoclul la ochi. Încercă să vadă, prin frunzișul pădurii, ceva din culmea primejduită.

— Compania a cincea merge cu mine într-acolo, hotărî el. Luăm și mitralierele lui Săulescu. Bieții oameni, cred că nu mai au cu ce să tragă... Pentru atacul frontal, mi-ar trebui două companii. Una va fi a lui Pantazi, că a avut mai puține pierderi.

— Cealaltă a mea, zise căpitanul Pălăngeanu. Compania întîi, vă rog să îngăduiți aceasta. Eu cunosc poziția, dați-mi voie să atac și să-mi iau înapoi vechile șanțuri din mîna inamicului.

— Bine, încuviință maiorul. Dumneata vei ataca de front, iar la stînga va ataca Deciu, căutînd să ia dușmanul din flanc și din spate...

Cu sublocotenenții în frunte, plutoanele se înșirară pe două linii și porniră să urce prin pădure, spre coastă. Cunoșteau bine locurile ; după panta abruptă, odată ajunși sus, li se deschidea în față platoul întins, fără copaci, fără adăposturi. Deocamdată, urcară în formația obișnuită, iar în preajma crestei, cîteva ordine șoptite îi desfășurară în formație de luptă — mai întîi grenadierii, apoi pușcașii și în urmă curățitorii de tranșee.

Sub creastă, ostașii inamici izbutiseră să-și improvizeze avanposturi. Luați prin surprindere, abia traseră cîteva gloanțe și trebuiră să arunce armele.

Dar sus, pe platou, vînătorii dădură piept cu un adevărat uragan de foc. Mitraliere băteau din flanc ; din față, grenade zburau spre ei aruncate parcă de mîini nevăzute ; gloanțele șuierau cu sutele prin văzduhul încins. Vînătorii se adăpostiră, surprinși la rîndul lor de această rezistență. Căpitanul Pălăngeanu își făcu repede socoteala : fiecare clipă de întîrziere dădea curaj inamicului ; retragerea ar fi însemnat distrugerea companiei pe povîrnișul urcat cu atîta trudă. Nu era decît un singur drum :

— Înainte ! strigă ridicîndu-se.

Compania prinse deodată viață ; din iarba înaltă se ridicară deodată două sute de oameni vînjoși, întinzînd armele cu baionete sclipitoare ; peste capetele lor grenadierii aruncară grenade care se spărgeau cu trosnet

asurzitor în şanţurile duşmane ; primul val sări în şanţuri, începînd lupta la baionetă ; căzură cei dintîi luptători...

Grenadierii înaintară, la semnul căpitanului, spre şanţurile din linia a doua. De acolo, alte guri de foc risipiră moartea în rîndul atacatorilor. Dar adăpostiţi în şanţurile proaspăt cucerite, vînătorii răspunseseră cu foc.

Cîteva minute se înfruntară astfel, într-o veritabilă luptă de poziţie. Apoi deodată ţîşniră rachete luminoase arătînd locul unde se adăpostiseră vînătorii. Artileria inamică, aflată undeva peste dealuri, deschise focul asupra cotei...

Între timp, compania căpitanului Deciu, ocolind poalele Măgurii prin stînga, se îndreptase spre Slănic. Împotrivirea duşmanului din faţă o opri ; în acelaşi timp răsunară focuri aprige din stînga. Prelungindu-şi frontul ca să facă faţă atacului din două părţi, vînătorii se năpustiră voinicește înainte.

— Băieţi, acolo să vă opriţi unde m-oi opri eu ! strigă sergentul Ionescu Ion avîntîndu-se înainte.

Căzu ca fulgerat, lovit de mai multe gloanţe deodată. Mai găsi puterea să le spună ostaşilor :

— Nu vă lăsaţi, măi !

Sublocotenentul Medianu, comandant de pluton, simţi arsura glonţului în braţ, dar îşi ignoră durerea şi continuă să alerge în fruntea ostaşilor săi. Soldatul Vlad Constantin, de la flancul stîng al companiei, puse în bătaie puşca-mitralieră şi începu să tragă cu desperare. Două mitraliere duşmane îşi îndreptară snopii de gloanţe asupra lui. Rănit la umăr şi la braţ, soldatul Vlad fu înlocuit de Dincă, ajutorul său, care reduse la tăcere armele duşmane.

Goana turbată pe urmele duşmanilor se potoli abia după ce dealul Stînca fusese curăţit de inamic. Atunci căpitanul Deciu dădu semnal de adunare. În poiana cu iarbă înaltă, la adăpostul copacilor seculari, ostaşii începură să se numere să-şi cheme camarazii. Căpitanul urmări cu durere această numărătoare. Din două sute de

oameni, compania pierduse mai mult de jumătate. Sublocotenentul Victor Roşescu, comandantul unei secţii de mitraliere, murise vitejeşte ; sublocotenentul Mihăilescu fusese grav rănit şi sanitarul se străduia să-i oprească sîngele care-i şiroia din rana adîncă ; zeci de soldaţi zăceau morţi în poiana acum liniştită, aurită de soarele amiezii...

Sus, pe platou, lupta continua. Urmînd direcţiile indicate de luminile rachetelor, artileria inamică dezlănţuise un bombardament aprig. Şrapnelele se spărgeau cu sunet sec deasupra şanţurilor, împrăştiind sute de aşchii fierbinţi de oţel ; obuze de mortier bubuiau jos zdruncinînd pămîntul ; din şanţurile apropiate săltau fără veste grenade...

Din dreapta începură să apară pîlcuri de ostaşi scăpaţi din încleştarea nevăzută de dincolo de platou, din dreapta cotei 764.

— Ne-au dovedit ! strigau ei. Ne-au pisat cu artileria... Regimentul 27 se retrage... Unde-i punctul sanitar ?...

Căpitanul Pantazi, care rămăsese cu compania sa de rezervă sub cotă, înţelese primejdia : inamicul, care presa puternic în dreapta, ar fi putut cădea, printr-un contraatac masiv, în flancul celor două companii aflate sus, pe platou. Trebuia să atace înainte ca inamicul să-şi pună în practică intenţiile...

— Baioneta la armă ! comandă el. Vom trece barajul de artilerie. În linia întîi plutoanele lui Berceanu şi Constantinescu, mitralierele în dreapta... La atac, înainte !

Compania se năpusti prin ploaia de proiectile. Sus, pe creastă, căzură primii răniţi. Dar avîntul vînătorilor era de nestăvilit. Zadarnic lătrau pe întrecute mitralierele duşmane ; ostaşii români atinseră linia celorlalte companii, prelungiră frontul spre dreapta, încurajîndu-i pe soldaţii Regimentului 27 care se opriră din retragere cu faţa la duşman. Secţiile de mitraliere îşi luară şi ele locul, întărind poziţia.

Sub ploaia de gloanţe, sub bombardamentul necontenit al artileriei vrăjmaşe, vînătorii rămaseră stăpîni pe poziţie. Jumătate din platoul Cireşoaiei era în mîinile lor. Contraatacurile inamice nu izbutiră să-i clintească. Dar

rîndurile li se răriseră şi mai mult. „*Ziua de 19 august*, îşi aminteşte maiorul Radu Teodor, *a fost o zi sîngeroasă pentru vînătorii de munte : 3 ofiţeri morţi, 8 răniţi, 147 trupă răniţi şi 42 morţi...*“

Istoviţi de lupte, nedormiţi, sîngerînd din plin, vînătorii rămaseră pe poziţii, fără să ştie că lupta lor contribuise la zădărnicirea marelui atac pe care comandamentul german îl dezlănţuise simultan la Mărăşeşti şi Oituz, încercînd — pentru a cîta oară ? — să sfarme rezistenţa armatei române care apăra porţile Moldovei.

CAPITOLUL III

1.

Trenul se puse, în sfîrşit, în mişcare. Maiorul Malamuceanu îşi aruncă privirea spre însoţitorii lui. Ofiţerul-translator flutura mîna spre un camarad din gară, iar santinela, pe culoar, vorbea însufleţit cu o femeiuşcă blondă, bine îmbrăcată, probabil din personalul auxiliar cu care ocupanţii împînziseră ţara.

— O să vă bucure întîlnirea cu familia, spuse translatorul.

Maiorul ridică din umeri :

— Nu cred pînă nu văd. Ca să fiu sincer, mă surprinde atîta bunăvoinţă din partea şefilor dumneavoastră.

— De ce să vă surprindă ? Nu e un gest de bunăvoinţă, ci un mijloc de a vă convinge. Excelenţa sa pune mare preţ pe misiunea dumneavoastră. Şi cred că nu acţionează după bunul său plac. Acest demers a fost ordonat mai de sus.

— Mă îndoiesc de reuşită, spuse maiorul. Ca soldat, îi consider pe oamenii la care mă trimiteţi colaboratori ai inamicului.

— Dar vă sînt compatrioţi, domnule maior.

— Nu-mi plac politicienii. În ţara noastră, militarii se ţin departe de politică.

— Acuma nu sînteţi militar, ci parlamentar.

— Prizonier, replică Malamuceanu. N-aş fi acceptat de bună voie această misiune. Nu-mi plac oamenii aceia, v-am spus.

Ofițerul german schiță un zîmbet.

— Aveți despre ei o părere falsă, domnule maior. De ce nu acceptați ipoteza că ei sînt adevărații reprezentanți ai României ?

— Vă arde de glumă ?

— Nicidecum. Dacă ne raportăm la teritoriu, ei conduc partea cea mai importantă a țării. Inclusiv capitala. Deci, majoritatea populației.

— Dar sentimentele acestei populații ?

— Sentimentele mulțimii sînt schimbătoare. La noi, acum cîțiva ani, se vorbea despre război ca despre viața imperiului. Au fost suficiente cîteva luni de coadă la pîine pentru ca gloata să înjure războiul. Dă pîine mulțimii și vei fi aclamat. Asta o știau și romanii, acum două mii de ani...

— Mulțimea din teritoriul ocupat stă prost cu pîinea !

— Mă-ndoiesc. Priviți, domnule maior. Țăranii își culeg recolta...

Pe fereastră se vedeau lanuri întinse, în care bărbați în cămăși lungi, albe, și femei cu baticuri negre munceau cu mișcări repezi, automate. De după un pîlc de copaci apăru un convoi de căruțe militare păzite de santinele. Maiorul clătină trist din cap și arătă spre geam :

— Iată și stăpînul recoltei. Armata germană. Credeți că acești țărani, care cară grîul în hambarele armatei de ocupație, sînt mulțumiți de soarta lor ?

— O să vedeți că sînt. Le-am adus o organizare superioară, am pus ordine peste tot. Vă veți încredința singur, discutînd cu familia.

— Tot mai insistați cu basmul ăsta ? Adică mă voi putea duce acasă, ca un soldat venit în permisie ?

— Acasă ? ...Sînteți prea pretențios. Vă veți vedea soția în gară la Ploiești. Din ordinul excelenței sale a fost invitată printr-o telegramă...

— E ceva și asta. Nu ne-am văzut de opt luni de zile. Tot ce știu despre familie este că n-o duce pe roze. Autoritățile dumneavoastră s-au răzbunat pe familiile ofițerilor de pe front.

— Exagerări, domnule maior. Propagandă. Generalului nu-i plac exagerările. De aceea v-a aranjat întrevederea cu familia.

— În gară, între două trenuri ? rîse amar maiorul.

— Sînt mulţi oameni care s-ar mulţumi şi cu mai puţin. Sîntem în război, domnule maior...

Maiorul simţi brusc dorinţa de a abandona această discuţie. Sigur, neamţul putea spune orice. El trebuia să-l aprobe sau să tacă. Pentru orice părere diferită de a sa, translatorul avea pregătită fraza care-i amintea maiorului situaţia lui amară, de captiv în mîna inamicului.

Închise ochii. Se gîndi iarăşi la împrejurările capturării. Toată ziua de 14 august fusese un calvar. Atacurile duşmane alternau cu bombardamentele de artilerie ; după încetarea fiecărui bombardament, maiorul punea mîna pe telefon, să fie sigur că mai are legătura cu artileria de sprijin. Glasul maiorului Hanganu, de la celălalt capăt al firului, îi dădea o anumită certitudine. Într-adevăr, bateriile lucrau admirabil. Îndată ce trupele inamice se masau pentru asalt, Malamuceanu completa rapoartele observatorilor cu propriile lui constatări şi transmitea artileriştilor poziţiile bazelor de plecare la atac. După cîteva clipe, peste tranşeele germane începeau să plouă proiectilele. Toată ziua durase acest duel şi infanteriştii germani nu izbutiseră să se apropie de liniile Regimentului 32. Seara însă, după un bombardament cu gaze, valuri masive de infanterie inamică năvăliseră la punctul de legătură dintre două regimente ale brigăzii vecine, spărseseră frontul şi — după cum reconstituise întîmplarea cu prizonierii din alte unităţi — se împărţiseră în trei coloane : una către podul de la Cosmeşti, alta care căzuse în spatele căii ferate, înconjurînd halta, iar a treia de-a lungul Siretului. Aşadar, regimentul său fusese luat din spate şi din flancuri, deci nu putea învinovăţi pe nici unul dintre soldaţii care de-o săptămînă întreagă dormeau în tranşee, respingeau cîteva atacuri pe zi, iar noaptea refăceau tranşeele şi îngropau morţii...

Oftă, cu gîndul la sutele de oameni care mureau în fiecare zi — mureau cu faţa la duşman, cu satisfacţia amară de a se fi împotrivit din răsputeri, pînă-n cea din

urmă clipă. Chiar faptul că primii soldaţi germani pătrunşi în punctul de comandă fuseseră făcuţi *mai întîi ei* prizonieri îi îndulcea întrucîtva amărăciunea.

Gîndul că peste cîteva ore îşi va revedea soţia începu să-l frămînte. Încercă să şi-o imagineze cum o văzuse ultima oară, într-o după-amiază de toamnă tîrzie ; în ziua aceea urma să se prezinte la comisia medicală, dar rana era încă nevindecată şi unul dintre medici propusese să-l opereze ; ea l-a petrecut pînă la poartă, i-a întins bastonul, el l-a luat cu un zîmbet trist.

— De nu m-ar opera...

— Ba mai bine să te opereze, să fii sigur că scapi, a spus ea.

— Ce ştii tu ! Batalionul... Ce-or să zică oamenii ? Aparent e o nimica toată, un glonte în laba piciorului, alţii au păţit-o mult mai rău şi s-au întors pe front, pe mine vor să mă dea la serviciile auxiliare, asta ar însemna să mă scoată din rînduri, înţelegi ?

Ea l-a îmbrăţişat tăcută. Îi înţelegea numai pe jumătate frămîntarea.

— Important e să te faci bine, Telu !

Copilul asculta mirat şi trist ; maiorul a tresărit el însuşi, auzindu-se chemat cu acest nume de alint, rămas din primii ani de căsnicie.

— Românul are şapte vieţi, a încercat el să glumească. Nu te teme, draga mea, o să mă refac repede. Cu sau fără operaţie, trebuie să mă-ntorc pe front. Am făcut şi raport scris pentru asta. Nu-mi dau eu aşa uşor sabia pe un amărît de baston.

S-a aplecat să-l sărute pe băiat, i-a şters cu degetul arătător o lacrimă de pe obraz, l-a certat în glumă :

— Aşa voinic eşti tu ? Şi mai ziceai că te faci cavalerist ! Să fii cuminte, puiule, şi s-o asculţi pe mama...

Soldatul de pe capra trăsurii a tuşit cu înţeles : era tîrziu. Soţia s-a ridicat pe vîrfuri să-l sărute.

— Să vii sănătos, i-a şoptit ea şi acestea au fost cele din urmă cuvinte...

Oftă adînc. Însoţitorul său zîmbi, se aplecă spre el.

— Vă înţeleg nerăbdarea, domnule maior.

— Ce spuneaţi ?

Cuvintele acestea prefăcut blînde îl readuseră de la despărţirea aceea romantică, retrăită în gînd de-atîtea ori în timpul războiului, la realitatea de acum : era prizonier, omul cu zîmbet fals era gardianul său, unul ca el plănuise, într-o cazemată, năvala din flancuri asupra regimentului istovit, un altul îl lovise cu patul armei peste umăr, în încleştarea aceea scurtă şi grăbită, pe viaţă şi pe moarte, care însemnase sfîrşitul lui ca soldat...

— Ce spuneaţi ? repetă cu răceală.

Zîmbetul neamţului se şterse la fel de rapid cum apăruse.

— Spuneam doar aşa, că vă înţeleg nerăbdarea. Sîntem soldaţi, dar înainte de toate sîntem oameni. Vă veţi încredinţa că armata imperială este mai umană şi veţi ajunge, sînt sigur, la sentimente mai bune.

— Rămîne de văzut, spuse Malamuceanu rezervat. Am patruzeci de ani, domnule căpitan, şi am văzut multe lucruri în viaţa mea. M-am deprins, între altele, să dau mai multă crezare faptelor decît vorbelor.

— Nu văd legătura, făcu înţepat translatorul şi-şi întoarse privirile spre fereastră.

Pînă la sosire nu-şi mai schimbară nici o vorbă. Malamuceanu recunoscu de departe suburbiile familiare, turlele înalte ale rafinăriei, o barieră cu cîteva maşini militare aşteptînd. Căută să-şi ascundă emoţia. Ofiţerul german îşi luă valijoara din plasa de bagaje, îl îndemnă pe maior să facă la fel şi-l invită, cu un gest, către platforma din capătul vagonului. Santinela se ivi îndată lîngă ei, cu cureaua armei petrecută peste cot, ca să-i fie mai la-ndemînă.

În gară, sute de soldaţi şi lucrători de la rafinărie luară cu asalt vagoanele, rîzînd şi glumind. Malamuceanu privi mai întîi nedumerit spre civilii care vorbeau nemţeşte ; îşi dădu seama că erau meşteri germani, aflase din ziare că administraţia de ocupaţie se trudea să repună în funcţiune sondele şi rafinăriile distruse în cursul retragerii. Se opri o clipă pe scara vagonului, emoţionat, cercetînd cu privirile mulţimea de pe peron.

— Trebuie să coborîm, spuse ofiţerul german. Cred că doamna ne aşteaptă la comandatura gării.

Malamuceanu sări de-a dreptul pe peron, fără să mai atingă scara vagonului. Santinela sări în aceeaşi clipă, fără-ndoială, temîndu-se să nu-l scape prin mulţime. Ultimul coborî translatorul, afişînd un aer nepăsător. Parcurseră astfel peronul lung şi plin de lume. Un ofiţer român într-o gară unde mişunau oameni în uniformă germană stîrni curiozitatea tuturor. Oamenii se dădeau deoparte din calea prizonierului şi a escortei, dar după un pas se opreau în loc să-i privească. Malamuceanu înfruntă strîngînd din dinţi privirile curioase, pentru o clipă regretă că acceptase această călătorie, dar în clipa următoare se gîndi la soţia lui şi grăbi pasul.

La uşa comandaturii gării se opri, îl lăsă pe ofiţerul german să intre primul. Avu vreme să vadă, în semiîntunericul încăperii, o siluetă feminină. Intră fără să mai aştepte permisiunea cuiva. Femeia sărise şi ea în picioare, dar rămăsese locului, parcă împietrită de emoţie. Malamuceanu făcu un pas spre ea, şi abia atunci o văzu aruncîndu-se spre el, fără să scoată un cuvînt. Se îmbrăţişară, puţin stingheriţi de prezenţa translatorului şi a unui ofiţer masiv, probabil comandantul gării, care rămăsese pe scaunul lui dindărătul biroului şi se uita la ei printre gene. În cele din urmă, la rugămintea şoptită a translatorului, acesta se ridică greoi şi ieşi din încăpere, aprinzîndu-şi o ţigară. Fără să ia în seamă ce se petrece în jur, femeia îşi săruta soţul pe frunte, pe obrajii arşi de soare, îi mîngîia umerii, parcă nevenindu-i să creadă că-l are în faţa ei.

— Cum s-a întîmplat, Telu ? Lasă, nu-mi povesti. Bine că eşti teafăr. Am fost aşa de înspăimîntată... Cum te simţi cu piciorul ?

— Bine. N-a mai fost nevoie de operaţie, ţi-am scris doar.

— Mi-ai scris, dar n-am crezut. Mă gîndeam că vrei doar să mă liniştesti. Am visat într-o noapte...

— E drept că se inflamase într-o vreme, dar m-am tratat la Iaşi. Ce fac copiii ? Ce e pe acasă ?

Ofiţerul german făcu un pas spre ei :

— Domnule maior, spuse el în românește, nu uitați pentru ce ne aflăm aici.

Soția maiorului îl măsură cu o privire îngrijorată :

— Despre ce este vorba ?

— Doamnă, v-aș ruga să spuneți soțului dumneavoastră dacă ați avut de suferit de pe urma armatei imperiale.

— Ciudată întrebare. Toată lumea a avut de suferit, domnule. E război, apoi ocupația... Mă iertați, domnule ofițer, dar ăsta-i adevărul.

— Nu despre asta e vorba. Unii susțin că familiile ofițerilor români aflați pe front sînt obiectul răzbunării armatei germane. Noi vrem să combatem această idee. Spuneți dacă dumneavoastră, personal, ați avut necazuri din partea autorităților de ocupație.

Ochii lui albaștri-cenușii o fixau cu răceală ; vorbele, corect articulate, răsunaseră tăios și oarecum amenințător. Femeia șovăi o clipă :

— Ei bine... cum să vă spun ? Personal nu pot spune că...

— Ați fost arestată ? Vi s-a percheziționat locuința ? insistă neamțul.

— Nu. Nici una, nici alta. Doar atîta, că lîngă casa noastră e un depozit. Mitică s-a jucat cu chibriturile...

— Ce-i cu Mitică ? întrebă sufocat maiorul.

— Nimic, liniștește-te, băiatul e bine. A intervenit un plutonier și l-a scos din mîna santinelei...

— Cine-i Mitică ? întrebă ofițerul german.

— Băiatul nostru. Are șase ani. Era să-l...

Nu mai putu să continue. Își acoperi fața cu mîinile. Maiorul o atrase la pieptul lui.

— Liniștește-te, draga mea, și ia-o de la capăt. Ce s-a întîmplat cu băiatul ?

— Era să-l ucidă, spuse ea printre hohote de plîns. Îndreptase baioneta spre el, noroc că l-a văzut plutonierul...

— Nu-mi ascunde nimic. De ce nu l-ai adus cu tine ?

— E cam răcit. Dar nu are nimic, îți jur. Cîteva zile am fost îngrijorată ; noaptea sărea din somn țipînd, a trecut și asta...

— Poznele copiilor, interveni translatorul. O întîmplare neplăcută, dar prea măruntă pentru ceea ce discutăm noi.

— Aveţi copii, domnule ? îl întrerupse ea.

— Nu, dar n-are importanţă. Vreau să spun că acest incident nu este o dovadă că ne răzbunăm pe familiile ofiţerilor aflaţi pe front. Mai aveţi alte plîngeri de formulat ?

Ea evită privirea aceea îngheţată şi precisă.

— Nu am alte plîngeri, şopti.

Translatorul se îndreptă spre Malamuceanu :

— Domnule maior, acesta este adevărul. Noi nu ne războim cu femeile şi copiii. Zvonurile pe care le-aţi auzit sînt, evident, nişte calomnii la adresa armatei imperiale germane. Asta am vrut să vă dovedim prin această întîlnire. Şi acum, trebuie să vă luaţi rămas bun de la doamna.

— Aşa de repede ? tresări ea.

— Regret, doamnă, timpul ne presează. Peste cîteva minute avem tren spre Bucureşti. Dar dacă lucrurile merg bine, vă veţi revedea foarte curînd...

— Rămîne de văzut, spuse trist Malamuceanu.

— De ce sînteţi pesimist, domnule maior ? Ştiţi bine că misiunea dumneavoastră...

— Ce misiune ? vru ea să afle.

Malamuceanu ridică din umeri, cu ochii la însoţitorul său.

— Deocamdată nu ştiu prea multe. O să aflu la Bucureşti. Dar mai spune-mi despre voi. Cît mai multe. Orice.

— Ce să-ţi spun mai întîi ? Sîntem bine cu toţii. Nu ne purta de grijă, ne descurcăm. Ne ajutăm între noi... O singură veste proastă. Naşul tău, Tache Lăzărescu, s-a prăpădit acum două săptămîni. S-a chinuit mult, în ultima vreme rămăsese numai pielea şi osul.

— Ai fost la înmormîntare ?

— Domnule maior, interveni translatorul, trenul intră în gară.

Maiorul depărtă braţele într-un gest deznădăjduit :

— Trebuie să plecăm, vezi bine. O să-ţi dau veşti...

— Ai grijă de tine, spuse ea. Mi-e frică...

— Fii curajoasă. Şi cu copiii, bagă de seamă...

Sub privirile reci ale translatorului care-i aştepta la uşă se îmbrăţişară stîngaci, ca doi actori fără talent. Ea îl însoţi pînă la uşă, ţinîndu-l de mînă ; cînd dădu cu ochii de soldatul cu baioneta la armă, se dădu deoparte, înspăimîntată.

De pe scara vagonului care se punea în mişcare, maiorul întoarse pentru ultima oară privirea spre ea ; o văzu nelimpede printre lacrimile care-i împăienjeniseră ochii...

Trenul intră încet în Gara de Nord. Îi veni în întîmpinare o mulţime agitată şi tristă ; mai mult bătrîni şi femei, mulţi în doliu, alţii cercetînd cu priviri dezamăgite feţele călătorilor în căutarea celui aşteptat ; printre lume treceau în cadenţă patrule germane ; ici şi colo, cîte-un agent secret supraveghea călătorii care se scurgeau încet pe peron...

Cei trei ieşiră din gară. Santinela se repezi către o trăsură în care tocmai se urcaseră două femei în vîrstă ; strigă ceva, femeile coborîră îndată, birjarul le ajută să-şi descarce bagajele — totul ca într-o piesă bine regizată.

— E firesc ca armata de ocupaţie să aibă prioritate, se simţi neamţul dator să explice. Totuşi e război, domnule maior.

Se instalară amîndoi pe bancheta din spate a trăsurii, iar santinela pe strapontină, cu faţa spre ei, cu arma pe genunchi.

— Unde mergem ? întrebă birjarul în nemţeşte.

— Hotel Bratu, răspunse translatorul şi se întoarse triumfător spre maior : Vedeţi ce-nseamnă superioritatea noastră ? Nimeni nu l-a silit pe acest om să înveţe germana...

Văzu că maiorul nu-l ascultă, preocupat de aspectul străzii. Strada oferea, într-adevăr, un spectacol ciudat, de neînţeles pentru ochii unui nou-venit. Pe Calea Griviţei, lumea formase o coadă lungă în faţa unei brutării, la uşa căreia o santinelă germană veghea impasibilă şi marţială ; mai încolo, în faţa cinematografului, doi ofi-

ţeri germani stăteau de vorbă cu o doamnă elegantă, purtînd o rochie vaporoasă şi pălărie cu voaletă care-i ascundea trăsăturile ; pe cheiul Dîmboviţei, o patrulă tîra un tînăr care încerca zadarnic să opună rezistenţă ; mai apoi, trecură pe lîngă un şir de furgoane sanitare încărcate cu răniţi.

— Războiul îşi urmează cursul, spuse ofiţerul german. Un convoi de răniţi nu e cel mai potrivit spectacol pentru un om abia întors de pe front, dar asta-i legea vieţii. Cad şi de la noi mulţi ; războiul nu cruţă pe nimeni. Înţelegeţi insistenţa şefilor noştri pentru acest demers nobil, umanitar. Sînt convins că veţi pleda pentru pacea cu Germania, domnule maior.

— Pacea depinde de atîtea lucruri...

— V-aţi dat seama că excelenţa sa vă apreciază foarte mult. Are o părere bună despre armata dumneavoastră. Dar l-aţi auzit ce spunea : rezistenţa aceasta este fără rost şi fără sorţi de reuşită. Vom pătrunde în Moldova, oricîte sacrificii am face. Nu aveţi destule divizii ca să ne ţineţi piept. Cît priveşte aliaţii... v-au cam lăsat singuri.

Trăsura se opri în faţa unei clădiri mari, frumoase, de pe cheiul Dîmboviţei, cu balconaşe împodobite cu bazoreliefuri de gips, în stilul specific sfîrşitului de secol. Firma, scrisă cu litere de metal, în relief, fusese ştearsă ; abia se mai vedea conturul literelor : „Hotel Bratu". La uşa principală, în locul portarului, străjuia o santinelă cu coif ţuguiat. În hol, un plutonier aşezat pe scaunul patronului scria ceva într-un registru mare. Pe fotolii, în preajma vitrinei, şedeau cîţiva ofiţeri germani care-i cercetară cu curiozitate pe noii veniţi. Translatorul spuse ceva subofiţerului şi acesta desprinse cu grabă o cheie de pe panoul din spatele lui şi i-o întinse, apoi făcu semn unei santinele să se apropie.

Translatorul luă cheia, şovăi o clipă, apoi o întinse maiorului :

— Sînteţi aici mai puţin prizonier şi mai mult oaspete. Vi s-a rezervat o cameră ; santinela are ordin să nu vă deranjeze. Îşi face datoria de ostaş, atîta tot. Probabil

veţi sta mai multe zile. Misiunea mea a fost să vă aduc pînă aici. Mi-a făcut plăcere compania dumneavoastră.

Îl salută ţeapăn şi se depărtă urmat de santinelă. Soldatul chemat de subofiţerul-majordrom făcu un pas înainte.

— Poftiţi sus, spuse subofiţerul. Santinela va sta cu dumneavoastră. Vă cerem scuze, aşa sînt dispoziţiile...

Urcă scările acoperite cu pluş roşu. Se încrucişă cu cîţiva ofiţeri germani, care sporovăiau veseli coborînd cu cheile în mînă. Santinela îl urma ; cînd ajunse la etaj îl îndrumă pe culoar spre dreapta. Privi cheia cu numărul camerei şi se opri la o uşă. Descuie cu gestul unui turist proaspăt sosit. Intră. Santinela îl urma ca o umbră. Camera era spaţioasă, bine mobilată, cu perdele groase la ferestre filtrînd lumina. În încăpere domnea un semiîntuneric răcoros, în contrast cu zăpuşeala străzii. Maiorul privi în jur. De la dormitorul comun, ticsit de oameni, murdar şi cu aer înăbuşitor, la o cameră confortabilă...

— Vreau să fac o baie, îi spuse santinelei.

Ostaşul ridică nepăsător din umeri. Ţinea arma într-o mînă, toropit de căldură. Maiorul intră în baie, o cercetă dintr-o privire şi înţelese indiferenţa santinelei : în afară de uşă, baia nu avea altă comunicare cu lumea de afară...

*

— Bună seara, spuse un glas.

Maiorul sări de pe pat, încheindu-şi nasturii vestonului cu un gest reflex. Santinela şedea pe un scaun, cu arma între genunchi ; abia se uită la noul venit, un bărbat cu chelie şi cu o barbă mare care-i ajungea pînă la jumătatea pieptului.

— Sînt Lupu Kostaki, girant la Ministerul de Interne, se prezentă el, apoi făcu un semn santinelei care dispăru îndată dincolo de uşă. Domnule maior, am ţinut mult să te cunosc şi să stau de vorbă cu dumneata. Îmi dai voie ?

— Mă rog, spuse rece Malamuceanu. Pentru asta am fost adus aici.

— Ei, nu, nu aşa, zîmbi Lupu Kostaki mîngîindu-şi barba. Nu vreau să te socoteşti o victimă a împrejurărilor. Dumneata eşti comandantul unui regiment din linia

întîi, un ofițer viteaz, decorat încă în prima parte a campaniei. Un om însemnat ca dumneata, cu judecată matură, cu vechime în oștire, are un cuvînt greu, pe care te poți bizui. Aș vrea să știu mai întîi care este starea de spirit a armatei de pe front.

— Armata noastră e animată de cel mai puternic spirit combativ. A și dovedit-o, de-a lungul luptelor de la Mărășești. Nu știu cît de informat ești dumneata despre aceasta.

— Cunosc, spuse repede Lupu Kostaki. Soldatul nostru e viteaz. Rămîne să vedem pentru ce își varsă sîngele...

— Singura dorință a soldatului român este să elibereze teritoriul ocupat, alungîndu-i pe germani.

— Cum, acolo lumea mai crede în victorie ?

— Cu toții credem cu tărie în victorie.

— E frumos din partea dumitale, ca militar, să speri acest lucru. De fapt, e o obligație să vorbești de bine armata. Dar nu înțelegi realitatea, domnule maior. Cum o duce populația în Moldova ? Care este starea de spirit ? Care este atitudinea poporului față de dinastie ?

— Maiestatea sa e comandantul de căpetenie. Poporul și oștirea îl urmează, strîns uniți, convinși de succesul cauzei noastre.

Lupu Kostaki începu să vorbească repede ; atît de repede, încît barba lungă îi flutura ca un evantai :

— Ei bine, regele ne-a adus în situația asta. Hotărînd intrarea în război, l-a supărat cumplit pe Kaizer. Nu-ți dai seama că el nu mai poate domni ? În țară e o puternică mișcare împotriva dinastiei. Aceasta va fi cu siguranță detronată și înlocuită cu un vlăstar al familiei imperiale germane. Se lucrează la înființarea unei armate naționale cu armament german, care va schimba soarta țării.

— Stimate domn, spuse maiorul încet, am stat de vorbă cu soldați fugiți din captivitate, care s-au întors la trupele noastre. Ei au cu totul altă părere. Armata de care vorbești dumneata există numai în planurile unor politicieni.

— Ascultă-mă pe mine, colonelul Sturza se ocupă personal de recrutarea oamenilor. Îl cunoști pe colonelul Sturza ?

Maiorul își simți deodată mușchii rigizi ; o amorțeală ciudată îi furnica buzele. Vorbi cu greutate :

— Nu-l cunosc și nici nu vreau să-l cunosc pe acest trădător.

— Trădător ? Dimpotrivă, patriot. Un om clarvăzător, care a înțeles cu un ceas mai devreme porunca istoriei...

— Pentru noi, rămîne un trădător. A fost condamnat la moarte în lipsă. El nu mai există pentru noi, deci e inutil să mai vorbim despre el.

Lupu Kostaki își pocni palmele :

— Domnule dragă, un ofițer cu vechime ca dumneata să se lase convins de vorbele aruncate pentru plăcerea mulțimii ? Colonelul Sturza e izbăvitorul neamului. Dealtfel, o să vină personal să stea de vorbă cu dumneata.

Maiorul sări de pe scaun. Încercă să-și stăpînească furia, să dea glasului o tonalitate cît de cît firească :

— Îți închipui că aș putea, chiar prizonier fiind, să stau de vorbă cu un comandant care și-a părăsit soldații și a fugit la inamic ?

— Inamicul ne poate deveni prieten. Istoria e schimbătoare, domnule maior. Nemții sînt puternici, ai să vezi că nu peste mult timp ajung la Iași și atunci vom sta altfel de vorbă. Gîndește-te bine la viitorul dumitale. Fii prevăzător și ia o hotărîre înțeleaptă.

— Hotărîrea mea e luată de mult. Din ziua în care am îmbrăcat uniforma și am jurat pe drapel...

Lupu Kostaki oftă, se mișcă pe scaunul care scîrțîi neplăcut.

— Îmi pare rău că nu izbutesc să te conving. Dar Sturza îți va vorbi ca militar.

— Refuz să stau de vorbă cu un asemenea om.

— Ei, nu așa. Eu ți-l trimit și-ai să vezi că...

— Inutil. Dacă vine, ori sar la el, ori mă arunc pe fereastră.

— Îmi pare rău, spuse Lupu Kostaki ridicîndu-se. Credeam că ești om de înțeles. O să regreți amar. Îți mai dau timp de gîndire. Nu te grăbi...

Se îndreptă spre ieșire. Deschise ușa, santinela se arătă îndată. Ministrul-girant se întoarse încă o dată, să-i spună confidențial :

— Aștept să-mi dai de veste ce-ai hotărît. Oricum, o să mai stăm noi de vorbă. Poate te răzgîndești. O să mai vin pe-aici.

— Rezultatul va fi același, spuse Malamuceanu.

— În orice caz, eu îți spun la revedere...

Maiorul se înclină în tăcere. Ușa se închise. Santinela răsuci cheia în broască.

2.

Cînd intră în casă, Victoria distinse în penumbră chipul palid al Ilenei Ciurdariu și se opri uimită.

— Ați coborît, doamnă ? Vă simțiți mai bine azi ?

— Nădăjduiesc că da, spuse soția avocatului cu glas slab. Mi-a fost de-ajuns cît am zăcut. Acuma i-am trimis pe cei mici la culcare, iar eu stau și aștept...

— Domnul avocat nu-i acasă ?

— Nu. L-or chemat la subprefectură. Sînt tare îngrijată, dragă doamnă. De cînd l-au luat tot așa, într-o seară, și l-au dus în pustă, toată viața mea e o spaimă. Nu poți fi sigur de nimica ; legi nu-s ca să te apere, iar soțul meu nu-i omul care să rabde și să tacă...

— Tocmai de asta îl iubesc oamenii. Am discutat cu cîțiva mineri, cu femeile lor... Îl vorbesc de bine cu toții.

— Păi, e drept că s-a luptat pentru ei și s-a pus rău cu stăpînirea. Ce-a mai stăruit pentru gimnaziul acela. Iar cînd l-au arestat pe preot, s-a dus la subprefect să protesteze. A fost și la Oradea, la episcopie. După aceea a-nceput poliția secretă să ne pîndească ușa, să vadă cine intră, cine iese. Împăratul și-ai lui se tem de comploturi, tare se mai tem... Și ce mai spuneau minerii aceia ? Iar plănuiesc vreo grevă ?

— Vor să facem un comitet al femeilor. Să grijească de trebuințele școlii, să gospodărească ajutoarele pentru copiii rămași orfani de pe urma războiului. Mai spuneau

că am putea alcătui un cor, să învățăm cîntări noi, de-ale noastre...

— Asta-i bine, spuse Ileana Ciurdariu. De-aș fi sănătoasă m-aș înscrie și eu în acest comitet...

Avocatul intră voios, cu haina descheiată, ștergîndu-și năduşeala de pe frunte. Soția lui încercă să-i iasă în întîmpinare : izbuti doar să ridice mîinile către el :

— Te-ai întors, dragule. Am stat cu grijă...

— O mică discuție cu domnul subprefect. Nu-i place că m-am vîrît în proces, că-i apăr pe copiii aceia.

— Dacă nu te astîmperi, îl mustră ea blînd. Măcar de-ar folosi la ceva. Dar se zice că judele are sentința pregătită dinainte, și orice apărare e-n zadar.

Avocatul își trase scaunul lîngă fotoliul ei, se așeză, punîndu-și pălăria jos, pe covor, și își aprinse o țigară.

— Cel puțin să vadă că ne ridicăm glasul, spuse el cu tărie. Nu ne dau drepturi, dar dacă n-am deschide gura în fața nedreptăților, am păți și mai rău.

— Tot despre copiii aceia se vorbea și la adunarea minerilor, spuse Victoria. Ne gîndim să facem o demonstrație, poate izbutim să-i scăpăm de năpastă.

— Cît vom fi în puterea imperiului, nu vom scăpa de năpastă, oftă avocatul. Nici Memorandumul n-a izbutit să schimbe lucrurile.

— Tata a fost memorandist, spuse Victoria cu ochii-n jos. Dar în familia bărbatului meu nu era îngăduit nici să aduci vorba despre asta. Se adunau prietenii lui, se sfătuiau despre prețul grîului, despre credit la bancă, și-l vorbeau de bine pe împărat. Iar eu mă gîndeam în clipele acelea la tata, mort între zidurile temniței. Dar nu cutezam să dau glas gîndurilor... Mă gîndesc că generațiile cele noi aproape că au uitat de această încercare a românilor de a-și cuceri dreptatea.

— Sînt lucruri care nu se uită, spuse avocatul. Tatăl meu, fiu de țăran din Cîmpie, i-a scris un cuvînt de salut învățătorului său, care era memorandist și se întorsese din temniță după trei ani. De unde să știe bietul om că memorandiștii erau urmăriți pas cu pas după ce fuseseră eliberați ? Li se cercetau, firește, și scrisorile. Așa i-au

dat tatii de urmă și l-au condamnat la o lună închisoare, numai pentru că îi scrisese învățătorului...

— La Toplița jandarmii caută pricină școlarilor care vorbesc românește pe stradă, spuse Victoria.

Avocatul încuviință energic din cap.

— Nu numai la Toplița. Cred că nu se află pe lume neam mai asuprit decît românii din Ardeal. Anul trecut, un prieten de-al meu, preot, a fost adus în fața judecătorului pentru că i-a îndemnat pe copii să nu-și uite limba strămoșească și să meargă la școala deschisă pe lîngă biserică. Trebuie să știi că altfel de școli românești nu se află. Statul nu îngăduie și nu dă bani pentru învățămîntul românesc. În satele noastre sînt puțini știutori de carte și tot mai puțini dintre copii ajung să învețe la școli înalte. Stăpînirea îi ține în întuneric și le poruncește să se supună. Asta doresc ei de la noi : supunere. Să ne uităm obîrșia și să fim credincioși drăguțului de împărat. Dar românii nu se vor supune în vecii vecilor.

Victoria ridică ochii aprinși spre avocat :

— Asta-i drept, nu se vor supune. Atîția români trimiși pe front au trecut munții cu arme cu tot. Pe care-i prindeau îi pușcau. Și din părțile noastre s-or prăpădit mulți de gloanțele împărătești.

— Anul trecut, povesti avocatul, cînd s-a aflat că România a intrat în Ardeal să ne elibereze, tinerii au urcat un steag tricolor pe turla bisericii. Jandarmii au prins tîrziu de veste, cînd lumea începuse să se adune și să cînte „Deșteaptă-te române". Au scos din cazarmă un escadron de husari și i-au luat pe bieții oameni în piepturile cailor.

— Povestește-i cum te-au luat pe tine, îl îndemnă Ileana Ciurdariu.

— Mă pîndeau demult. Jandarmul pe care l-ați întîlnit cînd ați venit aici îmi ajunsese un fel de prieten. Poate că anume îl pusese pretorul, să mă înduplece ; scrisesem în tinerețe la gazetele din Budapesta și Viena, luam parte la adunări, acum vreo zece ani am cercat să facem aici, în oraș, o reuniune de cîntări, un cor unde se adunau în fiece săptămînă românii, bărbați și femei, ca să învețe cîntecele noastre și să vorbească slobod limba

noastră. Curînd profesorii au fost opriți prin porunci strașnice să mai ia parte la această reuniune. După aceea, negustorii ale căror soții cîntau în corul nostru nu mai primeau marfă de la angrosiști, băncile le retrăgeau creditele. Pe copiii de școală i-au amenințat, jandarmii au vorbit părinților, i-au certat ; sala unde ne adunam a fost luată de primărie ; și tot așa, pînă ce asociația a trebuit să se desfacă. Mai apoi, corul s-a mutat la biserică, unde nădăjduiam să nu pătrundă jandarmii împăratului. Dar ne-am înșelat ; iscoadele pretorului stăteau la ușa bisericii, îi scriau pe toți cei ce luau parte la slujbă și s-au pomenit oamenii pedepsiți cu zece coroane amendă și o zi de arest pentru că au cîntat românește. Am făcut plîngere împotriva unei atari samavolnicii, iar pretorul a strigat la mine și mi-a spus că nu sînt patriot, că am idei primejdioase. Așa am ajuns pe lista suspecților. Cînd a intrat România în război, m-au luat împreună cu alți fruntași și ne-au dus în lagărul din pustă... Asta-i dreptatea lor, asta-i legea cu care imperiul ne făgăduiește zile mai bune. Am spus-o sus și tare : cît trăiește acest imperiu nedrept, va trăi și asuprirea.

— Mă gîndesc, spuse Victoria, că de copii am început s-o simțim, fără să știm. Aveam la liceu un coleg pe care-l chema Ionuț, dar profesorii îl strigau Johan sau Janoș ; în anul următor așa i-au trecut numele în cataloage, și așa i-a rămas. Altuia pe care-l chema Toacă, i-au spus Takács ; după ani de școală în limba maghiară, nu-l mai dovedeai că e român...

— Și ei ne cer supunere, repetă avocatul pe gînduri. Nu ne vom supune, doamnă profesoară. În 1904, guvernul a modificat legea școlară. Ni se cerea să predăm în școlile românești o serie de obiecte în limba maghiară. Partidul Național Român s-a ridicat împotriva acestei legi, s-au făcut adunări în orașe și sate, s-au trimis guvernului moțiuni de protest. Ziarele care publicau aceste moțiuni au fost amendate ; jandarmii împrăștiau adunările cu amenințarea armelor, cei care conduceau adunările au fost socotiți „agitatori periculoși". Și trebuia ca românii să-și facă înțeleasă atitudinea. Noi nu ne ridicam împotriva poporului maghiar, voiam, dimpotrivă, să trăim în

bună înțelegere și să lucrăm împreună pentru progres ; lupta noastră era împotriva stăpînirii, a guvernanților care voiau să ne supună cu orice preț. Stăpînirea s-a străduit să ne învrăjbească cu poporul maghiar. A trebuit să răspundem, să le dovedim că în lupta noastră doream prietenie cu poporul maghiar. Am aici, în dosarul acesta, adunate mărturiile acestei lupte. Aruncați-vă o privire, doamnă profesoară, și veți înțelege mai bine gîndurile și idealurile noastre...

Îi întinse un dosar mare, cu tăieturi din gazete și file scrise de mînă, cu sublinieri și însemnări pe margine. Victoria luă dosarul, se dădu mai aproape de lampă și începu să citească :

„Telegraful român" din 26 ianuarie 1907 (cuvîntul unui deputat la ședința Dietei) :

Naționaliștii nu identifică politica guvernului cu maghiarimea : ei sînt dușmani ai politicii guvernului, nu ai națiunii maghiare.

„Telegraful român" din 26 ianuarie 1907 (de la ședința Dietei) :

Politica brutală de maghiarizare a guvernelor n-a făcut din noi nici dușmani ai poporului maghiar și nici ai statului, pentru că noi vedem că guvernele și partidele maghiare nu au avut consimțămîntul poporului maghiar cînd s-au încumetat a se atinge de cele mai sfinte comori ale sufletului nostru.

„Ziarul Dietei" (declarația deputatului Teodor Mihali din 1 iunie 1906) :

În scopul apărării drepturilor și intereselor poporului vom sta deasupra guvernului. Și vedem înainte apropiindu-se vremea cînd noi, naționalitățile, de mînă cu poporul maghiar, umăr la umăr vom lupta pentru drepturile popoarelor țării.

„Tribuna" din 28 noiembrie 1906 (declarația deputatului Ștefan C. Pop) :

Deputații români naționaliști țin la poporul maghiar ca la poporul lor, știind bine că numai frățietatea poate produce o convețuire fericită...

Ridică privirea din hîrtii. În lumina lămpii, părul încărunțit de timpuriu al avocatului căpătase o aureolă. Parc-ar fi un arhanghel, gîndi ea. Un arhanghel al unei credințe laice, tăinuite în dosarul acesta care cuprinde nebănuite dureri și speranțe...

— Amarnic ne-a fost destinul, murmură ea. Dureros că românii de peste munți n-au izbutit să ne scape...

— Scăparea tot de la noi înșine va veni, doamnă profesoară. Întreg Ardealul se mișcă ; n-au destule temnițe pentru toate sufletele românești care ard de dorința libertății.

— De aceea vrem să-i învățăm pe copii, să-i creștem în credința noastră față de neam, interveni Ileana Ciurdariu. Toți românii gîndesc la fel ca noi ; poate că de aceea s-a petrecut întîmplarea cu elevii aceia...

— Toată lumea vorbește, încuviință Victoria. De fapt ce acuzație li se aduce ?

— Au copiat poezii naționale și le-au răspîndit prin oraș. Subprefectul a dat porunci strașnice. Jandarmii mișunau peste tot, au luat școlile clasă cu clasă, bancă cu bancă, au cercetat caietele copiilor și au găsit asemănarea scrisului. Au arestat patru tineri — doi băieți și două fete, acuzați de a fi transcris de cîte zece ori poezia aceea ; deci patruzeci de exemplare, trecute din mînă-n mînă — face cît o gazetă, nu-i așa ?

— Sărmanii copii ! Din fragedă vîrstă să cunoască rigorile arestului...

— Da, doamnă profesoară. Am cerut să-i apăr la proces. Am stat de vorbă cu pretorul. A încercat să mă liniștească : „Domnule avocat, nu vom face nici un proces. Duceți-vă liniștit acasă.“ „Bine, dar ce se petrece cu copiii aceia ?“ „Au minte destulă ca să nu-i mai socotim copii. Dacă i-a dus capul la această acțiune răuvoitoare față de guvern...“ „O poezie, asta numiți acțiune răuvoitoare ?“ „Și poezia e o armă, domnule avocat“. „Bine, dar gîndiți-vă că-i veți îndîrji și mai tare...“ „Domnul prefect, căruia i-am raportat cazul, e de părere că dimpotrivă, copiii se vor învăța minte.“ „Și cît o să-i mai țineți la arest ? E împotriva legii, știți bine...“ „Cîteva zile doar, să se liniștească...“ Ei bine, tinerii aceia sînt luptă-

torii de mîine pentru cauza noastră, doamnă profesoară. Păstrăm sus steagul luptei din tată-n fiu...

Avocatul clătină din cap, întărindu-şi parcă ultimele cuvinte. În tăcerea nopţii, aceste cuvinte sunau ca un legămînt.

3.

— Chiar Frunză zici că te cheamă ?

— Frunză. Îţi spusei o dată cînd mă luaşi cu simbrie. Dumneata eşti stăpînul ; cum să te mint ?

Năstase, ţăran şi fiu de ţăran, deprinsese obiceiul să judece pe-ndelete. Se uită spre soare, mijind ochii, apoi îşi dădu pălăria pe frunte cu un bobîrnac. Îndreptă căpăstrul calului, care era şi aşa foarte bine pus. Se scărpină la ceafă. Făcu un pas încoace şi-ncolo, nehotărît.

— Neică, spuse el, oamenii de pe-aici zic altceva. Duminică, în tîrg la Drăgăşani, îmi cunoscu unul căruţa şi te văzu şi pe-mneata mînînd calul. Veni ieri şi-mi spuse, că tot trecea p-aci : zice că nu eşti cine zici că eşti.

Victor Popescu îl privi pe sub sprîncene :

— De-ai pleca urechea la vorba oricui...

— Nu plec urechea. Da omu-ăla mă puse pe gînduri.

— M-o fi asemuit cu cineva.

— Să-ţi spun eu cu cine te-a asemuit. Cu haiducul Victor. Cu sublocotenentul Victor Popescu.

— Ştii bine cum mă cheamă.

— Ai *aisvais* că te cheamă Frunză ? rîse Năstase biruitor. N-ai. Eşti voinic şi tînăr, numai bun de ţinut calea bavarezilor prin codri. Şi ai o uitătură aşa, dreaptă şi deloc blîndă. Asta nu-i uitătură de slugă. Şi nu vorbeşti niciodată de dumneata, de satul unde-ai crescut, de neamuri. Ce zici ?

— Ce să zic ! spuse Victor Popescu. Zic aşa, că dacă nu eşti mulţumit de slujba pe care-o fac, dă-mi restul de simbrie şi s-auzim de bine.

— Nu, dom'le Frunză. Nu merge-aşa. Păi eu fusei la Doi Dorobanţi, sergent, leatu nouă sute cinci. Şi dacă

ești sublocotenent, ești superiorul meu. Iar dacă faci pe sluga, e ca să nu te simtă nemții. Eu nu te vreau slugă, te vreau tovarăș. Ia-mă și pe mine între haiducii dumitale.

— Care haiduci ?

— De care zice lumea. Zice că umbli îmbrăcat în popă și faci semn asupra nemților, după aia vin haiducii și le dau la mir și dumneata le cînți „Veșnica pomenire".

— Vorbe.

— Or fi. Mai zice lumea că dărîmași închisoarea din Severin și de nu veneau nemții puhoi, i-ai fi scăpat pe toți ostaticii. Că te lovi un glonț în picior și de-atunci mergi nițel șchiop. Asta, nu te supăra, am băgat și eu de seamă.

Victor Popescu zîmbi. Erau ei doi, singuri în pădurea ruginită de secetă. Aruncă o privire în lungul drumului care ducea spre sat. Nici țipenie de om.

— Ciudat loc ți-ai găsit pentru povești, spuse el rar.

— L-am găsit anume. Dacă-ți vorbeam în sat, poate te-ai fi temut de iscoade. Sînt vremuri grele și tot omul trebuie să-și apere capul. Mai ales dumneata, care ai niscaiva socoteli cu Kaizării. Da' despre partea mea, n-ai nici o teamă. N-o să te vînd nici de m-ar arde cu fier roșu. Vreau să te ajut. Oamenii mei așteaptă un semn, o vorbă de la mine. Am trei voinici și-o carabină ascunsă-n livadă. Nu-i mare lucru, dar de-i punem la socoteală și pe haiducii dumitale...

— Nu-i mai am, zise Victor Popescu. Se risipiră care-ncotro. Nemții ne luau tot mai din scurt, prindeau oamenii de prin sate și-i duceau legați cobză la Severin, să spuie ce știu. Pe urmă, de mînie că nu aflau nimica de noi, le dădeau foc la case. Prinseră niște fîrtați de-ai mei și-i împușcară la Severin, lîngă cazarmă. Atunci m-am gîndit să nu mai sufere lumea din cauza mea. Și-am plecat...

— Da' pe drum tot mai făcuși niște isprăvi. Știm noi, de unde, de neunde. Și nemții te tot caută. Cică dau zece mii de lei cui le dă vreo veste despre dumneata.

— Eu știam de cinci mii...

— Măriră prețul. Dar stai liniștit, nu te-or vinde românașii noștri. Vrem să intrăm în ceată. Spusei, sîntem trei și avem o carabină. Mă gîndeam așa, de-o încercare,

să tăiem telefonul nemţilor, că trece p-aci, prin pădure. Eu aş fi încercat cu flăcăii mei, dar nu ne pricepem la *corent*. Dacă greşim şi ne ia aghiuţă ?

— N-ai ce să greşeşti. Telefonul n-are curent atît de mare.

— Văzuşi ? Dumneata, că eşti ofiţer, te pricepi mai bine. Eu am vorbă cu ei să vină-ncoa pe la chindie. Meşterim telefonul şi fuga acasă, să nu ne prindă noaptea pe drumuri şi să nu bage de seamă patrula din sat.

Trei zile-n şir, nemţii scotociră zadarnic pădurea, satul, casele şi curţile oamenilor, doar-doar vor găsi bucata mare de sîrmă de telefon care lipsea. Noii „haiduci" ai lui Victor Popescu tăiaseră firul în două locuri şi păgubiseră comandatura de o sută şi ceva de metri de sîrmă. Cîteva zile după isprava lor, se pomeniseră că nemţii cheamă satul la primărie, cu mic cu mare. Bărbaţi şchiopi şi bătrîni, femei guralive, unele cu prunci în braţe, fetişcane, copii de şcoală se grămădiră în faţa primăriei, să asculte vorbele unui ofiţer german fălos şi încheiat la toţi nasturii, rău de căldură, dacă judecai după basmaua mare cu care-şi ştergea mereu năduşeala de pe ceafa bine rasă. Lîngă el tîlmaciul, un civil slăbănog, privea pe deasupra capetelor mulţimii. Neamţul răcni cîteva vorbe în legea lui, apoi făcu un semn tîlmaciului care o dădu pe româneşte :

— Domnul maior vă cere pentru ultima oară să spuneţi care din voi a tăiat cablul telefonic. Mărturisind de bună voie, făptaşii vor fi judecaţi mai cu milă. În loc de pedeapsa cu moartea, cîţiva ani de închisoare.

— Tot un drac, mormăi un ţăran cu picior de lemn, care purta o bluză militară ponosită. Cam ştim noi ce-nseamnă închisoarea nemţească.

— Ce vorbit ? strigă ofiţerul aţintind cu degetul spre invalid. Tu ştie ceva ? Dacă tu spune, *Kommandatur* dat bani.

— Ce să ştiu ? mormăi omul. S-o fi rupt de vînt.

— Care *wint* ! Nu fost *wint*, ţipă ofiţerul asudînd şi mai tare. Adăugă cîteva cuvinte nemţeşti şi civilul de lîngă el traduse iarăşi :

— Domnul maior are ordin de la comandament să amendeze tot satul, dacă nu spune nimeni.

— Amendează-l, spuse invalidul batjocoritor. N-ai să găsești nici o leţcaie. Avuseră ai voştri grijă să ne ia şi cenuşa din vatră.

— Care ai voştri ? zise plîngăreţ translatorul. Mă luară cu sila, oameni buni. Sînt funcţionar şi slujba mea e să spun oamenilor ce porunceşte comandatura.

— Ja, Ja, *Kommandatur*, încuviinţă ofiţerul şi-şi scoase iarăşi batista.

Plutonierul de lîngă el, care cerceta pe sub sprîncene mulţimea adunată lîngă prispa primăriei, arătă cu degetul spre Victor Popescu şi spuse ceva translatorului. Acesta întrebă cu glas tare :

— Cine este acest om ? Nu face parte din comună.

— Ba da, spuse liniştit Năstase, făcînd un pas înainte. E omul meu, slugă pe lîngă casă.

— Domnul plutonier spune că nu l-a văzut pînă-n ultimele zile.

— A fost la socru-meu, peste Olt, să-l ajute la cules prune.

Maiorul, pe care intervenţia plutonierului îl cam supărase, îi făcu semn să înceteze şi plutonierul luă poziţia de drepţi, înghiţind mustrarea. Apoi translatorul ascultă ce spunea maiorul şi traduse cam în silă, căutîndu-şi cuvintele :

— Pînă mîine la prînz, domnul maior vrea să ştie cine-i făptaşul şi vrea să primească cablul înapoi ; de nu, tot satul va avea de suferit pedeapsă grea.

— Mai pedeapsă decît asta, care-o fi ? zise invalidul.

Neamţul înţelese mai mult tonul decît sensul cuvintelor. Făcu un semn. Cei doi ulani care-l însoţeau se repeziră la invalid şi-l înşfăcară.

— Bună ziua, om bun.

Căruţaşul domoli mersul cailor şi se întoarse. În faţa lui era o ţărancă tînără, cu testemel înflorat şi cu o legăturică sub braţ.

— Bună ziua, spuse el.

— Caut pe cineva, zise femeia. De trei zile pribegesc prin părțile astea și-ntreb din om în om și nimeni nu vrea să-mi dea vreo deslușire. S-au înrăit oamenii, de cînd cu războiul...

— Așa-s timpurile, ce să-i faci ? Dar după vorbă nu pari a fi de prin partea locului.

Femeia roși ușor.

— Ai dreptate. Sînt din Galiția. Mama e poloneză. Cînd a venit frontul pe-acolo, ne-am refugiat către Buzău, unde are tata un neam, cantonier. Dar nici acolo n-am fost feriți de război. Am venit încoace, în Oltenia, și-aici am rămas.

— Și pe cine cauți dumneata ?

— Ei... caut un bărbat voinic, așa ca dumneata. Șchioapătă nițel de piciorul drept. Vreau să mă ajute pe mine și pe ai mei.

— Măcar îi știi numele ?

— Numele de acum nu i-l știu. Îl știu doar pe numele lui adevărat. Îl cheamă Victor Popescu, spuse brusc femeia privindu-l drept în ochi.

Victor Popescu nici nu clipi.

— Aha ! Am auzit de el. I-am citit numele la primărie, pe-o tablă. Cine-i prieten cu el, îi pun nemții funia de gît.

— Știu asta, spuse femeia. Dar are prieteni mulți, care-i ajută pe oameni. Am vrea să ne scape și pe noi de nevoie. E un om bun, poate-l înduplec...

— Întreabă în altă parte, spuse Victor Popescu. Pe-aici n-am auzit să fi călcat. Nici el, nici prietenii lui.

Femeia continua să meargă alături de el, pe marginea drumului, potrivindu-și pasul după mersul agale al căruței încărcate cu lemne. O pală de vînt îi smulse de sub testemel o șuviță de păr blond ; cu o mișcare iute, ea își îndreptă basmaua. Victor Popescu o privea cu coada ochiului. N-are mîini de țărancă, gîndi. Și vorba-i e prefăcută...

— Cînd te-am văzut de departe, m-am bucurat, reluă femeia. Mă gîndeam că dumneata ești...

— Hă-hă ! Pe mine mă cheamă Frunză şi-s căruţaş la unul Năstase, din Vultureşti. Astă-iarnă, cînd tăiam lemne la pădure, mi-a căzut un buştean peste picior. Ce-am mai tras ! Pînă-n primăvară am stat cu picioru-n scîndurele. Stăpînul era să mă alunge, că-i mîncam pîinea de pomană. Noroc cu nevastă-sa, femeie blajină...

— Sîntem necăjiţi tare, îl întrerupse femeia. Dintr-un nimic. Stă un ofiţer neamţ la noi, în casa unde ne-am refugiat. În odaia din faţă, cum se spune. Are acolo tot felul de registre şi hărţi, toată noaptea citeşte şi scrie-n ele. Or fi secrete, că le-ncuie strașnic cînd pleacă undeva.

— Toate hîrtiile militarilor sînt secrete.

— Asta nu-i treaba mea, zise femeia. Necazul e că aveam şi noi o maşină de cusut, tot ce ne-a rămas din boarfele cu care am plecat în refugiu. Neamţul a pus ochii pe ea, a luat-o şi a-ncuiat-o la el în casă. Mă gîndesc că Victor Popescu sau alt om curajos, cu doi-trei fraţi de-ai lui, ar putea să ne scape şi de neamţ, să ne dea şi maşina de cusut. Iar el s-ar alege cu hîrtiile alea secrete. Nu-l păzeşte decît o santinelă, un soldat gras care stă la poartă seara şi-i mai dă tata cîte-un pahar de votcă. Să-ţi spun unde e casa ?

— Te-am întrebat eu unde e ? Poate fi colea, la doi paşi, ce-mi pasă mie ?

— Hai, omule bun, nu te mai preface. Vrei să spui că îi iubeşti pe nemţi aşa de tare ?

— Da cine-i iubeşte ?

— Atunci poate te gîndeşti şi ne faci şi nouă un bine. Cum intri-n Drăgăneşti, a treia casă pe mîna stîngă. Acolo stăm. E o laviţă la poartă, unde moţăie santinela.

— Femeie, dacă te iau de mînă şi te duc la unterofiţir ?

— Care unterofiţir ?

— Neamţul de la noi din sat. Seara mai beau cu el cîte un păhărel, ca oamenii. Mă cunosc cu el şi dacă-i dau pe mînă o pasăre rară ca dumneata, mă pupă.

— Îţi încarci sufletul de păcate, zise femeia. Credeam că eşti de-al nostru. Cînd colo, auzi : prieten cu unterofiţirul... Ori te prefaci ? Dacă te prefaci, atunci ţine

minte : a treia casă pe mîna stîngă. Seara, după ce se-ntunecă, tata bea cu santinela un pahar de votcă... Rămîi cu bine, omule. Şi fă cum te-o lumina cugetul.

Victor Popescu ajunse la Drăgăneşti cînd nu se luminase bine de ziuă. Văzu de departe casa — mare, arătoasă, cu livadă-n spate. O luă pe vale şi se ascunse în porumbul din spatele grădinii. Nu avu mult de aşteptat. Doi soldaţi germani, cărînd o marmidă cu mîncare, intrară în livadă pe furiş şi se apropiară de casă. Sublocotenentul socoti, după mărimea marmidei, că ar putea fi hrană pentru opt-zece inşi. Frumoasă capcană, îşi spuse. O jumătate de pluton, cu carabinele încărcate, aşteaptă să le pice plocon Victor Popescu. Înseamnă că m-au dibuit, iar ţăranca cu mîini de domnişoară era o iscoadă de-a lor...

Plecă grăbit spre Vulturești. Se simţea hăituit, nemţii strîngeau tot mai mult cercul în jurul lui. Va da instrucţiuni noilor săi haiduci de pe malul Oltului şi va încerca apoi să se apropie de linia frontului. Ştia că-l aşteaptă multe primejdii. Dar era timpul să se întoarcă la ai săi. Aici, în teritoriul ocupat, aruncase sămînţă bună. În urma lui, „haiducii" vor continua micul lor război cu marea armată a cotropitorilor.

— M-ai pus pe drumuri degeaba, se răsti dansatoarea de cum îl văzu pe uşă.

Omul adus de spate intră, îşi scoase tacticos pălăria elegantă.

— Mai întîi bună ziua, spuse el. Ştiam că n-ai avut succes. Veştile proaste umblă repede. Comandatura de etapă s-a plîns guvernatorului că am ţinut degeaba soldaţii o săptămînă-ntreagă. Îţi dai seama, jumătate de pluton vîrît într-o casă, în loc să umble prin păduri după haiduci. Aşa că paguba a fost mai mare decît crezi.

— Informatorii dumitale nu fac doi bani, reluă dansatoarea. Zeci de kilometri am mers pe jos. M-a prins ploaia, m-a ars soarele...

— Iar pe mine m-a scuturat însuşi excelenţa sa, spuse omul adus de spate. Şi vreau să-ţi intre bine-n cap : ai stat de vorbă cu Victor Popescu, asta-i lucru sigur.

— Prostănacul ăla, Victor Popescu ! strigă ea. Dacă l-ai fi văzut la faţă, n-ai mai fi spus asta. Avea o mutră bleagă şi vorbea gîngav. Numai a căpitan de haiduci nu semăna.

Omul adus de spate se trînti în fotoliu, îşi aprinse o ţigară şi-şi tamponă delicat fruntea cu o batistă imaculată. O aşteptă pe dansatoare, care se plimba furioasă de colo-colo prin cameră, să se astîmpere. Abia după aceea vorbi, cu un surîs ironic :

— Să-ţi spun ceva, fetiţo. Victor Popescu te-a păcălit. A fost mai deştept ca tine, dacă te-a convins că e prost. O dată s-a întîlnit cu o patrulă şi l-a încredinţat pe ofiţer că el e preot şi au băut împreună la masă ; altă dată s-a strecurat, în chip de baborniţă, prin cordoanele de călăreţi din jurul ascunzătorii lui. Ca podar, a primit o ţigară de la comandantul unei divizii germane...

Dansatoarea îl asculta cu gura căscată. Se trînti în celălalt fotoliu, cu mîinile pe genunchi, într-o atitudine care exprima deopotrivă spaimă şi dezolare.

— Să fi fost chiar el ? E drept, m-a ghicit că nu-s din partea locului. Cu toate că purtam haine ţărăneşti.

— Dar vorba, vorba te-a trădat.

— I-am spus că-s din Galiţia, că ne-am refugiat cu familia.

— Nu-i el omul care să înghită pe nerăsuflate asemenea poveşti. De aproape un an, comandaturile de etapă îl hăituiesc prin trei judeţe. Omoară patrule, le ia armele şi dispare. Ba mai lasă-n urmă bileţele, ca să se ştie că el a fost. Iar tu îi spui că eşti din Galiţia !

— Altă dată să nu mă mai trimiţi, se supără dansatoarea.

— Te-am trimis acolo unde alţii n-au izbutit. Nu-i nimic, vom încerca pe altă cale. Trebuie să-i venim de hac, nu se mai poate. Un sublocotenent oarecare, cu o mînă de soldaţi şi de ţărani, să facă ce vrea în spatele

trupelor noastre ! Îţi dai seama ce sfidare ? Unsprezece oameni, complici de-ai lui, au fost prinşi şi executaţi. Alţii sînt la închisoare. Şi totuşi lumea de prin sate continuă să-l ajute. Guvernatorul e supărat foc. Ne-a dat ordin categoric să terminăm odată cu această poveste umilitoare pentru armata germană.

— E uşor să dai ordine, murmură dansatoarea. Numai un mare actor m-ar fi putut păcăli aşa. Îţi jur, părea un prostănac.

Omul adus de spate ridică din umeri :

— Să trecem la lucruri vesele, spuse el. Ni s-a încredinţat o misiune. Mulţi oameni din Bucureşti continuă să ascundă arme şi muniţii. Trebuie să aflăm cine sînt aceştia.

— Asta numeşti dumneata „lucruri mai vesele" ? oftă dansatoarea şi întinse mîna spre sticla cu băutură.

4.

Nr. 012185 Iaşi, 26 august 1917

BRAVELOR TRUPE DE PE FRONTUL ROMÂN !

Luptele de pe frontul nostru au început în luna iulie. Luptînd cot la cot cu vitejii noştri aliaţi, noi am putut, în luptele de la 24—27 iulie, să distrugem unităţile austro-germane între rîurile Caşin şi Putna, luîndu-le peste 4 000 prizonieri şi pînă la 145 tunuri...

De la 6 august pe frontul nostru s-a dat una dintre cele mai mari lupte ale acestui război. Băgînd în luptă trupe mereu proaspete, inamicul a desfăşurat în sectorul Focşanilor 12 divizii dintre care 10 germane, sub comanda celor mai buni generali germani.

Curs de 3 săptămîni, neţinînd cont de pierderi, comandamentul german a ţinut să spargă frontul nostru şi a avea un succes hotărîtor.

Dar speranţele lor s-au spulberat.

Trupele noastre şi cele române au pecetluit încă o dată frăţia lor de arme, prin luptele victorioase duse împreună.

Trupele frontului român nu numai că au oprit pe inamic, dar trecînd la contraatac l-au gonit din poziţiunile ocupate luîndu-i prizonieri.

Au luat parte în lupte şi reprezentanţii bravelor armate aliate — franceze şi engleze. (...)

Admir vitejia trupelor aliaţilor noştri români şi felicit pentru strălucitoarea respingere a ofensivei inamicului atît cadrul ofiţeresc cît şi soldaţii unităţilor cari au luat parte la luptă...

ŞCERBACEV

Generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare mişcările inamicului, încercînd să-i ghicească la timp intenţiile. În primele zile de după eşecul lui Mackensen la Mărăşeşti, se părea că adversarul, descurajat, a renunţat pentru o vreme la planul său temerar. Pe front se dădeau numai lupte locale, incursiuni de patrule, menite mai mult să determine tăria trupelor aflate pe front. Curînd însă, apărură semnele unei pregătiri înfrigurate pentru ofensivă. Buletinele de informaţii aduceau veşti neliniştitoare. Pe şoseaua Focşani—Găgeşti, înaintează spre nord coloane masive de infanterie inamică, raporta observatorul balonului captiv nr. 4. Artileria inamică a bombardat pădurea la Răzoare ; sectorul din stînga al Diviziei 13 a fost atacat cu obuze lacrimogene ; patrulele constataseră că la nord de Soveja se organizaseră centre de rezistenţă cu mitraliere ; în zona Oituz, aviatorii văzuseră convoaie de chesoane de artilerie...

Fără-ndoială că Mackensen pregăteşte iarăşi o „lovitură de berbece", îşi spuse generalul. Întrebarea este unde anume ? Hotărî să raporteze Marelui Cartier concluziile sale, cerînd ca frontul să se păstreze în stare de alarmă, iar proiectatele mişcări de trupe şi mutarea unor baterii de artilerie să fie amînate pînă se va contura exact direcţia acestui atac...

La 28 august, „lovitura de berbece" se produse. Obișnuita pregătire de artilerie, dezlănțuită de dimineață, avea o intensitate deosebită în sectorul Muncelu, la nord-vest de Panciu. Apărarea antiaeriană dezlănțui focul împotriva avioanelor care reglau tirul artileriei. Cele patru baloane din dotarea Armatei I se înălțară, pentru a supraveghea desfășurarea luptei.

Generalul Grigorescu înțelese repede intenția inamicului : văzînd că la Mărășești frontul nu poate fi străpuns, el va încerca să lovească în punctul socotit mai slab, dintre Armatele I și II române. Sectorul atacat era apărat de unități ruse ; grav lovite de pregătirea de artilerie, ele nu rezistară atacului infanteriei și părăsiră pozițiile. În spărtura creată, germanii introduceau noi și noi trupe...

Regimentele 18 Gorj și 2 Vînători fură trimise în grabă spre a stăvili înaintarea inamicului, care punea în primejdie flancul Armatei a 2-a.

Cînd ajunseră pe culmea dealului unde urmau să pornească la contraatac, gorjenii se opriră o clipă să răsufle. Sergentul Merin, comandantul plutonului, se uită în preajmă după Negreanu, prietenul lui nedespărțit din prima zi a războiului :

— Unde ești, vere ?

— Aici, dom' sergent.

— Ia nu mă mai domni, se supără Merin. Mai bine uită-te, că ai ochi mai ageri, și caută un loc pentru pușca-mitralieră.

În spatele lor se înălțau, la nesfîrșit parcă, dealurile cu coame lungi ; în față, o vale lungă și cu pantă repede, acoperită cu copăcei și cu tufișuri dese. Prin frunziș se zăreau, ici și colo, sclipind armele și căștile infanteriștilor dușmani.

— Mă, bine-i spuseră Dealul Rotunda, se miră Negreanu. Parcă-i o gogoașă.

— GăsișI, mă, loc de tragere ?

— Ho, Merine, că pîn-ajung ei aici avem vreme și de-o țigară.

Se lungi totuși îndărătul unei movilițe și începu să-și sape locașul de tragere. Ceilalți din pluton făceau la fel, glumind și hîrjonindu-se. Mai văzuseră ei atacuri ; mulți cunoscuseră războiul de la început, în bătăliile inegale de la Vulcan și Tîrgu Jiu ; și mai mulți trăiseră în cea de-a doua parte a campaniei zilele de triumf ale ofensivei de la Mărăști. E drept, căzuseră dintre ei destui, dar tot mai erau mulți care să ducă mai departe steagul luptei neînfricate.

Locotenentul Firoiu se apropie de poziția lor :

— Ai grijă, Merine. Vîrful ofensivei inamice este chiar în dreptul nostru. Spune băieților să nu facă Oltenia de rîs !

— Tot oltenii, sireacii... făcu mucalitul plutonului, un răcan venit de la batalionul de marș după pierderile suferite la Mărăști.

— Oltenii și moldovenii, și toți, îl îndreptă Firoiu. Avem în companie și doi voluntari ardeleni, iar eu îs pe jumătate dobrogean. Păzea !

Se culcă la pămînt, odată cu ceilalți. Obuzul fîlfîi greu prin aer și se sparse în urma lor, pe povîrnișul dealului.

— Mă și speriai, fir-ar al boalei, zise mucalitul scuturîndu-și vestonul de praf. Ce-or bubui așa tare drăciile-astea ?

— Companie, ascultă comanda la mine ! strigă locotenentul. Asupra inamicului, foc de baraj...

O răpăială de împușcături îi acoperi ultimele cuvinte. Din dreapta, pușca-mitralieră clănțăni de cîteva ori, scurt, răspicat. O acompaniau mitralierele de la flancul stîng. Atacatorii se ridicaseră și veneau în fugă printre copaci. Focurile armelor îi doborau rînd pe rînd. Din urmă veneau alții însă, mai numeroși.

— Foc ! Foc ! striga locotenentul. Grenadieri, fiți gata !

În dreapta, de după un pîlc de pomi, țîșniră vreo zece nemți cu baioneta la armă. O grenadă zbură într-acolo și le poticni avîntul. Pușțile continuau să răpăie într-o cadență îndrăcită. Deodată, nemții se întoarseră și porniră în fugă înapoi, spre pozițiile lor.

— Văzuși, vere, cum fug ? rîse Negreanu. Ce-ar fi s-o luăm după ei ?

— Se ascund în șanțuri și-ți trimit un glonț în scăfârlie, îl domoli sergentul. Acuma nu-i de contraatac. Așteaptă să-i mai speriem nițel...

Se întrerupse. Parcă ascultînd de un semnal tainic, toți infanteriștii dușmani pieriseră în adăposturi. Povîrnișul cu tufe sărace, răsărite ici și colo printre copaci, rămăsese pustiu. În clipa următoare, pămîntul și aerul începură să vibreze.

— Adăpostit ! strigă locotenentul.

— Adăpostit ! strigau sergenții.

Soldații se pitiră care cum puteau, în gropile săpate la repezeală.

Salva sosi țipînd în aerul proaspăt al pădurii. Trăsnete scurte se iscau ici și colo în preajma gropilor. Zbîrnîiau, fumegînd, bucăți de fier. În urma lor, bolovani de pămînt azvîrliți spre vîrful copacilor cădeau cu zgomot surd. Răsunară cele dintîi strigăte de ajutor. Sanitarii alergau printre copacii mutilați de schije. La postul de prim ajutor al regimentului începură să sosească răniții...

Bombardamentul ținu pînă către seară, împiedicîndu-i pe apărători să-și consolideze pozițiile. Oamenii își săpau adăposturi între două salve, stînd culcați ; la căderea obuzelor își fereau pieptul și capul cu lopata, folosind-o ca pe un scut. Avioanele se învîrteau pe deasupra transeelor, veneau și plecau. De undeva, din stînga, un tun răzleț încercă zadarnic să le alunge, trăgînd lovitură după lovitură. Mai apoi se arătară două avioane de-ale noastre, trăgînd aprig din mitraliere, și alungară păsările dușmane.

La căderea serii, bombardamentul încetă deodată. Dinspre Dealul Porcului, din spatele pozițiilor apărate de olteni, începură să se apropie căruțele cu merinde. Dar sănținclele din linia întîi dădură semnal de primejdie ; obosiți și nemîncați, ostașii își luară armele și se pregătiră să întîmpine dușmanul. Patru valuri de asalt numărară, prin ceața înserării ; nemții veneau în fugă, aliniați ; la glasul mitralierelor șovăiră o clipă, dar poruncile ofițe-

rilor şi strigătele celor ce porneau din urmă îi făcură să meargă iarăşi înainte.

— Dom' sergent ! strigă Cernăianu.

Lăsă obrazul pe patul puştii şi sergentul se repezi spre el :

— Cernăiene, ce făcuşi Cernăiene ?

Dar Cernăianu nu-i răspunse.

Sergentul luă arma din mîna lui, îi puse baioneta şi începu să tragă şi mai înverşunat.

Şi de astă dată, comandantul german dădu semnalul pentru încetarea atacului. Nici un soldat vrăjmaş n-apucase să pună piciorul în şanţurile românilor ; în schimb, nu departe, între cele două linii, rămăseseră morţi şi răniţi cîteva zeci de oameni.

După respingerea atacului, ostaşii se apucară să-şi îngroape morţii şi să-şi întărească poziţia. În întunericul opac al pădurii izbucneau cînd şi cînd reflexele rachetelor lansate din poziţiile duşmane, de teama vreunui atac.

— Merine !

— Ce-i, vere ?

— Mă, eu am o presimţire. Visai aşa, azi-noapte, un vis rău. Şi mă gîndesc că-mi rămîn copiii pe drumuri.

— Lasă prostiile, soldat. S-a dat stingerea. Culcă-te şi nu mai cobi.

— Eu nu cobesc. Prin cîte-am trecut noi amîndoi, Merine ? Călcarăm cei dintîi peste graniţă, la Merişor. Luni de zile ne băturăm şi pe dealuri şi pe văi. Scăparăm şi din încercuire. Mă gîndesc la dom' sublocotenent Popescu. Ăi de-au venit în urmă, fugiţi de prin lagăre, povesteau că şi-a făcut o ceată de-i loveşte pe nemţi prin păduri, pe drumuri depărtate. Cică puseră nemţii premiu pe capul lui.

— Păi aşa cap merită premiu, vere.

— Da, vere. Da' te gîndeşti cîte îndură omul şi te cutremuri. Uite, şi noi, ăştia. Plecarăm din sat cu plutonul. Cîţi mai rămaseră teferi dintr-un pluton ?

— Păi eu, tu, dom' majur, da îl dădură la partea sedentară, că suferea cu inima, şi... cam ăştia-s toţi.

— Văzuşi ? Şi mîine e ordin să atacăm.

— Ți-e frică, vere ? Ești deșcă bătrînă, ține-ți firea !

— Eu nu-mi țin firea ? Păi m-aș năpusti la atac cu mîinile goale. Da mă gîndesc așa, la copii. Și cînd mă gîndesc la ei, mi se pune un nod în gît...

Tăcu, se cuibări mai bine sub mantaua subțire, uzată, și rămase cu ochii-n sus. Merin oftă și el și se duse spre flancul stîng, să cerceteze santinelele...

Atacul începu a doua zi, 29 august, la ora 8. Misiunea regimentelor 18 infanterie și 2 vînători era să bareze valea Șușiței și să restabilească frontul spart cu o zi înainte prin atacul german.

La semnal, vînătorii și infanteriștii porniră în valuri dese, chiuind și trăgînd din mers. În urma lor, patru baterii de cîmp susțineau atacul, trăgînd spre cuiburile de mitralieră inamice. Dar după primii trei sute de metri izbucniră mitralierele. Un infern de foc și fier se abătu deodată asupra atacatorilor. În prima clipă căzură zeci de morți și răniți ; comandanții dădură ordin de oprire și cerură ca artileria să lovească punctele de foc ale inamicului.

Dar trupele germane erau superioare și în oameni, și în tunuri. Artileria începu să tragă pe întrecute. Patru atacuri încercară românii pînă seara și de patru ori se întoarseră în poziție, cu rîndurile rărite.

La cel din urmă atac, Negreanu căzuse printre primii. Sergentul îl văzuse, se aruncă spre el :

— Te-au lovit, vere ?

— Ce-ți spusei eu aseară... Visul ăla... Copiii mei...

Atît izbuti să șoptească. Sergentul își înghiți lacrimile și puse arma în poziție de tragere chiar acolo, la căpătîiul prietenului său. Începu să tragă cu furia deznădejdii. Vedea nelămurit umbrele negre ale ostașilor inamici care izvorau mereu din ceața înserării.

Căzu și el, cîteva clipe mai tîrziu, în lupta la baionetă, după ce doborîse trei inamici. Mai avu vreme să audă vestea purtată din gură-n gură, că pe front sosiseră întăriri.

Din „Notițe zilnice din război" de mareșal Alexandru Averescu

30 august. Acum pare că inamicul a fost în fine fixat ; toate atacurile lui au fost respinse. Regimentul 18 infanteric din Armata a II-a s-a distins prin soliditatea lui, respingînd patru atacuri din cele mai violente pe un spațiu întins (aproape 2 km) și avînd și un gol în dreapta lui, care a fost umplut foarte tîrziu cu 2 plutoane și o secție mitraliere. De-abia seara, la ora 9, au sosit două batalioane din Regimentul 34 infanterie, pentru a umple golul...

5.

— Tu ? se miră Dragomirescu.

— Parcă ai fi văzut un strigoi, rîse Crivăț în întuneric.

— Intră repede. Poliția secretă mișună peste tot.

Crivăț se strecură în casă. Auzi cum gazda încuie ușa cu grijă, răsucind cheia de două ori și controlînd apoi dacă s-a închis bine.

— Să mergem în biroul meu. Nu se vede lumină din stradă. Mă ierți că o iau înainte...

Îl conduse pe bîjbîite prin salonul încărcat cu mobile, îi trase pe o ușă laterală și, în sfîrșit, aprinse lumina. Îl invită într-un fotoliu.

Crivăț privi în jur. Încăperea largă, cu ferestre înalte, cu biblioteca întinsă pe un perete întreg, îi părea o oază de liniște și de spiritualitate într-o lume încleștată sălbatic în luptă. Pe birou, între două suporturi de marmură albă, se aflau, frumos aliniate, cărți de drept legate în piele roșie. Pe colțul din stînga al biroului, o mașină de scris cu capacul desfăcut.

— Te-am întrerupt de la lucru.

— Ce mai lucru ! spuse cu dispreț Dragomirescu. De aproape un an de zile legea o fac nemții, cu ordonanțe lipite pe ziduri. Juriștii se duc la tribunal mai mult de

formă. Greu, foarte greu... Şi tu, ia spune. Văd că eşti rănit. Ai terminat cu războiul ?

— Încă nu. Aştept să termine el cu mine...

— Vrei să treci dincolo ?

— De-acolo vin, spuse Crivăţ.

Dragomirescu făcu ochii mari.

— Vrei să spui că...

— Da. Am trecut la ai noştri, după ce-am plecat de la tine.

— Credeam că te-au prins atunci. Nu pricep cum de-au aflat că eşti la mine. Cînd am auzit împuşcături, iartă-mă, mi-am zis că...

— Eu am tras. Am scos din luptă pentru o vreme un vechi agent inamic. Pe urmă m-am adăpostit într-o curte, în spatele casei tale. De-aici, fiica lui Bistriţeanu m-a luat în casă şi m-a ascuns în pod. Nemţii au percheziţionat casa, dar am scăpat.

— Şi pe-aici au scotocit. Un subofiţer de-al lor îi tot trăgea că ascund un inamic. Probabil că agentul tău n-avusese vreme să-i spună clar despre ce este vorba. Dacă ştia, acum m-aş fi aflat pe ţărmul Balticii, în pensiunea împăratului... I-am spus că nu te cunosc, că ai venit la mine ca un împricinat oarecare, că nu-ţi ştiu numele şi n-am idee încotro ai plecat. Vreo două săptămîni, după aceea, unde mă duceam se ţinea un tinerel după mine. L-am plimbat prin tot Bucureştiul. Pînă la urmă s-a lăsat păgubaş...

— Nici n-am avut vreme să-ţi mulţumesc că m-ai ajutat atunci. Cînd am auzit bătăile în uşă, mi-am dat seama că pentru mine au venit şi am şters-o. Îmi pare rău că te-am expus la acest risc. Nici nu ştiu dacă am dreptul să te solicit în continuare.

— Lucrezi cumva în serviciul secret ?

— Cam aşa ceva.

— Ce pot să fac pentru tine ?

— Multe. Dar gîndeşte-te întîi la riscuri.

— De ce trebuie să mă gîndesc ? Pe front n-am mers din cauza inimii ; nici măcar la partea sedentară n-au vrut să mă ia. Procese nu prea am, de cînd nemţii şi-au luat şi tribunalele în seamă. Cele mai multe plîngeri

sînt împotriva autorităților și cetățenilor din țările Puterilor Centrale. Iar cazurile acestea sînt, după ordinul lui Mackensen, de competența tribunalelor germane.

— Justiția lupului, murmură Crivăț. Să mai spui că fabuliștii n-aveau dreptate...

— Oricum, asta nu mă-mpiedică să primesc toată ziua pe oamenii necăjiți care vin după ajutor. Cu mare greutate am obținut dreptul de a apăra pe cetățenii români în asemenea procese. Unul dintre magistrații germani mi-a rîs în nas : „Fii serios, domnule ! Vei deveni celebru ca apărător al cauzelor pierdute !" Dar am insistat. Cineva trebuie să-i ajute și pe amărîții care încap pe mîna *Gericht*-ului...

Crivăț încuviință trist din cap. Impresia de apăsare care-l stăpînise de cînd păși în teritoriul ocupat nu-l părăsea nici o clipă.

— Trebuie să luptăm prin toate mijloacele.

— Așadar, ce misiune îmi dai ? Date secrete nu pot să-ți procur, n-am de unde.

— Treaba asta las-o altora. Mie-mi trebuie date nesecrete. La Iași va lua ființă o comisie care urmărește purtarea ocupanților pe teritoriul țării. Acum adunăm material...

— Material îți dau pentru două comisii. Cîte am văzut și-am aflat într-un an de zile...

— Pe de altă parte, judecătorii germani colaborează cu poliția. Iar de la poliție pînă la serviciul secret...

— Doar n-ai de gînd să iei legătura cu serviciul lor secret ? Cred că este cea mai strașnică dintre toate instituțiile germane de aici...

— Tocmai de aceea.

— Înțeleg. Treburile voastre militare. Ei bine, deocamdată, îți pun la dispoziție ce-am izbutit să adun de prin ordonanțele germane și din hotărîrile tribunalelor. Mai am și tăieturi din ziare și reportaje scrise de ziariști străini. Îți voi face cîte-o copie după aceste documente. Pînă aici, nimic grav. Mai departe.

— Să-mi faci cunoștință cu colegii germani din tribunal. Prin ei sper să ajung la serviciul secret. Sînt ofițer trecut în retragere datorită rănii, așa să le spui.

O să-i intereseze un ofițer român proaspăt venit de pe front.

— Nu ți-e teamă ?

— Am acte în regulă, spuse Crivăț. Și-apoi, sînt în țara mea. De ce să-mi fie teamă ?

— Ascultați-mă pe mine, domnule căpitan.

— Nu mai sînt căpitan.

— La noi în Germania oamenii țin mai mult la gradele militare. Dacă un om a ajuns pe o anumită treaptă în armată, lumea îl tratează ca atare tot restul vieții. Sîntem o națiune de militari. Așadar, domnule căpitan, dorința noastră este să ne înțelegem cu românii, să trăim în pace, să facem comerț... Unii dintre politicienii dumneavoastră de aici au înțeles această intenție ; păcat că la Iași se mai persistă în greșeala ai cărei autori sînt toți, în frunte cu regele...

Crivăț aștepta, răbdător. Era convins că la sfîrșitul acestei introduceri foarte ocolite, ofițerul german va pune în discuție problema care constituia de fapt obiectul întîlnirii. Trimisul lui Moruzov îl pusese la curent cu tactica folosită în serviciul secret german, unde domina concepția că unui bun psiholog nu-i poate rezista nimeni, că poți obține orice de la oricine, cu condiția să-i afli punctul sensibil și să acționezi cu finețe.

— Nu e minunat, domnule căpitan, că stăm aici și ciocnim un pahar, în loc să încercăm să ne ucidem reciproc pe o cîmpie scormonită de explozii ?

— Este, într-adevăr, spuse Crivăț.

— Rezistența dumneavoastră în Moldova este eroică, dar fără perspective. Ziariștii din țările adverse proorocesc că în curînd vom termina resursele și vom încheia pacea. Teoria aceasta este inexactă. Dorim pacea, dar nu de nevoie. Imperiul este încă puternic, avem armament, dominăm oceanele cu submarinele noastre... Ce rost are să rezistați ?

— Ce perspectivă ni s-ar oferi încheind pacea ? întrebă Crivăț. Am intrat în război mînați de un ideal național care vă este străin. O bună parte din poporul

nostru se afla sub stăpînirea Austro-Ungariei. Idealul nostru a fost să-l eliberăm, să restabilim graniţele firești ale ţării. Soldaţii noştri continuă să nădăjduiască ; ei speră că prin forţa armelor vom izbuti ceea ce nu s-a realizat prin făgăduielile casei de Habsburg. Încheind pacea, vom fi oare mai aproape de acest ideal ?

— Acum, în nici un caz. Dar vi se oferă o alianţă puternică. Mulţi dintre compatrioţii dumneavoastră s-au exprimat pentru această alianţă ; colonelul Sturza...

— Ca soldat, înţelegeţi, vă rog, sentimentele unui fost soldat şi evitaţi numele colonelului Sturza din discuţia noastră.

— O, îmi place, sînteţi un sentimental. Dar recunoaşteţi că colonelul Sturza este un clarvăzător...

— Domnule căpitan...

— Înţeleg, domnule căpitan. Să vorbim atunci de oamenii politici din Bucureşti. Domnii Marghiloman, Carp şi ceilalţi...

— Cunoştinţele mele în domeniul politic sînt limitate...

— Atunci, dragă domnule, să intrăm mai de-a dreptul în subiect. Nu vă vorbesc în calitate oficială, dar sînt împuternicit să afirm că am dori ca guvernul de la Iaşi să cunoască intenţiile noastre. Oferim, în acest moment, condiţii mai bune decît în viitor. Orice rezistenţă atîrnă greu în bilanţul războiului. Ce-aţi spune dacă v-am încredinţa misiunea de mesager — nu oficial, se înţelege — ci pentru a face să parvină colegilor noştri de peste Siret unele vederi ale comandamentului Mackensen ?

— Mi-aş primejdui capul, domnule căpitan.

— Credeţi ? Oare domnul Moruzov să fie atît de naiv ?

— Nu ştiu despre cine vorbiţi.

— Ei, cum, despre eminenţa cenuşie a serviciului secret român. Credeam că este un personaj familiar ofiţerilor dumneavoastră.

— Aud pentru prima oară acest nume.

— Nu vă contrazic, deşi sînt surprins. Spuneam, dar, că Moruzov nu e omul deciziilor pripite. El nu vă trimite la închisoare, pentru simplul motiv că i-aţi putea fi de

folos. El va afla unele lucruri care-l interesează, în ce ne privește...

— Domnule căpitan, sînt un simplu ofițer de infanterie. Subtilitățile serviciilor secrete sînt ceva nou pentru mine...

— Aa, vreau să spun că ați putea face niște servicii prețioase atît domnului Moruzov cît și nouă. El vrea să știe ce e pe la noi, noi vrem să știm ce e pe la Iași...

Crivăț duse cu el informații mai numeroase decît cele încredințate de serviciul secret german. În primul rînd, făcu o relatare despre starea zonei petrolifere, unde lucrători mobilizați pe loc și soldați prizonieri, sondori de meserie, fuseseră siliți să repună în funcțiune sondele de petrol și rafinăriile. În planurile germane, motorul războiului dus de Puterile Centrale trebuia să funcționeze cu petrol românesc, iar brutăriile să folosească grîu românesc. Trenuri nesfîrșite, convoaie de șlepuri cărau fără pauză cereale din depozite ; pe de altă parte, autoritățile germane siliră pe agricultorii români să folosească orice petic de pămînt pentru a scoate din ei recolte pentru armatele de ocupație. Între altele, un amuzament tragic a stîrnit în rîndul poporului folosirea aleii centrale a Cișmigiului pentru cultivarea unor impresionante cantități de varză roșie. Pentru valorificarea legumelor și fructelor armata de ocupație înființase o întreagă industrie. La moara Assan se extrăgea ulei din germeni de porumb. Uleiul era transformat în margarină. Autoritățile de ocupație expediau în Germania 2 000 kg de margarină pe zi ; morile fuseseră închise, porumbul populației se măcina numai la morile mari, prevăzute cu instalații de extragere a uleiului, astfel că mălaiul primit în schimbul porumbului era lipsit de valoare nutritivă...

Toate aceste date aveau să ajungă la Iași, odată cu „bunele intenții" ale împăratului în ceea ce privea vizitorul României. Crivăț porni la drum hotărît să împlinească cu zel misiunea încredințată de serviciul secret german.

6.

D.R.Q. 18.VIII.1917

SENTINȚĂ

În chestia instrucției contra lui Chilian și consorții, pentru spionaj, se face cunoscut sentința Curții Marțiale (Feldgericht) din 11. VIII. 1917 cum urmează : soția lui Chilian este condamnată pentru trădare în timp de război la 10 ani închisoare corecțională.

Pentru președinte, care este în concediu și absent, semnează.

RABEL căpitan
(semnat) PINZGER
Consilier al Curții Marțiale și judecător de instrucție
SCHILLER
conducător al procesului verbal
Confirm sentința de față Anei Clemansa Chilian
Semnat de primpreședintele Jus
MELIUS

În celula comună a arestului central se aflau unsprezece oameni condamnați la moarte. Pe la ora prînzului, în ziua de miercuri 29 august, cînd paznicul le aduse demîncare, în ușa celulei se arătă Feldwebelul arestului, beat ca de obicei. Se opri în tocul ușii, clătinîndu-se. Translatorul, în urma lui, aștepta.

— Victorie, spuse neamțul bîlbîindu-se puțin. Victorie v-a trebuit. Toată ziua împachetăm și despachetăm. La fiecare contraatac de-al românilor, punem arhiva în căruțe. Dar voi să nu vă bucurați. N-o să-i întîmpinați cu flori.

— Ce tot vorbește ? mormăi Vasile Chilian.

— Iar s-a îmbătat, spuse încurcat translatorul. Altfel e om cumsecade, dar cînd ia un șnaps...

— Șnaps, înțelese neamțul. De silă, șnaps. Mi-e scîrbă de război. Mai bine de voi, că scăpați. Mîine în zori, gata. Pac-pac și s-a terminat cu toate.

— Domnule tîlmaci, strigă Vasile Chilian, ce se întîmplă ? Dac-am înțeles bine, vor să ne execute ?

— Nu știe ce spune, îl liniști translatorul.

— Totuși, dacă spune adevărul ? Duceți-vă și aflați despre ce e vorba. Sînt vieți de oameni la mijloc... Nu se poate așa, deodată...

— Vă aduc răspunsul cît pot de repede, făgădui translatorul și-l luă binișor de braț pe Feldwebel.

Nimeni nu se atinse de mîncare. Palizi cu toții, condamnații își ștergeau sudoarea rece de pe frunte și se fereau să se privească în ochi.

— Nu se poate, izbucni Chilian. Sentința a fost un teatru, ca să-i înspăimînte pe oameni. Ce le-ar folosi o crimă ca asta ?

— Sînt întărîtați și vor să se răzbune, spuse Ștefan Secăluș. Ai auzit ce spunea procurorul : din cauza noastră au pierit mii de oameni...

— Trebuie să vorbim cu ei, să stăruim...

Translatorul se întoarse curînd :

— Domnilor, am vorbit la telefon cu președintele. Fiecare să-și arate ultima dorință. Mîine, la patru dimineața...

Se întrerupse și își plecă privirea. În încăperea întunecoasă se auzea doar gîfîitul oamenilor.

— Ultima dorință ! izbucni Vasile Chilian. Ultima mea dorință e să mai vorbesc odată cu președintele. N-au dreptul... Domnule, spune-le că vrem să fim ascultați pentru ultima oară de Curtea Marțială.

Translatorul dispăru iarăși.

— Măcar cîțiva dintre noi să scape, spuse Chilian. Cum să facem ?

— Dacă izbuteau ai noștri, oftă Secăluș. Acum două săptămîni, cînd i-am văzut pe nemți adunîndu-și calabalîcul...

— Ne-ar fi luat cu ei, spuse Chilian. Fraților, țineți-vă inima. Eu v-am spus de la bun început ce primejdie ne paște... Cu toții m-ați ajutat de bunăvoie.

— Şi nu ne pare rău, zise Toma Cotea, care fuma ţigară de la ţigară şi se învîrtea fără astîmpăr prin cameră.

— Nu ne pare rău, încuviinţară ceilalţi.

— Ne-am ajutat ţara...

— Mulţi soldaţi mor pe front. La urma urmei, şi noi sîntem tot soldaţi...

Se auzi zăvorul de la uşă. În prag se arătă translatorul. Peste umerii lui văzură coifurile a doi soldaţi germani.

— Curtea Marţială a admis să-l asculte numai pe Vasile Chilian, inculpatul principal, spuse el. Mergem la tribunal.

Chilian se ridică în tăcere şi ieşi pe uşă, aruncînd priviri tăioase santinelelor.

Cînd se întoarse, avea lacrimi în ochi.

— Nimic de făcut, spuse el înăbuşit. Vor fi executaţi cinci inşi : eu, Toma Cotea, Secăluş, Pantazică şi sergentul.

— Copiii mei, spuse Secăluş izbucnind în plîns. Zece copii şi nevasta bolnavă. Ce s-or face ei, oameni buni ?

— Măcar să fi avut vreme să-mi povăţuiesc nevasta, spuse Toma Cotea. Cînd ştiu că-i închisă colea, la doi paşi de mine...

— Am cerut răgaz să ne facem testamentul, spuse Chilian. N-au aprobat. Ne-au dat doar preot, să ne spovedim...

Înneguraţi, cu frunţile sprijinite-n palme, ascunzîndu-şi unul altuia durerea din priviri, aşa-i găsi Feldwebelul arestului un ceas mai tîrziu. Avea o hîrtie în mînă. Citi, ferindu-se să se uite la oameni :

— Chilian, Pantazică, Secăluş, Cotea, Gălăţeanu. Luaţi-vă lucrurile şi treceţi în odaia din fund. Dracu să-l ia de război. V-am adus cîte-o lumînare, să vă faceţi priveghiul.

Radu Macovei, cumnatul lui Chilian, îşi aminteşte că după vestea execuţiei, cei cinci se frămîntau la gîndul familiilor rămase fără sprijin. Vasile Chilian şi-a scris

avutul pe o hîrtie și i-a încredințat-o lui Radu Macovei, dîndu-i instrucțiuni cum să-i gospodărească bunurile. L-a mai rugat să aibă grijă de trupul lui, să fie dus la Vidra, chiar mai tîrziu.

Alexe Vasilescu, confesorul și preotul capelei militare din Focșani, declară că a primit de la Tribunalul Militar german însărcinarea să se prezinte la penitenciarul din str. Comunei Centrale, întrucît deținuții condamnați la moarte ceruseră ca înainte de execuție să fie însoțiți de un preot ortodox care să îndeplinească serviciile religioase cuvenite. La ora 3 dimineața, oră fixată de tribunal, s-a prezentat la penitenciar...

Soția bucătarului închisorii, Neculai Zaharia, povestește că s-a ascuns din vreme în cimitir, nu departe de locul execuției. Gropile fuseseră săpate de cu seară ; în preajma lor, cinci pari erau înfipți în pămînt. Cei cinci condamnați au sosit însoțiți de preot și de gardă. A venit apoi plutonul de execuție. Dar doctorul și procurorul întîrziau. După o oră de așteptare, au sosit și aceștia. Condamnații au fost legați la ochi și întorși cu spatele. Chilian a cerut să fie împușcat din față, spunînd că moare pentru țară. La prima salvă au căzut toți, dar Chilian a rămas în viață, strigînd : „De aceea nu m-au nimerit, că nu e drept să ne omoare !" A răsunat a doua salvă și Chilian s-a prăbușit...

7.

În ciuda presiunilor care se exercitau asupra lui, maiorul Malamuceanu rămase statornic în atitudinea sa. Acum înțelegea că misiunea de „parlamentar" către guvernul de la Iași nu era decît o manevră născocită de Sturza ca să-l atragă în „armata" lui. După o săptămînă petrecută în Hotel Bratu, în completă izolare, nemții își schimbară

brusc atitudinea. Într-o dimineață, un subofițer bătrîn veni și-l anunță laconic să se pregătească de plecare.

— Încotro ? întrebă Malamuceanu.

Subofițerul ridică din umeri.

— Avem foaie de drum pînă la Rîmnicu-Sărat. Trebuie să vă predau garnizoanei de-acolo. Mai departe, e treaba altora...

Maiorul își strînse obiectele de toaletă și fu gata de drum în cîteva minute. Coborî scările, însoțit, ca de obicei, de paznicii săi. În holul hotelului, un alt prizonier, păzit și el, aștepta.

— Veți călători împreună, spuse subofițerul german.

Maiorul Malamuceanu se prezentă, află din cîteva cuvinte povestea tovarășului său de suferință. Se numea maiorul Ghițescu din regimentul 40 Călugăreni. Fusese prins în aceeași perioadă, luptaseră în sectoare vecine ; aceeași „strategie" folosiseră nemții pentru a-i determina să trădeze.

— Le-am dat răspunsul care se cuvenea, spuse Ghițescu. Am luptat în Dobrogea și pe Neajlov, puteam să-mi pierd viața de zece ori pînă acum. Nu mi-a fost teamă nici o clipă. Eu nu-mi vînd conștiința, domnule maior.

Aruncă o privire subofițerului care fuma, plictisit, uitîndu-se pe fereastră. Malamuceanu îl întrebă încet :

— Ce au de gînd cu noi ?

— Presupun că ne trimit în lagăr în Germania. Dar orice-ar face, nu mă pot schimba. Nu vreau ca urmașii mei să lase-n jos privirea cînd va veni vorba de război. Am suferit și-o să mai sufăr, dar fruntea nu mi-o plec !

Malamuceanu îi strînse mîna în tăcere. Subofițerul se apropie de ei, spuse în germană :

— Vă rog, domnilor ofițeri. Pierdem trenul.

În tren, maiorul reluă discuția întreruptă. Subofițerul nu părea interesat de discuțiile lor ; ieșea pe culoar să fumeze, doar cînd trenul se apropia de vreo gară îi supraveghea atent.

— Interesantă povestea cu acest Sturza, spuse maiorul Ghițescu. În teritoriul ocupat nu se prea știe despre trădarea lui, nici despre proces. Am stat de vorbă cu soldați fugiți din lagăr ; nemții au lansat varianta lor, de-

formînd faptele. Ei îl prezintă pe Sturza ca pe un izbăvitor, fac propagandă printre prizonieri ; agenţii sturzişti cutreieră lagărele, cer ofiţerilor declaraţii de fidelitate făgăduind, în schimb, întoarcerea acasă.

— Trebuie să le arătăm adevărul, spuse hotărît Malamuceanu.

— Crezi că nemţilor o să le placă ?

— Cred că o să-i scoată din minţi. Tocmai de aceea trebuie să alegem bine momentul, să le vorbim prizonierilor înainte ca paznicii să ne poată împiedica.

La Rîmnicu-Sărat, în loc de lagăr fură duşi într-o casă păzită de santinele germane. O casă pustie, cu curte, unde stătea pregătită o căruţă cu doi cai. Nici un alt om în afara paznicilor — patru santinele şi doi soldaţi de gardă în preajma căruţei. Rămaseră zece zile în această izolare ; santinelele nu ştiau românește şi cei doi ofiţeri nu prea aveau ce să discute cu nişte simpli ostaşi puşi de pază. Tăcerea comandanţilor germani îi intriga însă...

În a zecea zi după întoarcerea de la Bucureşti, un alt subofiţer veni şi le ceru să se pregătească de plecare. La întrebarea lor fu mai laconic decît predecesorul său :

— Unde să plecăm ? Deocamdată, la gară...

Abia în tren aflară destinaţia : lagărul de la Stralsund.

— Călătorim în străinătate, încercă să glumească Malamuceanu.

— Acolo s-au prăpădit mulţi de-ai noştri, oftă tovarăşul său de suferinţă. Dacă ne-au rezervat soarta asta, înseamnă că nemţii sînt tare supăraţi pe noi şi vor să se răzbune.

— Au şi de ce, domnule maior. Sturza şi Lupu Kostaki îşi puneau oarecari speranţe în „convorbirea" noastră...

Declaraţia maiorului Gheorghiu Gh., din Regimentul 7 Prahova, fost prizonier în lagărul de la Stralsund :

Pe la 18—19 septembrie 1917 au fost aduşi în lagărul Stralsund, unde mă găseam, maiorii Ghiţescu Dumitru şi Malamuceanu Constantin. Aceşti doi ofiţeri ne relatau cu indignare presiunile şi propaganda ce o făceau agenţii

fostului colonel Sturza pentru a-şi recruta partizani din ofiţerii capturaţi în faza a doua.

Cei doi ofiţeri mai sus arătaţi au fost expediaţi fără de veste într-un alt lagăr de represalii. Plecarea a fost aşa de neaşteptată, încît comitetul ofiţerilor prizonieri români nu a putut nici măcar a le da ceva ajutor în alimente...

Malamuceanu oferi subofiţerului o ţigară dintre cele strînse de tovarăşii lui din lagăr în minutele dinaintea plecării.

— Unde mergem ?

— Bad Stuer, spuse subofiţerul.

— N-am auzit de acest lagăr.

— Nici nu figurează pe listele Crucii Roşii, interveni maiorul Ghiţescu. Ce fel de lagăr de prizonieri este acesta?

Subofiţerul îi măsură cu o privire compătimitoare :

— Nici nu e lagăr, mai degrabă o puşcărie. Sînt duşi acolo numai anumiţi oameni. Unul din ei este un general belgian. A fost condamnat la moarte de tribunalul nostru, dar a cerut graţiere şi maiestatea sa împăratul i-a schimbat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă.

— Pe viaţă ! spuseră îngroziţi ofiţerii.

— Da, v-am spus, e mai degrabă o închisoare. Iniţial clădirea a fost sanatoriu, dar din cauza umezelii oamenii nu mai voiau să vină acolo şi a rămas în părăsire de mulţi ani. E ridicată pe un teren nisipos şi bogat în izvoare.

— Şi de ce ne duc tocmai acolo ?

Subofiţerul ezită. Maiorul Ghiţescu stărui :

— Dacă ştii ceva, spune. Fii încredinţat că n-o să trîncănim. Ar fi spre răul nostru.

— Nu ştiu mai nimic, spuse subofiţerul. Ştiu doar atîta, că domnul comandant, cînd mi-a semnat azi ordinul de deplasare, vorbea cu ajutorul lui. Spunea că dacă serviciul secret şi domnul colonel Sturza insistă, el nu-şi ia nici o răspundere...

— Ah, acum am înţeles, spuse Malamuceanu încet. Domnul colonel Sturza se răzbună...

— Şi odată cu el, serviciul secret german, adăugă Ghiţescu.

8.

Plutonul unu din compania a şaptea mărşăluia zorit, în lunga coloană a Regimentului 43/59. În capul plutonului, cu raniţa-n spate, cu puşca în bandulieră, mergea voinicește un tînăr firav, cu trup subţirel.

— Duduie sublocotenent, mai daţi-mi şi mie raniţa !

— Nu se poate, caporale. N-am obosit. Şi-apoi fiecare trebuie să-şi ducă povara...

— Bine, dar dumneavoastră...

— Eu ce ? Să-ţi iasă din cap gîndul că femeile sînt mai slabe. Şi-ţi mai spun un lucru, caporale. La cel dintîi răgaz ne întrecem la trageri cu puşca. Ştiu că eşti cel mai bun ţintaş din companie.

Caporalul rîse, păstrîndu-şi pasul alături de Ecaterina.

— Oi fi eu cel mai bun ţintaş, dar cu 'mneavoastră nu mă pun. Trageţi mai bine decît mine.

— Treaba ta, rîse Ecaterina. Dar să nu-mi mai ceri raniţa, asta-ţi spun.

— Măcar sacul cu cartuşe... murmură caporalul.

— Treci în front, băiete, că mă superi !

Caporalul micşoră pasul şi se alinie cu grupa lui. Plutonul continua să meargă în pas întins.

— Unde mergem, duduie sublocotenent ?

— La Muncelu, băieţi. Acolo e bătălie mare. N-auziţi tunurile ?

— Intrăm în foc, vasăzică...

— Intrăm. Am să vă văd. La teorie aţi fost buni, nici la trageri nu m-aţi făcut de rîs. Dar acolo, în faţa inamicului...

— Nu ne temem, duduie sublocotenent. Cu dumneavoastră mergem şi-n iad.

— Nu-i prea departe de iad acolo unde mergem, murmură sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu.

Era prima femeie care, prin încălcarea regulamentelor militare şi a prejudecăţilor înrădăcinate, fusese înaintată sublocotenent. Mărşăluind în fruntea plutonului, tînăra îşi aminti episoadele vieţii ei de ostaş, începută odată cu prima zi de război. Era membră a legiunii de cercetaşi „Domnul Tudor" din Tîrgu Jiu. Cînd a început

războiul, lucrase mai întîi ca infirmieră la spitalul orășenesc ; în luna octombrie, ceruse să rămînă pe front, între ostașii companiei a 8-a din Regimentul 18 Gorj, unde fratele ei, Nicolae, căzuse în luptă. I s-a aprobat să rămînă ca soldat voluntar. În nopțile reci și umede de octombrie, stătea de veghe în avanposturile companiei, cu arma-n mînă... Într-o luptă de pe șoseaua Pește ana — Tîrgu Jiu, supraviețuitorii companiei a 8-a fuseseră aproape înconjurați. Din pădurea învecinată se furișau mereu soldați inamici. Era o singură potecă pe unde s-ar fi putut salva. Atunci Ecaterina a pus arma la ochi și a-nceput să tragă, acoperind retragerea grosului companiei. Alți cîțiva ostași rămăseseră în această „grupă de sacrificiu". Copleșiți de numărul mare al dușmanilor care veneau din toate părțile, cei din „grupa de sacrificiu" au fost siliți să depună armele...

Noaptea, pe cînd santinelele germane duceau prizonierii spre comandament, Ecaterina a scos un revolver, a ucis santinela cea mai apropiată și a fugit, împreună cu alți ostași. În urmă răsunau focurile santinelelor. O loviseră ușor două gloanțe la piciorul drept. Dar scăpase de soarta hărăzită prizonierilor...

Cîteva zile mai tîrziu, la Filiași, lupta cu arma în mînă și ajuta răniții. Un proiectil greu a explodat chiar în preajma ei. Mai simțea și acum suflarea bruscă a exploziei, apoi durerea ascuțită a cărnii sfîrtecate de schije... În urma rănii, primise „Virtutea Militară" de război clasa a II-a. Mai apoi fusese înaintată la gradul de sublocotenent...

După însănătoșire, a fost repartizată la Regimentul 43, care după refacere fusese contopit cu Regimentul 59. Regimentul făcea parte tot din Divizia 11, divizie care luptase în toamnă la Jiu. Mă-ntorc, într-un fel, la ai mei, se bucurase tînăra. Muncise cu sîrg pentru ea și pentru ostașii plutonului unu, pe care-i instruia. Un camarad de regiment, sublocotenentul Gheorghe Mănoiu, pe care-l cunoscuse în spital, a ajutat-o să învețe repede problemele de tactică și-i dăduse noțiunile necesare unui comandant. Soldații o stimau și o iubeau ; comandantul de pluton le era și șef, și infirmieră, și confidentă în clipele încărcate cu gînduri negre...

Şi cum se întristaseră cînd în regiment se zvonise că duduia sublocotenent este cerută la Crucea Roşie din Iaşi!

— Nu vă speriaţi, băieţi, nu vă las eu, îi consola ea. Cum să plec dintre voi ? Am vorbit de-atîtea ori despre vitejie, despre jertfele de pe front, ca acuma, cînd se apropie lupta, să mă retrag ?

— Dar dacă-i *orden* ? mormăise plutonierul companiei.

— Atunci o să ies la raport ! se sumeţise Ecaterina.

Soldaţii se uitaseră unii la alţii, impresionaţi. A ieşi la raport nu era lucru de glumă, mai ales pentru un ofiţer ! Dar Ecaterina se ţinuse de cuvînt. Stăruise, îşi pledase cauza, dăduse explicaţii, impresionase, izbutind, în cele din urmă, să convingă. Rămăsese în regiment...

Şi nu-mi pare rău, gîndi ea mergînd pe drumul plin de praf care-i apropia de front. Ieşi din rînd, aşteptă ca plutonul să treacă prin faţa ei. Văzînd-o, ostaşii îşi îndreptau umerii, mergeau mai ţanţoş, încercau să alunge de pe chip urmele oboselii. Zîmbetului ei îi răspundeau cu zîmbete. Apoi în urma plutonului, un recrut pirpiriu trecu şchiopătînd.

— Ce-i cu tine, te roade bocancul ?

— Nu, domnişoară sublocotenent, mi-am scrîntit piciorul cînd trecurăm apa.

— Dă-mi mie arma, să-ţi vină mai uşor.

— Cum se poate ? I-o ducem noi, strigară doi ostaşi din coada plutonului, auzind discuţia.

Şi se repeziră să ia raniţa şi arma celui pirpiriu.

— Putea să vă vină mai curînd gîndul ăsta, zîmbi ea.

— Păi dacă el nu spune, se dezvinovăţi ostaşul. De ce nu spuseşi, mă ?

— Mi-era ruşine, zise recrutul. Să mă vait ca o babă ? Ce-ar fi zis duduia sublocotenent ?

— Te-aş fi ajutat, spuse ea simplu.

— Încîntat să vă cunosc, domnişoară sublocotenent. Sînt căpitanul de stat-major Dumitrescu. Despre dumneavoastră se vorbeşte cu admiraţie în toată armata.

Ecaterina îi strînse mîna, fără să se mire că ofiţerul îi întinsese mina stîngă. Războiul nu însemna numai moarte. Însemna şi multe infirmităţi, care schilodeau deopotrivă trupul şi sufletul.

— Mai aveţi loc şi pentru oltenii mei ? zîmbi ea.

— Loc e destul. De patru zile asta facem : completăm locurile goale. În fiecare ceas apar locuri goale. Avem echipe speciale care nu fac altceva decît să sape morminte...

— Sînteţi pesimist din fire ? Sau numai astăzi ?

— Dac-aţi fi în locul meu... Seara centralizez pierderile. Cifrele mă impresionează totdeauna. Cîndva m-am ocupat cu poezia. Îndărătul acestor cifre, îmi imaginez oamenii. Zece răniţi... o sută de răniţi... Sînge, mizerie, cămăşi sfîşiate pentru pansament... Ieri, pe Dealul Porcului, au bătut cu artileria grea. Acolo, în dreapta, era o pădure : nu mai este. Să razi o pădure cu artileria... Iar printre copaci erau tranşeele noastre. Oamenii erau îngropaţi de vii. Reţelele de sîrmă, pulverizate. Pe urmă au venit la atac. De unde-au mai avut putere ai noştri să reziste, nu pricep. Răsăreau de sub pămînt, din gropile năruite peste ei. Aruncau grenade şi contraatacau la baionetă. Am păstrat poziţia. Astăzi au început din nou în zorii zilei. Tot acolo, pe Dealul Porcului. Un loc blestemat. Douăsprezece atacuri, domnişoară. Pe la prînz ni l-au luat, dar au pornit ai noştri iarăşi. A venit şi-un batalion rusesc, am mai dat şi noi din rezerva de sector... I-am gonit pînă-n vale. Dar regimentul dumneavoastră are altă destinaţie. Vedeţi acolo-n stînga, dealul acela care-ncepe din marginea satului ? Acolo e o „pungă de foc", cum se numeşte în tactică. Nemţii au înaintat pe creastă, s-au îngropat la teren, cu mitraliere şi tunuri. Ieri i-a atacat Divizia a 9-a. De fapt, umbra diviziei a noua, ce-a mai rămas din ea după Mărăşeşti. Au plecat frumos, ca la manevre. Bătuse artileria mai înainte, dar fără rezultat. Poziţiile nemţilor erau intacte. Ne-am oprit în marginea satului, cu mitralierele şi artileria. Ne-am adăpostit chiar sub nasul lor. Unele poziţii sînt la o sută de metri depărtare unele de altele. Soldaţii se pîndesc reciproc,

cu armele gata. Care cum scoate capul poate primi un glonț. Nu îndrăznim să le trimitem nici apă.

— Înțeleg, spuse Ecaterina. Acum să vorbim despre misiunea noastră.

— Regimentul dumneavoastră va ataca de la nord la sud. Am vorbit cu comandantul, e optimist. Mai optimist decît mine, zîmbi. Păcat că n-avem artilerie destulă.

— Avem baionete, spuse încet Ecaterina Teodoroiu.

— Plutonul dumneavoastră va face legătura între companiile 5 și 7. E greu, că trebuie să atacăm înspre deal, și pămîntul e moale după ploaia de alaltăieri. Oricum, misiunea este să distrugem „punga de foc" de pe Dealul Secului. —

Sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu își îndreptă umerii :

— O vom distruge !

Armata I
Serviciul de stat major
Biroul operațiilor

Punctul de comandă Tecuci
3 septembrie 1917

ORDIN DE OPERAȚII Nr. 43
pentru ziua de 4 septembrie 1917

1) În cursul zilei de astăzi 3 curent, Grupul de divizii general Popescu a atacat pe frontul Șușița — cota 406 — cota 461, dealul Secului-Muncel. Atacul infanteriei a fost dezlănțuit la ora 8, după o pregătire de artilerie care a început la ora 6,30. După un ultim atac dat la ora 14,45 și care a ținut pînă la căderea nopții, trupele au ocupat o parte din tranșeele inamice și au ajuns pe frontul : est Varnița-cota 406—100 metri nord cota 437 — 50—60 metri nord cota 461 — originea văii Secului — Dealul Secului — colțul nord-est al satului Muncel (s-au ocupat cîteva grupuri de case pe liziera de nord-est a acestui sat).

Comandantul Armatei I
General GRIGORESCU

Șeful de stat major,
Colonel N. SAMSONOVICI

După atacul din 3 septembrie, în care trupele noastre înaintaseră cîteva sute de metri în dispozitivul inamic, ostaşii din linia întîi primiră ordin să-şi întărească poziţiile şi să organizeze apărarea.

În zorii zilei următoare, Dealul Secului era tăiat în curmeziş de o tranşee lungă şi adîncă, cu lăcaşuri de tragere şi reţele de protecţie. Ostaşii se cuibăriră pe fundul tranşeelor, să fure cîteva minute de somn. Rămăseseră, la posturi, santinelele care vegheau ca inamicul să nu se apropie neobservat.

Pînă seara, nici o mişcare importantă în poziţiile duşmane. Patrulele mici, ce se furişau prin pădure, erau întîmpinate neîntîrziat cu focuri de santinelele agere din prima linie. Cînd şi cînd bubuiau tunurile, apoi liniştea se aşternea iarăşi...

La ora 21, pe neaşteptate, din tranşeele inamice începu să plouă cu grenade. Nu mai era nevoie de ordinul ofiţerilor ; în cîteva clipe, pe marginea tranşeelor apărătorii erau gata să întîmpine atacul.

Şi atacul începu. Valuri parcă nesfîrşite de umbre se desprindeau din întunericul pădurii şi porneau la vale. Din adăposturile lor, românii trăgeau cu înverşunare.

Inamicul, oprit, se adăposti pe coastă. Continua însă să tragă spre tranşeele apărătorilor. Văzînd ezitarea duşmanului, comandanţii noştri găsiră că e momentul potrivit să contraatace. Ordinul trecu din gură-n gură.

Ecaterina Teodoroiu se afla printre ai săi, pe poziţie. Cum primi ordinul, se ridică pe marginea tranşeii, strigîndu-şi ostaşii :

— Înainte, băieţi ! După mine, nu vă lăsaţi !

O mitralieră lătră prelung din flancul duşmanilor. „Eroina de pe Jii" se prăbuşi, lovită mortal. Ostaşii o înconjurară îndată. Ea mai găsi puterea să comande :

— Înainte ! Înainte....

CAPITOLUL IV

1.

ÎNCEP SĂ NE CUNOASCĂ...
(titlul unui articol din ziarul „România")

Primul ministru rus Kerenski : *Țin să proclam admirația ce o deșteaptă printre noi vitejia armatelor române în apărarea pământului lor natal.*

Președintele S.U.A., Woodrow Wilson : *Poporul Statelor Unite a urmărit cu sentimente de caldă simpatie și admirație lupta curajoasă a Majestății voastre și a poporului român pentru apărarea integrității teritoriale și a libertății României de sub dominația militarismului german.*

Președintele Franței, Raymond Poincaré : *Ecoul succeselor cucerite de vitezele trupe românești a făcut să tresalte cu bucurie inima mulțimii...*

Regele Marii Britanii, George V : *Popoarele britanice urmăresc de aproape mersul acestei mari bătălii care-i în toiul ei și au încredere că vitejia trupelor românești și rusești de sub comanda Majestății voastre va zădărnici sforțările dușmanului.*

Primul ministru englez, Lloyd George : *Reconstituirea armatei române și rezistența încăpățînată — rezistența atît de prețioasă pentru cauza comună — pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tărie pe care libertatea o inspiră unui popor liber.*

Comandantul corpului expediționar american în Franța, generalul Pershing : *Admir splendidul eroism al armatei*

române, care şi-a apărat cu îndîrjire pămîntul patriei sale. Să nu vă temeţi de nimica ! Îl va recuceri şi-şi va vedea visul împlinit. În America toată lumea crede ca mine.

Generalul Kurt von Morgen, comandantul Corpului I rezervă german : *Rezistenţa duşmanului, în special a românilor, a fost neobişnuit de dîrză şi s-a manifestat prin 61 atacuri (pe frontul Corpului I) în decursul celor 14 zile de luptă.*

Ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Czernin : *Ultimul atac al trupelor germane la Mărăşeşti s-a terminat cu o înfrîngere a germanilor, ridicînd mult moralul armatei române.*

Şeful misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot : *Soldaţii români luptă admirabil. Ei sînt la înălţimea celor mai viteji apărători. Sînt cei mai buni soldaţi din lume.*

2.

— Raportaţi că începem ofensiva la data proiectată, spuse Averescu. Vreau să ştiu dacă trupele au intrat în dispozitiv.

— Totul e gata, spuse şeful biroului operaţiilor. La Cireşoaia s-au instalat liniile telefonice. Batalionul de vînători de munte a sosit şi el.

— Păstraţi-l pentru dezvoltarea succesului, îl sfătui generalul. După ce linia întîi sparge frontul, intervin vînătorii şi atacă spre cotă. În acelaşi timp, vom încerca învăluirea Cireşoaiei pe la sud...

Se aplecară asupra hărţii. Vîrful Cireşoaia domina văile învecinate ; în cursul ultimei luni pantele lui abrupte fuseseră aprig disputate între adversari.

— Dacă reuşim, reluă Averescu, atunci Divizia a şaptea va ataca la Coşna, şi deschidem Valea Oituzului spre frontieră.

— Ar fi prea frumos, zise sceptic unul dintre ofiţerii de stat major. Inamicul s-a întărit zdravăn aici...

— Distrugem întăririle cu artileria, domnilor. Oricum,

trebuie să încercăm ceva. Momentul e prielnic ; germanii sînt slăbiți de lupte și o parte din trupele lor de rezervă au fost trimise pe frontul de vest...

Atacul începu la 9 septembrie, cu obișnuita pregătire de artilerie. După trei ore de bombardament, trupele din linia întîi porniră la atac. Dar înainte de a se apropia de întăriturile inamice, ofițerii constatară îngroziți că pozițiile erau aproape intacte. Mitralierele de pe coastă începură să tragă, rîndurile atacatorilor se culcară la pămînt.

— Tîrîș, marș ! ordonară comandanții de companii.

Porniră să se tîrască spre rețelele de sîrmă. Cînd ajunseră mai aproape, văzură că erau instalate pe trei rînduri de pari, cu șirurile de sîrmă ghimpată strălucind amenințător. Tăietorii de rețele, cu foarfeci mari, se avîntară înainte. Asupra lor, inamicul retras în linia a doua de apărare dezlănțui un foc ucigător. Mulți dintre curajoșii ostași rămaseră răstigniți între sîrmele tăiate, încolăcite în jurul lor ca niște șerpi de oțel.

Comandantul hotărî să oprească atacul, iar ostașii să-și sape măști individuale ; urmau să primească întăriri, dar pînă atunci să reziste...

Întăririle se împărțiră în două grupuri, învăluind dealul pe la nord-est și sud-est. Din grupul de nord-est făceau parte și vînătorii de munte. Cu comandanții de companii în frunte, vînătorii se apropiară, înfruntînd moartea pe terenul descoperit. În preajma rețelelor de sîrmă izbucniră primele explozii — locul fusese minat... Sus, între copaci, erau întinse alte rețele... Din adăposturi, mitralierele inamice trăgeau de zor... Oamenii cădeau unul după altul...

Primiră apoi ordin să se retragă puțin, și artileria trupelor române începu iarăși bombardamentul asupra dealului. Obuzele explodau prin pădure, dărîmau copaci, spulberau pămîntul moale, dar la următoarele atacuri ostașii văzură că nici de astă dată punctele de rezistență, prevăzute cu cuiburi de mitralieră, nu fuseseră distruse.

A doua zi bombardamentul reîncepu. Trei ore detunară prelung bateriile de tunuri și obuziere, apoi patrule de

recunoaștere fură repezite înainte, să cerceteze efectul tragerii.

— Domnule general, rețelele sînt aproape intacte...

— Mă așteptam, spuse generalul Văitoianu, care conducea lupta. Artileriștii n-au vizibilitate și nu-și pot dirija tragerea. Trebuie să instalăm observatori pe poziții cît mai înaintate, cu telefoane... Cercetați locul și căutați poziții bune pentru observatori !

În cursul nopții care urmă, patru grupe de voluntari din Regimentul 31, însoțiți de grenadieri, se apropiară de rețele și începură să taie sîrmele. Dar inamicul prinse de veste ; se înălțară rachete luminoase și se dezlănțuiră rafale lungi de mitralieră. Forfecașii cădeau unul după altul, în vreme ce grupele de acoperire încercau să zădărnicească tirul dușmanului.

Dimineața, artileria trase iarăși asupra rețelelor, apoi infanteria porni la atac. O companie din Regimentul 17 găsi o spărtură în rețele în partea de sud a Cireșoaiei și pătrunse în tranșeele inamice. O luptă aprigă se încinse, luptă grea și inegală, la sfîrșitul căreia compania se opri între tranșee și rețeaua de sîrmă. Îi veni în ajutor altă companie și astfel primul pas în dispozitivul inamic fusese făcut. Curînd veni vestea că la cealaltă extremitate a frontului de atac Regimentul 37 a pătruns în spărtura făcută la nord de Cireșoaia și s-a oprit în fața celui de-al doilea rînd de rețele.

Compania a 7-a din Regimentul 17 porni cel de-al treilea atac al zilei, tîrziu după-amiază, în sunetul goarnelor, și izbuti să pătrundă în liniile inamice. Dar dușmanul contraataca cu putere. Încercînd s-o ajute, companiile vecine se loviră de un nou obstacol : șiruri transversale de sîrmă compartimentau zonele de front, astfel că mișcarea laterală nu era posibilă. Ostașii asistau neputincioși la luptă, trăgînd cu furie asupra rezervelor inamice. Dar viteaza companie a 7-a trebui să se retragă după o oră de luptă crîncenă...

Pe înserat, veni ordinul de la comandament : să se înceteze lupta, iar trupele să se consolideze pe pozițiile cîștigate.

3.

— Nu-mi vine să cred că mă aflu între ai noştri, mărturisi Crivăţ. Că nu trebuie să-mi ascund gîndurile, să-mi supraveghez pînă şi somnul. Nemţii sînt foarte bănuitori, au avut grijă să mă culce într-o cameră cu un personaj misterios. Omul se văita că nu mai poate de oboseală ; credeam că îndată ce stingem lumina o să adoarmă tun. M-am culcat, m-am prefăcut că dorm. A început să sforăie, dar mi-am dat seama că se prefăcea. Respira prea des pentru un om care doarme profund. Atîta lucru ştiam şi eu. Pe urmă, cînd am început şi eu să sforăi, omul meu s-a sucit în pat şi s-a ridicat într-un cot. Îi vedeam umbra profilîndu-se pe geam. Era în patul de la fereastră. Se temea probabil să n-o şterg... Toată noaptea a stat treaz individul. Ca să-i fac plăcere, mă zvîrcoleam din cînd în cînd şi bolboroseam ceva fără înţeles. Îl simţeam cu respiraţia oprită, trăgînd cu urechea...

— O metodă de-a lor, zîmbi locotenentul din Serviciul de siguranţă al Deltei Dunării. Să scoată informaţii pînă şi de la oamenii care vorbesc în somn. V-am mai spus, ei consideră psihologia drept o armă de bază. Oricum, v-aţi jucat bine rolul. Domnul Moruzov e mulţumit de raportul dumneavoastră. Mi-a ordonat să vă întreb : vreţi să vă mai întoarceţi acolo ?

— Ce-aş putea face altceva ? Oare misiunea mea s-a rezumat la atît ?

— Nu silim pe nimeni. Concepţia domnului Moruzov este ca oamenii noştri să lucreze din convingere, nu din ordin. E o muncă primejdioasă ; ştiţi bine ce s-a petrecut cu Chilian şi ai săi.

— O pierdere grea, oftă Crivăţ.

— Trebuie să-i înlocuim. Să le continuăm acţiunea. Avem informaţii că inamicul va încerca o lovitură dinspre sud. În acelaşi timp, pe fronturile de la Mărăşeşti şi Oituz presiunea continuă. Nu putem să luăm diviziile de pe frontul Moldovei pînă nu sîntem siguri că această ameninţare din sud e reală. Domnul Moruzov se ocupă personal de această problemă. Vrem să ştim cu precizie intenţiile duşmanului în zona Dunării şi Deltei...

— Înțeleg, spuse Crivăț.

— Acolo nu-i lucru de glumă. Regiunea din preajma frontului nu face parte din teritoriul ocupat, ci din zona de operații. Satele sînt împînzite de patrule, spioni, polițiști. Informațiile ajung foarte greu. Fiecare mișcare e supravegheată. Ați auzit de comisarul Popovici, din Brăila. Nemții ucid fără milă. Și totuși, trebuie să acționăm.

— Domnule locotenent, în ce mă privește...

— Știu. Vă asumați riscul. Vom încerca să vă dăm o mînă de ajutor. Într-un sat de lîngă Brăila există un preot, memorați-i numele. Ne-a transmis acum cîteva săptămîni date prețioase despre amplasarea bateriilor germane pe țărmul Dunării. Așteptam continuarea acestor informații, dar deocamdată omul tace. Poate i s-a luat posibilitatea de comunicare. Sau poate... Locotenentul tuși, privi în jos, continuă cu glas coborît : Sau poate l-au prins. Oricum, trebuie să știm ce se petrece. Dacă inamicul concentrează baterii pe Dunăre, înseamnă că se pregătește să treacă fluviul. În Brăila este un tîmplar, are atelierul chiar în fața pieții. Lui îi încredințați mesajul preotului. Sau... al dumneavoastră. După ce ne trimiteți datele despre zona Brăila, vă duceți la București. Rămîneți acolo. Vom pregăti între timp un sistem de legătură. Ne informați cu tot ce se petrece în teritoriul ocupat. Vă lăsați prins de nemți.

— Au să mă descoasă iarăși.

— Asta și vrem. Am pregătit niște informații proaspete pentru ei. Iată plicul. După ce le memorați, ardeți hîrtia.

Crivăț luă plicul, îl privi cu un zîmbet reținut :

— Sînt... veritabile ?

— Aproape. Atît cît să se potrivească cu ce mai știu ei. O capcană pregătită de domnul Moruzov personal.

— Și dacă vor să mă trimită iarăși în Moldova ?

— Refuzați-i. Spuneți că vă e teamă de Curtea Marțială, că atmosfera s-a înăsprit, că lumea nu vrea pace cu Germania iar în armată sînt suspectați ofițerii fără situație clară. Prezentați-le lucrurile în negru, vrem ca Mackensen să știe că nu ne împăcăm cu starea actuală... Făcu o pauză, oftă : Cam multe însărcinări, domnule căpitan.

— O să mă descurc. Sau, oricum, încerc. Cînd urmează să plec ?

— Chiar în noaptea asta.

— Aveam o cunoştinţă...

— Da. Rodica Bistriţeanu. Am invitat-o aici, la Galaţi.

— Sînteţi grozav. Vă mulţumesc.

— Nu aveţi de ce să-mi mulţumiţi. O măsură în interesul serviciului. Ştiam că veţi dori s-o vedeţi, dar n-aţi fi avut vreme să vă duceţi pînă acolo. Am cerut spitalului s-o trimită încoace pentru o zi.

— Apreciez gestul, spuse Crivăţ.

— Vă las acum, domnule căpitan. Logodnica dumneavoastră trebuie să sosească. Are adresa de aici. Recunosc, nu e cadrul cel mai potrivit pentru o revedere...

Arătă cu un gest încăperea austeră, mobilată sumar cu un birou improvizat.

— Nu-i nimic. Cred că o să fac o plimbare cu ea pe malul Dunării.

— Asta voiam să vă propun şi eu. Ar fi o ocazie să cunoaşteţi de cu ziuă locul pe unde veţi trece. La Ţiglina, cam în dreptul bateriilor Marinei. Pe malul opus, ceva mai la vale, sînt bateriile germane. Ar fi bine să nimeriţi chiar în zona lor. Observare directă. Simplu.

— La toate v-aţi gîndit, se miră Crivăţ.

— Nu sînt începător, explică locotenentul. Pe diseară, domnule căpitan. Am onoarea !

Plecă, închizînd uşa fără zgomot. Crivăţ privi în urma lui cu un zîmbet. Începuse să-l îndrăgească, în ciuda asprimii şi exactităţii cu care agentul Serviciului special încerca să-şi mascheze adevărata fire...

Uşa cămăruţei se deschise tot aşa, fără zgomot. De astă dată, din alte motive : o deschisese, timid, o mînă de femeie.

— Rodica !

— Tu, dragule ! Credeam că nu mai ajung. Am făcut şapte ore pe drum !

Se îmbrăţişară. Crivăţ îi simţi, prin rochia subţire, slăbiciunea. O trase spre lumină, o privi atent :

— Rodica, ai cam slăbit.

— Toată lumea îmi spune acelaşi lucru, se văită ea. Nimeni n-o duce pe roze. Masă pe apucate, somn... ce să-ţi mai spun ? De zece ori pe noapte sar să văd ce se întîmplă cu bolnavii mei.

— Ar trebui să fii mai atentă cu tine.

— Acum ? Dac-ai vedea spitalul... Am întins corturi şi pe mijlocul drumului. Am început să ducem răniţii în casele sătenilor. Şi nici acolo nu mai e loc. Au fost lupte grele. Răniţi cu miile. Mulţi foarte grav. Cu mai multe răni. Cu zeci de schije risipite prin trup. Chirurgii sînt îngroziţi. Şi tu îmi dai sfaturi să mă menajez...

Un acces de tuse o făcu să se întrerupă din vorbă. Crivăţ o luă de umeri, o aşeză pe scaunul şchiop dindărătul biroului, îi oferi un pahar cu apă. Ea încercă să zîmbească :

— Nu te speria. Am schimbat aerul şi-atîta tot. Se vede că m-am deprins cu clima de acolo. E aproape ca la munte... Plus că nu mi-am luat siropul la timp.

— Rodica, tu eşti bolnavă !

— Poate n-ai văzut un bolnav adevărat. Ce am eu e floare la ureche. Iar siropul pe care mi l-a dat medicul-şef face minuni. Cu condiţia să-l iau la timp...

— Atunci ia-ţi siropul şi hai afară, la aer curat. O mică plimbare ţi-ar face bine, sper.

— Da. Dă-mi geanta, te rog.

— Asta-i tot bagajul tău ?

— Mi s-a spus că vin pentru cîteva ore. Între două trenuri. La noapte plec înapoi. Iar tu...

— Plec şi eu, spuse Crivăţ. Avem, într-adevăr, numai cîteva ore de stat împreună. Îţi făgăduiesc însă că după război...

— După război... spuse ea visător. Nici nu-ndrăznesc să mă gîndesc...

Noaptea, pe faleza înaltă de la Ţiglina, Crivăţ îşi luă rămas-bun de la locotenent. Purta vechea lui uniformă, fără grade, avea la brîu un revolver mic şi o pungă de gutapercă în care ţinea un *ausweiss* dat de serviciul secret german, cu porunca să nu-l arate decît în cazuri

extreme. „De preferat, spusese ofițerul german, să nu faci uz de el. Un căpitan cu vechime va găsi mijloace să se descurce și fără acte". Metoda psihologică, zîmbise Crivăț în sinea lui. Vrea să-mi trezească orgoliul ; de fapt îi e teamă să dea în vileag acest tîrg. Treaba lui...

Se aruncă în apa călduță la acest început de toamnă. Începu să înoate economisindu-și forțele. În urma lui porniră cîteva împușcături și țîșni o rachetă luminoasă de sus, din poziția bateriilor Marinei. Se ține de cuvînt locotenentul, gîndi înotînd voinicește. Nemții de vizavi trebuie să știe că s-a întîmplat ceva pe Dunăre...

De pe malul opus, din satul cufundat în întuneric, detună răguşit un tun. Proiectilul șuieră înalt și explodă undeva, în malul abrupt al Țiglinei. De la bateriile Marinei porniră, drept răspuns, cîteva salve, apoi totul se cufundă în tăcere...

Cînd ieși pe mal, de după sălcii ieșiră vreo cinci soldați cu baioneta la armă :

— *Hände hoch !* Mîinile sus !

— Domol, spuse Crivăț. Sînteți șapte și eu unul singur. Nu vă fac nici un rău.

— Pune mîinile la ceafă și ia-o înainte, rosti un glas poruncitor. Dacă faci un pas alături de cărare, tragem toți odată.

— Nu-mi place rolul de țintă vie, spuse Crivăț. Duceți-mă la comandant.

Comandantul se instalase într-o căsuță mai răsărită, lîngă biserică, probabil casa parohului. În întuneric lucea stins baioneta ostașului de gardă. Șeful patrulei vorbi cu santinela, apoi intră în curte și ciocăni la ușă. Cînd ușa se deschise, dinăuntru răzbătu, incredibil, o frîntură de vals de pe o placă de gramofon. Crivăț fu introdus în încăpere. Comandantul german, cu vestonul descheiat, cu tocul pistolului azvîrlit pe pernă, stătea tolănit pe patul tare, acoperit cu o cuvertură făcută din blănuri de oaie, și bea pe-ndelete dintr-un pahar cu vin negru.

— Un ofițer inamic, exclamă el bine dispus. Pasăre rară. Ești liber, băiete, spuse către șeful patrulei. Poți pleca. Vorbiți germana, domnule ofițer ?

— Da, spuse Crivăț. Sînt căpitan demobilizat din cauza rănii.

— Cum de ați îndrăznit să treceți linia frontului ? Nu știați că aici e gardă germană ?

— Știam, domnule comandant. Dar ce rău poate pricinui un invalid ? Am aici certificatul de ieșire din spital.

— Am mai văzut certificate de-astea. Mai alaltăieri, un plutonier cu un asemenea certificat a dat foc fînului pentru caii de la artilerie. Nu cred în certificate, domnule căpitan. Am ordonat oamenilor mei să fie cu ochii-n patru. Vreau liniște în zona asta. Sper să mă întorc acasă cu divizionul intact. Bei un pahar cu mine ?

Crivăț nu refuză, mai ales că aflase o noutate prețioasă : dispoziția comandantului divizionului de pe malul Dunării nu era prea războinică...

A doua zi îl trimiseră la comandamentul diviziei. Îl luă în primire, după obicei, un ofițer de informații. Încredințîndu-se că nu-l aude nimeni altcineva, Crivăț dădu la iveală *ausweiss-ul*.

— Am fost rugat de un coleg de-al dumneavoastră să-l ajut într-o problemă delicată, spuse. Ar trebui să aveți încredere. Mă pot întoarce la București și fără escortă.

Ofițerul german întoarse hîrtia pe toate părțile, o examină în lumină și i-o înapoie.

— E autentică, spuse în cele din urmă. Mă surprinde. Ai noștri nu prea eliberează asemenea hîrtii. Poate-o fi o nouă dispoziție de la Înaltul Comandament. Mă văd obligat să respect acest act. Deși, personal, am alte păreri...

Crivăț ridică din umeri.

— Părerile personale, la război... spuse el indiferent.

Nu voia să insiste, pentru ca ofițerul german să nu devină bănuitor. Se prefăcea că-și acceptă cu resemnare soarta. Neamțul se gîndi puțin, mai citi o dată hîrtia și i-o întinse :

— Sînteți liber, domnule căpitan. Dar vă sfătuiesc să părăsiți cît mai repede această zonă. Nu-mi plac persoane străine, chiar înarmate cu hîrtii în regulă.

Crivăț salută și porni spre ușă, fără să mai adauge vreun cuvînt. Ofițerul de informații făcu semn plictisit santinelei, care aștepta afară :

— Condu-l pînă la marginea satului. Acolo îi dai drumul.

Soldatul pocni călcîiele.

Pe drum, Crivăț începu să-l descoasă. Bătrînul soldat vorbea încet, prudent, uitîndu-se mereu în jur :

— Abia așteptăm să plecăm acasă... Kaizerul ne-a făgăduit că încheie pace. În Germania nu e pîine, nu sînt cartofi, în loc de unt se mănîncă margarină. Avem dreptul să trimitem o lădiță de 5 kilograme pe lună, dar familia mea nu se poate hrăni o lună-ntreagă din ce trimit eu...

— Ce vîrstă ai ? întrebă Crivăț.

— Aproape cincizeci. Am trei copii. Doi au murit în vest, al treilea luptă în Italia. Pe noi ne-au trimis aici să facem garda depozitelor și comandamentelor ; e nevoie de tineret pe front...

— Măcar de-ai scăpa cu viață după ofensiva asta...

— Care ofensivă ! exclamă soldatul. Am auzit eu, cînd a venit generalul în inspecție. O să cădem la pace cu rușii. N-avem cu ce să pornim ofensiva...

Cătunul, cu casele risipite în lunca Dunării, părea pustiu. Crivăț trecu încet de-a lungul ulițelor tăcute. Prin curți nu se vedeau găini, oi, vite ; doar cîte un cîine, ici și colo. La un colț întîlni un bătrîn în zdrențe, bărbos și cu un ochi roșu.

— Bună ziua, tăticule. Dar unde-s oamenii din satul ăsta ?

— Au fugit, taică. S-au speriat de front și s-au dus care-ncotro, pe la neamuri, pe la Brăila. Care-au rămas, îs la muncă. Îi ia caraula dis-de-dimineață și-i duce.

— Unde-i duce ?

— Unde are neamțul nevoie. La pietruit drumuri, la săpat tranșee, la cărat fîn pentru caii armatei...

— Dar părintele unde-i ? Doar nu l-au luat şi pe el la muncă ?

Moşul scoase o batistă mare, cocoloşită, cu o gaură în mijloc. Îşi şterse nasul, întorcîndu-se puţin într-o parte. Vîrî batista din nou în buzunarul surtucului pe care-l purta de-a dreptul peste cămaşă.

— Părintele, zici ? Ce treabă ai dumneata cu părintele ?

— M-a îndreptat o inimă miloasă la el. Am nevoie de ajutor.

— N-o să te poată ajuta, zise încet bătrînul. L-au ridicat nemţii.

— De ce l-au ridicat ?

— Cică era *spion*. L-au luat între baionete şi l-au dus la Brăila, la judecată. L-o fi pîrît vreo iscoadă. Că nemţii pun iscoade şi la privată, să ierţi dumneata vorba.

— Şi cînd l-au ridicat ?

— Ieri săptămîna. Da'mneata cine eşti, de mă iscodeşti atîta ?

Crivăţ zîmbi trist, scoase la iveală un pachet de ţigări :

— Nu te teme, tăicuţule, nu sînt iscoadă nemţească. De-aş fi fost, aş fi ştiut de păţania părintelui. Aveam o vorbă cu sfinţia-sa.

— Ce vorbă ?

— M-a trimis cineva să iau de la el nişte scrisori.

— Cine te-a trimis ?

— Vărul Eremia. Aşa mi-a spus, aşa spun.

— Vărul Eremia... zise gînditor bătrînul. Se schimbă socoteala. Mi-a şoptit mie părintele, în vreme ce nemţii îl duceau la dubă, despre nişte scrisori.

— Păi vezi ? Unde sînt scrisorile ?

— La loc bun, zise moşul clipind din ochiul sănătos. Mai întîi să mă încredinţez că nu mă duci cu vorba. Unde şade vărul Eremia ăsta care te-a trimis încoace ?

— La Tecuci, unde să stea ?

— Eşti de-ai noştri, se bucură moşneagul. Scrisorile se află chiar la biserică, sub saltarul unde ţinem banii de lumînări. Au scotocit nemţii peste tot, numai acolo nu le-a dat prin minte să cate...

În seara următoare, Crivăț bătu la ușa tîmplăriei de lîngă piață. Un om dădu ușor oblonul de o parte :

— Cine-i ?

— Din partea vărului Eremia, din Tecuci, șopti Crivăț repede.

Auzi zăvorul tras de o parte. Ușa se deschise tot așa, cu fereală, și căpitanul se strecură înăuntru.

— Așteptam pe altcineva, zise tîmplarul privindu-l drept în ochi.

— Pe părintele ?

Omul păru să răsufle ușurat :

— Da, pe părintele.

— L-au ridicat nemții acum opt zile.

— Și pe-aici prin oraș, e cercetare mare. De cînd cu comisarul Popovici și cu bieții băieți...

— De comisar am auzit. Dar ce-i cu băieții ?

— Erau niște elevi de liceu care-l ajutau. Jucau mingea pe lîngă cazărmile nemților. Trăgeau cu ochiul, numărau tunurile, spuneau tot comisarului și comisarul pregătea scrisorile. Nemții au cam luat urma băieților. Pe comisar l-au împușcat, apoi și pe bieții băieți... Nu se mai satură de sînge, oftă tîmplarul. Dar nici noi nu ne lăsăm.

— Nu ne lăsăm, spuse Crivăț.

— Ai adus ceva ?

— Niște scrisori. Știu că dumneata te pricepi să ajungă unde trebuie.

— Am pe cineva, un cumătru, pescar. El le duce la marginea portului și le pune într-un loc. De-acolo vine altcineva să le ia. Cine vine, nu știu. Nici nu trebuie. Cu cît știm mai puțin, cu atît mai bine. Nemții se pricep să smulgă mărturii de la arestați. Aud că au călăi anume, cum au bucătari și căruțași. Organizare, domnule !

— Cu toată organizarea lor, spuse Crivăț, nu ne pot veni de hac. Cade unul, se ridică alții-n locul lui. N-au închisori pentru toți luptătorii noștri.

— Ei, greu tare. Vremuri cumplite. Ia spune, domnule, ce se mai aude ? Scăpăm de ei sau ne pun pielea pe băț ?

— O să scăpăm, îl asigură Crivăț. Dar trebuie să punem cu toții umărul.

4.

Tg. Jiu 9 septembrie 1917

ÎNCUNOȘTIINȚARE

Sublocotenentul Victor Popescu, din Fărcășești, și-a format și lucrat în iarna anului 1916—1917 cu o bandă de răufăcători, în județele Mehedinți, Gorj, Dolj, cu intenția de a face pagube armatelor germane și aliate.

Cu tot concursul populațiunei române, faptul nu i-a reușit. În căutarea acestei bande, s-au executat doi membri : Ion Popescu și Ion Prunescu.

În baza dispozițiunilor de pedepsire, au fost condamnați de Tribunalul militar al comandamentului de etapă Turnu Severin :

1) pentru că au fost membrii bandei, locuitorii : Nicolae Marcu — din Drăgușești ; Ion Bancu, Petre Vălceanu, Const. Cojocaru — din Negomiru, toți condamnați la moarte.

(...)

Tuturor primarilor și notarilor se atrage atențiunea asupra acestei încunoștiințări și a pune în cunoștință aceste grele pedepse tuturor locuitorilor.

Totodată se atrage atențiunea și se reamintește că toți acei dezertori ce se țin ascunși și nu sînt vestiți să se raporteze imediat comandamentului de etapă 234 din Târgu Jiu.

Pentru prinderea și arestarea lui Victor Popescu sau vreo comunicare importantă asupra faptelor lui, care ar putea ține arestarea lui, s-a fixat un premiu de 5000 lei.

Comandantul etapei,
Maior SAUER

Trecătorul neras, cu haine ponosite, citi pînă la capăt afișul tipărit cu litere mari, negre, și-și scoase încet pălăria. Se gîndi la un alt afiș, cu conținut asemănător, care fusese răspîndit în toată Oltenia cu o lună în urmă. Mult ne e dat să îndurăm, își spuse.

La răspîntie se arătă un om între două vîrste, cu un ciomag la subţioară. Se apropie de străinul care, cu pălăria-n mînă, rămăsese neclintit în faţa afişului :

— Cu ce treburi prin satul nostru, om bun ?

Drumeţul tresări. Îşi puse pălăria pe cap, se întoarse încet spre cel care-l întrebase.

— Nici o treabă. Sînt doar în trecere. Mă duc încolo, spre Bucureşti, la nişte neamuri.

— De unde vii ?

— De-acasă, de peste Jii, da' de ce mă-ntrebi ?

— Sînt vătăjelul comunei. M-au lăsat nemţii să-mi fac slujba mai departe.

— Te-mpaci bine cu ei ?

— Împacă-se dracu. Da aşa-mi spuse dom'primar. „Măi Costache, zîce, noi doi o să rămînem aici, la comună, să apărăm lumea cît om putea." „Să fac slujbă la duşmani, dom' primar ?" „Înţelege, omule, slujba o faci pentru satul tău, nu pentru duşmani. De n-om fi noi, or pune unul de-al lor şi-atunci e mai rău."

— Şi n-avea dreptate ?

— Avea. Acuma, dom' primar e bine şi cu ei, şi cu lumea. Cînd vin alde Friţ şi Franţ, mă pune să adun satul. Vin oamenii în faţa primăriei, dom' primar ascultă ce vor nemţii, pe urmă iese pe prispă şi spune : „Auziţi care-i porunca, oameni buni. Să dea fiecare casă trei găini şi o sută de ouă pentru armata împărătească. Avem noi atîtea ouă ?" „N-avem ! strigă oamenii. Nu le mîncară tot ei ?" Dom' primar se uită la neamţ, ridică din umeri : „Nu putem, zice. Aţi auzit ce spune satul. Fiţi şi voi mai cu milă, nu luaţi şi pielea de pe om !" Poporul face larmă în bătătura de la primărie, nemţii se sfătuiesc în şoaptă şi o lasă mai moale : „Cincizeci de ouă !" „Două-ş-cinci, zice dom' primar. Eu cu mîna mea le adun, cît beţi dumneavoastră o gură de vin !" Nu stă s-asculte răspunsul, îi cinsteşte pe nemţi cu vin, oamenii aduc în pas alergător ouăle şi scapă de nevoie. Ăsta odată primar !

— Dar ceva nemţi aveţi în sat ?

— Nu e. Pe nemţi îi cauţi dumneata ?

— Nu-i caut. Mai degrabă mă caută ei pe mine.

— Eah ! Pe cîți nu caută ei ! Da nu-i găsesc totdeauna. Îi mai ajută oamenii, care e oameni !

— Dacă nu-s nemții-n sat, de ce ați pus afișul ăsta ?

— Dom' primar mă puse să-l pun. Zise că pune-l acolo, pe perete, la școală, și ai grijă să nu-l rupă careva. Lasă să afle lumea ce pătimesc ai noștri de pe urma dușmanului. Să se-ndîrjească oamenii și să afle cum pierim de mîna neamțului ; și să nu ierte...

— Moșule, m-ai putea găzdui la noapte ? Plătesc după cuviință.

— Care plată ? Îmi fac o pomană, că te văd om năcăjit. Dac-acuma, la nevoie, nu ne-om ajuta...

— Și-n asta ai dreptate, moșule. Ai citit afișul ?

— Ba bine că nu. Îl știu pe de rost, că mă puse dom primar să-l spun oamenilor, cu toba. Mai e unii fără știință de carte. Mă dusei prin sat, pe la răspîntii, băteam cu toba și spuneam ce spune-n afiș. Cînd ziceam „Victor Popescu", apăsam cuvintele, ca să știe oamenii. Rumân de-al nostru, odată om ! Și cînd spuneam de cei *izicutați*, lungeam vorba ca popa-n biserică. Tot așa, ca să-i țină minte lumea. După aia, cîntam „veșnica pomenire" pentru bieții creștini omorîți de dușman. Mă auzi o iscoadă nemțească. Mă spuse nemților cînd veniră-n sat ; ei glonț la primar, că să-mi puie lațul de gît. „Lasă-l, domnule unterofițir, că-i bătrîn și cam într-o ureche. A rămas așa din tinerețe, că voia să se facă popă și l-a lăsat femeia cu care voia să se-nsoare și de-atunci e-ntr-o ureche." Nemții ascultară de primar, om *sirios*, cu vorbă-nțeleaptă, și mă lăsară-n pace. Da tot le-oi face eu una, să mă pomenească.

— Da ce-ai cu ei ?

— Ce-au ei cu noi ? întoarse vorba bătrînul. Că veniră peste noi și deteră cu tunu-n case și-acuma ne mănîncă gîștele și untul și ne iau velințele de pe paturi.

— Moșule, eu fui prizonier la ei. Nu ți-e teamă să adăpostești un fugar ?

— Păi ce, ești cel dintîi ? La curte, la coana Smărăndeasca, se ascund vreo cinci. Au și-un gradat cu ei. Da nemții nu trebuie să știe că-s soldați. Slugi la moșie, atît.

Se opri în fața unei căsuțe vechi, cu geamuri cît palma. Ridică cercul care ținuse închisă portița șuie.

— Ăsta-i castelul meu, rîse. Aud că nemții au case mari, cu etajuri, mai dihai ca-n oraș la Craiova. Așa o fi ?

— Așa e moșule. Fusei pe-acolo și le știu.

— Atunci, dacă au, de ce rîmnesc la sărăcia noastră ? Cînd trecu frontul pe-aici, un reghiment făcu popas în sat pe-o noapte. În casă la mine se nimeri un unterofițir fălos și cu nasturii lună. Mă întrebă prin semne dacă n-am păduchi. Tu ești păduche, era să strig la el... Da poftim în casă. Păduchi n-am avut de cînd mă știu.

Drumețul intră plecîndu-se pe ușa joasă a căsuței. În tindă îl izbi mirosul de busuioc și de pelin. Își scoase pălăria și căută din ochi găleata cu apă.

— Poftim înăuntru, spuse bătrînelul. Aduc acuși apă proaspătă de la puț. Ți-o fi foame ?

— Nu cine știe ce, rîse drumețul.

— Le-om rîndui pe toate. Stai fără grijă, aici nu te caută nemții.

— Moșule, lasă apa rece că sînt treburi mai însemnate. Poți să faci un drum pînă la curte, la doamna Smărăndeasca ?

— Ce să caut acolo ?

— Să vorbești cu gradatul de care ziceai. Să-i spui să vină-ncoace, am de vorbit cu el.

— Dar cine ești dumneata ?

— Victor Popescu, zise simplu drumețul.

Se furișau, la cîțiva pași unul de altul, pe poteca bine bătătorită. Drumul urca ușor ; Victor Popescu se opri de cîteva ori să-și șteargă nădușeala și să-și tragă sufletul. Oamenii din urma lui se opreau și ei, dar cel din față, gradatul, care cunoștea bine locurile și le era călăuză, îi zorea mereu :

— Haideți, fraților, că apune soarele !

Ajunseră curînd pe o muche de deal, despădurită, de unde șoseaua se vedea ca-n palmă.

— De aici vin să ia lemne pentru bucătării, spuse gradatul. Noi le tăiem şi ei vin de le-ncarcă. Au căruţe luate de la oameni, de prin sate, cu cai cu tot. Nea Gheorghe, vorbişi cu căruţaşii ?

— Păi, zise un ţăran scund, ars de soare, îndreptîndu-şi cureaua carabinei pe umăr, apoi lămuri : Vorbii, dom'căprar. Le spusei să se aţină mai într-o latură, că avem o treabă cu nemţii.

— Nu ne-or da de gol ?

— Îs amîndoi neam cu mine. Unuia i-am botezat şi copilul. Cum să ne vîndă ?

— Nu ne vînd ei, spuse al doilea ţăran.

— Atunci să ne pregătim, spuse Victor Popescu. Luaţi-vă poziţii bune. Trageţi ochit şi nu risipiţi cartuşele.

— Dacă izbutim, o s-avem şi cartuşe destule, zise Gheorghe.

— Dacă, făcu sublocotenentul culcîndu-se pe burtă cu arma lîngă el.

După vreun sfert de ceas, pe drumul care urca, nevăzut, printre copaci, auziră strigătele căruţaşilor. Îşi îndemnau caii la deal. Făceau mai multă larmă decît era nevoie, şi Victor Popescu zîmbi : oamenii se ţinuseră de cuvînt, le dădeau astfel de veste că sînt pe-aproape. Într-adevăr, de după dîmb apărură căruţele goale, cu oamenii pe lîngă cai. În urma lor, călări, patru soldaţi cu coifuri lucitoare. Victor Popescu trase închizătorul armei. Auzi. în dreapta şi-n stînga lui, clănţănitul sec, familiar, al închizătoarelor. Puse puşca la ochi, ţintind pieptul subofiţerului care mergea în frunte. Trase. Din dreapta şi din stînga detunară şi armele celorlalţi. Căruţaşii se azvîrliră în lături ; nemţii, surprinşi, întinseră carabinele dar n-apucară să tragă nici un foc. Se prăbuşiră unul cîte unul, loviţi de moarte.

— Ăştia e toţi, strigă unul dintre căruţaşi. Noi n-am văzut, n-am auzit.

Întoarseră, se urcară în căruţe, şi porniră în goană la vale, spre sat. În urma lor, Victor Popescu şi ai săi se repeziră să ia armele, cartuşele şi documentele inamicilor doboriţi.

A doua zi, pe zidul primăriei, vătăşelul, ajutat de un soldat german, lipi un afiş mare, scris de mînă, prin care comandantul etapei cerea să-i fie predaţi cei care omorîseră patrula germană. În caz contrar, spunea afişul, toată comuna va avea de suferit. Pentru informaţii se oferea un premiu de 500 de lei.

Dar făptaşii erau departe. Porniseră de cu noapte, în cap cu sublocotenentul, pe drumul Buzăului, plănuind să treacă frontul în Moldova.

Şi izbutiră.

5.

Jandarmul sună îndelung la uşa avocatului. Ciurdariu era acasă, tocmai citea „Adevărul", ziarul socialist care-şi reluase de curînd apariţia. Puse cu regret ziarul deoparte pe măsuţă şi se duse să deschidă.

Jandarmul îl salută cu politeţe :

— Bună ziua, domnule avocat.

— Bună ziua.

— Am o vorbă cu domnia-ta, dacă nu-i cu supărare.

— Poftim înăuntru, spuse avocatul.

Jandarmul intră, îşi scoase chipiul şi-şi roti privirea prin salon :

— Mă bucur că sînteţi singur. Putem sta de vorbă în linişte.

— Ocupaţi loc, spuse avocatul.

Jandarmul se aşeză cu plăcere în fotoliu, puse alături de el, pe covor, frumosul chipiu cu pană ; dădu cu ochii de gazeta frumos împăturită.

— Citiţi „Adevărul" ? se miră el.

— E oprit ? întoarse vorba avocatul.

— Nu e oprit. Tot ce se scrie în el apare cu aprobarea cenzurii. Dar e un ziar al lucrătorilor şi un intelectual ca dumneavoastră...

— Înainte de a fi intelectual, sînt român, spuse avocatul. Ziarul dezbate problemele românilor din Monarhie, e firesc să mă intereseze. Aşadar, cu ce vă pot fi de folos ?

Jandarmul îşi drese glasul.

— Domnule avocat, se află la dumneavoastră o doamnă profesoară. Avem informațiuni că a găzduit militari români în casă, cînd or intrat valahii în Transilvania. Cunoșteați acest lucru ?

— Cunoșteam. Dar nu mi s-a părut ceva nefiresc. În război se petrec tot felul de întîmplări.

— Domnule avocat, guvernul nostru socotește vinovați pe cei care ajută armatele dușmane. Avem poruncă s-o urmărim pe doamna profesoară. Avem informații că de cînd se află aici, în oraș, ar fi vorbind cu femeile valahe, să facă un comitet.

— Nu-i împotriva legii.

Jandarmul zîmbi și-și răsuci mustața :

— Depinde de ținta pe care-o urmărește acest comitet. Domnule avocat, ne cunoaștem de mici copii. Am trăit pe aceeași stradă. Eu personal nu caut vrajbă românilor din oraș. Dar misiunea mea este să apăr legea și să mă supun poruncilor stăpînirii. Domnul subprefect nu vrea să existe acest comitet de femei românce. Una dintre doamnele care vor fi în comitet a primit o scrisoare de la poetul Octavian Goga. Acest poet este un dușman al imperiului, a fost judecat în lipsă și condamnat. Un comitet format din doamne care primesc scrisori de la dușmanii imperiului... Doamna profesoară ar trebui să fie cu luare-aminte.

Avocatul ascultă liniștit cuvintele jandarmului. Bănuia pentru ce venise și avea un răspuns dinainte pregătit.

— Domnule jandarm, cunoașteți bine sensul luptei românilor de sub puterea coroanei imperiale și regale. E o problemă de conștiință pe care fiecare om o rezolvă după cum îi poruncește cugetul său. Eu voi vorbi cu doamna profesoară și-i voi arăta primejdia care-o pîndește. Dar n-o să-i cer să renunțe.

— Mai e o problemă, spuse încet jandarmul. Doamna profesoară are un frate deportat la Sopot. În casa dumneavoastră au venit scrisori de la acest domn. Scrisori în care se vorbește despre viața celor strămutați...

— Nu știam că autoritățile au vreme să citească scrisori particulare, zîmbi avocatul. Oare astfel nu se încalcă legea ?

— Nu e căderea mea să judec, domnule avocat. Am primit poruncă să vă atrag atenţiunea asupra acestor fapte. Sînteţi om de lege, ştiţi ce se cuvine şi ce nu. Domnul subprefect nu doreşte să se iste tulburări prin locurile noastre. Eu nu fac decît să vă avertizez...

— Am luat act, spuse ceremonios avocatul. Dar asta nu înseamnă că pot făgădui liniştea pe care o doreşte domnul subprefect...

Victoria veni cu obrajii învăpăiaţi, cu ochii strălucitori.

— Domnule avocat, veşti bune. Comitetul femeilor începe să trăiască. Am hotărît să strîngem fonduri pentru liceu. Vrem să facem şi o manifestaţie pentru pace...

Avocatul ascultă cu bucurie noutăţile. Erau o rază de lumină în cenuşa veştilor proaste din ultimele zile. Ministrul de culte şi instrucţie publică, contele Apponyi, hotărîse ca „în interesul asigurării securităţii statului împotriva încolţirii oricărei simpatii faţă de statul român", să preia în mîinile guvernului educaţia în şcoală ; aşa-numita zonă culturală, unde şcolile româneşti nu aveau voie să funcţioneze, zonă care cuprindea judeţele Braşov, Făgăraş, Sibiu, Tîrnave şi o parte din judeţul Hunedoara, fusese completată cu judeţele Bistriţa-Năsăud şi partea de sud a judeţului Caraş-Severin. De asemenea, comisarul guvernamental, baronul Petriescrich, anunţa că s-a anulat cota dată de către stat învăţătorilor greco-catolici. Aceste măsuri, care îngrădeau şi mai mult posibilităţile de culturalizare a populaţiei româneşti, îl umpluse de indignare pe avocat.

— Trebuie să-i ajutăm pe românii din zona culturală, spuse el. Mă gîndesc să facem un internat pe lîngă liceu. Copiii din zona culturală ar veni aici să înveţe carte românească. Comitetul dumneavoastră ar putea sprijini această acţiune...

— Vom face tot ce este de folos românilor noştri, spuse Victoria.

— Luaţi seama însă, spuse avocatul, că autorităţile sînt cu ochii pe noi. La cea mai mică greşeală, putem

zădărnici totul. Se vor prevala de legi — şi imperiul e bogat în legi — ca să ne împiedice.

— Dar nu cerem decît dreptul de a trăi sub soare, cu fruntea sus, spuse Victoria.

— Ni s-a răpit acest drept de multă vreme, doamnă profesoară. De aceea spun, să fim cu luare-aminte. Voi vorbi şi cu părintele protopop. Biserica are de gînd să protesteze. Dar alături de acest protest, internatul ar fi un ajutor efectiv pentru copiii românilor. Voi încerca să scriu şi un articol, dar mă-ndoiesc că domnii cenzori vor accepta să fie tipărit. Să ne salvăm viaţa culturală, dar cred că nici măcar asta nu e cu putinţă. Ştiţi că din patru copii doi nu merg la şcoală ? Ştiţi că bibliotecile n-au cărţi româneşti ? Ştiţi că românii nu izbutesc să-şi trimită copiii ucenici la diferite meserii ?

Avocatul tăcu, îşi îngropă faţa-n palme. Victoria îl cercetă o clipă, încercînd să-şi refacă starea sufletească cu care intrase pe uşă. Dar nu izbuti.

6.

Ajuns iarăşi la Bucureşti, Crivăţ făcu cel dintîi drum la Dragomirescu. Acesta îi relată ultimele evenimente din teritoriul ocupat : nemţii înteţiseră campania pentru răsturnarea dinastiei, care trădase interesele austro-germane ; oameni politici cumpăraţi cu bani grei încercau să încropească o „mişcare" filogermană, care să vorbească în numele poporului şi să ia hotărîri dictate de la Berlin, Viena şi Budapesta ; prin lagărele de prizonieri colindau agenţi sturzişti care încercau să recruteze ofiţeri şi soldaţi...

— Dar poporul ? îl întrerupse Crivăţ nerăbdător. Ce face poporul ? Se mulţumeşte cu stăpînirea străină ? Îi e indiferent cine va ocupa posturile ministeriale şi chiar tronul ?

— Poporul... altă poveste, spuse Dragomirescu. Poporul nu se lasă păcălit. Şi nici... cumpărat. Mereu se afişează înştiinţări de-ale nemţilor : o patrulă ucisă de autori necunoscuţi ; un fir de telefon tăiat ; împotrivirea ţăranilor la corvezi ; protestul preoţilor ; manifestaţia femeilor ;

arme ascunse... Poporul se împotrivește în fel și chip. Știu că vrei date exacte ; știu și de unde le poți obține. Am un prieten ziarist ; a stat închis la Comandatură aproape o jumătate de an ; acuma nu profesează fiindcă nu acceptă ideile presei filogermane, iar presă independentă nu există.

— Dar... „Lumina" ?

— „Lumina" lui Stere se proclamă, într-adevăr, ziar independent. Dar independența presei este o iluzie într-o țară ocupată de inamic, sub foarfeca cenzurii autorităților de ocupație.

— Și-atunci ce face acest gazetar ?

— Ce fac toți ca el. Niciodată în țara asta ziariștii profesioniști n-au fost niște bogătași. Poate că asta i-a făcut pe nemți să creadă că pot să-i cumpere foarte ușor. Dar n-a ieșit după gîndul lor. Petrea ăsta, de care-ți spun, a refuzat de trei ori să scrie la gazetele nemților. De aceea a și fost arestat. Cînd a ieșit din închisoare, nici atît. Era mai îndîrjit ca oricînd. Dar fiindcă n-a fost niciodată un bogătaș, i-a fost ușor să reziste.

— Du-mă la el.

— Oricînd dorești. Poate că ar fi bine, totuși, să te duci singur, e mai puțin suspect. Îl găsești în fiecare seară la bodega din Piața Națiunii. Întrebi de el, chelnerii îl cunosc bine. După ce intri în vorbă cu el, poți să-i spui deschis cu ce treburi ai venit. Este un om pe care poți să te bizui...

Petrea, ziaristul rămas fără gazetă, fusese unul dintre susținătorii intrării României în război de partea Antantei, pentru înfăptuirea marelui deziderat național — întregirea. Cînd o parte a redacției, în frigurile retragerii armatei de pe Neajlov și Argeș, hotărîse să urmeze guvernul la Iași, el refuzase să plece.

— E primejdios să rămîi aici, încercase să-l înduplece secretarul de redacție.

— De ce ? Nu reprezint pentru inamic o amenințare atît de mare. Ce pot să-mi facă ?

— Bine, în nici un caz. Vor căuta să se răfuiască cu adversarii lor. De ce să te vîri singur în gura lupului ?

— Vreau să-i înfrunt. Mă simt oarecum soldat. Și-apoi, nu uita că strămoșii mei au trăit peste munți. Am militat pentru acest război.

— Tocmai de aceea. Nu te temi de răzbunarea lor ?

— Nu, deloc, zîmbise atunci Petrea. Îmi asum toate riscurile...

Riscase, într-adevăr. Și autoritățile germane nu ezitaseră să se răfuiască cu el. Fusese solicitat să scrie la gazeta „independentă", de fapt filogermană, pe care nemții se pregăteau s-o publice în București. Refuzase în termeni atît de categorici, încît dăduse pretext poliției secrete să-l aresteze. Stătuse închis toată iarna, pînă în vara lui 1917, fără proces, fără o condamnare după lege ; cînd discuta cu prietenii acest aspect al problemei, zîmbea :

— Ce proces, domnilor ? La ce mi-ar fi folosit un petic de hîrtie cu o sentință ? Nemții m-ar fi închis, cu sau fără sentință. Se tem de noi, asta e ! Sufletul oamenilor nu se poate ocupa cu forța armelor !

Socotindu-l „pocăit", îl puseseră în libertate fără scuze, fără explicații. Primind vestea în cămăruța de la mansarda Cercului militar, de unde auzea cîntecele batalioanelor germane pe Calea Victoriei, Petrea ridicase din umeri :

— Libertate ? Și dacă mîine i se năzare iarăși vreunui detectiv să mă aducă aici ?

Șeful arestului plescăise din limbă, nerăbdător.

— Nu trebuie să te temi, dacă respecți legea.

— Care lege ? Aceeași lege după care am fost arestat acum zece luni ? S-a schimbat oare ceva ?

— S-a schimbat, declarase polițistul cu emfază. Populația a prins încredere în noi. În țară e liniște, viața se desfășoară normal. Numai cînd se apucă anumiți indivizi să facă propagandă... Abține-te, domnule Petrea. Nu face propagandă împotriva noastră și vei trăi liniștit.

— E un avertisment ?

— Un sfat dacă vrei. Comportarea dumitale de după eliberare va continua să ne intereseze, nu-ți ascund acest fapt. Dacă nu vrei să ai neplăceri, respectă regimul instaurat de autorități.

Ieșise, aproape nevenindu-i să creadă că e iarăși liber. Pe stradă văzuse patrulele de poliție — *Militärpolizei* — un

soldat german cu armă, alături de un sergent de stradă român, firește neînarmat. Dacă le e teamă pînă și de polițiști și n-au încredere să le dea arme... gîndise atunci.

Viața de toate zilele a orașului îi oferise un joc de contraste mai accentuat decît își închipuise din povestirile deținuților nou veniți la Cercul militar. Pe de o parte, cîțiva inși în slujba ocupanților — politicieni cunoscuți încă din anii neutralității ca filogermani, din convingere sau prin stipendiile încasate pe diferite linii de la emisarii spionajului imperiilor centrale ; negustori puși pe căpătuială, care intrau în grațiile ocupanților pentru a căpăta mult rîvnitul *ausweiss* — binecuvîntarea autorităților pentru a putea desfășura specula lor cumplită, neîngrădită de nimic ; femei dornice de petreceri, care învățaseră rapid cîteva fraze uzuale în germană și fredonau valsuri vieneze, la braț cu mîndrii funcționari în uniformă de la *Militär-Verwaltung in Rumänien*, pe de altă parte, grosul populației, suferind de foame, stînd la cozi interminabile în fața prăvăliilor, protestînd împotriva samavolniciilor la care se dedau cotropitorii.

În primele zile de după eliberarea sa, citise cu lăcomie publicațiile, avizele și înștiințările cu care *M.V.R.* dirija viața orașului și a teritoriului ocupat. Interdicții peste interdicții, toate pedepsite cu amenzi și închisoare : să nu te urci în compartimentele de tramvai destinate militarilor germani ; să nu fabrici săpun ; să nu tai vite sau păsări de curte ; să nu folosești trăsură fără autorizație specială ; să nu lași cîini slobozi ; să nu jignești pe supușii militari sau civili ai Puterilor Centrale ; să nu răspîndești zvonuri ; să nu adăpostești dezertori din armata *inamică*...

Mai apoi începuse să-și însemneze întîmplările zilnice, scenele la care asista, dovezile că „ordinea" cu care se lăuda *M.V.R.* ascundea de fapt o revoltă mocnită, ale cărei izbucniri sfîșiau cînd ici, cînd colo, pojghița de calm și echilibru. Rînd pe rînd, din însemnările ziaristului începu să se închege o mică istorie a rezistenței poporului român împotriva invadatorilor.

Acesta era omul la care veni Crivăț într-o după-amiază de toamnă. Auzind de înființarea Comisiunii guvernamen-

tale pentru inventarierea abuzurilor Puterilor Centrale în teritoriul ocupat, ziaristul își arătă dorința de a ajuta comisia, punîndu-i la dispoziție materialul adunat. Crivăț citi însemnările ziaristului, extrasele din presă, fragmentele de înștiințări ale administrației germane, sentințele date de tribunal... Toate se înșirau într-un uriaș act de acuzare.

23 martie 1917. Ordin al Comandamentului etapelor Rîmnicu Sărat : Este dovedit că mulți lucrători din oraș care pot lucra se retrag de la lucru, fugind dis-de-dimineață de la locuința lor și se ascund de poliție... Ordonăm că fiecare om valid n-are voie a părăsi locuința pînă după ora 7 dimineața. Acei care nu se vor supune, vor fi aspru pedepsiți.

9 august 1917. 1. Amendez comuna Bertea cu suma de 10 000 lei pentru faptul că locuitorii ei au participat, parte în mod activ la mișcări revoluționare, parte au adăpostit în comună agitatori și prizonieri de război evadați.

17 august 1917. Dezertorul român Călina Ion, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Craiova, din 14 iulie 1917, pentru nepredarea unei arme, și românul Tudora, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu Vîlcea, din 16 iulie 1917, pentru omorîrea unei patrule austro-ungare, au fost împușcați la 14, respectiv la 20 iulie 1917.

30 octombrie. Prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu-Vîlcea, din 18 septembrie 1917, supușii români Ilie Tudor, M. Tica, Vasile N. Cuculici și Ilie Vintilă au fost condamnați la moarte pentru nepredare cugetată și purtare de arme, precum și pentru colindare în uniforme ca bandă înarmată de tîlhari, și au fost împușcați la 22 octombrie 1917.

7.

Fräulein Grete petrecu o oră-ntreagă în fața oglinzii. De cînd se încheiase stagiunea teatrului german de varietăți, avea mult mai mult răgaz. Își pieptănă cu grijă părul blond, lung, care-i cădea în bucle mari pe umeri.

Își zîmbi, încurajîndu-se cu un mic semn din cap. Nu se putea plînge. Marile evenimente care zguduiseră lumea îi influențaseră în bine destinul. Înainte de război era o oarecare dansatoare, pe care obișnuiții localului o numiseră „Steaua Varieteului" elogiindu-i nu atît calitățile artistice, cît frumusețea și priceperea de a se face agreată mai ales după spectacol. Între admiratorii ei se numărase, scurtă vreme, și căpitanul Crivăț, om cu conversație plăcută și maniere alese. Intrarea României în război o luase prin surprindere pe micuța vieneză, aflată sub influența afaceriștilor germani și austrieci care mișunau în capitala țării pînă atunci neutre ; îl primise cu răceală pe căpitanul devenit inamic, cînd el venise să-și ia rămas-bun. Crivăț pleca pe front împotriva compatrioților ei și Fräulein Grete știuse să-i vorbească tăios, ca o demnă fiică a Dublei Monarhii.

Mai apoi, aflase că o parte din supușii austro-ungari și germani, socotiți primejdioși pentru siguranța statului, fuseseră internați într-un sat din Ialomița. Aceeași soartă o aștepta și pe ea. Un agent de poliție venise să-i vestească plecarea ; lăsase să se înțeleagă că ar putea-o face scăpată, în schimbul unei sume pe care artista n-avea de unde s-o scoată ; atunci apăruse, providențial, omul adus de spate, cu părul cenușiu, care-i oferise o sumă de bani în schimbul unor viitoare mici servicii. Cu suma aceasta ea potolise lăcomia agentului și rămăsese în București. Omul adus de spate nu-i spusese niciodată că polițistul era un fals polițist, trimis de el ca s-o intimideze, pregătind terenul pentru viitoarele „mici servicii". Prin această manevră abilă, Fraülein Grete devenise agentă a Puterilor Centrale ; ea aduna informații, răspîndea zvonuri, ajuta la depistarea eventualilor prieteni și adversari ai viitoarei administrații de ocupație ; după intrarea trupelor germane în București, apăruse pe scena Teatrului Național unde se jucau spectacole germane, acțiunile ei crescuseră, devenise o veritabilă „stea", răsfățata posacilor ofițeri prusaci și a voioșilor funcționari imperiali năvăliți în București după ocupație.

Dar paralel cu cariera artistică ea continua activitatea nemărturisită, dar bine plătită, de agent secret ; în-

deplinea fără să şovăie misiunile date de omul adus de spate, care nu-şi spusese niciodată numele şi nu-i divulgase pentru cine anume lucrează de fapt. Cea mai remarcabilă ispravă a ei fusese, fără-ndoială, descoperirea căpitanului Crivăţ care tocmai intra în casa lui Dragomirescu. I se păruse suspectă prezenţa lui în Bucureşti, ştiindu-l plecat pe front ; omul adus de spate, aflînd de la ea adresa, pornise pe urmele lui Crivăţ şi într-un duel nocturn cu căpitanul, primise două gloanţe de pistol de pe urma cărora era să-şi încheie socotelile cu viaţa. Dar omul adus de spate nu-i purta dansatoarei pică pentru acest incident ; în fond i se oferise o şansă de a termina cu Crivăţ, vechi adversar al serviciilor secrete străine...

Între timp, dansatoarea se mutase din vechea şi modesta cămăruţă pe care şi-o permitea cu leafa ei de dansatoare la „Varieté" ; omul adus de spate îi oferise o casă rechiziţionată, locuia acum în vila unui fost profesor universitar, care se retrăsese în camera servitorilor lăsîndu-i „supusei Puterilor Centrale" camerele de la faţă şi holul impunător, mobilat cu mobilă stil şi unde omului adus de spate îi plăcea să bea în tihnă unicul păhărel de coniac al zilei.

Veni, ca de obicei, să-şi ia tainul ; o găsi pe artistă în aceeaşi dispoziţie optimistă, pieptănîndu-şi părul lung şi admirîndu-se în oglinda de Murano a toaletei.

— Veşti proaste, păpuşo, îi spuse el încă din prag. Guvernatorul e foc, şefii mei tună şi fulgeră, iar eu n-am nici măcar cui să mă plîng.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Tot cu Crivăţ al tău.

— Era vorba că l-au prins, că e rănit...

— Nu-i înţeleg deloc pe domnii de la serviciul secret. L-au avut în mînă, mie nu mi-au spus nimic. Voiau să ţină bomba pentru ei, să culeagă lauri de pe urma isprăvii lor. Pe scurt, fără să mă-ntrebe, au stat de vorbă cu el, el venise în Bucureşti ca ofiţer demobilizat în urma unei răni. S-au bucurat că le-a căzut în palmă un statmajorist român, l-au interogat şi i-au propus să intre în solda serviciului secret.

— Frumoasă lucrătură, comentă Fraülein Grete.

— Stai să vezi. O să admiri lucrătura după ce ai să afli toată povestea. L-au înarmat cu niște întrebări la care trebuia să răspundă și l-au expediat pentru două săptămîni în Moldova, la armata română, cu condiția să se întoarcă și să aducă informațiile dorite.

— Și el nu s-a mai întors ! ghici dansatoarea.

— Ar fi fost prea simplu. Dacă era vorba să rămînă acolo, de ce ar mai fi venit prima oară, cu actele de clasare în buzunar ? Nu, Crivăț venise aici cu o misiune, asta-i lucru sigur. Este greșeala serviciului secret că a luat de bună decizia de clasare.

— Nu era autentică ?

— Ba da. Ca și rana, dealtfel. Asta i-a convins ; un medic a fost pus special să constate... Dar vezi tu, sînt momente în care oamenii cei mai inteligenți pot comite imprudențe pe măsura lor. I-au dat crezare, cum ți-am spus, l-au trimis în misiune la inamic, înarmat cu un *ausweiss* care să-l ferească de neplăceri pe teritoriul ocupat de noi. Crivăț s-a dus, și la termenul fixat s-a întors. *Ausweiss*-ul era și el pe o durată limitată. La întoarcere a fost arestat și dus la divizia de la Brăila. Cei de-acolo, văzînd documentul, i-au dat drumul să vină spre București. A trecut o săptămînă de atunci și cei de la serviciul secret continuă să-l aștepte... Ce spui de asta ?

— Poate s-a-mbolnăvit. Sau poate a pățit ceva pe drum.

— Asta am presupus și eu și am făcut prostia să-mi spun gîndul cu glas tare față de șef. Mi-a aruncat în obraz : „Ești un imbecil, omule !" Și cred că avea dreptate. Numai că imbecilul numărul unu... dar mai bine mă abțin. Abia am reușit să-i conving cine este de fapt căpitanul Crivăț. Șeful mi-a ordonat să nu spun nimănui deocamdată povestea.

— E și normal. L-ar rîde și curcile aflînd că lasă un ofițer de informații inamic să se plimbe încolo și-ncoace peste linia frontului, cu un *ausweiss* la mînă.

— Stai să vezi. După ce mi-a spus toată întîmplarea, iar eu i-am dat amănunte despre Crivăț, ce crezi că-mi spune șeful ? Să întrerup orice altă misiune și să-l caut. Să-l scot pe Crivăț de unde-oi ști, și asta în cel mai scurt timp. Îți place ?

Fräulein Grete își trecu, nervoasă, de cîteva ori peria prin părul blond.

— Las-o baltă, strigă omul adus din spate. Românii au un proverb : lumea arde și baba se piaptănă.

— Nu cred că arăt a babă.

— În schimb lumea arde. Am o descriere sumară a acestui domn Crivăț ; atunci cînd m-am dus să-l arestez era noapte, l-am văzut de departe, nu știu bine cum arată. Tu, în schimb, îl cunoști bine. Trebuie să mă ajuți. Fă ce poți ca să-i dăm de urmă.

— Să-ți spun și eu un proverb : cauți acul în carul cu fîn.

— De cînd te-ai făcut așa glumeață ? se răsti omul adus de spate. Trebuie să-l găsim, altfel șeful e pierdut. A apucat de s-a lăudat față de general cu isprava lui. Un stat-majorist român care-i furnizează informații... Dobitocul ! Iartă-mă. Fă-te că n-ai auzit !

— Tot nu te pot șantaja cu asta. N-am martori.

— Ți-am spus să lași gluma. Am vrut să spun că dacă șeful o-ncurcă, s a zis și cu noi. N-am chef să-mi închei cariera din cauza greșelii altuia. Sau nu-ți plac banii serviciului secret ?

Fräulein Grete puse pieptănul deoparte, se aplecă, deschise ușița mesei de toaletă și scoase o sticlă cu coniac. Își strînse mai bine halatul în jurul umerilor și se așeză în fotoliu, în fața omului adus de spate.

— Să gustăm o picătură și să gîndim cu calm. Ce-ar putea să facă domnul Crivăț odată întors aici ? *Ausweiss*-ul îi expiră, deci nu se poate mișca fără riscuri prin țară. Poate că vine totuși la București...

CAPITOLUL V

1.

Într-o dimineață ploioasă de noiembrie, pe străzile Ploieștiului începură să umble patrule germane. În lătratul întărîtat al cîinilor, militarii se opreau în fața caselor, băteau la porți, se răsteau :

— Îmbrăcat... Plecat la muncă. *Schneller !* Mai repede !

— Ce mai e și asta ? se mirau oamenii încă buimaci după somnul neîndestulător.

— Ordin de la *Kommandatur !* Repede !

Pe străzi începuseră să se arate grupuri ciudate — muncitori nerași, cu pachețelul de mîncare sub braț, escortați de patrule.

La una din porți, patrula bocăni zadarnic. Tîrziu după ce lucrătorii de la rafinărie trecuseră, însoțiți de gardienii lor, spre întreprindere, o bătrînă se arătă în ușa căsuței din fundul curții :

— Cine bate ?

— Poliția militară, strigă soldatul îngroșîndu-și glasul.

— Ce dorești ? întrebă bătrîna pornind agale, cu pași tîrșîiți, spre poartă.

— Domn Năstase nu acasă ?

— A plecat, spuse bătrîna cam în silă.

— Unde plecat ?

— La muncă.

— Nu este la muncă, izbucni neamțul. Ieri nu este la muncă, azi nu este la muncă, comandant pedepsește. *Zuhaus,* înțelegi ?

— Ţuhaus, repetă bătrîna. Cum să nu-nţeleg ? E cel dintîi cuvînt pe care l-am învăţat de la voi.

— Linişte ! Vrei şi tu *Zuhaus !* spuse ostaşul şi plecă mai departe, ameninţînd cu pumnul.

Se întoarse repede, însoţit de un agent civil care bătu şi mai straşnic în poarta paşnicei căsuţe. Bătrîna se opri iarăşi în prag.

— Ho, bavarezilor, că nu-s surdă. Ce mai vreţi ?

— Doamnă, unde-i meşterul Năstase ? întrebă agentul.

— I-am spus o dată voinicului ăla, dar se vede că n-a înţeles. Nu-i acasă, a plecat la lucru.

— Lipseşte, doamnă, nu e la lucru. A lipsit şi ieri. Trebuie să cercetăm casa.

— N-aveţi decît, spuse bătrîna cu resemnare. Intraţi, n-avem cîine, că ni l-au împuşcat ai voştri, printre gard.

— Mai puţină vorbărie, spuse agentul şi făcu semn soldatului să intre.

În cîteva minute răscoliră toate ungherele, cu toate că bătrîna protesta de zor :

— V-am spus că nu este, nu pricepeţi, doamne iartă-mă, că doar n-o fi în dulap, şi ce-ai cu perna mea, băiete, am păstrat-o douăzeci de ani ca să vîri tu baioneta în ea ?... Lasă sertaru-n pace, am nasturi şi aţă acolo, atîta, poţi să te holbezi cît vrei.

Din coşul sobei, agentul scoase triumfător un teanc de hîrtii mici şi le flutură în faţa bătrînei :

— Astea ce sînt ? Manifeste, nu-i aşa ? Meşterul nu vine la lucru, are treabă să împartă manifeste, ai ? O să mergi dumneata la comandatură în locul lui...

Bătrîna îşi luă o broboadă mare, îşi acoperi capul şi umerii, aruncă o privire casei devastate şi-l surprinse pe soldat cum vîra în buzunar o brăţară veche de argint sustrasă dintr-un sertar. Agentul în civil întoarse privirea-n altă parte, făcîndu-se că nu observă. Porniră împreună spre secţie — bătrîna cu agentul înainte, iar în urma lor soldatul cu arma-n cumpănire.

Meşterul Năstase trase din ţigară şi povesti mai departe:

— Şi vine ordin să punem fabrica pe picioare. Ne-au adunat în curte, cu mic cu mare, şi-a venit un ofiţer de-al

lor care știa românește. „Să nu-ncercați să mă păcăliți, zice... Unii dintre voi mă cunosc, am lucrat acum cîțiva ani aici, la rafinărie. Mă pricep la treaba asta. Producția poate fi reluată în trei săptămîni". Ai noștri au sărit cu gura, că-s conductele sparte, că s-au ars cablurile electrice, că instalația de răcire nu mai merge... Asta era prin februarie. „O lună, zice neamțul. Sînt inginer și știu ce vorbesc. Într-o lună trebuie să începem producția. La lucru toată lumea !" Hai la lucru, ce să facem ? Munceam cam în silă, cam fără inimă ; peste vreo trei zile găsim în dulapuri, printre haine, niște hîrtiuțe cît palma, care îndemnau muncitorii să nu se spetească în slujba ocupantului.

— Am primit și noi hîrtii de-astea, spuse țăranul mai vîrstnic. Ne spuneau să ascundem grînele.

— În toată țara umblă manifeste, spuse meșterul Năstase.

Lampa de pe masă sfîrîi. Țăranul mai bătrîn se aplecă, mișcoră și mări flacăra de cîteva ori.

— Gazul e de vină, spuse. De la o vreme s-a prostit și ăsta. Mă gîndesc ce-o fi pe nemți cînd îl pun în mașinăriile lor. Cred că se strică pe capete.

— Păi da, spuse meșterul. De ce să le facem benzină bună ? În manifest spune să nu dăm concursul vrăjmașului...

— Chiar așa, încuviință bătrînul. Și le-ați făcut fabrica nemților ?

— Ne-am apucat s-o facem, că nemții stăteau lîngă noi cu baioneta. Însă cum lucram... asta-i altă poveste. Nu dădea nimeni în brînci. Ce montam azi, demontam mîine. Șuruburile se rupeau. N-aveam sculele la-ndemînă, plecam să le căutăm și veneam către prînz : n-am găsit. Conductele se crăpau de la sine, sub ochii nemților. Știți cum se întîmplă. Dacă cunoști bine o mașinărie, dai ușor de partea sensibilă. Lucrul mergea prost ; inginerul făcea spume la gură. Într-o dimineață m-a trimis la arest, că nu zoresc echipa să lucreze. După trei zile m-au scos de-acolo. Pe drum santinela care mă escorta a scăpat o vorbă : zice că rău mergea treaba cît eram eu la fabrică, dar fără mine nu mai merge nici atît. Mi-am

dat seama că au nevoie de noi și nu mi-a mai fost teamă cînd zbierau și ne amenințau cu închisoarea. Am luat lucrul de la capăt, dar tot așa, vorba neamțului, *langsam-langsam*, încetișor, că vreme e destulă și știam, din manifestele acelea, cam ce au de făcut ei cu benzina fabricată de noi.

— Le trebuie la aeroplane și la tancuri, spuse țăranul mai tînăr.

— Tocmai d-aia ne-am sfătuit cîțiva inși și le-am spus pe urmă și celorlalți : „Mă băieți, cu benzina asta zboară avioanele care-i bombardează pe-ai noștri. Lăsați-o mai moale. Și dacă nu le-o place cum lucrăm, să pună mîna dumnealor pe cheie și pe ciocan". Și uite-așa treceau săptămînile și lunile. Generalul lor venea tot mai des să vadă cum merge treaba. Treaba nu prea mergea, mai țipau, mai făgăduiau premii... Ce s-o mai lungesc ! În loc de-o lună, reparația a ținut o jumătate de an. Dar nemții s-au bucurat și cu atîta ; au mare nevoie de benzină. Și-atunci am vorbit cu tovarășii mei. „Măi băieți, ce-o să fie dacă botezăm nițel benzina ?" „Bună idee, dar nemții o controlează în laborator." „Păi să punem în eprubetele laboratorului benzină bună, din alt lot, și las' să controleze cît or vrea..."

— Parcă noi nu punem pămînt în grîul pe care-l dăm la rechiziții ? rîse țăranul mai tînăr. Și ținem ouăle la căldură, pe urmă cînd le predăm îs numai bune de aruncat. Au țipat jandarii la noi pentru asta, dar n-au ce face. Cum să știe dintr-o căruță întreagă, care ouă sînt stricate și cine le-a dat ?

Meșterul își aprinse țigara de la lampă, micșoră iarăși fitilul, pufăi cu plăcere și se lăsă pe spătarul scaunului.

— Las' că-i bine, spuse. Să vadă că nu ne împăcăm cu ei și nu ne supunem. Am auzit că prin sate s-au alcătuit cete de haiduci care le dau la cap.

— Or fi, spuse țăranul cel bătrîn. În alte sate, pe la munte. La noi, aici, nu merge. Prea sînt aproape cu comandatura, cu jandarii, cu spionii lor. Și n-avem nici arme... A-ncercat un cumătru de-al meu, cînd s-a-ntors din spital. A pitit pușca-n gluga de coceni. Dar nemții au metoda lor, au scotocit tot satul, au băgat baionetele

prin hambare, au dărîmat glugile, şi-acuma, dacă au dat peste armă, i-au făcut proces bietului om. Acum o lună l-au împuşcat în văzul satului, ca să ia lumea aminte şi să se sperie.

— Şi v-aţi speriat ?

Bătrînul lăsă privirea-n jos.

— Nu ne-am speriat. Dar ne-am făcut socoteala : nici să mori aşa, prosteşte. Măcar de apuca să le facă nemţilor vreun necaz cumătrul ăsta. Aşa...

Tăcu şi începu să-şi răsucească mustaţa mare, sură. Ţăranul cel tînăr îşi drese glasul :

— Cum să te baţi cu ei cu mîinile goale ? Ne-au luat pînă şi toporiştile din bătătură. Au nevoie de fier, zice. Şi cînd intri în sat stă unul în drum şi te caută ca la poliţie. Dacă ai cuţit, ţi-l ia. Nu poţi să te clinteşti, că-s cu ochii pe tine.

Meşterul Năstase oftă :

— Te pomeneşti că vă temeţi să-mi daţi găzduire. Dacă au să mă găsească aici ?

— Asta-i altă treabă, spuse ţăranul tînăr. Ordinul lor spune să nu găzduieşti om în haină militară. Dumneata n-ai haină militară, aşa că fii pe pace.

— Şi vreţi să stau cu mîinile-n sîn ?

— Eşti meşter, o să ne dregi plugurile şi grapele.

— Nu de asta vorbeam.

— Ştim noi de ce vorbeai. Dar nu se poate. Dacă moare un neamţ, iau zece ostatici şi dau foc la case. Vrei să dăm de belea ?

De la o vreme, pe drumurile satelor de deal începuse să se arate un zănatic îmbrăcat în zdrenţe, cu barba jumătate albă, jumătate neagră, care se oprea în faţa caselor mai arătoase şi începea să vorbească singur. Lumea se aduna în jurul lui, trăgea cu urechea. Nebunul vorbea vrute şi nevrute. Despre judecata-de-apoi, despre pedeapsa care-i aşteaptă pe cei răi, despre credinţa în ziua de mîine. Pe urmă, fără nici o legătură, se apuca să-i spurce pe nemţi. Că fură pîinea de la gura copiilor. Că au smuls clanţele de alamă de la uşa caselor, să facă din ele

gloanțe. Că au adăpostit caii în salonul domnului avocat Cutare.

Oamenii ascultau cu încîntare cuvintele omului. Rostea vorbe pe care ei nu cutezau să le spună cu glas tare. Se simțeau într-un fel răzbunați ; nebunul părea pus anume să-i judece pe ocupanți și să întărîte lumea împotriva lor. Începuseră să-l aștepte ca pe-un poștaș ; era omul care, printre bolboroselile lui fără înțeles, le aducea vești și-i îndemna să-și țină firea. Cînd apărea într-un sat, se strîngeau cu mic cu mare să-l asculte. Îl miluiau cu ce le îngăduia sărăcia lor. Unii îi dădeau merinde ; alții încercau să-l facă să lepede zdrențele cu care se înfășurase și să-i dea o haină omenească. Pe aceștia îi refuza cu dibăcie ; părea să se simtă bine în țoalele lui puse cu furca. Pantalonii îi agățase cu o sfoară în loc de bretele ; pe cap avea o căciulă spartă, iar din paltonul cu găuri în coate, se vedea cămașa peticită. Cînd era ploaie, își punea un sac drept glugă, care-i acoperea capul și umerii ; stătea cu stoicism în mijlocul uliței și-și depăna netulburat vorbăria.

De la o vreme, nemții prinseră de veste că un nebun colindă satele și-i vorbește de rău. O patrulă primi poruncă să-l aresteze ; soldații veniră cu baionetele lor lungi, dar poporul îi alungă cu huiduieli și mare haz. Nebunul era acum al lor, îl ocroteau și-l fereau de dușman.

Crivăț auzi și el că un nebun umblă prin sate și nemții n-au ce să-i facă. O luă pe urmele lui ; voia să afle despre ce e vorba. La început țăranii erau bănuitori, se temeau ca străinul acesta care-l caută pe sărmanul nebun să nu fie o iscoadă de-a nemților. „A fost pe-aici, spuneau, cine știe pe unde-l poartă păcatele. Dă-i pace, e un om sărman, bătut de soartă. Ce poți avea dumneata cu un nebun ca el ?“

Îl descoperi pe neașteptate, într-un sat de pe malul Argeșului. Nebunul se așezase turcește pe marginea șanțului din fața bisericii ; vorbea și dădea din mînă și mîneca sfîșiată a paltonului părea un steag negru.

— Dușmanii au terminat pîinea și umblă să pună pace, spunea nebunul. Pacea în vîrful suliței. Adevăr zic vouă, soldații noștri sînt tari și nu se dau bătuți. Si-

retul e mare şi ploaia l-a sporit. Caii de la tunuri se îneacă şi nemţii îi taie şi-i fac friptură. De peste apă, românii trag cu tunul. Regele le-a dat decoraţii, şi-a poruncit să nu-i lase...

— Auzeam că l-au arestat nemţii, mormăi unul dintre ascultători.

— Cum să-l aresteze ? Îl apără oştenii. Neamţul n-a ajuns la Iaşi şi n-o s-ajungă. Adevăr zic vouă, credeţi şi vă veţi mîntui.

— De nepotu-meu n-ai auzit ceva ? îl întrebă o bătrînă. Face la Trei Artilerie şi nu mai ştiu de el de luni de zile.

— Artileria se bate, spuse nebunul. Nu-i lasă pe nemţi să treacă apa. Regele le-a poruncit să stea pe mal cu tunul gata ; cum vin duşmanii, încep să tragă. Şi duşmanii cad ca muştele. Îşi iau pedeapsa Anticriştii. Fraţilor, ce-avuseră cu clopotele de la biserică ? L-au furat şi pe Sfîntul Dumitru şi cînd să-l suie-n trăsură s-au prefăcut în piatră şi sfîntul s-a-ntors cu raclă cu tot în altar... Aşa-i bate Cel-de-sus pe răi, şi cine-ascultă de ei va pătimi. Mă voi întoarce, zise Domnul, şi-o să se întoarcă şi vine ceasul judecăţii. Temeţi-vă, oameni buni !

Începu să cînte fals o cîntare bisericească. Oamenii mai aşteptară o clipă şi începură să se împrăştie, vorbind despre ce le spusese nebunul. O bătrînă veni şi-i aduse un colac ; alta puse lîngă el două ouă fierte ; o a treia îi întinse o ulcică cu lapte. Nebunul se ospătă liniştit, îşi strînse gospodăreşte zdrenţele şi se ridică.

— Mai vino pe la noi, om bun, spuse bătrîna care-i dăduse laptele. Poate-mi spui ceva şi de fiu-meu, că-i sergent la roşiori...

— Roşiorii se luptă, zise nebunul. Regele le-a poruncit să nu se lase. Şi ei stau în şanţuri şi trag, şi duşmanul cade. Veşnica pomeniiire...

Se depărtă mergînd pe mijlocul drumului şi cîntînd încet, ca un ţîrcovnic. Crivăţ îl lăsă să se depărteze ; cînd omul ajunse la marginea satului, porni pe urma lui. Îl ajunse departe de sat, în preajma unei troiţe unde drumul se despărţea. Făcu cîţiva paşi alături de el ; nebunul nici

nu întoarse capul ; mergea în același pas, mormăind la nesfîrșit cîntarea aceea simplă și tărăgănată.

— Vreau să-ți spun o vorbă, om bun, zise Crivăț.

— Spune, om bun, zise nepăsător nebunul. Vorbele-s de la Dumnezeu. Cu noi esteee Dumnezeeeu...

— De unde știi dumneata despre nemți ? E adevărat ce povestești ?

Nebunul îl măsură cu o privire furișă.

— Crede și nu cerceta, zise el repede. Așa spune la Scriptură.

— Nu cercetez. Dar vreau să știu cine te-a trimis prin sate, să vorbești oamenilor.

— Dumnezeu m-a trimis, spuse declamator nebunul. Mi s-a arătat într-o noapte și era înconjurat de arhangheli cu săbii de foc. Și i-am spus : „Doamne, mă doare inima de chinul fraților mei". „Du-te, vorbește cu ei, alină-le chinul și vei găsi și tu alinare." Așa mi-a poruncit, spuse nebunul. Mergi sănătos, omule.

— Stai că n-am plecat, zîmbi Crivăț. Zici că te-a trimis Dumnezeu.

— El m-a trimis.

— Pe mine m-a trimis generalul.

Nebunul tresări, îl măsură iarăși cu privirea aceea rapidă, dar nu spuse nimic. Crivăț îl privi atent. Văzuse oameni cu mintea rătăcită de pe urma suferințelor și chinurilor războiului. Vorbeau fără șir, aveau privirea tulbure, nestatornică, ochii roșii și fața schimonosită de spasme. Dar nebunul din dreapta lui nu arăta deloc a nebun. Avea privirea limpede, concentrată. Își controla perfect expresia feței. O făcea pe indiferentul și izbutea de minune. E la fel de sănătos ca și mine, se încredință Crivăț după ce-l studie astfel. Trebuie să-i înțeleg taina...

— Omule, reluă el, văd că nu-i iubești pe nemți.

— Anticriștii, spuse nebunul. Au luat clopotele de la biserici.

— Nici eu nu-i iubesc. De unde vii ? Cine te-a îndemnat să umbli prin sate și să vorbești împotriva lor ?

— Nu-ți spusei ?

— Ba da. Dar răspunsul nu mă mulțumește. Uite, eu îți spun cine sînt. Dacă încerci să mă dai în vileag, nimeni n-o să te creadă.

— He-he, rîse nebunul. Cine pune preț pe vorbele unui nebun ?

— Văd că oamenii din sate pun preț.

— Treaba lor. Sînt oameni de rînd, nu știu carte, jurnalele nemțești n-ajung pe la ei...

— Atunci ții dumneata locul jurnalelor.

— Ce mă sîcîi, om bun ? Dă-mi pace și să ne vedem fiecare de drumul lui. Uite, am ajuns la răspîntie. Încotro o iei ?

— De ce mă-ntrebi ?

— Dac-o iei la dreapta, eu o iau la stînga. Sau dacă vrei, dimpotrivă : dumneata la stînga și eu la dreapta. Oricum, ne despărțim.

— Dar nu vreau să ne despărțim. Vreau să vorbim mai mult. Pot să-ți spun lucruri noi pe care să le istorisești oamenilor. Dacă tot faci lucrul ăsta, să-l faci cît mai bine.

— Cine ești ? întrebă scurt nebunul.

— Sînt trimisul generalului, ți-am spus. Generalul mi-a poruncit să umblu prin țară și să-ndemn oamenii să nu-și piardă nădejdea. Ne-am putea ajuta unul pe altul, dacă facem amîndoi același lucru. Ce spui ?

— Zi mai departe. Mai întîi, n-am cum să știu dacă spui adevărul. Iscoadele nemțești mă caută și mă hăituiesc. Își pun mintea cu un biet...

— Să poposim o clipă, zise Crivăț. Uite, la adăpostul troiței nu bate vîntul. Om fuma o țigară și-om sta de vorbă.

Nebunul îl ascultă. Se așezară lîngă troiță, pe iarba încă verde. Crivăț scoase țigările și-i oferi una. Omul o luă cu un gest delicat, o bătu cu capătul de unghie înainte de a o duce la gură. Acceptă focul din palmele celuilalt și mulțumi cu o înclinare ușoară a capului. Fumară cîteva clipe în tăcere.

— Mi-am dat seama că nu ești ceea ce vrei să pari, începu Crivăț. Totuși, ai intrat destul de bine în rol.

— Serios ? făcu „nebunul". Ceea ce-mi spui face cît o cronică pe două coloane.

— Trebuia să-mi închipui, rîse Crivăț. Ești actor. Abia acum fac legătura. Te-am văzut pe scenă, acum cîțiva ani. Dar nu purtai barbă.

— Deghizare, de nevoie. Sînt, într-adevăr, actor. Cînd au intrat nemții în București, mi-au cerut să joc pentru ei. Am refuzat. Nu le-a convenit. Mai ales atunci, la început, voiau să salveze aparențele, să dea ziarelor străine iluzia că viața merge normal. Încercau să-și atragă oamenii de partea lor. Cine li se împotrivea, ajungea pe lista neagră. M-am prefăcut că nu-mi pasă de ei. Mă întîlneam mai departe cu prietenii la cafenea, stăteam de povești... Totdeauna se nimerea lîngă masa noastră un agent secret. Începusem să-i cunosc după mutră. Au ceva al lor... Într-o seară, cînd nu văzusem nici un spion pe-aproape, le-am spus prietenilor că Puterile Centrale vor pierde războiul, că e o chestiune de timp. Le-am explicat de ce cred asta... Cum se discută, mă-nțelegi. Ca din pămînt s-a ivit lîngă noi un individ înalt, adus de spate, cu părul cenușiu. Mi-a rîs în față, cu o satisfacție diabolică: „Propagandă antigermană, musiu. Știam demult, dar acuma te-am prins asupra faptului. Mergi cu mine la secție, dar fără gălăgie..." Știam că odată intrat în mîna lor n-aveam nici o speranță. Prieteni de-ai mei zac și-acum în arestul de la Cercul Militar. Pe alții i-au trimis în lagăr, peste Dunăre. Mă aștepta aceeași soartă. Trebuia să risc. Am riscat. I-am dat una agentului și-am fugit pe ușa din dos. Omul fusese neprevăzător, de obicei umblă cîte doi sau au în preajmă o patrulă cînd e vorba de arestări. Dar îi căzusem prea pe neașteptate în mînă. Prietenii mei au făcut larmă, cineva a stins lumina, altul i-a pus agentului piedică cu scaunul și așa am scăpat. Știam că nu mai pot rămîne în București. Dar trebuia să fac ceva împotriva lor. Nu pot să-i ucid, habar n-am să mînuiesc o armă. Deci, să fac ce pot. Sînt actor, pot vorbi oamenilor. Am ales acest rol... Cel mai drag din cariera mea.

— Și cel mai util în clipa de față, oftă Crivăț. Așadar, domnule...

— Constantinescu, spuse actorul.

— Eu sînt căpitanul Crivăț. Demobilizat în urma rănii căpătate pe front. Dar demobilizat nu înseamnă cu bra-

ţele încrucişate. Fac şi eu ce pot, cum spui dumneata. Sînt mulţi ca mine, ca noi. O să-ţi dau veşti de pe front, să le spui oamenilor. O vorbă spusă la timp e mai bună decît zece gazete nemţeşti. Să stabilim un mijloc de comunicare, să păstrăm legătura. Ce spui ?

— Binecuvîntez întîmplarea grafie căreia ne-am întîlnit.

— Poate nu-i chiar o simplă întîmplare, zîmbi Crivăţ.

Ordonanţa germană lipită pe zidurile primăriilor din Prahova oferea un premiu de 1 000 de lei celui care va da informaţii utile pentru prinderea banditului Mihai F. Mihai, care a ucis o patrulă austro-ungară. Crivăţ citi ordonanţa şi se duse în satul cu pricina, să afle amănunte. Satul, aşezat pe-o coastă de deal, îşi termina grădinile în lunca Doftanei. În vîrful dealului, o bisericuţă de lemn străjuia crucile sărace ale cimitirului. Oprit pe dealul dimpotrivă, Crivăţ cuprinse cu privirea satul. Un vînt subţire făcea să trosnească ramurile salcîmilor înalţi şi scorburoşi de pe marginea şoselei. Căpitanul îşi strînse mai bine pe el mantaua ponosită, pe care continua s-o poarte, ca militar demobilizat. Încercă să ghicească ce se petrecuse în acest sat cu aparenţă atît de paşnică, cu uliţe drepte tăiate spre drum şi spre apă, cu cîmpuri întinse şi pîlcuri de pădure în jur.

Porni pe drumul care cobora lin pînă la rîu şi de aici, după ce trecea podul, urca mai departe pieziş, printre casele mărunte, pe jumătate ascunse de frunzişul pomilor încă neatins de brumele toamnei. Curînd îl ajunse din urmă o căruţă ; un ţăran ţinăr mîna caii stînd în picioare. Văzîndu-l, struni scurt hăţurile şi căruţa se opri.

— Bună ziua, spuse ţăranul. Mergeţi departe ?

— Aici, în satul dumneavoastră.

— Păi urcaţi.

— Nu le-o fi greu cailor ?

— Acuma, la întoarcere ? La dus a fost mai greu, că am cărat grîul la gară, la Cîmpina.

— Pentru nemţi ?

— Dar pentru cine ? Abia se tîrau bietele mîrţoage. Parcă simţeau şi ele că...

Păru că-şi ia seama la vorbă, se întrerupse, întinse o mînă drumeţului şi-l ajută să urce. Se aşezară amîndoi pe scîndura acoperită cu un preş, care ţinea loc de capră.

— Şi cu ce treabă în sat, la noi ? Aveţi pe cineva, vreun neam, ceva ?

— Nu. Îl caut pe unul, Mihai F. Mihai.

— Hă-hă ! rîse tînărul. Mai sînteţi ? Multă lume-l caută pe omu-ăsta de la o vreme-ncoace !

— Poate că-i om însemnat. O fi făcut vreo ispravă... Sau poate a-mprumutat cu bani şi oamenii vin să-i dea datoria... Cîte pricini n-or fi ?

— Or fi, zise ţăranul. Dumneata, de-o pildă, ce ai cu el?

— Păi să vezi, spuse Crivăţ. Omu-ăsta a fost în batalion cu mine. Se-mprietenise cu nepotu-meu. Cînd m-au rănit, am intrat în spital şi n-am mai ştiut nimic de el. De nepotu-meu, vreau să zic. Mi-au spus soldaţii că el şi cu Mihai F. Mihai ăsta au dispărut într-o luptă...

— Auzi, zise ţăranul, la ce armă erai matale ?

— La infanterie.

— Atunci lasă poveştile. Mihai F. Mihai a fost artilerist, că-i voinic ca un taur. Trăgea singur tunul, cînd era vorba să-l mute de pe poziţie. Noi în sat îi zicem Sfarmă-Piatră. Ştiai toate astea ?

— Nu le ştiam, mărturisi Crivăţ. O fi vreo potriveală de nume. Ce, numai un Mihai F. Mihai e-n ţara asta ?

— În comună la noi e numai unul. Eu aş zice să spui drept ce-ai cu el. Povestea cu nepotul matale e prea cusută cu aţă albă. Nu cumva citişi afişul nemţilor şi vrei să te pricopseşti ?

— Afişul l-am citit. Dar de pricopsit... Măi frăţioare, eu am văzut moartea cu ochii pe front. Am fost căpitan. Ai făcut armata ?

— Da, dom' căpitan. Şi respect gradele. Da' mneavoastră n-aveţi grade. De unde să ştiu eu...

— Ai aflat acum. Şi să nu mă bănuieşti că vreau să-ţi vînd consăteanul. Dac-ar fi fost pe-aşa, nu întrebam în gura mare de el. Sau încercam să te plătesc...

— Adică să-l fi vîndut eu ?

— Nu zic asta. Zic doar atît, să nu-ţi fie teamă.

— Îl caută nemţii.

— Îl caut și eu, dar nu din porunca nemților. Vreau să știu ce-a făcut, cum de-a omorît patrula. Poate-l ajut să scape de năpastă.

Țăranul scuipă cu năduf și-și trase căciula pînă la sprîncene. Privi cerul mohorît, îndemnă caii, se scărpină pe burtă de-a dreptul peste surtucul negru și abia după ce săvîrși toate aceste mișcări se învrednici să vorbească:

— Cum să-l ajuți ? Izbutește cineva să scape din mîna nemților ? Nea Mihai ăsta, Sfarmă-Piatră cum îi zicem noi, s-a ajutat singur. După ce i-a dat ulanului la mir s-a dus în pădure.

— Dar ce-a avut cu ulanul ?

— Ce avem noi toți. Și încă ceva pe deasupra. S-au apucat niște oameni din comună de-au tăiat firul de telefon pus de nemți. Într-o noapte. A doua zi, zarvă mare, că unde-i firul. Au chemat nemții pe primar că să dea firul. Primarul că ce știe el unde-i firul. Ba că-l împușcă, ba că-l spînzură, primarul, spînzurați-mă, împușcați-mă, nu știu unde-i firul. Atunci nemții s-au apucat să caute ei. Erau patru, și-au luat comuna pe de-a rîndul. Unul pe deal, unul pe vale, iar ăilalți doi în casele de la drum. Din casă-n casă, din curte-n curte... Acuma nea Mihai Sfarmă-Piatră avea și el o biată pușcă, pentru zile negre. O adusese de pe front, cînd l-au rănit. Neamțul dă de pușcă, și-n ziua de azi știi ce-nseamnă asta.

— Pedeapsa cu moartea, murmură Crivăț.

— Păi. Și ce să facă nea Mihai ăsta ? Trage una neamțului, da știi așa, cu mîna goală, că are mînă grea. A luat pușca cu pricina, a luat-o și pe-a neamțului, de ce s-o lase ? Și-a fugit în codru. Pînă să afle nemții... cine era să le spuie ? Au aflat ei singuri, cînd au terminat treaba și s-au văzut că-s trei. Al patrulea nu s-a sculat nici azi. L-au căutat tot așa, din casă-n casă, și lumea ridica din umeri. N-am văzut n-am auzit. L-au îngropat în cimitir, dar mai într-o parte, să nu se-amestece cu ai noștri. Parcă morții și-ar urma războiul acolo, sub pămînt! Morții-s morți și au pace. După aia, ne-am pomenit cu afiș că-l caută pe nea Mihai și cine-l dă, se-alege cu o mie de lei. O mie de lei, bani buni, ce să zic ? Or fi știind și nemții vorba că banu-i ochiul dracului. Dar

țăranul mai are-o vorbă : sărac și curat. Pînă azi n-a încercat nimeni să ia premiul...

— Îți mulțumesc, frate, spuse Crivăț. Mi-ai spus lucruri de preț. Și zici că nu știi pe unde s-a dus Mihai Sfarmă-Piatră.

— Chiar de-aș ști, n-aș spune. Dumneata, dom' căpitan, ai spune ?

— N-aș spune... Dar n-are și el nevastă, copiii ?

— Copii n-are. Nevasta i-a murit astă-iarnă, cînd cu tifosul. Era cam beteagă. Te și miri cum de-a găsit-o un uriaș ca el...

Țăranul tăcu. Drumul urca în pantă dulce, apropiindu-se de cele dintîi case. Crivăț privi satul, cum se înfățișa privirilor mai de-aproape : case mici, sărace, dar cu curți bine gospodărite, cu pămîntul de sub garduri făcut răzoare.

— Nemții, lămuri țăranul. Sînt în stare să semene pînă și-n fundul șanțului. Au lipsă mare de pîine. Cînd or termina și pîinea de la noi, gata, nu mai au încotro. Pun pace. Așa vorbește lumea. Ce spui, dom'căpitan ?

— Mai e pînă-atunci. Oprește, că vreau să cobor. O să te mai caut, să mai stăm de vorbă. Cum zici că te cheamă ?

— Al lui Roșca. Eu-s băiatul ăl mic, frate-meu mai mare a căzut la Cîmpulung. Iar pe tata l-au luat nemții cînd cu telefonul. Tata era primar. Roșca primarul, așa-i spune lumea.

— O să te caut, Roșca. Poate-mi dai vești despre Sfarmă-Piatră al vostru.

— Eu știu ? zîmbi țăranul și opri caii. Rămîi în sat la noi, dom' căpitan ?

— Nu. Vreau doar să vorbesc cu oamenii.

— Crezi că afli mai multe de la ei decît de la mine ?

Rîse ironic și dădu bice cailor. Crivăț privi o clipă în urma lui, apoi se îndreptă, la întîmplare, către prima poartă. Știa și el că n-o să afle mai mult despre „banditul" Mihai F. Mihai. Dar voia să știe ce gîndesc oamenii.

2.

Din ziarul „Lumina" din București (16 noiembrie 1917)

Zahăr pentru populație

Se va vinde — pînă la noi dispoziţiuni — zahăr cu plata în aur, zilnic între orele 8 şi 10 la Ministerul de război, în clădirea din dos (intrarea prin strada Brezoianu). Pentru o piesă de 20 lei aur se dau 5 kg zahăr. Solicitatorii vor aduce pungi de hîrtie.

— Nu te ştiam amatoare de bijuterii, spuse omul adus de spate.

Fräulein Grete făcu să joace lumina tare a candelabrului pe faţetele diamantelor de pe brăţară.

— Care femeie nu-i amatoare de bijuterii ? rîse ea.

— De unde-o ai ?

— Am... cumpărat-o.

— Mă dezamăgeşti, păpuşo. O femeie ca tine nu cumpără bijuterii. Primeşte. Sau mai degrabă, în zilele noastre, îşi ia singură.

— Eşti mai aproape de adevăr. Am fost zilele trecute la o descindere. O femeie, profesoară sau aşa ceva, care cumpăra pînză roşie, galbenă şi albastră.

— Asta-i motiv pentru o descindere ?

— Stai să vezi. Femeia s-a apucat să coasă pînza. Mai precis, făcea steaguri. Pentru o manifestaţie, probabil. Asta or să stabilească domnii de la poliţia politică. Eu n-am făcut decît să le-o dau pe mînă.

— Şi să-ţi pui ceva pe mînă.

— Ah, eşti glumeţ azi. Într-adevăr, brăţara e de la ea. În timp ce soldaţii percheziţionau casa, am zărit-o. Prea era la vedere, pe măsuţa de toaletă. Dacă n-o luam eu, o găseau soldaţii.

— Amuzantă poveste.

— Serios ? Ai uitat cum ţi-ai făcut rost de-o blană astă-iarnă ?

— Era frig, explică omul adus de spate. Blana este pentru mine ce este puşca pentru o santinelă. Am confiscat-o în beneficiul armatei de ocupaţie. Pe cînd brăţara...

— Nu suport procesele de conştiinţă, spuse Fräulein Grete. Mai bine spune-mi ceva noutăţi.

— Noutăţi ? Nu reuşim să dăm de Crivăţ al tău, asta-i noutatea. Cred că trebuie să pui umărul niţel la treaba asta. Ştiu că eşti sentimentală, dar excelenţa sa ar da o recepţie special în onoarea noastră dac-am reuşi.

— Să-ncercăm, spuse dansatoarea cu modestie. Pe unde se învîrteşte ?

— Dac-am şti ! oftă omul adus de spate.

— Nişte informaţii ajutătoare, un element oarecare, cît de vag, doar serviciul secret îşi vîră nasul peste tot...

Omul adus de spate scoase o listă din buzunar.

— Un suspect cu semnalmentele lui a fost văzut la Ploieşti, în preajma rafinăriei, pe cînd ieşeau muncitorii de la lucru. S-a amestecat printre ei şi n-a putut fi urmărit. Într-un sat de pe valea rîului Doftana un bărbat străin de localitate a venit, sub pretext că-şi caută un camarad de pe front. Nu se ştie ce anume urmărea de fapt. A intrat în cîrciumă şi a mîncat. N-a stat de vorbă cu nimeni. Omul nostru, angajat la cîrciumar, l-a întrebat de unde vine. Dinspre Craiova, i-a spus. Într-o seară a fost văzut intrînd la ziaristul Petrea, a cărui casă e supravegheată. Agentul nostru, fiind vînt afară, a intrat o clipă într-un gang să-şi aprindă ţigara. În clipa aceea Crivăţ, dac-a fost el, a ieşit din casă şi a plecat spre centru. Agentul nu l-a putut urmări.

— De ce ?

— Avea ordin să supravegheze casa, atît.

— Voi, cu ordinele voastre absurde ! izbucni Fräulein Grete. Ca şi cum în casa lui Petrea curg emisarii inamici. Trebuia să plece după el şi să lase baltă supravegherea asta inutilă. Agentul acesta era un prost.

— Asta mă gîndesc şi eu, spuse omul adus de spate.

— Să recapitulăm. Văzut în trei locuri din ţară, la mici intervale de timp. Identificat sigur...

— Numai în cazul trei.

— Fă-mi rost de o căruţă şi ceva boarfe de vînzare, spuse dansatoarea.

— Ce ai de gînd ?

— Mă duc spre Ploieşti. Voi, cu mutrele voastre de copoi, speriaţi vînatul de la o poştă. Trebuie fineţe.

— De ce tocmai la Ploiești ?

— Încep să-mi pierd încrederea în oamenii serviciului secret. Pentru că la Ploiești e țara petrolului. Și pentru că s-au petrecut acolo fapte ciudate. Un oarecare ins deschide robinetele și varsă țițeiul pe gîrlă. Un altul dă foc la un depozit german. Uleiurile produse de rafinărie sînt proaste. Sondele se înfundă mereu.

— De unde naiba știi toate astea ?

— Ai uitat că lucrez în serviciul secret ? rise dansatoarea.

Căruța cu boarfe rămase aproape intactă tot drumul. Vînzătoarea se prefăcea săracă, își povestea necazurile, dar știa să țină la preț și cerea nu bani, ci produse. Țăranii se lăsau prăgubași ; erau la capătul resurselor, comandaturile cereau mereu grîne, ouă, unt ; le plăteau cu bani în care țăranii n-aveau încredere sau cu bonuri la care se uitau chiorîș. Dar negustoreasa de ocazie nu părea grăbită să-și vîndă marfa ; se apuca de taclale cu oamenii, uneori amintea despre fratele ei dispărut în timpul refugiului, cîte cineva îi dădea o speranță vagă, vorba se lega, un detaliu sau altul, lipsit de însemnătate pentru cei din jur, o încredința că nu se află pe drumul cel bun. Și pornea mai departe, fără să dispere ; își însușise cel mai de preț dintre principiile veritabilului spion — să nu-ți pierzi răbdarea. Spera că la capătul acestui drum, prin frigul și ploaia mărunță de sfîrșit de noiembrie va da de urma omului care-i plăcuse cîndva...

La începutul lui decembrie, spre munte începe să ningă. Pe Valea Prahovei se așternu o negură rău-prevestitoare ; vîrfurile dealurilor nu se mai vedeau, sondele păreau niște schelete negre răsărite din ceața unui vis rău ; pe șosea goneau cu farurile aprinse mașinile germane, speriindu-i fără milă căluțul cu trompetele lor asurzitoare și răspîndind în jur evantaie de noroi pulverizat. Dansatoarea își înfășura mai bine broboada și-și îndemna resemnată căluțul istovit...

Cînd ieși din Cîmpina, o bătrînă în negru, cu o legătură pe mînă, îi ațînu calea.

— Fă-ţi pomană, maică, şi ia-mă şi pe mine o bucată de drum.

— Urcă-te măicuţă. Mergi departe ?

— Aici, la Cornu, peste deal. Într-acolo te duci ?

— Oi ajunge şi-acolo, dac-o vrea mîrţoaga asta.

Bătrîna se urcă oftînd, cercetă cu o privire curioasă lucrurile îngrămădite sub coviltirul căruţei.

— Nu eşti din părţile noastre, constată ea.

— Nu sînt. Vin de la Bucureşti cu nişte lucruri să le vînd. Că de cînd mi-a plecat frăţiorul, abia de-mi duc zilele.

— Necazuri peste tot, spuse bătrîna. Eu vin de la cimitir, din Cîmpina. Fiu-meu lucra la sondă, şi cînd au venit nemţii, n-a mai vrut să lucreze. L-au luat în ochi răi mai-marii lui, şi tot aşa a dus-o pînă luna trecută. Luna trecută l-au găsit cu nişte hîrtii ce-i vorbeau de rău pe duşmani. Şi l-au dus cătanele cu spanga-n coaste la arest şi-au început să-l bată să spună de unde le are. Şi dacă n-a spus l-au bătut mai tare, pînă şi-a dat sufletul, bietul băiat...

Îşi şterse cu colţul broboadei lacrima din colţul ochiului şi privi înainte, puţin ruşinată că şi-a spus durerea în faţa unui străin. Dansatoarea se aplecă spre ea şi-i spuse cu blîndeţe :

— Linişteşte-te, măicuţă. Îţi înţeleg durerea. Toţi avem necazuri, aşa e la război. Uite, eu îmi caut fratele de luni de zile, bat drumurile şi nimeni nu-mi dă măcar un capăt de aţă, să mă agăţ şi să trag nădejde. Pe-acolo, prin satul matale, Cornu ziceai că-i spune, n-a venit vreun bărbat străin, tînăr şi înalt, cu ochii verzi ?

— Bărbaţi străini sînt mulţi, draga mamii. De cînd cu nemţii, au adus meşteri la sonde. Unii stau prin casele oamenilor şi pleacă dimineaţa la vale. Frăţiorul dumitale e sondor, ori inginer, ceva ?

— Nu, n-are nimic cu sondele. Era profesor şi l-au luat la război. Am scris la regiment ; mi-au răspuns că a dispărut. Acum vreo două săptămîni o doamnă care venea de la Sinaia mi-a spus că l-a văzut în gară. Copilul ei învăţase la el la şcoală, de aceea îl cunoştea. Am întrebat-o dacă l-a văzut bine şi mi-a spus că da.

— L-o fi asemuit cu cineva, își dădu cu părerea bătrîna.
— Se poate, dar eu tot trag speranță.
— Ia stai ! O fi domnul care-a tras o noapte la dascălul Nicoară. Știu că i-am dus lapte dulce și l-am văzut în bătătură, se spăla. Avea o împușcătură în umăr, n-am îndrăznit să-ntreb dacă-i de la război sau din altă împrejurare.
— El e ! În umărul drept, nu-i așa ?
— Parcă în dreptul, zise bătrîna șovăind. Da, în dreptul.
— Măicuță, te duc pînă-n mijlocul satului. Și-ți dau și o basma, s-o ai de la mine. Mi-ai dat o veste minunată. Numai să-mi spui și mie unde stă dascălul, poate că știe ceva.
— Apoi asta nu-i greu, draga mamii. Și basmaua ține-o sănătoasă, pentru o veste ca asta nu-mi trebuie plată. Mă bucur și eu de bucuria dumitale, uite cum ai înflorit deodată, abia acum văd cît ești de mîndră, să nu te deochi !
O apucă de braț și o întoarse cu fața spre ea. Fräulein Grete suportă cu greu această privire ; zîmbi mustrîndu-se singură : Te-au găsit procesele de conștiință ! Bine că bătrîna a înghițit povestea cu frățiorul pierdut...

Cînd căruța se opri la poartă. Crivăț își aruncă privirea pe ferestruică. Tocmai termina de cifrat raportul către statul-major. Își strînse degrabă hîrtiile, în vreme ce dascălul Nicoară, cu ochelarii pe nas, se îndrepta către ușă.
— A dracului femeie, cum a ajuns aici ? murmură Crivăț. Domnule Nicoară, dacă-ntreabă de mine, spune-i că am plecat la Turnu Severin. Chiar dumneata mi-ai luat bilet de tren, ieri după-masă.
Dascălul încuviință din cap, își luă bunda pe umeri și ieși.

3.

Comitetul femeilor se întruni într-o duminică după-amiază, în casa profesoarei Miclăuș Elisabeta. Profesoara, o femeie în vîrstă care avusese drept elevi pe mulți dintre notabilii de acum ai orașului, izbutise să smulgă îngăduința autorităților de a alcătui comitetul. Statutele fu-

seseră astfel formulate, încît să încredinţeze lumea că organizaţia nu contravine cu nimic legii, că scopul său era pur umanitar şi cultural ; profesoara făgăduise solemn că nu vor organiza discuţii politice sau manifestări naţionale.

— Aşadar, iată întrupat un vechi vis al meu, spuse profesoara Miclăuş. Comitetul acesta ar fi trebuit să prindă viaţă de ani de zile. Vă rog, doamnelor, să-mi înţelegeţi şi să-mi iertaţi emoţia. Mă văd acum, în amurgul vieţii, înfăptuind unul dintre lucrurile cele mai însemnate ale vieţii mele...

Se întrerupse. Nu mai putea vorbi. Îşi făcu de lucru cu ceştile de cafea pe care bătrîna slujnică le adusese în salon pe o tavă uriaşă de argint, cu încrustaţii delicate. Victoria îşi plimbă privirile pe chipurile participantelor la şedinţă. Veniseră soţia protopopului, grăsuţă, cu obrajii rumeni ca de copil şi voce subţire ; Amalia, muncitoare la staţia de sortare a minereurilor, slabă, cu mîini înăsprite de contactul cu rocile dure scoase din adîncul pămîntului ; Iulia Sîngiorzan, filatoare, soţia unui maistru minier, o femeie frumoasă, înaltă, cu părul negru, adunat într-un coc după obiceiul femeilor de la munte ; şi o ţărancă tînără de la marginea oraşelului.

— După cît se vede reprezentăm toate clasele din oraş, constată Victoria. Tocmai de aceea vreau să propun comitetului o acţiune care să intereseze un număr mare de oameni.

— O acţiune fără sens politic ? întrebă cu un zîmbet profesoara Miclăuş. Să nu uităm, dragele mele, caracterul comitetului nostru.

— Fără sens politic, spuse Victoria. Cu un sens practic, de fapt : o campanie pentru strîngerea de fonduri. Să construim un internat pe lîngă gimnaziul românesc.

— Au să ne acuze că e manifestare naţionalistă, o întrerupse gazda.

Victoria zîmbi, privind-o drept în ochi :

— Ideea aparţine domnului avocat Ciurdariu. El mi-a dat şi răspuns la această eventuală acuzaţie : de fapt, e vorba de o operă culturală în folosul populaţiei din imperiu. Copii din toate colţurile Transilvaniei vor veni la

acest internat. Statul va avea, fără cheltuială, o posibilitate în plus de a-şi instrui viitorii cetăţeni.

— Bine spus, încuviinţă soţia protopopului. Aşa vom arăta şi-n declaraţia pentru gazete. Cu banii cetăţenilor se va face o operă de interes patriotic...

Amalia puse ceaşca jos, încercă să-şi ascundă mîinile arse de asprimea pietrei şi a minereurilor :

— Nu se vor lăsa înşelaţi. Or să priceapă lesne ce se ascunde îndărătul acestei opere patriotice.

— De ce s-ar împotrivi ? interveni tînăra ţărancă roşind. Un internat nu e ceva politic. Este o casă unde vor locui copii veniţi din alte oraşe.

— Vor întreba de ce nu învaţă în oraşele lor, replică profesoara.

— E vorba de oraşele din „zona culturală", unde nu există şcoli româneşti, lămuri Victoria. Domnul avocat Ciurdariu s-a întristat mult aflînd că „zona culturală" s-a întins şi peste alte judeţe locuite de români. Se gîndeşte că sprijinind gimnaziul, vom sprijini pe copiii din aceste judeţe să înveţe carte în limba lor.

— E drept, spuse soţia protopopului. Vom da un mare ajutor copiilor.

— Să sperăm că n-au să ne împiedice, spuse profesoara. Aveţi alte păreri ?

— Merită să încercăm, spuse Iulia Singeorzan. Copiii minerilor din munţi rămîn ani de-a rîndul fără învăţătură... Cine să le poarte de grijă, dacă nu noi înşine ?

Profesoara aprobă cu un semn din cap aceste cuvinte, apoi oftă şi spuse încet :

— Ani de-a rîndul am crezut că Partidul Naţional va izbuti să îndrepte soarta românilor. Dar de cînd cu războiul, politicienii noştri s-au dat deoparte. De-ar pune iarăşi pe picioare partidul, s-ar schimba multe lucruri.

Iulia puse ceşcuţa alături, pe măsuţă, îşi îndreptă cu o mişcare iute o şuviţă de păr care i se desprinsese din cocul bogat :

— Sînt semne, doamnă profesoară. În fabrica noastră toată lumea vorbeşte despre consfătuirea socialiştilor, din vară. Oamenii se-ntreabă : de ce tace Partidul Naţional?

De ce nu și-ar uni puterile cu socialiștii, ca să folosească mai mult cauzei noastre ?

— Din cîte știu eu, au început să discute între ei, spuse Amalia. Le-au dat curaj mișcările din fabrici. Noi nu știm prea multe despre aceste mișcări, stăpînirea are grijă să le ascundă. Dar se întîmplă atîtea lucruri. La Arad, la Cluj, Brașov, Timișoara, peste tot sînt greve și manifestații. Știți bine și la noi în oraș ce s-a petrecut. De nu venea armata să pună mitralierele la gura minei...

— Așa este, spuse Iulia. Socialiștii au rămas credincioși cauzei noastre. Am aici o frîntură din darea de seamă a Comitetului Central român al partidului. Ascultați numai...

Începu să citească rar, cu voce plină și caldă :

„La adunări populare și în scris am protestat totdeauna față de nedreptățile ce se aduc întregii națiuni române din Ungaria. Am făcut-o aceasta cu atît mai mult, căci știam bine că, atît timp cît un popor este apăsat pe teren național, el nu se poate ridica la o treaptă culturală mai înaltă și astfel el nu poate primi nici învățăturile socialiste."

— Era vorba că nu discutăm politică, zîmbi profesoara.

— Nu discutăm politică, zîmbi la rîndul ei Iulia. Vom lua din aceste cuvinte numai îndemnul de a ridica poporul român pe o treaptă culturală mai înaltă. Și, ca să ne întoarcem la ordinea de zi, acestui îndemn îi răspunde ideea de a strînge fonduri pentru internat...

Femeile se uitară una la alta, încîntate. Formula părea foarte potrivită pentru a îmbrăca într-o haină convenabilă intenția adevărată a comitetului.

— Vom redacta în acest spirit apelul comitetului nostru, conchise profesoara Miclăuș. Așadar, doamnelor, sînteți de acord să strîngem fonduri pentru internat ?

Da, comitetul era de acord...

După ședință, Victoria porni spre casă. În urma ei se furișa, pe după ziduri, o siluetă neclară în negura înserării. Privi cu coada ochiului înapoi, înainte de a da colțul spre gară. Omul se ținea după ea la aceeași depărtare, fără ca măcar să se ascundă. O fi vreun agent

nou, zîmbi în sinea ei. Cei de pe-aici cunosc cine este în comitet și n-au nevoie să ne calce pe urme ca să știe unde mergem după ședință...

Mai mult în joacă, ocoli înadins pe altă cale decît umbla de obicei. Mergea pe străduțele strîmte, mărginite de ziduri oarbe și de garduri înalte, prin acest colț de orășel medieval, unde gustul cavalerilor temători și singuratici se altoise cu teama de năvălirile turcești, dînd străzilor un aspect sumbru și bănuitor. Auzea în urma ei pașii ușori ai agentului. Ieși iarăși în strada Turnul Breslelor și se apropie de casa avocatului. Abia acum, parcă dezamăgit, urmăritorul se lăsă păgubaș. În vreme ce suna la intrare, îl privi peste umăr : omul se depărta spre gară, mergînd tot mai repede pe strada înclinată și pustie.

Marița deschise ușa, îi făcu o mică reverență și o pofti înăuntru. În vestibul o puse la curent cu noutățile :

— Se află un domn la domnul avocat... De cînd ați plecat dumneavoastră, stau de vorbă în bibliotecă... Le-am dus de trei ori cafele și-acum or cerut iarăși...

Avocatul scoase capul pe ușa biroului :

— Bine c-ați venit ! Vești mari, doamnă profesoară. S-a încheiat armistițiul. România și Rusia au încetat lupta.

— Și asta-i bine, oare ? întrebă ea încet.

— Poate fi și bine, și rău. Să vedem ce răspuns dau împărații noștri, cînd va fi vorba de pace. Dar poftim înăuntru, să vă prezint un prieten de-al meu.

Victoria își așeză cu o mișcare iute părul și păși în bibliotecă. Dădu cu ochii de un bărbat așezat în fotoliul din fața căminului. El se ridică și se înclină la intrarea ei.

— Domnul vine de la Budapesta, explică avocatul. Este ziarist și face parte din mișcarea socialistă.

— Auzeam că ați fondat un comitet, spuse ziaristul strîngîndu-i mîna Victoriei.

— Da, un comitet al femeilor pentru propășirea culturii. Dar cum cultura nu poate propăși fără drepturi politice, ne-am abătut întrucîtva de la programul anunțat oficial.

— Era firesc, interveni avocatul. Ştim bine ce perspective culturale au românii în actuala formulă a imperiului.

— Formulă care n-o să dăinuie la nesfîrşit, spuse ziaristul. Revoluţia rusă a schimbat perspectiva marilor imperii. Am citit în şpalt programul noului guvern rusesc. Proclamă sus şi tare că popoarele au dreptul a-şi croi singure viaţa chiar şi pînă cînd îşi vor alcătui statele neatîrnătoare. Înţelegeţi cum vine asta, stimată doamnă, şi domnule avocat ? Gîndiţi-vă la Austro-Ungaria : români, cehi, unguri, sîrbi, polonezi... toţi oprimaţi de un imperiu şubred... Trebuie să ne mişcăm, să facem ceva. Românii de aici, patru milioane de suflete, trebuie să ridice fruntea. Pentru asta ne străduim noi, socialiştii...

— Partidul Naţional ce spune ? întrebă Victoria.

— Deocamdată tace. Dar noi mergem înainte. Vom arăta lumii adevărul, vom urma calea luptei pentru libertate. Domnul avocat e de partea noastră, ne bucurăm că a înţeles ideile noastre.

— Le-am înţeles şi le-am îmbrăţişat, spuse avocatul. De la bun început n-am fost de acord cu retragerea Partidului Naţional din viaţa politică. Am militat în rîndul partidului, mi-am spus cuvîntul la întruniri, am scris la gazete. Dar cîtă vreme fruntaşii săi s-au dat de o parte, nu pot rămîne simplu privitor. Am înţeles că, fundamental, şi socialiştii luptă pentru aceeaşi cauză, cel puţin în această etapă : libertatea naţională. Este cauza pentru care lupt şi eu, deci nu socotesc această trecere de partea socialiştilor o simplă manevră politică.

— Nimeni n-o socoteşte aşa, domnule avocat, spuse ziaristul. Aşadar, veţi scrie articolul făgăduit. Cititorii trebuie să înţeleagă bine sensul schimbărilor pe care le poate aduce în lume Revoluţia Rusă. Cel dintîi pas a fost făcut — nu se mai aude tunul de pe frontul de răsărit...

— Mai rămîne să ştim care va fi soarta noastră, a Transilvaniei.

— Asta cred că atîrnă de noi înşine. De puterea cu care vom şti să ne apărăm dreptul la viaţă...

4.

— Asta-i curată barbarie ! Încălcaţi cele mai elementare legi ale umanităţii !

— Liniştiţi-vă, domnule maior, spuse comandantul lagărului. Luaţi loc, vă rog. Doriţi o cafea ?

— O cafea ! strigă Malamuceanu. După chinurile pe care le îndur de săptămîni de zile îmi oferiţi o cafea ? Nu-mi vine să cred, domnule colonel. Ca şi cum n-aţi şti nimic din ce se petrece în acest lagăr.

— Ştiu foarte bine, făcu comandantul lagărului pe un ton potolit. Aici nu se mişcă nici o frunză fără ştirea mea.

Malamuceanu se aşeză, în sfîrşit, pe scaunul ce i se oferise. Încerca să-şi potolească bătăile inimii. Respira greu, simţea o usturime continuă în partea stîngă a pieptului.

— Domnule colonel, păreţi totuşi un om de omenie. E prima oară că dau cu ochii de dumneavoastră, deşi mă aflu aici din luna octombrie. Eu şi camaradul meu sîntem trataţi ca nişte cîini. Trăim într-un beci cu pereţii şiroind de apă ; mîncarea e mizerabilă, maiorul Ghiţescu s-a îmbolnăvit de pneumonie. Vreţi să spuneţi că ştiaţi toate acestea ? Atunci de ce n-aţi luat nici o măsură ?

Colonelul von Bülow întinse spre prizonier tabachera, zîmbind cu amabilitate. Malamuceanu scutură din cap :

— Nu fumez. Atîta mi-ar mai lipsi. Ar fi curată sinucidere. Sau asta urmăriţi ? Faceţi-mă să înţeleg, domnule colonel.

— Sîntem soldaţi, domnule maior. Ştiţi bine ce-nseamnă un ordin. Ei bine, am ordin să vă tratez astfel, chiar dacă am alte păreri privind tratamentul prizonierilor de război. Mi s-a spus că sînteţi un ofiţer remarcabil, că aţi fost rănit.... Uneori — vă spun deschis — mi-a venit gîndul să vă uşurez cît de cît soarta. Dar Serviciul secret are oameni pînă şi aici. Orice mişcare din lagăr se raportează la Berlin. Este o instituţie de care se interesează însuşi împăratul. Nu pot să vă spun mai mult. Cred că mă înţelegeţi.

Malamuceanu îşi cuprinse fruntea-n palme. Acum îşi explica o serie de fapte pe care pînă atunci nu le înţe-

lesese. Unul dintre prizonieri era un general belgian, condamnat la moarte pentru spionaj. Împăratul se milostivise să-l grațieze și-i comutase pedeapsa în închisoare pe viață. Mai erau aici ofițeri ruși care făcuseră studii în Germania, înainte de război. Ridică iarăși privirea spre comandantul lagărului :

— Ce fel de lagăr este acesta, domnule colonel ? De ce nu ajunge Crucea Roșie pînă aici ? De ce nu primim nici o scrisoare ? De ce nu avem nici o legătură cu lumea exterioară ?

— Este mai degrabă o închisoare decît un lagăr de prizonieri. Aici sînt aduși oameni cu vini deosebite față de imperiu. De aceea nu apare în evidența Crucii Roșii. Nu e trecut pe hărțile militare.

— Mă uimiți cu atîta sinceritate.

Colonelul zîmbi ; cicatricea care-i brăzda obrazul, desigur lovitură de sabie, marca ofițerului de carieră, deveni deodată albă. Se aplecă peste biroul somptuos :

— Sînt sincer pentru că n-aveți cum să comunicați toate aceste lucruri. Foarte rar o carte poștală părăsește lagărul, și atunci cu aprobare superioară. O comisie de specialiști examinează conținutul scrisorii și decide dacă poate fi expediată. Oamenii internați aici nu sînt pur și simplu prizonieri, ci adversari ai imperiului. Se răcește cafeaua, domnule maior.

Malamuceanu sorbi din cafea. Gustul ei îi făcu o plăcere imensă. De luni de zile, în penumbra camerei de la subsol, se hrăneau cu o zeamă călduță și fără gust în care pluteau cîteva coji de cartofi ; un coltuc de pîine cleioasă și acră completa prînzul prizonierilor. Alături de camera lor se afla cazanul caloriferului. Zi și noapte, prin crăpăturile pereților, se strecura mirosul greu, grețos și înțepător în același timp, de păcură arsă incomplet.

— Camaradul meu s-a îmbolnăvit grav, spuse. Cred că are pneumonie. Viața lui e în primejdie.

— Știu. Am dat dispoziții să-l viziteze medicul.

— Dacă dispoziția întîrzia cîteva zile, l-ar fi vizitat preotul.

— Să nu exagerăm, domnule maior, spuse colonelul bine dispus. Sînteți amîndoi oameni robuști, deprinși cu

greutăţile. Maiorul Ghiţescu a avut ghinion cu pneumonia aceea, în schimb dumneavoastră rezistaţi foarte bine. Cu această constituţie atletică...

— Văd cerul de două ori pe zi, la apel. Şi dorm într-o cameră rece şi umedă, sub pămînt. Ce constituţie, oricît de atletică, poate rezista la infinit ?

Colonelul privi, stînjenit, în altă direcţie.

— Cît sînteţi sănătos nu vă pot face nici o favoare. Vă aflaţi într-un lagăr de represalii. Ispăşiţi o pedeapsă...

— Dată de cine ? Nu m-a judecat nici un tribunal.

— Nici nu e nevoie. Cunoaşteţi valoarea tribunalelor în război.

— Şi nu vă temeţi, domnule colonel, că toate acestea vor ieşi cîndva la iveală ?

— Să se teamă cei care au dat ordinele. Eu nu fac decît să le execut.

— Pe scurt, ce-aveţi de gînd cu noi ?

— Vă grăbiţi, domnule maior ? Poate mai doriţi cafea ?

— Nu pentru asta am cerut să vă văd. Vreau să luaţi act de protestul meu energic...

— Am luat act.

— Vreau să primesc veşti de acasă. Şi să trimit veşti.

— Numai cu aprobare superioară.

— Cerem un tratament omenesc. Camaradul meu s-a îmbolnăvit.

— În clipa asta medicul se află la el, v-am spus doar.

— Nici eu nu mă simt prea bine cu sănătatea.

— Vă va vedea şi pe dumneavoastră medicul. Altceva ?

— Nu-i destul ? Mai am multe de spus. Sîntem în miezul iernii şi avem echipamentul de vară, aproape distrus.

— N-avem alte uniforme. Trebuie să vă descurcaţi cum puteţi.

— Domnule colonel, nu înţeleg nimic. Aţi admis această întrevedere, ca să răspundeţi negativ la toate doleanţele noastre ?

— Am admis această întrevedere ca să vă arăt că eu personal vă stimez şi nu am nimic cu dumneavoastră. Nu sînt nici măcar rău din fire ; mă port frumos cu soldaţii, am o familie, în clipele libere mă ocup cu muzica.

Din omenie mă simțeam dator să vă dau unele explicații. Nu știu ce s-a întîmplat după ce ați căzut prizonier ; tot ce știu este că vi s-a prescris un regim drastic pe care trebuie să-l aplic, independent de sentimentele mele. După încheierea păcii vom ciocni un pahar de șampanie și nu ne vom purta ură. Acesta este sensul întrevederii noastre...

Malamuceanu se ridică.

— Vă mulțumesc pentru sinceritate. Vă mulțumesc pentru că v-ați milostivit de sărmanul meu camarad. Am onoarea să vă salut, domnule colonel !

Colonelul îi răspunse ceremonios la salut și apăsă pe butonul soneriei. Santinela se ivi numaidecît. Așteptă ca prizonierul să iasă primul, apoi îl urmă cu arma pregătită de tragere.

Întors în cămăruța de la subsol, maiorul avu surpriza să constate că unul dintre paturile de fier lipsea. Patul lui Ghițescu. Și cele cîteva lucruri, averea sumară a unui prizonier. Îl privi întrebător pe plutonierul care-i descuiase ușa.

— Ordin de la domnul comandant, explică plutonierul. Camaradul dumneavoastră e bolnav. A fost mutat într-o cameră de la etaj.

— O cameră tot ca asta ?

— Una în orice caz mai bună. Doctorul Berg a stăruit personal pentru aceasta. Spunea că nu vrea să fie părtaș la o crimă.

— Dar dumneata, plutonier ?

— Eu ? făcu plutonierul încurcat. Ce pot face ? Anul trecut mi-au degerat picioarele în Galiția, pe front. Am fost trimis aici. Dacă nu vreau să mă întorc în linia-ntîi, trebuie să fiu disciplinat. Ce pot să fac pentru dumneavoastră ?

— Să-mi aduci o gazetă, de pildă.

— Am una la mine. Poftiți. Eu o să mă retrag...

Îl auzi încuind ușa. Se trînti pe pătura uzată care acoperea patul de fier. Simți răcoarea jilavă a țesăturii ca pe-o atingere neplăcută. Se apucă să silabisească gazeta tipărită cu litere gotice. Pe prima pagină citi o știre înconjurată de chenar. Din surse demne de încredere, scria

gazetarul, aflăm că la Iaşi a izbucnit o revoltă. Regele Ferdinand e arestat, în oraş domneşte dezordinea, armata nu mai ascultă de comandanţi... Citi cu înfiorare, de cîteva ori, ştirea tulbure şi laconică. E cu neputinţă, îşi spuse. Oare a reuşit colonelul Sturza ? Oare trădarea, necinstea, nesupunerea, vînzarea de patrie să fi ieşit biruitoare ?

Citi mai departe ştirile vagi, lipsite de consistenţă, despre victoriile armatelor imperiale pe toate fronturile. Abia în ultima pagină, la închiderea ediţiei, cîteva rînduri mărunte „sosite pe cînd numărul era sub tipar", dezmînţeau veştile din România. Redacţia cerea scuze cititorilor şi făgăduia ca în numerele viitoare să-i ţină la curent cu evenimentele de la Iaşi. Malamuceanu răsuflă uşurat. Metoda lor, îşi spuse. Ca să-şi încurajeze publicul, inventează ştiri fanteziste şi le publică la loc de frunte, cu litere mari. Se bizuie pe faptul că nu toată lumea citeşte gazeta pînă la ultimul rînd...

Refăcu mintal dialogul cu comandantul lagărului. Acesta făcuse aluzie la o „ispăşire" poruncită de serviciul secret. Dar ce amestec avea el în treburile tenebroase ale serviciului secret ? Nici unul. Ba da, exista un punct de contact : colonelul Sturza. Oare ce face acum ticălosul ? Continuă să viseze o armată-fantomă, care să-şi vîndă credinţa şi să se dea de partea duşmanului ? „Salvatorul patriei", se gîndi batjocoritor. Din Regimentul 32 scăpaseră cîteva sute de oameni. Ceilalţi, peste două mii de eroi, stăviliseră cu trupurile lor drumul duşmanului spre inima Moldovei. Aceşti două mii şi celelalte mii din regimentele, din diviziile de la Mărăşeşti, aceştia da, sînt cu adevărat salvatorii patriei !

Împături gazeta şi o vîrî între aşternutul străveziu şi zăbrelele de fier ale patului. Tot e bună la ceva, îşi spuse. Cît de cît, mă mai apără de frig !

Se auzi cheia răsucindu-se în broască. Medicul lagărului, un ofiţer tînăr, în halat alb, se ivi în cadrul uşii.

— Vă salut, domnule maior. Am auzit că nu vă simţiţi bine.

— Mai întîi spuneţi-mi despre camaradul meu.

— Nu vă faceţi griji. I-am dat aspirină şi un ceai fierbinte. E mai mult slăbit decît bolnav. Condiţiile de aici...

Renunţă să-şi termine fraza. Arătă cu un gest camera mică şi întunecoasă şi se apropie de maior :

— Ce vă supără ?

— Inima. Mă înţeapă tot timpul.

— Dezbrăcaţi-vă cămaşa. N-o să vă ţin mult în frig.

Îşi vîrî braţele nichelate ale stetoscopului în urechi. Puse aparatul pe pieptul vînjos al maiorului. Ascultă. Mută cercul de metal încoace şi-ncolo, ascultă iarăşi.

— Nu respiraţi... Respiraţi adînc... Stop...

Îl examină astfel cîteva clipe, apoi îi spuse să se îmbrace, îşi puse stetoscopul la loc, în trusă, şi scoase un carneţel. Înainte de a scrie, rămase cîteva clipe pe gînduri.

— Sînteţi un om robust, spuse.

— Ceva grav ?

— Nevralgie în partea inimii. Nici nu e de mirare. Altceva mă îngrijorează. N-avem medicamentele trebuincioase. Farmacia lagărului e destul de săracă : valeriană, aspirină, beladonă şi tinctură de iod. O să vă văd mai des, să vedem cum evoluează.

Maiorul îşi puse cămaşa, îl opri pe medicul care se îndrepta oftînd spre uşă :

— Spuneţi-mi, doctore, de ce abia acum ? Maiorul Ghitescu zace de-o săptămînă. Îl scoteau cu sila la apel, dimineaţa şi seara. Trebuia să-l susţin ca să nu cadă din picioare. Azi l-aţi îngrijit şi l-aţi transferat sus. Mie domnul comandant mi-a acordat onoarea unei întrevederi. Iar acum veniţi să mă consultaţi. Trei lucruri care se întîmplă tocmai azi. Are acest fapt vreo semnificaţie ?

Medicul ridică din umeri :

— Datoria noastră... începu el. Nu, domnule maior. Nu-i asta explicaţia. Explicaţia este că pe frontul românesc s-a încheiat armistiţiul.

— Armistiţiul ? strigă Malamuceanu.

— Nu ştiaţi ?

— De unde era să ştiu ?

— Pacea se apropie, domnule maior. Sînt şi eu unul dintre cei ce-o aşteaptă. Fie şi numai pentru că nu-mi

prieşte aerul de-aici. Ştiţi, sînt dintr-un orăşel din sud, de lîngă Leipzig...

— Doctore, vă implor, mai multe amănunte. Spuneţi-mi tot ce ştiţi despre armistiţiu.

— De fapt e numai o încetare a focului. Rușii au cerut. E revoluţie la ei...

— Revoluţia a fost demult, acum cîteva luni.

— Altă revoluţie, preciză medicul. Bolşevicii au luat puterea în Rusia. În primele zile chiar, au făgăduit soldaţilor că va fi pace. Cel dintîi pas a fost făcut... Sînt, oricum, speranţe. Şi la noi lumea e sătulă de război. În toamna asta am văzut pe stradă multe femei în doliu. Mai multe ca niciodată... E foamete, bîntuie boli, soldaţii veniţi în permisie povestesc greutăţile de pe front... Sînt informaţii neoficiale, domnule maior. Pot fi dus în faţa tribunalului pentru ele.

— Nu la reclamaţia mea, spuse Malamuceanu.

— N-am vrut să spun asta.

— Înţelegeţi că aceste ştiri îmi dau şi mie, ca şi dumneavoastră, speranţă. Nu mi-e frică de moarte. Pe front mi-am făcut datoria ca orice soldat. Dar nu e tot una să mori pe cîmpul de luptă, sau să putrezeşti încet într-un beci, trăindu-ţi ultimele zile în compania şobolanilor şi a păianjenilor.

— Logic, spuse doctorul. Sentimental vă înţeleg perfect. Dar ca slujbaş, aici, n-am cum să vă ajut. Vi s-a prescris de la început regimul cel mai aspru cu putinţă. Un anume colonel Sturza se interesează personal dacă sînt respectate rigorile detenţiunii.

— Va veni o vreme cînd acest ex-colonel Sturza va răspunde pentru faptele lui. Dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile. Ce mi se pare ciudat este că într-un stat civilizat legile umanităţii sînt încălcate la cererea unui anume colonel Sturza.

— Legile umanităţii au rămas dincolo de zidurile lagărului, zîmbi trist doctorul. Pe poarta noastră trebuie pus un vers din Dante...

— „Lăsaţi orice speranţă, voi ce intraţi aici..." cită maiorul.

— Eu personal mă voi ocupa de sănătatea dumneavoastră cît îmi stă-n puteri. Dar bolile de inimă sînt gingaşe, iar infirmeria noastră nu e dotată cu ce trebuie pentru a le alina. O să vă prescriu nişte ceaiuri calmante ; cît priveşte locul de detenţiune, n-am nici o putere.

— Bine măcar că l-aţi salvat pe colegul meu...

— Colegul dumneavoastră e foarte slăbit. Starea lui a înmuiat şi inima comandantului. Vă trebuie mult curaj, domnule maior. Şi... în pofida inscripţiei lui Dante, speranţă !

— Cînd am intrat, uitasem de acest vers, zîmbi maiorul.

5.

Crivăţ primise de la Serviciul special o parolă şi instrucţiunea ca în fiecare miercuri să treacă, la ora şase seara, prin faţa cizmăriei din preajma bisericii Olari. Dacă vede un pantof roşu de copil, în vitrină, trebuie să intre ; se va întîlni acolo cu un agent. Dacă are vreun caz de forţă majoră, tot acolo să se adreseze, dar cu anumite măsuri de siguranţă. În primul rînd, în vitrină trebuie să se afle, ca uitat, un ghem de sfoară ; dacă ghemul nu-i la locul lui, atunci înseamnă că s-a întîmplat ceva şi trebuie să se depărteze cît mai repede şi neobservat de locul cu pricina.

Îndată după încheierea armistiţiului, Crivăţ se duse la cizmărie. Deşi nu era miercuri, pantoful roşu se afla acolo, semn că trebuia, oricum, să intre.

Deschise uşa şi intră. Cizmarul, un om în vîrstă, cu umerii aduşi şi privirea mioapă, îi făcu semn să treacă dincolo de perdeaua de stambă care despărţea atelierul de locuinţa modestă a meşterului. Îl ascultă. Trecu „dincolo" unde-l văzu pe locotenentul din Serviciul special.

— Aţi venit la timp, domnule căpitan. Mă temeam că nu sînteţi în Bucureşti şi că va trebui să aştept două-trei zile.

— Cum aţi călătorit încoace ?

— Destul de greu. Armistiţiul nu i-a îmblînzit pe nemţi ; o fi ea încetarea focului, dar măsurile de pază

sînt la fel de aspre ca și pînă acum. Nimeni nu are voie să treacă peste linia frontului ; umblă vorba despre un schimb de prizonieri, dar deocamdată nu s-a făcut nimic. Nemții n-au încredere, asta e.

— E firesc, spuse Crivăț. După aproape două luni de ofensivă zadarnică, după atîtea sacrificii ale armatei noastre, se pomenesc deodată că ridicăm steagul alb, fără să fim înfrînți. Deslușiți-mi și mie această schimbare. De ce a trebuit să capitulăm ?

— Întîi că nu e o capitulare, ci o încetare a focului. Nemții sînt la fel de bucuroși ca și noi să înceteze lupta de pe frontul românesc. Au mare nevoie de trupe pe frontul de vest. Așa că armistițiul de acum nu poate fi privit ca o capitulare.

— Indiferent de numele pe care i l-am da, faptul e fapt, spuse Crivăț. Cînd am intrat în război, am făgăduit să mergem cu Antanta pînă la capăt.

— Domnule căpitan, nu puteam face altfel. Războiul acesta e mare și complicat. Victoria bolșevicilor a schimbat situația pe frontul nostru. Să nu uităm că rușii se luptă de trei ani de zile într-un război pe care poporul nu-l dorea. A căzut țarul, s-au produs cele două revoluții, soldații de pe front au cerut tot mai insistent să se întoarcă acasă, să primească pămînt, să-și ocrotească familiile. Pacea era prima condiție pentru împlinirea acestor dorințe. Și conducătorii de azi ai Rusiei au ascultat de popor...

— Mă întreb ce spun ceilalți aliați.

— Nu sînt prea încîntați, și e firesc. Dacă încetează focul pe frontul răsăritean, nemții vor avea disponibilități mai mari pentru cel occidental. De aceea, cînd s-a pus problema armistițiului, aliații au încercat să ne împiedice. Au fost discuții mari, aprinse, s-au ținut vreo cinci consilii de coroană pînă să se ia o decizie.

— O găsiți justă ?

Locotenentul din Serviciul special își tamponă fruntea cu batista. Se mișcă fără zgomot pe scaunul scîlciat, de modă veche. Oferi căpitanului o țigară. Abia după aceea se decise să vorbească.

— Situația trebuie judecată cu luciditate. Dacă nu încheiem și noi armistițiul, în condițiile în care toate tru-

pele inamice de pe frontul răsăritean sînt concentrate numai împotriva armatei noastre, am fi oferit Puterilor Centrale o victorie ușoară. Generalul Averescu a calculat cu precizie posibilitățile noastre de rezistență. Cel mult 23 de zile. După aceea ? O retragere pas cu pas, cu jertfe fără număr, lăsînd Moldova la bunul plac al dușmanului. Din ce s-a petrecut în Muntenia și Oltenia, era de presupus ușor ce soartă ne aștepta. Nemții sînt necruțători. Trebuia găsită o soluție care să ne salveze. Sau, în orice caz, cea mai puțin rea dintre soluții.

— Totuși, dacă la rezistența noastră s-ar fi adăugat loviturile aliaților pe celelalte fronturi...

— Aliații nu ne-au făgăduit nimic în acest sens. Sîntem singuri, domnule căpitan. Avem informații că împăratul Wilhelm a telegrafiat la Viena : dacă românii nu urmează exemplul Rusiei, trebuie să-i lovim cu toate forțele disponibile. Cam așa se spunea în telegrama aceea. Dar și fără telegramă, nu ne-am fi așteptat la nimic bun. Armistițiul l-am semnat cu sabia lui Damocles deasupra capului.

— Și-acum ce urmează să facem ? Mă refer la noi, la Serviciul special. Oare misiunea noastră a luat sfîrșit ?

— Oficial, pe frontul românesc nu se mai trage nici un cartuș. Dar frontul nu înseamnă numai linia Siretului. Frontul este în toate satele și orașele aflate de-un an și ceva de zile sub ocupația străină. Oamenii luptă cum pot. Își iau misiuni pe cont propriu, se răzbună după posibilități și fără să-i îndemne cineva. Dacă n-au primit ordin de la nimeni să înceapă această luptă, nimeni nu le poate porunci s-o înceteze.

— Înțeleg, spuse Crivăț. Sînt sute de cazuri. Oamenii se împotrivesc cu deznădejde. Dar noi ?...

Locotenentul îl privi drept în ochi. Crivăț aștepta liniștit. Pe sub ferestrele scunde ale casei trecură doi soldați germani cîntînd un cîntec de pahar.

— Se plimbă ca la ei acasă, oftă Crivăț. Cum să suportăm asta ? Cum să încetăm lupta ? Aveți ceva instrucțiuni ? Ce trebuie să facem ?

— Ce ne dictează conștiința, spuse rar locotenentul. Oficial nu vă cere nimeni să acționați după încheierea armistițiului. Însă o acțiune pe cont propriu...

— Asta am vrut să știu, zise Crivăț cu satisfacție. Cunosc cîțiva oameni care-au făcut destul sînge rău comandaturilor de etapă. Nimeni nu mă poate opri să mă alătur lor.

— Mă bucur că m-ați înțeles, domnule căpitan. Nu aveam dreptul să vă îndemn ; oficial, focul a încetat, nu știm ce va fi mîine. V-am spus, și nu e o idee inventată de mine : faceți cum vă îndeamnă conștiința de patriot și de militar...

— Văd că vă grăbiți. Vă înțeleg, și totuși... nu mai aveți nimic să-mi spuneți ?

Locotenentul plecă privirea :

— Așteptam întrebarea asta. Singur n-aveam tăria să deschid vorba.

— Rodica ! S-a întîmplat ceva cu Rodica ?

— Ceva foarte rău, domnule căpitan. Cei de la spital au făcut tot ce era omenește posibil ca s-o salveze. Zadarnic...

Crivăț își lăsă fruntea în palme. Oftă adînc. Locotenentul îi atinse umărul. Ridică privirea, luă cu un gest automat țigara oferită.

— De ce tocmai ea ? șopti. De ce să sufere atît ?

— A salvat atîția oameni, zise locotenentul. Era propusă pentru decorare. Medicul-șef spunea că e cea mai bună soră din spital. Ducea devotamentul pînă la sacrificiu. Asta i-a grăbit sfîrșitul.

— Cînd am văzut-o atunci, la Galați, mi-am dat seama că se-ntîmplă ceva cu ea. Era slăbită și deprimată ; n-o mai recunoșteam. Dac-ați ști ce om admirabil a fost !

— Știu, domnule căpitan. O fiică demnă de părintele ei. Dar boala nu alege. Iar eroi nu sînt numai cei ce cad pe front...

— Numai ei sînt de vină, izbucni Crivăț. Ei și setea lor nepotolită de glorie și de cuceriri. Au încheiat armistițiul ca să-și ascută în liniște săbiile... Nu recunosc acest armistițiu, domnule locotenent. Atîta vreme cît mai e un soldat de-al lor pe pămîntul țării, nu recunosc acest armistițiu !

Știa la ce riscuri se expune, avea mereu trează în minte maxima aceea amară : „Dacă reușești, nimeni n-o

să-ţi mulţumească ; dacă dai greş, nimeni n-o să te ajute." Mă voi ajuta singur, hotărî căpitanul strecurîndu-se pe uşa paşnicului atelier de cizmărie. Aşa cum se ajută toţi cei care-au început *războiul lor* împotriva ocupanţilor. La urma urmei, în acte figurez ca demobilizat ; armata nu va putea fi acuzată că a încălcat convenţia de încetare a focului...

Se gîndi la locotenent : el însuşi îşi riscase viaţa trecînd linia frontului, numai ca să-i transmită ordinele cu două înţelesuri ale conducătorilor Serviciului special. Războiul nu s-a terminat încă, spusese. Frontul din Balcani e o realitate, va veni ziua ofensivei spre sud. Aşadar, armistiţiul nu înseamnă că depunem armele. Ocupanţii trebuie să simtă împotrivirea poporului !

Hotărî să stea de vorbă cu „luptătorii din umbră" pe care-i cunoscuse. Va închega o ceată, un mic detaşament al răzbunării, care să continue războiul împotriva cotropitorilor...

Îşi aminti spusele locotenentului. Îi vorbise, în treacăt, despre Victor Popescu. Şi despre proclamaţia lui, în care chema oamenii la luptă „să ardă pămîntul sub tălpile cotropitorilor"...

Un gazetar a numit Mărăşeştii „Cîmpia de foc", spunea locotenentul din Serviciul special. Dar după vorba lui Victor Popescu, toată ţara va deveni curînd o cîmpie de foc...

Cîmpia de foc, îşi repetă Crivăţ. Cîmpia de foc...

Şi aceste cuvinte îi alinau, treptat, durerea surdă din suflet.

Pe poteca îngustă şi alunecoasă, patru oameni urcau în şir indian. Ţăranul poreclit Sfarmă-Piatră îi călăuzea ; mergea cu paşi repezi, care nu cunoşteau oboseala, şi Crivăţ se străduia să răsufle adînc şi egal, ca nu cumva uriaşul să bage de seamă că tocmai căpetenia cetei gîfîie. În urma lui, cumpănind pe umăr o puşcă-mitralieră, venea maistrul de la sonde, Năstase. „Nebunul" încheia rîndul ; în răstimpuri, cu ghetele lui scîlciate, se poticnea sau

aluneca, şi-atunci mormăia o înjurătură pitorească, stîrnind zîmbetele celorlalţi.

— Mai e mult, frăţioare ? întrebă Crivăţ. Să nu ne-apuce seara prin codrul ăsta...

— Îndată ajungem la stînă, îl liniştî Mihai poreclit Sfarmă-Piatră. Asta-i poteca urşilor, aşa au botezat-o ciobanii, fiindcă mai sus e un izvor unde se adapă urşii.

— Şi dacă ne-ntîlnim cu vreunul ? întrebă actorul.

— Urşii stau la bîrlog, că se-apropie iarna. Şi stîna e părăsită ; baciul e jos, devale, în sat, cu oi cu tot. Mi-a deslușit însă rostul colibei şi cred că ne-om descurca.

— Eu mă ofer voluntar ca bucătăreasă, spuse actorul. Între prietenii mei treceam drept un gospodar iscusit.

— De nevoie, toţi o să devenim gospodari iscuşiţi, spuse Crivăţ. Vă mai spun o dată, fraţilor, pînă n-ajungem sus : o să fie foarte greu. Ne-am angajat într-o treabă pe cît de anevoioasă, pe atît de riscantă. Nu uitaţi că tribunalele militare dau cu uşurinţă pedeapsa cu moartea. Gîndiţi-vă bine !

— Eu m-am gîndit cînd am luat în mînă pachetul cu manifeste, spuse domol meşterul.

— Şi eu la fel, spuse Sfarmă-Piatră. Puteau să mă prindă cînd am ascuns puşca-mitralieră. M-au şi prins, dacă mă gîndesc bine. Aşa că condamnarea nu mă mai sperie. Mi-am văzut singur afişul. Capul meu are premiu acum.

— Eu nu recunosc... armistiţiul, spuse actorul încercînd să-şi astîmpere respiraţia întretăiată. N-am de gînd să mă... împac... cu cei care... ne-au încălcat pămîntul...

— Nici eu, spuse Crivăţ. Am luptat pe front, am stat în lagăr de prizonieri, am evadat şi m-au prins iar ; în Bucureşti am tras două cartuşe în burta unui agent secret inamic. Am colindat satele şi oraşele din teritoriul ocupat. Au adus cu ei silnicia şi nedreptatea, vreau să lupt împotriva lor.

— Mai trebuie să jurăm, spuse Sfarmă-Piatră.

— Ce să jurăm ? întrebară ceilalţi într-un glas.

— Aşa făceau haiducii în vechime. Se legau fraţi şi-şi jurau credinţă...

— Noi am jurat credinţă ţării, spuse încet Crivăţ. Sîntem toţi patru copiii ţării, aşa că ne putem socoti fraţi. Şi-acum să grăbim pasul. Văd că se-nnegurează sus, pe munte.

— S-ar putea să ningă, făcu ţăranul privind cerul printre ramurile desfrunzite. Într-un sfert de ceas ajungem la Colţu-Babii...

CAPITOLUL VI

1.

Omul adus de spate bătu la uşa dansatoarei pe înserat. Femeia îi deschise repede, parcă-l aştepta. Nu-l lăsă să se mai scuture de zăpadă ; îi luă căciula din mînă, îl ajută să-şi scoată paltonul de blană, „captură" din primele zile ale ocupării Bucureştiului.

— Am nişte presimţiri negre, spuse ea conducîndu-l în salon.

— Şi vrei să le combaţi cu coniac ? o ceartă el. Ţi-am spus să nu mai bei.

— Sînt atît de singură... Şi cînd merg pe stradă, parcă tot aştept să-mi sară cineva în spate. Oamenii s-au înrăit, se uită urît la noi, au început să ne recunoască.

— Trebuie să ne mai schimbăm zona de lucru, spuse omul adus de spate. Ieri am arestat un poliţist român. Refuza să ia parte la o percheziţie.

— Pînă şi poliţiştii...

— Păi da. Un comisar din Brăila a fost împuşcat astăvară. Nici mai mult, nici mai puţin, spionaj în favoarea inamicului. În cine să mai ai încredere, dacă pînă şi poliţiştii... Aşa i-am spus ăstuia ieri, cînd l-am înhăţat. Ştii ce mi-a răspuns ? „Oi fi eu poliţist, dar nu pot să-mi trădez neamul..." „Bine, omule, dar e regim de ocupaţie..." „Ocupaţia vine şi trece, eu tot aici rămîn şi nu vreau să mă judece mîine-poimîine ca pe tîlhari..." I-am relatat şefului discuţia asta. Merita să-l vezi cum s-a înfuriat.

L-a trimis tocmai la Hamburg, într-un lagăr de muncă forțată.

— Bine i-a făcut, spuse dansatoarea. Dac-ar fi după mine, aș desființa poliția românească.

— Nu se poate. Măcar de ochii lumii trebuie s-o păstrăm. Așa spunea și șeful.

— Șeful și iar șeful, zise cu arțag Fräulein Grete. Bei ceva, domnule coleg ?

— Merit, spuse omul adus de spate. Am avut o zi grea. Mi-au dat pe cap uzina electrică.

Dansatoarea rămase cu sticla ridicată. Îl privi cu uimire :

— Uzina electrică ? De unde și pînă unde ?

— A fost acolo un fel de grevă. Nu vreau să-mi judec șefii, dar cred că au greșit. L-au schimbat pe director, un anume inginer Polizu, și-au pus în locul lui un ofițer german. Asta ca să întărească disciplina. Se-ntîmplau acolo tot felul de lucruri : amenzi mari, leafa nu se plătea la timp, muncitorii erau brutalizați de soldații din paza uzinei...

— Și ofițerul-director le-a făcut dreptate ?

— Nu pentru asta l-au trimis, ci ca să păstreze ordinea. Și ne-am pomenit astă-seară la comandatură cu vreo cincizeci de oameni de la uzină. Să vorbească cu excelența sa, guvernatorul. Am primit ordin să mă ocup discret de caz. Bine-înțeles, a stat de vorbă cu ei un colonel din statul-major. Auzeam totul prin ușa biroului alăturat. I-a-ntrebat ce treabă au cu excelența sa. „Vrem să se reglementeze situația de la uzină". „Dar s-a reglementat. Aveți un nou director care va pune lucrurile la punct." „Tocmai de el e vorba, au strigat oamenii. Nu vrem să ne conducă un ofițer străin. Inginerul Polizu e om vechi acolo, ne cunoaște !" „Voi raporta excelenței sale. Duceți-vă liniștiți la lucru." „Stați că n-am terminat, au spus oamenii. Nu ni se plătesc lefurile la timp. Soldații se poartă urît. Primim amenzi la fiecare pas. Muncim prea mult, n-avem timp de odihnă." „Bine, duceți-vă liniștiți acasă, voi raporta tot excelenței sale." „Raportați,

au spus oamenii. Noi aşteptăm aici răspunsul." „Măi oameni buni, vă jucaţi cu focul." „Treaba noastră. De la foc venim. Să stai şi dumneata douăzeci de ore în sala cazanelor, iar după aia să vorbeşti de foc !"

— Ce îndrăzneală ! spuse Fräulein Grete cu indignare.

— Aşa am zis şi eu, pînă cînd am intrat în uzină. M-am dus la sala cazanelor. Iadul pe pămînt. În zece minute am fost lac de năduşeală. Le-am dat dreptate oamenilor, asemenea condiţii de muncă aţîţă spiritele cît zece rînduri de manifeste.

— Ce frumos ştii să le pledezi cauza !

— Am pledat la fel la statul major. Deocamdată, li s-a făgăduit că se vor lua măsuri. E adevărat că amenzile s-au desfiinţat, iar soldaţilor li s-a ordonat să se potolească. Dar programul de lucru nu s-a schimbat, şi nici pe inginer nu l-au readus în scaunul de director. Acuma excelenţa sa se teme de vreo tulburare. Ne-a trimis, pe mine şi pe alţi doi colegi, să vedem ce se petrece şi să raportăm cine-i agită pe lucrători.

— Să nu nimereşti din greşeală în vreun cazan de-ăla.

— Aş, de asta nu mi-e teamă. Oamenii par destul de potoliţi. Eu, în locul şefilor, aş slăbi puţin hăţurile şi gata. În asemenea cazuri trebuie să fii mai diplomat... Dar uite că iar mă agăţ de şefi. Eşti singurul om în faţa căruia mă destăinui.

— Trebuie să-ţi verşi focul într-un fel, spuse dansatoarea. Altfel se adună la ficat şi e mai rău. Hai, gustă din coniacul ăsta. L-am descoperit în depozitul unui... cunoscut care vrea să fabrice băuturi. I-am procurat un *ausweiss*...

— Văd că te descurci, o admiră omul adus de spate. Vorbeai de singurătate, dar ai o mulţime de cunoştinţe. Ai grijă că poliţia secretă nu doarme.

— Ce poliţie secretă ? Eu lucrez cu statul major economic. L-am demonstrat că dacă omul acela fabrică băuturi, e în avantajul nostru. Omul a şi încheiat un contract cu administraţia de ocupaţie.

— Sper că nu te-ai ales numai cu sticla asta de coniac...

— Vremuri grele, spuse dansatoarea cu ipocrizie. Nu poți nici așa, să iei pielea de pe om...

— Mie-mi spui ? făcu omul adus de spate.

Cînd intră pe poarta uzinei electrice, omul adus de spate văzu învălmășeală în curte. Pe scara clădirii administrației, flancat de doi militari înarmați, stătea ofițerul numit director al uzinei. Spionul se strecură în mijlocul oamenilor ; persoana lui anonimă trecu nebăgată în seamă.

— Domnul comandant al uzinei spune că nu poate sta de vorbă cu toți odată, spuse translatorul. Să vină conducătorii voștri, să spună ce doresc.

Din mulțime răsunară rîsete batjocoritoare :

— Ete-al dracului ! Vrea conducătorii, să le pună cătușe la mîini !

— Ce să stea de vorbă ? Nu-l vrem și gata.

— Să vină înapoi inginerul Polizu !

— Să ne fixeze program de lucru ca la orice fabrică.

— Înțelegeți odată, spuse translatorul aproape rugător. Domnul comandant ordonă să vă duceți la lucru.

— Ce-i aia „ordonă" ? Aici e uzină, nu regiment.

— Să-și vadă de regimentul lui !

— Să vină directorul nostru înapoi !

Ofițerul german dădu cîteva ordine cu glas sec și aspru. Din pichetul de pază ieșiră în fugă cîțiva soldați cu armele în cumpănire. Înconjurară grupul de muncitori. Apoi „directorul" se adresă mulțimii cu același glas sec și aspru.

— Plecați la lucru sau vă arestează, traduse translatorul. Hai, oameni buni, fiți înțelegători. Domnul comandant nu glumește.

— Nici noi nu glumim !

— Hai, fraților, la lucru, strigă un glas din mijlocul lucrătorilor. Cu vorba bună nu se poate. O să-ncercăm altfel...

Omul adus de spate încercă să-l identifice pe vorbitor, dar mulțimea îl împiedică. Se bucură totuși că-i reținuse glasul. Se și vedea, la terminarea lucrului, urmărindu-l în drum spre casă și oprindu-l pe o stradă mai dosnică : „Vă rog să mă urmați, fără rezistență, țineți seama că sînt înarmat..."

Toată dimineața se învîrti fără vreun rezultat prin halele cazanelor, la turbine, la generatoare. Nu reuși să-l vadă pe om. Surprindea pe cîte doi-trei inși stînd de vorbă în șoaptă, într-un colț al halei, cu ochii-n toate părțile ; cînd se apropia, îl salutau zîmbind și se împrăștiau...

Continuă să vegheze pînă spre seară, apoi se întoarse la statul major să dea raportul. Se simțea puțin umilit de insuccesul lui.

— Nu sînt indicii că au organizat ceva, raportă colonelului.

— Era normal. Au văzut că nu le merge și s-au potolit.

— Aștia să se potolească ? protestă omul adus de spate. Îi cunosc destul de bine și nu-mi fac iluzii. Toată ziua au șușotit pe la colțuri. Eu zic că trebuie întărită paza. Nu știm ce se poate întîmpla...

— Dac-am pune o companie în fiecare atelier din București, unde-am ajunge ? Dumneata fă ce ți se ordonă : te duci acolo și încerci să depistezi pe eventualii agitatori.

Ce-aș mai rîde să vă învețe nițel minte, își spuse omul adus de spate plecînd de la statul major. Nu putea să-i sufere pe acești prusaci îngîmfați, care disprețuiau subtilitățile muncii serviciului secret și socoteau că forța pumnului poate obține orice...

Rămase cîteva zile la rînd, pînă seara tîrziu, în uzină. Dar nu se petrecu nimic demn de luat în seamă. Abia în ziua de Anul Nou, cînd primi încuviințarea să stea acasă, înțelese : hoinărind prin oraș, văzu ici și colo tramvaiele electrice imobilizate pe linii, fără pasageri și fără vatman. Au întrerupt curentul, își spuse înfiorat. Trebuia să ne așteptăm la asta, domnule colonel !

Opri o birjă, își arătă *ausweiss*-ul de funcționar al administrației militare germane și porunci birjarului să-l ducă în goana mare la uzina electrică. Văzu de departe fumul ieșind pe coșuri, așadar cazanele funcționau. Atunci unde să fie lovitura ? se întrebă coborînd din trăsură.

Îl găsi pe comandantul uzinei electrice în sala turbinelor, împreună cu tălmaciul și nelipsitele santinele.

— Uită-te și dumneata, izbucni ofițerul văzîndu-l. Au lăsat tramvaiele fără curent.

— Care-i cauza ? Din punct de vedere tehnic, vreau să spun.

— Am cercetat. Presiunea de la turbine e de vină. S-a redus vidul și asta a determinat scăderea randamentului electric. Mai departe e misiunea dumitale să stabilești care-i cauza.

Omul adus de spate se gîndi puțin.

— S-o luăm metodic, spuse. Cine-a fost de serviciu noaptea trecută ?

— Individul de colo. spuse ofițerul arătînd cu capul spre geam.

Lîngă geam stătea un lucrător mic de statură, cu fața uscată și ochii duși în fundul capului. Era mînjit de ulei pe obraz și pe mîini, iar atitudinea corpului trăda o oboseală cumplită. Omul adus de spate făcu doi pași spre el :

— Dumneata ai făcut de serviciu astă-noapte ?

— Eu, spuse muncitorul cu glas stins.

— Numele ?

— Iosif Dumitrescu.

— Și ieri, în cursul zilei ?

— Tot eu.

Omul adus de spate aruncă o privire comandantului uzinei, care rămăsese nemișcat și privea arogant în jurul lui.

— Păi cîte ore ai lucrat dumneata ?

— Faceți socoteala, spuse Iosif Dumitrescu ridicînd din umeri. Mai ține cineva cont de ore ?

— Răspunde precis la întrebare, se răsti omul adus de spate.

— Vreo douăzeci de ore.

— Și liber ?

— Liber... să spună dumnealui.

Arătă cu un gest spre comandantul uzinei. Omul adus de spate traduse dialogul. Ofițerul se dezvinovăți înciudat :

— Am ordin să asigur funcționarea uzinei. Oamenii refuză să vină la lucru. Mă descurc cu cei pe care-i am.

Omul adus de spate se întoarse către muncitor, care nu înțelesese nimic din scurtul dialog desfășurat în limba germană.

— Ai făcut-o intenționat ? continuă el interogatoriul. Vorbește acum, cît te-ntrebăm cu frumosul. Cei de la poliția de siguranță se poartă ceva mai aspru.

— Dacă mă arestați pe mine, credeți că s-a terminat ? rîse Iosif Dumitrescu. N-o să-i arestați pe toți. Uzina asta nu merge singură.

— Ne amenințI ?

— Vă previn. Vreți să meargă uzina, nu-i așa ? Atunci îndepliniți cererile noastre. Altfel....

— Dar vi s-a dat satisfacție, știți bine.

— Vrem să se întoarcă inginerul Polizu. Și vrem un program omenesc de lucru. Pînă atunci, uzina stă. Asta-i tot. Și-acum, dacă vreți, puneți-mi cătușele...

— Nu am ordin, spuse omul adus de spate.

Făcu iarăși cale-ntoarsă. La statul-major nu era nimeni. Se supără, se certă cu santinela, ceru să fie chemat ofițerul de serviciu. Acesta arăta nedormit, și duhnea a băutură de la o poștă. Ascultă plictisit, căscînd și încercînd să înțeleagă de ce era nevoie să ia imediat legătura cu excelența sa. Cînd se îndupleca, află la telefon că excelența sa nu se află în București. Era invitat la o petrecere organizată de un coleg de promoție, undeva la țară.

Omul adus de spate îi mulțumi iritat și porni spre casă, privind cu satisfacție amară tramvaiele imobilizate de-a lungul bulevardului.

...Abia după cîteva zile, cînd mașina birocratică a administrației militare izbuti să priceapă despre ce e vorba, inginerul Polizu reveni la postul lui și tramvaiele de pe bulevard înviară ca prin minune. Omul adus de spate fu unul dintre primii pasageri. Se ducea la colaboratoarea lui ca să-și descarce iarăși, în fraze ocolite, veninul

adunat în suflet. Dansatoarea îl primi cu o sticlă de coniac neîncepută.

— A fost mare depozitul negustorului dumitale, o ironiză el privind în zare licoarea limpede, aurie, care strălucea blînd în lumina candelabrului.

2.

Într-o dimineaţă de la sfîrşitul lui ianuarie, Victoria ieşi ca de obicei la cumpărăturile zilnice. Se opri uimită în pragul casei, neînţelegînd ce se petrece. Strada avea o înfăţişare stranie, cu totul deosebită de zilele obişnuite. Minerii, pe care în toate dimineţile îi vedea grăbind spre mina de la marginea oraşului, se învîrteau acum în Piaţa Breslelor, parcă aşteptînd ceva. Printre femeile care tot aşa, nu se duseseră la lucru, o zări pe una dintre membrele comitetului, lucrătoare la staţia de spălare a minereului.

— 'Mneaţa bună, o salută. Da ce-i, Amalia, ce se petrece ?

— E grevă la mină, doamnă profesoară. Oamenii au zis că nu mai intră în şut. În tot Ardealul s-a hotărît grevă. Vrem pace, doamnă-profesoară, şi vrem drepturi pentru românii noştri...

Un bărbat înalt, purtînd surtuc făcut în casă, se urcă pe treptele Turnului Breslelor şi spuse cu glas răsunător :

— Fraţilor, daţi-vă mai aproape să ne sfătuim o ţîră.

Muncitorii se apropiară, legănîndu-şi genţile cu merinde. Arătau veseli şi emoţionaţi de acest eveniment.

— Grăieşte, bade Sîngiorzan ! îl îndemnară.

— Fraţi mineri, organizaţia social-democrată ne-a chemat în această zi să încetăm lucrul. Odată cu noi, în Transilvania şi-n toată împărăţia milioane de muncitori au încrucişat braţele ; galeriile minelor au rămas pustii, la forje s-a stins focul, s-a oprit lucrul în toate fabricile. Strigătul nostru este izvorît din suferinţă. Vrem pace ! Nu

noi am hotărît acest război. Nu vrem să ne mai jertfim copiii şi fraţii pe fronturi străine ; e timpul să ne cerem dreptul. Vrem să fim liberi ! Nu este drept ca o naţiune să asuprească alte naţiuni. Omenirea priveşte cu încredere spre Rusia, unde revoluţia a biruit puterea capitaliştilor şi marilor proprietari ! Lenin şi partidul său au hotărît să pună pace şi să le dea popoarelor libertate şi drept de a-şi conduce singure destinul. Avem şi noi, românii din imperiul Austro-Ungariei, acest drept pe care-l au toate neamurile de sub soare. Să ne unim glasul în îndoitul strigăt al inimilor noastre : Pace ! Libertate !

— Pace ! Libertate ! strigară minerii adunaţi în piaţă.

— Nici măcar a ne organiza în sindicate nu ne este îngăduit... Cine să apere dreptul proletarilor ? Patronii şi slujitorii lor credincioşi ? N-o vor face niciodată. Trebuie să ne unim noi înşine, să alcătuim o putere în stare să se împotrivească asupritorilor...

Victoria tresări. Pe lîngă ea trecu în grabă jandarmul însoţit de doi soldaţi înarmaţi. Urmări cu inima strînsă ce se petrece. Jandarmul se opri în mijlocul străzii, la cîţiva paşi de cei adunaţi în jurul oratorului.

— Încetează imediat, strigă jandarmul. Te somez în numele legii.

— N-ai dreptul să mă opreşti, spuse oratorul. Nu încalc cu nimic legea. Aşa cum vă spuneam, fraţilor...

— Încetează, repetă jandarmul. Faci agitaţie împotriva guvernului...

Un cor de huiduieli îi răspunse. Jandarmul făcu un semn. Cei doi soldaţi se strecurară prin mulţime : şovăind, muncitorii le făceau loc cu greu, încercau să-i împiedice în drumul lor către oratorul care rămăsese cu fruntea sus, pe scara de marmură.

— Înapoi, strigă un miner cu statură de uriaş, ieşind în calea soldaţilor. Nu îngăduim să vă atingeţi de el !

Mulţimea tălăzui. Strigăte puternice ţîşneau ca nişte limbi de flăcări peste rumoarea nedesluşită a sutelor de oameni adunaţi în piaţă.

— Nu ne sperie armele voastre !

— Vrem dreptate şi pace, asta nu-i o crimă !

— Înapoi, soldaţi !

— Pa-ce ! Pa-ce ! Pa-ce !

Soldaţii ezitară. Victoria văzu vîrfurile baionetelor sclipind deasupra capetelor cu pălării şi căciuli negre. Apoi, la porunca jandarmului, dată în silă, baionetele se strecurară afară din mulţime. De astă dată, minerii le făcură în grabă loc să treacă.

— Uite, nu ne-atingem de el, strigă ascuţit jandarmul. Dar duceţi-vă la lucru. Domnul subprefect a primit ordine categorice. Vrem linişte în oraş. Nu ne siliţi să îndreptăm arma asupra cetăţenilor. Nu daţi ascultare agitatorului. Cererile voastre se vor rezolva pe calea legii. Să vină doi parlamentari să discute...

— Nu avem ce discuta, spuse oratorul. Greva noastră face parte din marea grevă a muncitorilor din imperiu. Spuneţi domnului subprefect că vrem pace şi drepturi de naţiune liberă, şi pîine, şi libertate, şi dreptul de a avea o organizaţie sindicală. Ne poate da toate acestea domnul subprefect ?

Mulţimea se frămîntă iarăşi :

— Parcă subprefectul are pacea în buzunarul de la jiletcă !

— El nu poate porunci decît jandarmilor să ne înhaţe !

— Mai bine i-am face o scrisoare, s-o trimită la minister !

— Că mult le pasă lor de scrisorile noastre !

Jandarmul se înălţă pe vîrfuri, îşi scoase chipiul înalt, cu pană de păun, şi-l flutură deasupra capului :

— Oameni buni ! Ascultaţi la mine ! Pe mulţi vă cunosc şi mă cunoaşteţi. Nu vă ridicaţi împotriva autorităţii ! Duceţi-vă la muncă şi trimiteţi plîngerile voastre la subprefectură. O să fie citite cu grijă. Dar nu vă răzvrătiţi !

Huiduielile se porniră iarăşi. Oamenii rîdeau de încurcătura jandarmului. Îl ştiau de totdeauna plin de sine şi împărţind porunci şi mustrări în oraş. Dintr-o notă a lui, mulţi oameni ajunseseră la închisorile şi lagărele din pustă. Dar acum îi ruga pentru prima oară-n viaţa lui ; şi oamenii, mulţi, umăr la umăr, cutezau să-l înfrunte.

— Aşadar, se auzi iarăşi glasul oratorului, trebuie să ne unim cu toţii şi să ne cerem dreptate. Domnul jandarm împărătesc ne ameninţă cu închisoarea ; dar cîte

închisori ar trebui ca să pedepsească pe toți cei ce se ridică împotriva asupririi ? Și-apoi povestea cu închisoarea nu e nouă ; mulți dintre noi au auzit-o demult. De fapt, toată țara, atîta vreme cît cenzura împestrițează cu rînduri albe paginile gazetelor noastre, atîta vreme cît n-avem drept să vorbim limba noastră și să ne dăm copiii la învățătură românească, toată țara este o uriașă închisoare !

— Așa e ! strigară ascultătorii. Dă-i înainte, bade Sîngiorzan !

Deodată, din susul străzii se auziră tropote grăbite.

— Armata ! Au trimis honvezii asupra noastră ! strigară oamenii.

— Vor să ne sperie !

— Jos teroarea ! Vrem pace și dreptate !

— Pace și dreptate !

Locotenentul din fruntea escadronului își opri calul în preajma jandarmului, într-o latură a adunării. Se ridică în scări, trase sabia, o flutură ca pe un fulger alb peste capetele mulțimii :

— Vă somez să vă împrăștiați ! Am ordin să fac uz de armă în caz de nesupunere.

Omul de pe trepte se înfruntă cîteva clipe în tăcere cu ofițerul, pe deasupra capetelor. Apoi privi în stînga lui : pe strada dinspre gară se apropia în marș forțat o companie, cu toboșarul în frunte ; pesemne sosise chiar atunci, cu trenul. De sus, de pe trepte, văzu cum mulțimea șovăie. Unii își trăgeau pălăriile pe ochi și încercau să-și facă loc spre margine ; alții, surprinși de apariția neașteptată a călăreților, se strecurau cu capu-n jos spre străzile lăturalnice.

— Ne vom împrăștia, spuse liniștit Sîngiorzan. Nu vrem vărsări de sînge. Duceți-vă la mină, oameni buni. Trag nădejde că greva noastră a atras luarea-aminte a celor mari. Se mișcă ceva în lume, așa să știți. Ideea națională și democratică a prins aripi, ea nu va putea fi niciodată smulsă din sufletele noastre.

Victoria privi întristată cum minerii se întorceau să plece rînd pe rînd, privegheați de chipurile impasibile și încruntate ale călăreților împărătești. Se întoarse acasă,

cu gînd să facă avocatului o relatare cît mai fidelă a ceea ce văzuse și auzise.

Peste drum de casa avocatului, rezemat de-un copac, stătea jandarmul. Victoria vru să pară că nu-l vede, dar el făcu un pas înainte și o salută cu un respect țeapăn. În casă, avocatul stătea în picioare lîngă fereastră.

— Ce se-ntîmplă ? strigă el cînd o zări în ușă. Am auzit larmă în piață. Aș fi vrut să ies, dar m-am pomenit cu cătana împăratului în fața casei.

— A fost manifestație mare, povesti Victoria înfrigurată. Sîngiorzan, socialistul de la mină, a dat vorbă oamenilor să nu mai intre în șut. Apoi au venit jandarmii. L-au somat pe Sîngiorzan să înceteze, dar el vorbea mai aprig oamenilor : „Atîta vreme cît cenzura împestrițează cu rînduri albe paginile gazetelor noastre, atîta vreme cît n-avem drept să vorbim limba noastră și să ne dăm copiii la învățătură românească, toată țara este o uriașă închisoare !"

— Chiar așa a spus ? se miră avocatul.

— Întocmai. Pe urmă s-au arătat honvezii. Ofițerul lor a ridicat sabia și a spus că are ordin să facă uz de armă. Sîngiorzan nu s-a pierdut cu firea ; a dat poruncă oamenilor să se împrăștie la casele lor și a spus că greva a fost spre luarea-aminte a celor mari.

— Foarte frumos, spuse avocatul. Rău îmi pare că n-am fost și eu de față. Dar să vă amintiți vorbă cu vorbă, doamnă profesoară, și să punem pe hîrtie toată întîmplarea. Voi face un articol la „Adevărul". Voi pune acolo cuvintele lui Sîngiorzan și amenințările jandarmilor. Să știe muncitorimea din toată împărăția ce s-a petrecut în orașul nostru. Așa, sînt încredințat că vor căpăta curaj și alții. Să pregătim spiritele pentru luptele mari ce ne așteaptă...

3.

— Eu zic să-i mai supărăm nițel pe nemți, spuse Sfarmă-Piatră. Mă gîndesc că la curtea lui Drăgoescu s-a așezat o comandatură. Divizie, brigadă, ce-o fi.

— E bun și-un simplu post de pază, mormăi Crivăț. Cunoști locurile ?

— Am fost argat doi ani la Drăgoescu ăsta. Avea doi băieți, îi ținea la școală, la Paris. Veneau vara în vacanță și-i întovărășeam la plimbare cu caii, prin pădure. Cînd au venit nemții, boierul a fugit în Moldova. Ținea cu Brătianu și i-a fost teamă. Și nemții și-au așezat comandatura în conacul lui.

— Și cum zici să facem ?

— Păi lîngă conac e moara. Între moară și conac sînt grajdurile cu fîn. Dacă ne strecurăm în moară, e ușor să scăpăm o făclie sau cîțiva tăciuni în podul grajdului. Așteptăm o seară vîntoasă. De la grajd, focul se-ntinde ușor...

Crivăț îi privi pe ceilalți. „Nebunul" încuviință tăcut din cap ; maistrul Năstase aruncă țigara departe în zăpadă și spuse scurt :

— Să-ncercăm.

— Atunci, spuse Crivăț, să ne gîndim. Cîți avem destui, în coliba de la stînă. Dumneata, meștere, cred că te pricepi să faci niște făclii pe cinste. Nea Mihai, dumneata du-te și cere hangiului de la răspîntie niște gaz. Eu rămîn să păzesc bordeiul. Mă gîndesc că un pribeag cu mintea rătăcită s-ar putea strecura ușor în sat și la moară, să vadă cum stau santinelele și cam pe unde-am putea să pătrundem acolo la vreme de noapte...

„Nebunul" se așeză pe marginea șanțului, după obiceiul lui, și începu să vorbească repede. Oamenii se adunau treptat ; mai întîi copiii curioși, apoi cîteva babe, pe urmă bărbații din sat — unul șchiop, cu o capelă ostășească în loc de pălărie, altul cu pantaloni de călăraș cu schimbul și purtînd opinci îndesate cu paie, și un tinerel șchiop. Un copil veni aproape, rozînd un colț de mămăligă rece.

— Unde-i tac-tu, mă ? îl întrebă „nebunul".

Copilul se feri într-o parte, încercă să se ascundă îndărătul oamenilor, care-l opriră, rîzînd nemilos :

— Cu tine vorbește, țică. Răspunde-i !

— Tata-i la nemți, la pușcărie. S-a bătut cu santinela și l-au închis.

— Fericiți cei săraci cu duhul, spuse „nebunul". Să porți căciula lui, că a ta ți-a rămas mică. Și-acuma o să-ți spun povestea cu lupul și mielul.

— O știu, zise copilul.

— Poate n-o știe lumea, zise „nebunul". Să v-o spun, oameni buni. A intrat lupu-n stînă și cînd să fure mielul, au sărit berbecii pe el cu coarnele...

— Asta-i numai în poveste, rîse unul dintre țărani.

— Împungi și te pomenești cu baioneta neamțului în spinare, adăugă altul.

— Mi-ar trebui oleacă de mălai, spuse iar nebunul. Care din voi a măcinat zilele-astea ?

— Păi ce să măcinăm ? Nisip ? Nu ne-au lăsat nici un bob de porumb. Cică fac spirt din el să pună la mașini.

— Mașinile-s lucrul diavolului. Păi voi de ce mai aveți moară ? Ori s-au cuibărit în ea șobolanii ?

— Șobolanii cu două picioare, neică, spuse țăranul cu pantaloni de călăraș. Au făcut baie din moară ; sîmbăta dau foc la cazan și vin soldații lor să se scalde.

— Și cînd nu se scaldă ei vă lasă pe voi ?

— Eah ! Pun caraulă la ușă, să nu intre nici pasărea.

„Nebunul" își scoase căciula jerpelită și-și scărmănă chica sură.

— Nu mi-ar prinde rău o baie. Dar nu pot s-aștept pînă sîmbătă. Mă duc acuma, poate răzbesc.

— Du-te. În loc de baie, poate te pomenești cu un glonț în bucă, spuse iarăși țăranul.

— Aruncă ei gloanțele așa lesne ?

— D-apoi cum ? ! Pe-un băiat l-au prins pe stîlp, cînd tăia sîrmele. Zece inși l-au luat la țintă.

— Ptiu, drace ! zise nebunul scuipîndu-și în sîn. Aștia îs cu Mamona, tartorul și anticristul. Dar nu vă pierdeți firea, frați creștini. Adevăr zic vouă, cei de pe urmă vor fi cei dintîi. Și cine trage sabia, de sabie o să piară. Crede și te vei mîntui, așa zice la Scriptură.

— Săracul, iar o ia pe mîriște, îl compătimi în șoaptă o femeie.

„Nebunul" se ridică de pe șanț, își scutură zăpada de pe cojocul murdar, își îndesă căciula pe cap. Oamenii îi făcură loc să treacă ; tocmai atunci se apropie un ofițer cu sabie și cu coif strălucitor.

— *Was mahen sie ?* se ploconi „nebunul".

Ofițerul îl privi cu dispreț și se răsti la oameni :

— Ce v-ați adunat aici ? Ce mai puneți la cale ? Cînd vă chemăm la corvoadă parcă-i satul pustiu.

Oamenii se depărtară cam fără chef. Rămaseră la o distanță prudentă, să vadă ce se petrece. Ofițerul se apropie de „nebun", îi ceru actele.

— N-am acte. Sînt liber ca pasărea cerului, colind satele și trăiesc din mila creștinilor.

— Să pleci din satul ăsta, altfel ai de-a face cu mine !

— O să plec, spuse „nebunul". Dar pe urmă o să mă-ntorc. Mai bine dă-mi o țigară, domnule comandant.

— Ți-am spus să pleci, zbieră ofițerul și se îndreptă către soldatul care-l însoțea : Du-l pînă la marginea satului, și să nu-l mai prind pe-aici. Dacă află excelența sa... Auzi, pasărea cerului !

Se depărtă țanțoș, în vreme ce actorul pornea la drum cam în silă, escortat de santinela tăcută.

Bordeiul din pădure se umpluse de fum. Meșterul Năstase înjura și sufla-n foc. Cînd actorul deschise ușa, se opri uimit. Înțelese ce s-a întîmplat și se aplecă spre vatră, împingîndu-l ușurel pe meșter.

— Nu te cunoaște, spuse el în glumă. Am lipsit două zile și gata, nu mai merge nimic ca lumea. Ce v-ați face fără mine ?

— Chiar așa, spuse meșterul. Mă pricep să sting focul, mai bine decît să-l aprind.

— Trebuie să înveți, spuse actorul mustrător. O să avem nevoie de știința asta cît de curînd.

— Serios ? Cum e p-acolo ?

— Bine. Moara au făcut-o baie pentru soldați, că are cazan zdravăn. O păzește o santinelă. Prin sat umblă

mereu patrule, la curte e pază ca la palatul regal. Numai la moară e nădejdea...

Într-o seară de februarie se dezlănțui o viforniță urîtă. Ploaia amestecată cu zăpadă curgea fără-ncetare din cerul fumuriu ; vîntul o spulbera încolo și-ncoace, în valuri subțiri și nestatornice ; totuși iarna nu mai avea putere ; cum ajungeau pe pămîntul ud fulgii de zăpadă se topeau ; numai pe frunze se așternu, pentru scurtă vreme, o pojghiță albă și sclipind de umezeală.

Pe înserat, după ce se încredință că vîntul n-are de gînd să stea, Crivăț își luă pușca și dădu semnalul de plecare. Mica ceată se înșiră, în urma căpitanului, plescăind cu încălțările prin pămîntul vîscos al potecii. Pădurea era pustie ; se auzeau numai vîntul urlînd printre ramurile încă golașe ale copacilor, și, într-o cadență aproape ostășească, pașii celor patru luptători. Cărarea tăia pădurea și ajungea într-o latură a satului. Către mieazul nopții ajunseră la primele case. Drumul plin de băltoace le îngreuna pașii. Din capătul uliței se ivi o patrulă călare. Soldații vorbeau încet între ei, și își luminau drumul cu o lampă electrică. Cei patru se făcură una cu șanțul drumului, așteptară cu mîna pe trăgaciul armelor pînă trecu patrula. Apoi Crivăț le șopti să se ridice și să-și șteargă noroiul de pe cojoace.

— Nemții sînt punctuali, spuse el cu glas coborît. La miezul nopții au să schimbe santinela ; după asta, Sfarmă-Piatră să aibă grijă de santinelă, dar fără gălăgie, se-nțelege. Dumneata, meștere, o să stai împreună cu el de pază în locul santinelei. Dacă e ceva, faci ca bufnița. Noi doi o să ne urcăm în podul morii cu cîlții și bidonul de gaz. Ați înghețat ?

— Nici mult nu mai avem, rîse actorul. Nu știam că-n șanțurile astea apa e așa de rece.

— Păzea ! La loc în șanț ! porunci Crivăț.

Patrula se întorcea în pasul domol al cailor. De astă dată, ostașii mergeau cu capu-n piept, înfășurați în pelerine. Cercetaseră o dată drumul, de la ultimele case și pînă-n marginea pădurii ; păreau siguri pe ei. După trecerea lor, cei patru ieșiră iarăși la iveală. Porniră

încet, călăuziți de țăran, spre moară. Auziră glasuri și văzură lumină ; se schimbau santinelele și șeful gărzii cerceta împrejurimile. Apoi pașii cadențați ai gărzii se depărtară către intrarea conacului.

— Acum, spuse Crivăț. Aveți grijă, fără pic de zgomot !

Sfarmă-Piatră se apropie tiptil de santinelă. Aruncă o piatră într-o parte — un străvechi vicleșug menit să abată atenția ostașului din post. Acesta își luă arma de pe umăr și se duse după colțul morii, unde căzuse piatra. Țăranul făcu un salt neauzit, ca de pisică ; ajunse fără zgomot lîngă zid. Crivăț se încordă ; era clipa decisivă. Cel mai mic zgomot ar fi zădărnicit totul ; dar Sfarmă-Piatră avea dibăcia lui de a călca ușor, asemeni fiarelor din pădure. Se auzea doar țîrîitul ploii. Îi ghici silueta în cadrul ușii mari, negre, apoi văzu nedesluțit santinela înapoindu-se de după colțul clădirii. Un zgomot înăbușit, arma santinelei lovită de perete, apoi glasul șoptit al țăranului :

— Gata !

Alergară spre ușa morii. Sfarmă-Piatră vîrî un fier în belciugul încuietorii vechi. Ușa se desfăcu repede. Crivăț și actorul se strecurară înăuntru și urcară treptele de lemn care scîrțîiau ușor.

După două minute, pe fereastra morii zburară cîteva torțe aprinse ; acoperișul de stuf al grajdului luă foc ; cei doi mai aruncară cîteva șomoioage, neaprinse, dar bine îmbibate cu gaz, și coborîră în goană scările. Auziră împușcăturile santinelelor care dădeau alarma ; la ușa morii, ceilalți îi așteptau cu armele gata.

— Fuga spre pădure, spuse Sfarmă-Piatră. Eu rămîn să v-acopăr retragerea. Oricum, cunosc drumul...

Cei trei porniră în fugă pe drumul acoperit de apă. Auziră în urmă cîteva focuri, dar nu se opriră. Curînd se afundară în întunericul ocrotitor al pădurii. În urma lor tropăiau caii patrulelor...

Sfarmă-Piatră îi ajunse din urmă abia în zori. Era de nerecunoscut sub crusta de noroi. Abia i se mai vedea albul ochilor.

— A fost petrecere mare, povesti el. Mai întîi trăgeau la nimereală de-a lungul uliţelor ; m-am vîrît sub un podeţ şi-am aşteptat. Pe urmă a venit un ofiţer şi a-nceput să dea poruncă, încercau să stingă focul. După aia, au început să scoată din conac muniţii, lăzi cu hîrtii şi ce-or mai fi avut de preţ. Vîntul a dus scînteile la streaşină, grinzile s-au aprins, toată lumea răcnea, neştiind încotro s-o apuce...

— Nu ţi-a fost teamă ? îl întrebă Crivăţ.

— Mai mult frig. Ofiţerul acela se oprise tocmai lîngă podeţul unde eram ascuns ; îl auzeam cum ţipă la soldaţi şi cum îşi aprinde lulcaua. Mă fraţilor, şi-mi ardea buza după o ţigară !

— Ia de-aici, spuse Crivăţ. Ai meritat-o.

— Cînd m-am ascuns sub podeţ m-am gîndit că n-o să scap din mîna lor. Au înconjurat satul cu călăreţi. Au scotocit curţile şi uliţele. Şi prin copaci se urcau să vadă dacă nu-i cineva acolo. Numai la picioarele mai-marelui lor nu le-a dat prin cap să caute.

— Mă gîndesc la oamenii din sat, spuse Crivăţ. Au să-i cam sîcîie.

— N-au ce să le facă, spuse meşterul potolit. Nimeni n-a văzut, n-a auzit nimic. Cel mult au să amendeze comuna. Aşta-i obiceiul lor. Îşi mai întregesc vistieria...

Porniră voioşi la drum spre bordeiul din pădure.

4.

Omul adus de spate făcu o grimasă care voia să fie zîmbet cînd o văzu venind să-i deschidă. Geamlîcul colorat care adăpostea intrarea casei aşternea pe faţa dansatoarei dungi violet şi roz. Ea deschise şi el intră scuturîndu-şi îndelung zăpada de pe picioare.

— Intră o dată, îl zori ea. Vrei să faci impresie bună stăpînei casei ?

— Truc simplu, învăţat în copilărie. Niciodată nu trece neobservat. Ei, dar ai făcut schimbări pe-aici.

— Ah, pianul, se prefăcu ea indiferentă. L-ai şi văzut. L-am luat de la un plutonier, pe cîteva sticle de coniac.

Armata imperială tremură de frig, coniacul e la mare preţ acum.

Spionul îşi dezbrăcă paltonul, îl agăţă în cuier lîngă blana ei somptuoasă, intră în salonul bine încălzit, frecîndu-şi mîinile roşii de frig.

— Unora le priește de minune războiul ăsta, spuse el muşcător.

— Sper că n-ai venit să-mi cauţi ceartă.

— Nu. Vreau să-ţi amintesc că mai ai şi datorii. Dacă nu eram eu, acum te rugai pe la uşile teatrelor pentru un angajament.

— Un păhărel ? îl invită ea. Poate te mai îmblînzeşti.

— Crezi că beau chiar aşa, la orice oră ? Sînt în timpul serviciului. Ar trebui să te simţi şi tu tot aşa, în timpul serviciului.

Dansatoarea luă o mină serioasă, plecă privirea.

— E adevărat că-n ultima vreme n-am mai avut de lucru.

— Şi eşti gata să îndeplineşti orice însărcinare...

— Ei, făcu ea modest.

— Ţi-am găsit o treabă uşoară şi frumoasă. Faci o plimbare pînă la Ploieşti.

— Eu credeam că pînă la Viena...

— La Viena e frig şi cam lipseşte pîinea. Nu-i invidiez pe cei rămaşi acolo.

— Şi ce să fac la Ploieşti ?

Omul adus de spate se aşează în fotoliu, în faţa căminului, luă sticla şi-şi turnă un deget de coniac. Păru că-şi adună gîndurile.

— E o poveste mai lungă, începu el. Trebuie să ţi-o spun de la capăt, ca să înţelegi bine ce ai de făcut. O misiune uşoară, dar delicată.

— Povestea, spuse ea scurt.

— A fost odată un ofiţer român din Ploieşti. Ostaş bun, omenos în timp de pace şi viteaz în timp de război. Decorat pentru acţiuni îndrăzneţe pe frontul din Ardeal şi avansat de la căpitan la maior. Rănit la Cîmpulung ; după însănătoşire a revenit la batalionul său. În vară îl găsim tot în fruntea batalionului, între unităţile venite să apere Mărăşeştii. Rezistă o săptămînă, cu trupa mereu

împuținată ; dă contraatacuri pline de succes. I se încredințează un regiment pe care-l reorganizează chiar acolo, în prima linie. „Atacul în cămăși" de care s-a vorbit atîta, se pare că e opera regimentului său. Înconjurat la Cosmești, maiorul cu o mînă de soldați acoperă retragerea comandamentului brigăzii, rezistă pe poziție pînă-n ultima clipă și cade prizonier împreună cu ultimii supraviețuitori.

— Frumoasă carieră, spuse dansatoarea. Păcat că a avut un sfîrșit neplăcut.

— Povestea abia acum începe, accentuă omul adus de spate. Să capturezi un comandant de regiment din prima linie a Mărășeștilor, un om cu prestigiu în toată armata, citat prin ordine, decorat... îți închipui ce bucurie pe generalii noștri. Au încercat să-i smulgă informații — rezultatul e ușor de ghicit. Au schimbat tactica. Există în București un anume colonel Sturza, piesă prețioasă pe tabla de șah a serviciului secret. Iarna trecută, acest colonel a încercat să treacă la noi cu brigada pe care-o comanda, dar trupa nu l-a urmat. Ai noștri l-au îndemnat să alcătuiască o armată din partizani ai Puterilor Centrale ; anul trecut am colindat lagărele de prizonieri români ca să recrutez oameni.

— Și ai izbutit ?

— Deocamdată această armată e formată numai din colonelul Sturza, spuse încet omul adus de spate. Șefii au părerile lor în legătură cu spiritul ostașului român. Părerile acestea nu s-au potrivit cu realitatea.

— Am cunoscut și eu un ofițer român, murmură Fräulein Grete. Dar nu cred că e momentul să vorbim despre el.

— Și nici despre calitățile lui de țintaș cu pistolul, zîmbi amar omul adus de spate. Oricum, era noapte și asta m-a salvat. Cîteva săptămîni de suferință n-au făcut decît să-mi crească acțiunile în fața șefilor...

— Să revenim la maiorul din Ploiești, propuse dansatoarea.

— Să revenim. Cum ți-am spus, după ce și-au dat seama ce captură prețioasă au în mînă, domnii generali ai noștri s-au gîndit că viteazul comandant de regiment ar fi o momeală bună pentru alți prizonieri. Generalul von Morgen i-a făcut onoarea unei întrevederi. L-au dus apoi

la Ploiești să-și vadă familia ; la București însuși ministrul de interne girant a stat de vorbă cu el, încercînd să-l atragă de partea colonelului Sturza. Toate insistențele au fost zadarnice, omul cerea să fie tratat ca un simplu prizonier, a refuzat poziția nouă ce i se oferea, și-a manifestat credința în rege și așa mai departe. Asta i-a supărat foarte mult pe șefii noștri ; nu se așteptau la un asemenea eșec. Au hotărît să se răzbune. Omul zace acum într-un lagăr de represalii în Germania, lagăr care nu figurează în evidența Crucii Roșii. Iar acolo nu doarme pe saltea de puf. Dar s-au gîndit că suferințele fizice nu-s deajuns. Au hotărît să-l distrugă și moral, să-l pedepsească și prin alte mijloace. Aici începe misiunea ta. Omul trebuia discreditat în fața compatrioților lui ; orașul să-i privească familia cu suspiciune, iar dacă se încheie pacea, la întoarcerea din lagăr să-l hăituiască prin tribunale. Te duci așadar la Ploiești. În tren intri-n vorbă cu lumea, aduci vorba despre el. A fost rănit ? De fapt, este un caz de automutilare, ca să scape de front. O acuzație ca asta e destul ca să-l aducă în fața plutonului de execuție. Pe urmă, ce-a căutat la Ploiești, ca prizonier ? De ce i s-a făcut favoarea de a-și revedea familia ? Se spune că l-a avut pe mareșalul Mackensen în mînă, dar l-a făcut scăpat în schimbul unei sume importante și așa mai departe...

— Bine, dar e absurd. Cum să-l captureze tocmai pe mareșal ?

Omul adus de spate rîse superior pe deasupra paharului cu coniac :

— O poveste cu cît e mai absurdă, cu atît se răspîndește mai repede. Cetățeanului de rînd îi plac poveștile în care sînt implicate personalități. Psihologia mulțimii, știi ? Totul e să creezi semne de întrebare. Ce-a căutat maiorul la București ? Ce-a vorbit cu girantul ministrului de interne el, un ofițer prizonier ? Și mai departe : cum a căzut prizonier ? Nu cumva a vrut să ia calea lui Sturza ? Poate chiar era omul lui Sturza. Ce-a făcut cu documentele și hărțile regimentului ? Cît a primit pe ele de la comandamentul german ?

— Bine, dar omul dumitale nu era singur pe front. Poate dovedi cu martori că e nevinovat.

— De unde să ia martori ? Unii au murit în luptă, alţii s-au risipit la alte unităţi. Sînt prizonieri, bolnavi în spitale, dispăruţi. Şi deocamdată n-are nimeni vreme să facă investigaţii. Zvonul trebuie răspîndit repede şi pe mai multe căi odată. O vorbă aruncată în tren, o şoaptă la cafenea, destul de tare ca să fie auzită la mesele vecine ; o aluzie strecurată unei femei vorbăreţe din cartierul lui... Ploieştiul nu e Berlinul sau Parisul ; e un oraş de provincie ; oamenii se cunosc între ei, un comandant de batalion e cineva, bărbaţii din oraş au făcut armata sub comanda lui, femeile l-au văzut la defilare în fruntea trupei, mamele l-au pîndit ca pe un viitor ginere...

Fräulein Grete alesese pentru călătorie clasa întîi, acolo unde presupunea că vor călători oameni cu o anumită poziţie socială în oraş. În compartimentul confortabil dar neîncălzit se urcaseră pe rînd un ofiţer german gras şi îngîmfat, care privea peste capetele tuturor şi-şi potrivea mereu monoclul, şi un negustor cu mustaţă care privea nerăbdător peronul, aşteptînd pe cineva. În ultima clipă cel aşteptat veni — un alt negustor, cu obrajii congestionaţi şi voce hîrîită, care-l vesti la uşă că preţul cerealelor era în creştere, fapt care părea să-l bucure. Mai veni o doamnă în vîrstă, purtînd voaletă de mare doliu, însoţită de o tînără plînsă, îndoliată şi ea. După plecarea trenului, discuţia să închegă repede ; dansatoarea cu figura ei angelică, cu ochii albaştri nevinovaţi, cu căciuliţa de blană albă care-o făcea să semene cu o păpuşă, deveni ţinta galanteriei celor doi negustori.

— Păcat că nu-i mai cald, spuse mustăciosul privind cu jind gulerul de blană, strîns la gît, al dansatoarei. Trebuie să stăm cu paltoanele pe noi...

— Bine că ne putem deplasa şi-aşa, rîse celălalt. Să ne putem vedea de afaceri...

— Sau de necazuri, spuse Fräulein Grete. Îmi caut fratele de luni de zile. A fost rănit pe front şi a căzut prizonier. Umblu din spital în spital să-i dau de urmă.

— Păi nu ştii regimentul în care lupta ? întrebă mustăciosul.

— Regimentul de Prahova, atîta știu. Secretul, timp de război, știți bine... A fost subalternul ofițerului acela, din Ploiești, care l-a capturat pe mareșalul Mackensen.

— Cum să-l captureze pe mareșal ? holbă ochii celălalt negustor. Mareșalul se plimbă călare pe Calea Victoriei în fiecare zi. L-am salutat chiar eu, azi-dimineață. Cum să-l captureze ?

— Păi i-a dat drumul, că mareșalul i-a oferit bani.

— Domnișoară, iertați-mă, asta-i o enormitate. Mareșalul Mackensen prins ca un recrut nătăfleț ?

— Poate n-o fi fost chiar mareșalul, spuse celălalt negustor. O fi fost vreun general oarecare. Nu știți cum e lumea ? Exagerează întotdeauna.

— Chiar așa fiind, să iei prizonier un general și să-i dai drumul în schimbul banilor ? Cum îl cheamă pe ofițerul acela, domnișoară ?

— Are un nume ciudat. Malamuceanu, maior Malamuceanu.

— Imposibil ! spuse doamna îndoliată. Cunosc familia, sînt oameni onorabili, soția lui mi-a fost elevă la liceu...

— E război, doamnă, spuse mustăciosul. Oamenii se schimbă. În război toate ciudățeniile devin lucruri normale. Să vă spun un caz. Nemții au constatat că pe apa Doftanei curge țiței. Au cercetat din aproape în aproape și au descoperit cauza : un anume mecanic de la rafinărie deschidea noaptea robinetele la rezervoare și petrolul extras cu atîta cheltuială se ducea pe gîrlă...

— Un criminal, se scuturâ Fräulein Grete.

— Sau un patriot, spuse doamna în vîrstă.

Negustorul gras ridică din umeri, privind în jur cu teamă :

— Depinde de unghiul din care vezi lucrurile. Eu unul nu mă bag în politică ; nu știi ce se-ntîmplă mîine...

În cafenea era multă lume dornică să se încălzească cu un pahar de ceai și să privească printre perdelele groase strada măturată de viscol. Fräulein Grete își găsi cu greu loc la masă ; cînd chelnerul se apropie cu coniacul, îl întrebă :

— Nu știi dumneata pe unde șade familia Malamuceanu ? Mi-au arestat nemții tatăl și aș vrea s-o rog pe doamna să intervină...

— Nu cunosc, spuse chelnerul scurt.

— Domnișoară, spuse tînărul din dreapta ei, eu cunosc o familie cu numele ăsta. Dar domnul Malamuceanu, maiorul, a fost pe front și a căzut prizonier.

— Despre el e vorba, spuse dansatoarea plină de speranță.

— Păi cum să intervină, dacă e prizonier ?

— Prizonier așa, de ochii lumii, zîmbi ea. De fapt lucrează mînă-n mînă cu ei. Cînd s-a descoperit că s-a împușcat singur la picior ca să scape de război, atunci s-a predat.

— S-a împușcat singur ? întrebă un bărbat vîrstnic care se servea numai de mîna stîngă. Asta n-o mai cred. Am luptat cu el în Ardeal. Era un om fără teamă. Batalionul nostru, al doilea din șapte, era totdeauna primul la atac.

— S-o fi săturat omul de război, spuse tînărul din dreapta.

— Nu cred nici mort, se încăpățînă infirmul. Eram pe front cînd a fost rănit.

— Și l-ai văzut căzînd ?

— E drept că nu l-am văzut. În ziua aia era o ceață deasă. Eu mă aflam la flancul stîng... Am văzut cum îl duceau ostașii spre postul de prim-ajutor.

— Atunci ? spuse tînărul triumfător... De unde știi că nu și-a tras singur un glonț ?

Fräulein Grete colindă orașul pînă seara. Se așeză la cozi, aduse vorba de maiorul Malamuceanu între femeile care trăncăneau verzi și uscate țopăind pe loc ca să se încălzească ; intră în restaurant ; vorbi cu sergenții de stradă și cu ceferiștii din gară. Seara se întoarse la București, mulțumită că și-a îndeplinit misiunea.

— O să raportez mai departe, spuse omul adus de spate. Deocamdată ține banii ăștia. Serviciul secret nu se uită la fonduri, cînd cineva face o treabă bună.

îi întinse un teanc de bancnote frumos împăturite. Dansatoarea luă banii cu un gest distrat, îi puse delicat în sertarul *secretaire*-ului cu incrustații și zise visătoare :

— Văduva unui diplomat are de vînzare un colier splendid, moștenire de familie. Cred că-l dă ieftin...

— Îmi place că ai spirit practic, rînji omul adus de spate.

5.

Generalul Averescu privea absent pe fereastra vagonului. Trenul alerga spre Focșani, printre ogoarele încă acoperite cu petice de zăpadă. Venea, totuși, primăvara. Ce ne va aduce această primăvară ? se întrebă generalul. O primăvară tristă și totuși plină de speranțe. Oare am greșit ? Nu. Trebuia să fac pasul acesta. Numai un orb ar putea susține că mai puteam urma războiul. Își aminti discuțiile furtunoase din repetatele dezbateri politice. Frînturi din discuții îi reveneau în minte :

— Să-ncercăm o ultimă rezistență...

— Nu putem face față unui atac masiv...

— Măcar să tergiversăm cît mai putem tatativele...

Argumente pro și contra, replici tăioase, soluții găsite și părăsite în aceeași clipă... În cele din urmă, guvernul Brătianu demisionase. În aceeași zi, ca din întîmplare, generalul fusese invitat de Brătianu la dejun. În timpul mesei, primul-ministru proaspăt demisionat îi spusese de-a dreptul :

— Am sugerat regelui să vă însărcineze cu formarea guvernului.

— Pe mine ?

— Nu protestați, domnule general. În clipa de față sînteți omul cel mai indicat să ia frînele țării în mînă. Soldații vă prețuiesc, poporul vă admiră... Am pregătit terenul din timp. Știți ce se spune despre dumneavoastră ? Că veți încheia pacea cu sabia în mînă... Eu unul vă

asigur de tot sprijinul, dar fireşte că n-o să mă amestec în hotărîrile guvernului.

Apoi audienţa la rege şi răspunsul la ultimatumul lui Mackensen : schimbarea guvernului necesită o prelungire a termenului. Mackensen acceptase o amînare de 48 de ore. Consultările şi discuţiile continuau zilnic. Întrebarea cea mai acută era dacă inamicul va pune condiţii acceptabile pentru începerea tratativelor. Se făceau fel şi fel de presupuneri, care nu duceau la nici un rezultat. În cele din urmă, Averescu hotărîse să ceară o întrevedere personală cu Mackensen. Acesta acceptase şi fixase întrevederea pentru 12 februarie. Generalul oftă şi se întrebă cum vor decurge discuţiile cu comandantul teritoriului ocupat. Îl cunoştea personal pe mareşal, de pe vremea cînd fusese ataşat militar la Berlin. Dar una erau întîlnirile protocolare din saloanele diplomaţilor şi alta era situaţia de acum : unul prim-ministru, celălalt comandant al trupelor de ocupaţie. Inamici, cu diviziile faţă-n faţă, despărţite de un armistiţiu pe cale să expire ; şi unul şi altul, nevoiţi să ţină seama de atîţia factori în discuţiile care vor avea loc...

În liniile germane, generalul Averescu fu întîmpinat cu onorurile cuvenite. Un căpitan de cavalerie îi fu ataşat, împreună cu alţi ofiţeri, care-l conduseră la Focşani. Acolo fu primit de şeful de stat major al Corpului I rezervă german, apoi i se puse la dispoziţie un vagon special care să-l ducă la Buftea, la reşedinţa lui Mackensen.

Mareşalul german îşi stabilise cartierul în palatul Ştirbei. El îl întîmpină la scară pe primul-ministru român, îl conduse plin de curtenie într-un apartament ce-i fusese rezervat, se interesă cum a călătorit. Generalul răspunse cu politeţe acestor avansuri, întrebîndu-se dacă adversarul său va fi la fel de politicos şi amabil cînd vor intra în miezul discuţiei.

— Aş vrea să ştiu pe ce baze vom negocia, spuse Averescu într-un tîrziu.

— Mai întîi chestiunea dinastiei...

— Noi nu o considerăm un obiect al tratativelor de pace.

— Noi da, spuse liniștit Mackensen. Problema e hotărîtă chiar de împărat. Au fost de acord și fruntașii politici din București...

— Problema mă depășește, spuse Averescu. Gîndiți-vă că regele Ferdinand m-a numit șef al guvernului. Cum să consimt la înlăturarea lui ?

— Vă înțeleg, dar împăratul e foarte hotărît...

— Înlesniți-mi o audiență la maiestatea sa.

— Îi voi face cunoscută cererea dumneavoastră, chiar în astă-seară, cînd dau raportul zilnic prin telegraf.

— În privința teritoriului, domnule mareșal...

— S-au formulat unele cereri. Trebuie să cedați din teritoriu. Dobrogea — sub rezerva unei ieșiri la mare. Cred totuși că s-ar putea ajunge la o înțelegere. Să dați numai pînă la linia Mangalia-Adamclisi. Dar asta este o părere personală. Trebuie să subliniez că, în general, convorbirea noastră are un caracter neoficial.

— Se-nțelege, spuse Averescu. Totuși aveți un cuvînt greu de spus...

— Și-l voi spune în favoarea dumneavoastră. Dar nu depinde prea mult de mine. Austro-Ungaria cere trecătorile din munți...

— Inadmisibil !

— Și eu sînt de această părere. Să sperăm că va ieși bine. Oricum, nu fiți prea îngrijorat de cererile Austro-Ungariei.

— Cum să nu fiu îngrijorat ? Aș dori să iau contact și cu contele Czernin...

La 23 februarie avu o nouă întîlnire cu Mackensen, acesta purtîndu-se la fel de amabil. Dar după inițiala discuție amicală urmară tratativele propriu-zise cu miniștrii de externe. Atît ministrul Austro-Ungariei, contele Czernin, cît și cel al Germaniei, von Kühlmann, ridicară pretenții neașteptat de mari. Generalul Averescu rămase uimit de cerbicia cu care reprezentanții inamicului susțineau condițiile excesiv de aspre pentru începerea tratativelor de pace.

Cea mai grea dintre aceste condiții era aceea ca România să cedeze întreaga Dobroge Puterilor Centrale, care urmau s-o administreze în *condominium*.

— Cu neputință, spuse Averescu. Nici un guvern român n-ar îngădui dezlipirea Dobrogei de România. Am acceptat să formez guvernul, bazat pe declarațiile publice făcute de guvernele dumneavoastră. Puterile Centrale au afirmat că vor să încheie pacea fără despăgubiri sau anexiuni. Mă găsesc acum în fața unei noi situații. Tratativele nu pot continua astfel. Voi raporta regelui și guvernului...

Se ridică. Cei doi miniștri se ridicară și ei, strîngîndu-și hîrtiile. Contele Czernin îl opri pe general care se îndrepta spre ușă :

— Domnule general, am însărcinarea să fac regelui Ferdinand o comunicare personală din partea împăratului Austriei.

— Voi raporta și vă voi comunica răspunsul îndată ce voi ști hotărîrea maiestății sale...

Din **„Istoria războiului pentru întregirea României" de Const. Kiriţescu, ed. II, Bucureşti, 1927**

Pentru a nu rupe tratativele, Czernin solicită lui Averescu o întrevedere cu regele Ferdinand. Aceasta avu loc în gara Răcăciuni la 27 februarie.

Czernin începu convorbirea declarînd regelui că el n-a venit să se roage pentru pace, ci din însărcinarea împăratului său care, cu toată „trădarea" României, vrea să trateze cu blîndeţe şi menajamente, dacă regele Ferdinand e dispus să încheie imediat pacea cu Puterile Centrale, subt condiţiunile fixate de acestea. Ministrul austriac adăugă ameninţarea că, în caz contrariu, fiind dată superioritatea militară a puterilor centrale, acum cînd întreg frontul de la Baltica la Marea Neagră e liber, dacă operaţiile războinice vor fi reluate, în cel mult şase săptămîni România şi dinastia sa vor fi încetat a mai exista...

Din memoriile contelui Czernin

Regele mi s-a plîns din nou de asprimea condițiilor de pace ce i se pun și mi-a declarat că niciodată nu se va găsi un ministru care să le primească.

Eu i-am obiectat că formarea unui cabinet este o chestiune internă a României, dar că însă, **după părerea mea personală,** *numai un cabinet Marghiloman va salva România, acceptînd condițiile puse.*

La 1 martie, după multe discuții, primul ministru Averescu comunică inamicului că acceptă bazele tratativelor, dar fără condiții *sine qua non.* Răspunsul veni sub forma unui ultimatum : dacă guvernul român nu dă un răspuns categoric pînă a doua zi la orele 12, armistițiul va fi denunțat.

La 3 martie, chiar în timpul unui consiliu de coroană, care nu izbutea să ia o decizie, inamicul anunță că deoarece răspunsul n-a fost dat la timp, pune condiții noi pe lîngă cele existente. Din nou, conducătorii țării dezbătură problema dureroasă a viitorului. În cele din urmă, datorită lipsei unei soluții, guvernul Averescu își prezentă, la 12 martie, demisia. La 19 martie, armistițiul urma să expire. La 18 martie, Alexandru Marghiloman fu chemat de la București, însărcinat să formeze guvernul și să înceapă tratativele pentru pace.

ECOURI
în urma semnării tratatului de pace de la București
(7 mai 1918)

Din manifestul editat de socialiștii români în mai 1918

Muncitori ai satelor și orașelor !

Noi nu putem aproba o pace cu anexiuni și despăgubiri de război, pentru că aceasta înseamnă robirea po-

porului român. O astfel de pace poartă într-însa germenul unor noi conflicte, unor războaie de care popoarele sînt sătule. Clasele muncitoare vor o pace de înțelegere, de prietenie cu toate popoarele, o pace democratică. Socialiștii români, în numele acestui popor, declină orice răspundere pentru această pace...

Din gazeta „Adevărul" a socialiștilor români transilvăneni din 12 mai 1918

Între împrejurările de acum nu ne putem spune părerea după cum voim despre pacea aceasta, însă sîntem siguri că ea nu va fi temeiul unei bune înțelegeri între România și Puterile Centrale...

Din Rezoluția Congresului muncitorilor români din Ungaria (Budapesta, mai 1918)

Totodată, Congresul de azi dă cuvînt protestului muncitorimii române din Ungaria față de tendințele de anexiune ale monarhiei austro-ungare în Balcani și în special față de modificările de hotar periclitate în paguba României.

Din protestul Comitetului național al comisiei române din Paris, al Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina, și al delegaților români din Comitetul naționalităților oprimate (23 mai 1918, Paris)

Pacea pe care Puterile Centrale au impus-o României este negarea independenței politice și economice a patriei noastre. Această pace este un instrument al răutății și cruzimii prin violarea celor mai elementare principii ale justiției.

6.

Cînd își reveni, dădu cu ochii de infirmierul lagărului, care-i ținea mîna în dreptul încheieturii.

— Ce mai e și asta ? șopti Malamuceanu.

— Liniștiți-vă, domnule maior. Deocamdată, n-aveți voie să faceți nici cea mai mică mișcare.

— Am căzut iar ?

— Iar. La apelul de seară. Domnul doctor spunea că n-ar fi trebuit să ieșiți.

— Parcă-i după mine ! spuse maiorul cu amărăciune. Santinela nu te iartă nici mort.

— Pulsul e bun, spuse infirmierul. Principalul e să stați liniștit.

Maiorul făcu o mișcare, simți o povară pe piept, încercă să afle ce este. Infirmierul făcu un gest liniștitor :

— Lăsați-o acolo. E o pungă cu gheață. Domnul doctor a poruncit... Mîine dimineață vine iarăși consulul Spaniei. Să vadă că ne ținem de cuvînt și că sînteți bine îngrijit.

— Noroc cu consulul, rîse amar maiorul. Altfel, nu primeam nici o cană cu apă.

— Greșiți, domnule maior. Noi, lagărul vreau să spun, n-avem nimic împotriva dumneavoastră. Am vrea să vă îngrijim cît mai bine. Domnul doctor spunea că v-ar trebui niște galvanizări, este un tratament modern, cu electricitate, care dă rezultate bune. Dar aici, în lagăr, nu există aparatură pentru asta. Ar trebui să vă vadă un doctor specialist, să vă trateze într-o clinică...

— N-aș fi ajuns în acest hal, dacă nu m-ar fi ținut luni de zile sub pămînt...

— Așa am primit ordin. Eu lucrez de patru ani la infirmeria lagărului. Nimeni, înaintea dumneavoastră, n-a mai fost găzduit în camera asta. Nici nu e amenajată pentru așa ceva.

— Am simțit-o pe propria-mi piele. Apa curge din pereți, din camera cazanului vin gaze... Dacă vrei să-i faci cuiva de petrecanie, e locul cel mai potrivit.

Infirmierul se aplecă spre el, vorbi repede și pe șoptite :

— Poate că a vrut cineva să vă facă de petrecanie. Eu mai ajut uneori furierul la corespondența lagărului ; am văzut printre hîrtii o adresă care atrăgea atenția să fiți supus unui regim deosebit de aspru...

Maiorul închise ochii. Revăzu fața furioasă a „ministrului de interne", Lupu Kostaki, după discuția în care el, maiorul Malamuceanu, refuzase să stea de vorbă cu trădătorul Sturza. Nu-i greu de ghicit cine a inspirat adresa aceea, își zise. Și cine a dat ordin să nu primesc pachetele de la Crucea Roșie. Sau scrisorile de acasă.

— Cum mai merge războiul ? întrebă.

— În orient liniște pe toată linia. România a încheiat pace, aveți un nou prim-ministru, un anume Mar... Mar...

— Marghiloman, se îngrozi maiorul.

— Da. Marghiloman. Dobrogea a fost dată Puterilor Centrale, o parte din armată a fost demobilizată. Ne apropiem de pacea generală, domnule maior.

— Pace, dar cu ce preț... oftă maiorul.

— Mai bine nu vă spuneam. Domnul doctor a zis să vă feriți de cea mai mică emoție sau supărare. Chiar dacă aici n-o duceți tocmai pe roze...

— Apă, șopti maiorul cu glasul sfîrșit deodată.

Infirmierul îi duse paharul la buze, îl ajută să bea o înghițitură, îi luă iarăși pulsul și alergă la ușă :

— Santinelă ! Cheamă imediat pe domnul doctor !

Ambulanța alerga pe șoseaua dreaptă, bine întreținută, pustie la această oră matinală. Maiorul încercă să se ridice, dar infirmierul îl opri cu un gest :

— Domnul doctor a spus să nu vă mișcați.

— Unde sîntem ?

— Mai avem un sfert de oră și intrăm în Hamburg. Fiți liniștit, profesorul None a fost anunțat că venim. Înainte de război am lucrat în clinica lui. Este un adevărat vrăjitor. A scăpat mulți oameni de la moarte sigură.

— E așa de gravă boala mea ?

— Nu pot să vă spun prea multe. Bine că aţi ieşit din iarnă. Domnul doctor spune că aveţi o sănătate de fier. Altul n-ar fi rezistat acolo, în beciul ăla infernal.

Mersul maşinii se schimbă, roţile duruiau pe caldarîm, prin fereastra îngustă a ambulanţei se vedeau trecînd în goană ziduri cenuşii, înalte, cu ferestre multe. După cîteva opriri, maşina se avîntă pe o stradă lungă, cam în pantă, şi se opri cu un viraj scurt. Se auziră glasuri, apoi o poartă de fier deschizîndu-se. Şi iarăşi ziduri înalte acoperind lumina soarelui. În sfîrşit, ambulanţa se opri cu o smucitură, şoferul coborî şi deschise uşa din spate.

— Am sosit, spuse el cu o veselie prefăcută. O să coborîm, domnule maior. Ţineţi-vă bine pînă tragem targa afară.

Ajutat de infirmier, scoase targa şi porni, el în faţă, infirmierul în spate, în urma doctorului care urca grăbit treptele unei clădiri sumbre, cu aspect de cazarmă.

— Unde sîntem ? întrebă maiorul mirat.

— La spitalul ofiţerilor prizonieri. Puteţi fi liniştit, domnule maior. Dacă ajungeţi pe mîna profesorului None, sînteţi ca şi vindecat...

Profesorul era un om mărunt şi energic, cu ochelari de modă veche şi bărbuţă pe care şi-o netezea mereu cu degetul arătător. Îl primi prietenos pe prizonier.

— Aşa... Ia să vedem cum se prezintă voinicul nostru... Dezbracă-l, îi porunci infirmierului. Dumnezeule, asta-i tot ce ai pe dumneata ?

— Era uniforma de vară, spuse maiorul.

— Şi toată iarna ai umblat aşa ?

— Mai aveam şi-o pelerină...

— Bine, omule, mă faci să cred că eşti sinucigaş.

— Sînt prizonier, spuse maiorul.

— Şi prizonierii nu-s tot oameni ? se răsti profesorul cu ochii la medicul lagărului. Ce-aţi făcut din omul ăsta ?

— Condiţiile, murmură medicul lagărului. N-am ce-mi trebuie, domnule profesor. A stat şapte luni într-un subsol igrasios. A făcut pneumonie şi suferă de inimă.

— Ai avut cardiaci în familie ? se interesă profesorul.

— Nu. Iar cînd am venit aici eram sănătos tun.

— De ce nu l-aţi adus mai din timp ? se răsti iarăşi profesorul către medicul lagărului.

— Eu am raportat... Mi-am dat seama că se agravează... Am insistat zadarnic.

— Războiul, spuse profesorul întărîtat. Şi asta ce mai e ? Varice, nu-i aşa ?

— N-am observat, spuse doctorul lagărului.

— Am fost rănit la picior, explică maiorul. Au vrut să mă opereze, dar am cerut să mă întorc pe front. M-au tratat şi rana s-a vindecat...

— Stetoscopul, ceru profesorul către asistentul său.

După ce-l consultă cu minuţiozitate, profesorul se aşeză la birou şi scrise cîteva rînduri în josul hîrtiei pe care i-o prezentase medicul lagărului. Cînd termină de scris, ţintì stiloul către medic.

— Spune-i comandantului să nu se joace. E soldat, nu călău. Omul acesta trebuie salvat. S-a încheiat pacea, Crucea Roşie se interesează de prizonieri, primele loturi au început să plece spre ţara lor. Hrană bună, repaus, o cameră liniştită şi curată. De trei ori pe zi cîte o pungă cu gheaţă la inimă. Răspunzi cu capul, doctore.

— Am înţeles, domnule profesor...

După intervenţia energică a profesorului, soarta prizonierului se schimbă. Primi o cameră bună, împreună cu maiorul Ghiţescu, fu scutit de apelurile zilnice, hrana se îmbunătăţi. Maiorul începu să aştepte ziua cea mare a repatrierii...

7.

Muncitori şi tovarăşi !

...Guvernul Marghiloman îşi încoronează începutul guvernării lui infame cu arestarea celor unsprezece tovarăşi, membri ai mişcării socialiste.

Tovarăşi !

Pentru marţi 4 iunie ora 2. p.m. părăsiţi fabricile, atelierele, uzinele şi veniţi cu miile la o **mare demonstraţie**

în fața Palatului justiției să aclamăm pe cei arestați, veniți să arătăm întregii lumi **crimele odioase** *pe care le comite guvernul Marghiloman de convenție cu militarismul german.*

Trăiască tov. arestați !

Jos infamia clasei stăpînitoare !

Trăiască revoluția !

Federația maximalistă din România

— Nu-i chip să păstreze pacea-n țară, spuse meșterul Năstase. Nici cu vorba bună, nici cu mitralierele. Umblă zvonuri că de-Ntîi Mai a fost demonstrație la București. Iar la Cîmpina se pregătește ceva. S-au găsit manifeste la muncitori. Vor să facă grevă. Nemții sînt speriați. Cînd zici Cîmpina, zici petrol...

— Da, petrolul, încuviință Crivăț. Asta-i doare în primul rînd.

— Vor să aducă niște mașinării noi pe deal, spre Moreni, spuse „nebunul". Acuma lucrează zi și noapte la calea ferată. Dacă aduc mașinăriile acelea, nu mai au nevoie să desfunde sondele vechi, pe care le-au astupat ai noștri cînd s-au retras.

— Dom'le căpitan, începu rugător Năstase.

— Ce e, meștere ? zîmbi Crivăț. Fac prinsoare că te gîndești la ce mă gîndesc și eu.

— Păi... cît îi lăsăm să sugă din vlaga pămîntului ? Că asta-i petrolul : vlaga pămîntului. Și dacă aduc mașini noi...

— Să nu-i lăsăm să le aducă, asta vrei să spui. Dar cum ?

Rămaseră pe gînduri. De afară se auzi tusea lui Sfarmă-Piatră, rămas de pază, apoi închizătorul armei pregătite de tragere.

— Cine-i ?

— Om bun, se auzi un glas depărtat.

— Apropie-te, strigă Sfarmă-Piatră.

În ușa bordeiului se arătă silueta masivă a santinelei.

— Dom' căpitan, un om de la noi din comună. Nu știu cum o fi nimerit pe-aici...

— Adu-l încoace să-l întrebăm. E singur ?

— Singur, spuse noul-venit înălțîndu-se să vadă peste umărul voinic al lui Sfarmă-Piatră. Știam că vă ascundeți pe-aici. Am fost pădurar ani de zile. Cunosc bine potecile muntelui. M-am gîndit : dac-ar fi să-mi caut un adăpost, împreună cu doi-trei fîrtați, să nu fie nici departe de oraș, dar nici să mă găsească cu una, cu două, unde m-aș ascunde ? Aici, la Colțu-Babii. Și-am venit încoace, ținînd-o pe mijlocul drumului, să se vadă că sînt singur și cu gînduri bune.

— Dac-ai venit cu gînduri bune, intră, spuse Crivăț. Ce mai e prin sat ?

— Ce să fie ? Ne-au scos nemții cu mic cu mare la muncă. Se grăbesc tare cu drumul de fier pentru sonde. Au și adus mașinăriile. Sînt devale, la Băicoi. Niște alea de te-apucă groaza. Un motor cît casa, abia stă pe un vagon de tren. Și turla, din două bucăți, cum n-am mai văzut. Și pentru toate, o macara înaltă, vopsită galben. Lucruri bune, nemțești. Au un cusur : nu se mișcă decît pe calea ferată. Îs mari al dracului, cu ce să le duci pe șosea ? De-aia se grăbesc cu linia spre munte. Ne-au scos din trei sate. Unii cară piatră, alții înalță terasamentul, alții în urma lor pun traversele și șinele. Oamenii n-au prea vrut să meargă la lucru, dar au venit călăreți și ofițeri și-un tîlmaci care țipă la noi și face cu ochiul.

— Înseamnă că nu-i de-al lor, spuse actorul.

— O fi, n-o fi, omul ține cu noi și asta-i bine.

— E bine, încuviință Crivăț. Și-acuma, spune, ce vînt te-a adus încoace ?

— Păi nu vreau să mai muncesc pentru ei. Știam că cumătru-meu ăsta de-i zicem Sfarmă-Piatră a fugit în munte, zic hai și eu. Că s-o găsi să fac ceva de folos. Mă primiți ?

— Zic să-l primim, dom' căpitan, spuse Sfarmă-Piatră. E om cinstit, îl cunosc de mic copil.

Noul venit luă un fel de poziție de drepți :

— Să trăiți, dom' căpitan. Nu v-am știut gradul. Primiți-mă, dom' căpitan. Sînt om cinstit, cum zice cumătru-meu, și-i iubesc pe dușmani ca sarea-n ochi.

Crivăț se uită la tovarășii săi. Cu toții încuviințară din priviri.

— Armă ai ? întrebă Crivăț.

— N-am, că am avut pistol și cînd cu cercetarea asta mare mi-a fost frică și l-am aruncat în privată.

— Meștere, dă-i carabina pe care-am luat-o de la patrulă alaltăieri. Cum te cheamă, frățioare ?

— Savu Gheorghe, să trăiți. Am fost caporal la trenul regimentar, leat nouă sute zece. Știu să umblu cu carabina, în tot cazul. Mă pricep și la cai...

Rîseră cu toții : de unde cai ? Unde să-i țină ? Cu ce să-i hrănească ?

— Ești caporal, va să zică, spuse Crivăț.

— Caporal, să trăiți. Puteți să-ntrebați în sat, mă știe lumea. Și mă jur să fiu de credință și să nu vă las la primejdie.

— Nu-i nevoie de jurăminte, spuse Crivăț. Ai jurat o dată, cînd ai intrat în armată. Aici e tot o armată, doar că e mai mică. Și are legi mai aspre.

— Mă supun, orice-ar fi.

— Acuma uite, eu zic c-ai picat tocmai bine. Cînd ai venit dumneata, vorbeam de drumul cel nou pentru sondă. Am înțeles că ai lucrat la el.

— Cîteva săptămîni. Mă pricep nițel la dulgherie și m-au pus la pod.

— Care pod ? strigară toți odată.

— Un pod, spuse Savu Gheorghe, bucuros că a spus ceva interesant. Linia trece peste un pîrîu, un fir de apă pîn-la genunchiul broaștei. Numai că are albia adîncă, și-n preajma lui sînt stînci. Inginerii nemți au socotit că trebuie pod zdravăn peste el. În primăvară, cînd cu ploile, se umflase ca Dunărea.

— Ia de-aici o țigară, îl îmbie Crivăț schimbînd o privire cu meșterul Năstase. Și pe unde vine podul ăsta ? E aproape de vreo comună, ceva ?

— Nu. Cel mai aproape e un cătun și mănăstirea. La vreo zece kilometri.

— Te superi dacă i-om pune gînd rău ? zise meșterul Năstase.

— Am lucrat la el în silă, făcu Savu Gheorghe. Chiar dacă-i lucru bun, cînd ştii că foloseşte duşmanului îţi iese de la inimă.

— Să-i lăsăm întîi să-l termine, zise Crivăţ. Tocmai cînd s-or pregăti să treacă trenul peste el, hop şi noi. Să-i facem să ia treaba de la capăt. Le mîncăm o lună de zile, ai ?

— Pe puţin. Poate chiar două, spuse ţăranul.

— Mai au mult de lucru ?

— Nemţii socotesc că vreo două săptămîni. Dar ai noştri nu se prea grăbesc şi tot caută pricină : ba s-au terminat scoabele, ba le cade un ferăstrău în apă, ba se loveşte unul la mînă şi aleargă toţi să vadă ce s-a întîmplat. Măcar trei săptămîni de lucru de-acum încolo.

— Trei săptămîni... spuse Crivăţ îngîndurat. Destul timp ca să ne pregătim. De-am avea nişte dinamită...

Maistrul Năstase se scărpină la ceafă, înciudat.

— Aşa ceva doar la mineri se mai găseşte...

Crivăţ se uită ţintă la actor. Acesta zîmbi şi încuviinţă din cap :

— E-n regulă, fraţilor. Mă duc în Oltenia, la mineri...

— *Halt ! Hände hoch !* Stai ! Mîinile sus !

— Am stat, fiule, nu te speria. Şi lasă puşca ceea jos, că m-au trecut năduşelile.

— Cine sînteţi ?

— Călugări de sus, de la mănăstire. Ne ducem la tîrg cu de-ale gurii.

— Acuma, noaptea, prin locuri pustii ?

— Locuri pustii nu se află nicăierea. Pretutindeni veghează ochiul Celui-de-Sus. Crede şi te vei mîntui, frate.

— Aprinde lumina, Hans. Şi voi, ceilalţi, nu-i slăbiţi din ochi ! spuse cel care ştia românește către camarazii lui.

Călugării rămaseră nepăsători, cu sacii-n spate. Neamţul îi privi pe rînd : aceleaşi chipuri bărboase, aceleaşi priviri plecate sub lovitura luminii prea crude a lămpii electrice.

— Şi ce ziceţi că aveţi în saci aia ? Hans, dă lanterna încoace şi percheziţionează-i.

Hans se execută. Călugării puseră desagele jos. Cel din frunte desfăcu primul desaga şi scoase o pîine pe care-o învîrti în lumina lămpii. Aerul se umplu de aromă.

— Ia-o, fiule, spuse călugărul. Adineauri am scos-o din cuptor. Să-ţi dau şi ceva brînză.

— Şi-o înghiţitură de rachiu, spuse al doilea călugăr, care ducea un sac mai mare decît toţi.

Scoase din sac o ploscă ; al treilea călugăr dădu la iveală o găină friptă. Percheziţia continuă mai mult de formă ; soldaţii îşi treceau unul altuia plosca, rodeau copanele şi rupeau codri mari de pîine caldă, mormăind unul spre altul cu mulţumire.

— Bine, taică, spuse gradatul cu gura plină, tot n-am înţeles de ce umblaţi noaptea.

— Păi pînă-n zori trebuie să fim la tîrg, la Cîmpina. Să vindem ce-avem cu noi şi să mai cumpărăm una-alta. Părintele stareţ ne ucide dacă ne-ntoarcem cu treaba făcută numai pe jumătate. Uite, de cînd stăm aici, de vorbă, ajungeam hăt. în vale...

— Tîrgul nu se mută din loc.

— Nu, dar dimineaţa sînt preţuri mai bune.

— Ai dreptate, spuse gradatul. Dar tot nu-mi place povestea voastră. Pe drumul ăsta se umblă numai ziua cu *ausweiss* la mînă. Document, înţelegi ?

— De unde *ais-vais*, cum spui dumneata ? Ieşim din mănăstire de două ori pe an, şi porunca părintelui stareţ e documentul nostru.

Hans mai trase o-nghiţitură şi se apropie să spună ceva la urechea gradatului. Acesta încuviinţă din cap şi se întoarse spre călugări :

— Uite, vă las să treceţi, că sînteţi feţe bisericeşti. Dar ca să nu vă abateţi de la drum, vă dau un om de-al meu să meargă cu voi pînă dincolo de linia ferată. Mîine vine colonelul aici, şi dacă află că lăsăm lumea să circule în miez de noapte... Asta e. Puteţi pleca. Hans, du-te cu ei. Treci linia, îi scoţi la şosea şi te întorci cît mai repede. Ne găseşti la canton.

— *Jawohl*, spuse energic Hans.

Porniră la drum, ducîndu-şi trudnic poverile.

— O cam băgaseı pe mînecă măi, Sfarmă-Piatră, spuse Năstase ridicîndu-şi mai bine desaga pe umăr.

— *Ruhe !* strigă Hans. Nu vorbit !

— Sus pe deal, faci ca la moară, spuse Crivăţ rar şi deslușit.

— Da. înculiinţă Sfarmă-Piatră.

— Spus la voi nu vorbit, se răsti Hans. Ce asta moara ?

— Noi, la moară, explică Crivăţ în întuneric. Grîu, motor, făină, pîine bună, *Brot...*

— Aha, *Brot*, zise neamţul. Mai bun *Schnaps*.

— Bun şi şnapsul, că-ţi face capul greu şi inima uşoară. Bem după ce reuşim. Ţie-ţi dăm acum. Omeneşte-l măi, Sfarmă-Piatră.

Ţăranul scoase din mers plosca din desagă şi o jucă, făcînd să sune lichidul dinăuntru.

— Na, mă, şnaps, spuse. Mai e o ţîră pe fund. O goliră-ţi, calicilor.

— Ce asta *kalitchilor* ? se miră neamţul.

— O să afli de la bîtu. spuse ţăranul.

— *Was* ? se supără neamţul şi-l auziră mînuind închizătorul armei.

— Dacă trage-n aer, ne-am ars, spuse Crivăţ. Atinge-l, măi !

Sfarmă-Piatră îl pocni atît de tare cu plosca, încît neamţul se prăbuşi fără să scoată un geamăt. Îi luară arma şi porniră în fugă spre podul cel nou, care lucea alb între stîncile cufundate în umbră.

Santinela de pe pod avu aceeaşi soartă. Crivăţ şi dulgherul instalară încărcătura sub grinzile care susţineau mijlocul podului ; pe urmă întinseră fitilul, dădură foc şi o luară la fugă. Din celălalt capăt al podului auziră împuşcături şi strigăte.

— Sfarmă-Piatră, rămîi cu mine. Să nu-i lăsăm să stingă fitilul. Ceilalţi, fuga spre vale !

Se aruncară la pămînt. Îl auzi pe ţăran făcînd la fel. Traseră amîndoi spre soldaţii care tropăiau pe pod. Unul căzu, celălalt continua să alerge. Crivăţ mai trase două

focuri, zadarnic. Între timp Sfarmă-Piatră se ridicase, alergă spre pod. Îi auzea paşii grei duduind pe drumul stîncos. Pe urmă bubui puşca cu ţeava retezată şi neamţul se prăbuşi chiar în preajma fitilului.

— Înapoi, repede ! ţipă Crivăţ. Acum explodează...

Glasul îi fu acoperit de bubuitura îngemănată. Aerul se cutremură ; bolovani şi ţăndări aprinse jucară în lumina slabă a lunii.

Cînd vuietul exploziei se potoli, Crivăţ îşi strigă tovarăşul. Nici un răspuns. Alergă spre locul de unde răsunase împuşcătura aceea singuratică. Sfarmă-Piatră zăcea cu ţeasta zdrobită de un bolovan.

— Uite că piatra a fost mai tare decît tine, şopti Crivăţ.

Spre vale auzi împuşcăturile ascuţite ale armelor cu ţeava retezată. Alergă într-acolo, cu inima strînsă. Desigur, patrula s-a întors din drum auzind explozia şi zgomotele luptei. Te las, Sfarmă-Piatră. Tot n-am cum să te ajut. Şi poate ceilalţi au nevoie de ajutor...

CAPITOLUL VII

1.

Din cuvîntul lui Octavian Goga la întrunirea refugiaţilor ardeleni de la Iaşi, 7 ianuarie 1917

Dezrobirea Ardealului se obţine numai prin sacrificiu din partea tuturor, deci şi a ardelenilor... Noi declarăm război monarhiei austro-ungare pentru a alipi Ardealul la patria-mamă, la România.

Din Memoriul prizonierilor români aflaţi în lagărul de la Darniţa-Ucraina, 26 aprilie 1917

Noi, corpul voluntarilor armatei române — ofiţeri, subofiţeri şi soldaţi de naţiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foşti prizonieri de război în Rusia, cu jertfa vieţii noastre sîntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru : de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară, cu una şi nedespărţită Românie liberă şi independentă.

Din Declaraţia Comitetului Naţional al românilor emigraţi din Austro-Ungaria, Iaşi, 6 octombrie 1918

Românii ardeleni şi bucovineni, aflători pe teritoriul Regatului Român, în numele nostru şi al fraţilor subjugaţi de acasă, a căror conştiinţă e siluită şi deci în

imposibilitate de a se manifesta liber, declarăm cele ce urmează :

1. Cerem să fim liberaţi de sub jugul Monarhiei austro-ungare şi sîntem hotăriţi să luptăm, prin toate mijloacele şi pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat naţional şi liber...

3. Cerem ca întreg teritoriul din Monarhia habsburgică revendicat de statul român, recunoscut şi garantat prin tratatele de alianţă încheiate de România cu puterile Înţelegerii, să fie liberat şi unit cu Patria mamă.

Din cuvîntul fruntaşului socialist Iosif Jumanca la Congresul muncitorilor mineri, Budapesta, 21—23 septembrie 1918

Azi putem spune că chiar şi cele mai părăsite unghiuri ale Ardealului, acolo unde nu se aude decît fluierul ciobanilor şi trenul nu umblă, acolo unde stăpînitorii maghiari au semănat mizeria cea mai fără măsură, au străbătut şi se răspîndesc ca fulgerele ideile noastre.

Din declaraţia de autodeterminare a Comitetului Executiv al Partidului Naţional Român, citită în parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918 de către deputatul Al. Vaida-Voievod

Organul naţional al naţiunii române din Ungaria şi Ardeal nu recunoaşte îndreptăţirea acestui parlament şi acestui guvern să se considere ca reprezentante ale naţiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele naţiunii române din Ungaria şi Ardeal. Căci apărarea intereselor ei, naţiunea română o poate încredinţa numai unor factori desemnaţi de propria ei adunare naţională...

Toamna anului 1918 veni plină de frămîntări şi de speranţe în orăşelul de la poalele Apusenilor. În cursul verii, minerii făcuseră în două rînduri grevă, jandarmii

aduseseră mitraliere la gura minei, arestaseră pe cîţiva dintre fruntaşi, dar lucrurile nu se potoliseră cu atît. Femeile de la filatură ieşiră în stradă şi cerură pîine ; apărură pe străzi petice mici de hîrtie, copiate de mînă, care chemau pe muncitori să se înscrie în Federaţia muncitorilor mineri.

Într-o zi neguroasă şi rece de la sfîrşitul lui noiembrie, la uşa avocatului Ciurdariu bătu Iulia, soţia maistrului Sîngiorzan de la mină. Victoria se duse să deschidă.

— Domnul avocat e acasă ?

— Nu, a plecat. Dar ce-ai cu el ?

— Doamnă profesoară, sînt tare necăjită...

Nu mai putu să urmeze, din cauza lacrimilor care-o năpădiseră. Victoria o luă de umeri şi o împinse cu blîndeţe înăuntru.

— Ia loc, şi nu mai plînge, spuse Victoria. Ce s-a întîmplat ?

— S-o întîmplat că pe soţul meu l-or luat jandarii. Acuma vor să-i facă proces. De-aceea venisem. Voiam să vorbesc cu domnul avocat, pînă nu-i prea tîrziu. Dacă apucă să-l ducă la Deva, la prefectură, atunci... Mă gîndeam să n-ajungă pîn-acolo. De-ar fi fost acasă domnul avocat, ar fi vorbit la jandari, la subprefectură...

— Va vorbi deseară, cînd se-ntoarce de la Arad. L-au chemat acolo domnul Goldiş şi ceilalţi fruntaşi. Se pregătesc întîmplări mari, tu, Iulie. Domnul avocat spune că ceasul cel mare e aproape. Nu vor avea vreme duşmanii să-l judece pe soţul tău.

— Sînt tare cu grijă, spuse Iulia. Un frate de-al meu s-a întors de pe front cu camarazi de-ai lui şi cum or ajuns în sat, or făcut răscoală împotriva castelului din Zărand. Baroneasa a fugit pe fereastră. După asta or dat foc castelului şi cînd or venit jandarii, s-or luat la harţă cu ei. Or tras cu puştile, l-or puşcat în umăr, apoi gloata o luat armele din mîna jandarilor. Acuma e vorba să vină honvezii să-i potolească. Doamne, cum s-or termina toate astea ?

— S-or termina cu bine, o linişti Victoria. Sîntem mulţi şi hotărîţi în lupta noastră. Împăratul de la Viena şi-a pierdut puterea, toată ţara e-n fierbere... Du-te li-

nistită acasă, dragă. Soțul tău o scăpa curînd, mai curînd decît te gîndești...

Pe stradă se auziră voci amestecate, strigăte, pașii unei mulțimi. Sărira amîndouă la fereastră, să vadă ce se petrece. O mare de oameni se revărsa către Piața Breslelor. Mineri veniți direct de la muncă, soldați și ofițeri întorși de pe front, cu armele pe umăr, femei cu copii în brațe — cu toții mergeau în aceeași direcție. Un glas din mulțime începu să cînte „Deșteaptă-te române !" și sute de voci reluară, triumfător, cîntecul. Victoria deschise fereastra. Cineva văzu fereastra deschizîndu-se, strigă :

— Trăiască domnul Ciurdariu, alesul nostru !

— Trăiască libertatea !

— Vrem pace ! Trăiască România !

Deodată, Iulia dădu un strigăt și se apropie de fereastră :

— Ștefane ! țipă ea. Ștefane !

Sîngiorzan se apropie de fereastră fluturîndu-și șapca :

— Iulie, sîntem liberi ! Or venit soldații și lumea și ne-or scos de la temniță !

— Libertate ! Ura ! strigă mulțimea.

— Și-acuma ce faceți ? întrebă Victoria.

— Merem la primărie să alungăm notarul. E revoluție, doamnă profesoară.

— Venim și noi ! spuse Victoria cu sufletul la gură.

Își aruncă un șal pe umeri, o zori pe Iulia :

— Hai să mergem, Iulie ! Necazurile tale s-au sfîrșit mai iute decît gîndeam.

În stradă, lumea se apropiase de primărie. Ușile somptuoase rămaseră însă închise. Sîngiorzan se urcă pe trepte împreună cu un ofițer și un bărbat cu ochelari.

— Fraților ! strigă Ștefan. A sosit ziua cea mare a libertății. Vom lua puterea în mîinile noastre. Vom alcătui Consiliul național român în care să intre alegii locuitorilor. Domnul avocat doctor Ciurdariu e pe drum, ne-a telegrafiat aseară de la Arad.

— Ura ! strigă mulțimea.

— Studenții români din Budapesta au cerut unirea Transilvaniei cu România. Ofițerii și soldații români din

Timișoara au alcătuit un consiliu militar național. Socialiștii s-au unit cu Partidul Național, formînd împreună Consiliul Național Român, unicul for care reprezintă voința poporului român !

— Ura ! strigă mulțimea.

— Domnul avocat Ciurdariu ne va aduce îndrumările din partea comitetului de acțiune.

— Trăiască domnul avocat Ciurdariu ! strigă mulțimea.

— Să-l alegem în consiliu !

— Și pe Ștefan Sîngiorzan, din partea minerilor.

— Îl vrem pe Sîngiorzan !

— Și pe domnul căpitan Duma ! strigă altcineva.

— Îl vrem și pe el !

Căpitanul Duma își smulse cocarda împărătească de la chipiu, în uralele mulțimii.

— De azi sîntem soldați ai națiunii române ! cuvîntă el. Toți militarii să-și scoată semnele împărătești de pe uniformă și să se socoată supuși ordinelor Consiliului !

— Ura ! strigă mulțimea.

— Ascultați, fraților ! strigă Sîngiorzan. Răscoala noastră are un țel hotărît și sigur. Toată suflarea românească trebuie să ni se alăture, căci lucrăm în interesul națiunii, pentru libertate și pentru un trai mai bun ! Vrem opt ore de muncă, vrem pîine pentru mineri, vrem libertate ! Să trimitem o telegramă Consiliului Național, la Arad, că ne supunem ordinelor lui !

— Vin honvezii ! Vine armata ! se auzi un strigăt din mulțime.

Lumea tălăzui, agitată la culme.

— Ascultați ! strigă ofițerul. Cine-a spus că vine armata ?

— La telegraf... a vestit cineva că au plecat încoace, de la Deva, un escadron.

— Nu vă temeți, fraților ! Ne vom apăra dreptul cu arma-n mînă ! Vom forma chiar acum garda națională. Cine are arme, să se prezinte la comisie. Ridicați baricade la gară și pe strada Devei ! Doi tineri să iasă pe deal și să dea de veste cînd se apropie soldații ! Dacă sîntem uniți, n-or să ne biruie !

O masă fu scoasă la repezeală din clădirea primăriei. Căpitanul Duma se așeză la masă, în jurul lui cîțiva militari păstrau ordinea. Începu să-i înscrie pe cei care doreau să intre în garda națională.

— Numele ?

— Soldat Rîșca Vasile.

— Ai armă ?

— Da.

— Jură credință Consiliului Național și nației române.

— Jur !

— Iscălește aici, apoi treci la front, în fața bisericii. Următorul. Numele ?

Victoria lucră ore-n șir, alături de lumea din oraș, să pregătească baricada de pe strada Devei. Drumul spre Deva suia pe deal și părăsea orașul, șerpuind domol pînă la cătunul agățat printre păduri, pe colinele din partea de răsărit. De acolo veni strigătul de alarmă, repetat din gură-n gură de pîndarii puși în lungul drumului :

— Vin honvezii, mă !

Căpitanul, aflînd vestea, vîrî liniștit lista în buzunar și se duse în fața bisericii, unde noii ostași din garda națională așteptau.

— Fraților, spuse căpitanul. Nu-i vreme de vorbe mari. Guvernul s-a spăimîntat de scuturarea românilor din robie și a trimis oaste să ne împiedice. Dar nici cu lanțurile, nici cu glonțul nu putem fi răpuși. Credem în dreptatea noastră. Vom lua mitralierele de la compania de jandarmi și ne-om așeza la barieră, să întîmpinăm dușmanul. După mine, pas alergător, marș !

Garda se puse în mișcare. Erau aproape o sută de ostași și ofițeri, cu chipurile arse de soare, înăsprite de vînt, slăbiți de greutățile războiului. Ajunseră curînd la compania de jandarmi, aflată într-o cazarmă din preajma gării. Santinela de la poartă, văzîndu-i că se apropie, puse arma de o parte și rămase lîngă gheretă, cu brațele atîrnînd.

— Unde-i comandantul ? întrebă căpitanul apropiindu-se.

— Nu știu, domnule căpitan. O plecat cu plutonierul și cu soldații, azi-dimineață, cînd s-a atacat închisoarea. M-au lăsat singur aici, să păzesc cazarma. Schimbul meu a trecut demult.

— Bine. Vom lua armele din cazarmă în stăpînirea noastră. Unde-s cheile ?

— Nu știu. Cred că le-a luat comandantul cu el.

— Ne-om descurca și fără chei, ridică din umeri căpitanul. Hai și arată-ne unde aveți armamentul și muniția.

— Eu... șovăi soldatul.

— Nu te teme, n-or să-ți scoată vină pentru asta. Acuma noi sîntem stăpîni pe oraș. Iar dacă s-or întoarce, spui că te-am amenințat cu armele. Haide, că n-avem vreme de pierdut.

Soldatul porni înainte, urmat de zecile de ostași. Cazarma era o clădire veche și sumbră, cu hale mari, întunecoase, reci. Merseră în lungul unui coridor fără sfîrșit parcă și se opriră la ușa cu boltă din zidul de miazăzi.

— Aici avem mitralierele și muniția, spuse soldatul. Domnule căpitan, spuse el în românește, eu-s român, cu toate că mă cheamă Szilagy. I-or schimbat numele lui taica, pe cînd o fost recrut. Primiți-mă în oastea voastră...

— Te primim, spuse simplu căpitanul. Juri credință Consiliului Național ?

— Jur, spuse soldatul și-și făcu repede cruce.

Mitralierele, purtate pe umeri de ostași voinici, fură duse la Poarta Devei. Acolo lumea pregătise, din căruțe răsturnate, stîlpi de lemn și saci cu nisip, o veritabilă fortăreață.

— Bună treabă, spuse căpitanul. O mitralieră în casa de colo, în pod, porunci el. Cealaltă deasupra baricadei, peste sacii de nisip. Ostași, luați-vă poziții de tragere. Cine nu face parte din gardă, ar fi mai bine să plece. Nu trage nimeni fără ordinul meu !

Garda se instală astfel cum poruncise căpitanul. Curînd se auzi tropotul cailor și, de sus de pe deal, se arătară cei dintîi călăreți. În urma lor venea o trăsură, apoi iarăși călăreți.

Două plutoane... trei... socoti căpitanul. Un escadron, aveau dreptate oamenii...

— Mitraliera de pe baricadă, trage o rafală scurtă în aer ! comandă el.

Mitraliera țăcăni scurt peste liniștea ce se lăsase. Călărețul din frunte făcu un semn și trupa se opri. Trăsura se strecură printre călăreți și veni mai în față, pe șosea. Din trăsură coborî comandantul jandarmilor, îl recunoșteau după chipiu. El păși pe șosea ținîndu-și teaca săbiei cu mîna. La cîteva zeci de metri de baricadă se opri.

— În numele guvernului Ungariei... începu el.

Căpitanul se ridică de după meterezele improvizate și spuse răspicat :

— Nu ascultăm de guvernul Ungariei. Guvernul nostru este Consiliul Național Român. Numai lui ne supunem.

— Băgați de seamă, răzvrătiților, strigă jandarmul. Dacă nu depuneți armele numaidecît, va fi vai și amar de voi. Vă așteaptă spînzurătoarea pe toți, ați înțeles ?

— Am luptat patru ani pentru o cauză ce nu era a noastră și nu ne-am temut. Crezi că ne temem acum, cînd a sunat ceasul libertății ? Vom muri pînă la unul, dar nu ne dăm !

Mai-marele jandarmilor se sfătui cu comandantul călăreților, care se apropiase și descălecase. Din toate colțurile baricadei se auziră strigăte de aprobare.

— Bine le-ai spus, domnule căpitan ! Nu ne dăm bătuți ! Avem cartușe destule, vom lupta pînă la capăt !

Jandarmul făcu cîțiva pași înainte, strigă iarăși :

— Ascultați, voi ! Nu vrem vărsare de sînge. Depuneți armele și desfaceți baricada, iar noi făgăduim să vă lăsăm nesupărați. Domnul subprefect mi-a poruncit să fie pace în oraș. Vrea să se întoarcă și să trăim cu toții în liniște.

— Domnul subprefect ne-a arătat destul pacea și dreptatea lui. Ne-a năpăstuit familiile, a împărțit nedrept ajutoarele în bani, ne-a arestat fruntașii. Să nu cuteze a călca în orașul care-l urăște !

— Deci nu vă supuneți autorităților ?

— Autoritatea noastră este Consiliul Național.

— Vom folosi forța, spuse comandantul jandarmilor.

— Încercaţi !

Din nou se sfătuiră jandarmul şi comandantul honvezilor. Sfatul acesta dură mai mult, punînd la încercare nervii celor de pe baricadă. În cele din urmă, şeful jandarmilor spuse :

— Vom raporta domnului subprefect despre răspunsul vostru. Ne vom întoarce, fiţi siguri !

Se urcă iarăşi în trăsură, urmărit de strigătele ironice ale celor de pe baricadă :

— Meri sănătos !

— Să te-ntorci şi c-un regiment, noi aici sîntem !

Escadronul se depărtă în galop pe şoseaua Devei. La ordinul căpitanului, se organizară schimburi de santinelă şi soldaţii coborîră să ia masa. Femeile din oraş le aduseră de mîncare acolo, în jurul baricadei. La căderea nopţii, santinelele fură dublate, apoi căpitanul se întoarse la primărie, unde Consiliul Naţional al oraşului ţinea întîia sa şedinţă.

2.

Maiorul Malamuccanu porni abătut spre casă. Din luna iunie, de cînd fusese repatriat, singura clipă senină fusese cea a întoarcerii acasă. Venise cu ultimul lot de prizonieri ; erau oameni care stătuseră în captivitate mai mult de-un an de zile, plecaseră la război nişte voinici şi se întorceau nişte umbre. Trenul, împodobit cu crengi de brad şi cu uniforme împestriţînd vagoanele, se oprea îndelung în gări ; lumea se năpustea prin vagoane, cu desperare, cu speranţă, cu nerăbdare. Femei slabe şi triste întrebau cu glasul stins despre vreun soldat anonim, cu nădejdea timidă că oarecine din mulţimea aceea de soldaţi anonimi le va da o ştire, o speranţă sau o veste îngrozitoare ; copiii plîngeau în braţele vreunui soldat bărbos şi slab ca o umbră ; invalizi de război veneau să-şi întîmpine camarazii de regiment ; rîsete şi lacrimi, strigăte de bucurie şi întrebări scurte se întretăiau în vacarmul de pe peroanele pestriţe, sub privirile neprietenoase ale patrulelor germane...

În gară la Ploiești, soția îl întîmpinase cu un țipăt de bucurie :

— Ai venit ! De două săptămîni, zi de zi, aștept la fiecare tren...

— Ce fac copiii ?

— Bine. Sîntem bine cu toții. De ce nu ne-ai scris ?

— Voi de ce nu mi-ați scris ?

— Cum ? N-ai primit nimic ? Ți-am scris în fiecare zi...

— O să-ți povestesc multe. Prin ce am trecut...

— Bine că s-a terminat, spusese ea. Restul nu mai contează. O să stai acasă, să te refaci...

— Nu am de gînd să stau pe cuptor. Regimentul meu, camarazii mei...

— Ce regiment ? spuse ea repede. Arăți ca o umbră. Trebuie să te odihnești, să-ți vii în fire. Ți-ajunge atîta jertfă și-atîta zbucium.

— Dac-ai ști... murmurase el.

La regiment îl primiseră cu multă rezervă.

Comandantul, colonelul Cornea, după momentul revederii, îl luase în biroul lui și-i vorbise aproape oficial :

— Domnule maior, eu te cunosc foarte bine. Știu cum s-a întîmplat de ai căzut prizonier. Dar trebuie să procedez după lege. Avem ordine stricte în privința ofițerilor care au căzut în mîna inamicului. S-a hotărît ca fiecare caz în parte să fie examinat de o comisie specială, un fel de tribunal... Va trebui să-ți pregătești apărarea.

— Apărare față de cine ? Față de camarazii mei ? Sînt un om cinstit, domnule colonel. Mi-am păstrat demnitatea de ofițer în cele mai grele împrejurări...

— Toate astea trebuie să le spui comisiei, și să le întărești cu probe. Și probe solide. Amintește-ți cu cine erai acolo, pe front. Ofițeri, soldați, într-un cuvînt martori. Nu-ți ascund adevărul. În oraș se vorbește că te-ai predat inamicului...

— E o minciună !

— Știu la fel de bine ca și dumneata. Am și întocmit un document în acest sens. Dealtfel, curînd după capturarea dumitale, te-am propus pentru decorare. Regele

a scris cu mîna lui pe raport : „Se va examina mai tîrziu, fiind dispărut." Deci nu te-a exclus din capul locului. Generalul Razu ține la dumneata. El a dat curs propunerii de decorare. Dar toate astea sînt mai puțin importante. Este mai important să găsești martori din noaptea de 14 august.

Maiorul depărtă brațele de trup, într-un gest deznădăjduit :

— Unii au murit, alții s-au lăsat la vatră...

— Trebuie să existe și alții aici, în regiment. Sau le poți da de urmă, după scripte. Află care pe unde sînt și întocmește o listă de martori. Prin oraș umblă tot felul de vorbe. E de prisos să-ți spun că eu personal nu le cred.

— Ce vorbe anume ?

Colonelul înghițise în sec, își făcuse de lucru cu tocul străvechi, rămas la locul lui pe călimara de bronz încă dinainte de război. Spusese șovăind :

— Cum să-ți spun ? Îți repet că eu personal nu cred. Dar lumea zice că... ai colaborat cu sturziștii.

— Eu ? strigase revoltat maiorul.

— Știu că e o minciună. Se mai spune că l-ai avut în mînă pe Mackensen și l-ai eliberat pentru bani...

— Asta-i culmea !

— De acord cu dumneata. Mackensen, luat prizonier. El, care umblă totdeauna cu o suită de generali și aghiotanți, și bucătar personal și gardă de cavaleriști... Lumea însă nu știe cum e la război. Ascultă și crede.

— Bine, dar Curtea Marțială n-o să ia în serios asemenea bazaconii...

— Nu fi așa de sigur. Deocamdată, iată ordinul de numire. Ești mutat din regimentul nostru.

— Dumneavoastră ați cerut asta ?

— Mă judeci greșit, domnule maior. Am fost sincer cu dumneata, și vreau să rămînem prieteni. Cum era să cer eu așa ceva ? A venit un ordin de sus. Probabil tot în urma zvonurilor. De aceea cred că trebuie să iei în serios problema apărării dumitale.

— Înțeleg, spusese Malamuceanu cu tristețe. Și... unde sînt mutat ?

— Ofiţer în Biroul operaţiilor, la trupele de comunicaţii.

— Dar sînt ofiţer de infanterie, am avut ostaşi în subordine...

— Îmi pare rău, n-am nici o putere. Mă despart cu tristeţe de dumneata. Ţi-am pregătit foaia calificativă. Opiniile mele sînt scrise acolo. După ce-o citeşti, semnează de luare la cunoştinţă şi dă-mi-o, s-o pun la dosar. Şi... încă ceva. Ceva destul de penibil. Se spune că rana dumitale de la picior ai căpătat-o în condiţii dubioase...

— Îmi voi apăra onoarea cu sabia-n mînă împotriva celui care afirmă acest lucru.

— Dac-ar fi aşa de simplu... Autorul acestei afirmaţii a rămas necunoscut, dar vorba circulă. Ştii cum sînt zvonurile.

— Domnule colonel...

Se clătinase, colonelul sărise să-l sprijine. Îi oferise apă, îl aşezase compătimitor pe scaun :

— Fii bărbat, domnule maior. Ai rezistat la Mărăşeşti şi cedezi în faţa unor zvonuri mîrşave ?

În timp ce maiorul îşi revenea treptat, colonelul Cornea luase în mînă foaia de ieşire din lagăr. Citise, apoi sărise în sus :

— Bine, omule, de ce n-ai spus ? E adevărat ce scrie aici ? Boală gravă de inimă... Şi eu, cu atîta uşurinţă... N-o să mi-o iert niciodată...

Maiorul deschisese ochii, încercînd să zîmbească :

— Nu-i nimic, domnule colonel. Chiar şi o inimă sănătoasă n-ar fi rezistat uşor la asemenea noutăţi...

— Dar cum de te-ai îmbolnăvit ?

— Agenţii lui Sturza... Au stăruit să mi se ofere condiţii bune. Şapte luni într-un beci umed şi cu atmosferă viciată de gaze. Am avut pneumonie. Pe urmă, cu inima...

— Ticăloşii ! scrîşnise colonelul.

— Ei bine, acesta a fost preţul „colaborării" mele cu trădătorul Sturza.

— E strigător la cer, domnule maior. Abia acum înţeleg totul. Cu zvonurile acestea, au vrut să se răzbune... Ei bine, îţi declar că ai în mine un aliat de nădejde. Voi face tot ce pot ca să te ajut. Mai întîi, du-te la medicul

corpului. Să examineze cicatricea de la picior şi să-ţi dea un certificat oficial. Între timp, eu mă interesez de oamenii din regiment care-au fost cu noi în noaptea aceea, la Călini. Le voi cere declaraţii. Vom întocmi un dosar...

Lunile care urmaseră fuseseră un coşmar. Trebuise să se prezinte la diferite comisii, să dea declaraţii, să întocmească memorii în care-şi apăra dreptatea. Începuseră să sosească declaraţiile martorilor oculari : scotea cîte o copie după aceste declaraţii, întregind astfel dosarul onoarei, dosarul disculpării în faţa unei acuzaţii pe cît de nedrepte, pe atît de nebuloase. Uneori avea senzaţia că se luptă cu morile de vînt ; în faţa comisiilor — birou somptuos, doi-trei ofiţeri cu grade mari privindu-l cu neîncredere, sau încurcaţi, sau mustrători, iar la o măsuţă separată un ofiţer luînd note pentru procesul-verbal... Oameni ascultîndu-l numai pe jumătate, întrerupîndu-i pledoaria pentru a-i cere să precizeze un amănunt fără importanţă ; unii bine intenţionaţi, dar plictisiţi de procesele prizonierilor, de relatările seci, în termeni de stat-majorist ; alţii, promovaţi recent printr-o inexplicabilă generozitate a comandamentului de căpetenie, dornici să-şi justifice avansarea printr-o asprime exagerată ; alţii, ruşinaţi de faptul că în timpul luptelor se ţinuseră departe de front, stînjeniţi de privirile mustrătoare ale acestor „acuzaţi" care dăduseră de-atîtea ori ochii cu moartea.

Cazul se rezolva încet, chinuitor de încet. Cercetările progresară abia cînd începură să sosească declaraţiile martorilor. Din conţinutul lor devenea tot mai evidentă comportarea ireproşabilă a acuzatului. Dosarul depăşise curînd o sută de piese : mărturia unui ostaş telefonist ; un certificat medical ; copie după un ordin de operaţii ; declaraţia unui ofiţer din comandament ; relatarea căruţaşului de la ambulanţă...

După discutarea dosarului de către o comisie de la divizie, urmă prezentarea la corpul de armată ; săptămîni de discuţii, actele studiate cu mai multă sau mai puţină atenţie, apoi iarăşi interogatoriul interminabil...

Cu cîteva zile în urmă, fusese chemat la Curtea Marțială a Corpului II Armată. I se înmînase copia unui document pe care, citindu-l, maiorul se simți într-adevăr ușurat.

REFERAT

Comisia întrunită conform Înaltului Decret 783/1918 și compusă din d-nii Generali Stratilescu, Popescu și Vernescu, găsesc că maiorul Malamuceanu nu are nici o vină și că trebuie reintegrat în toate drepturile sale.

Substitut Comisar Regal Raportor
de pe lîngă Curtea Marțială a Corpului
5 Armată
Maior
G. NICULESCU-BOLINTIN

Sperase, citind documentul, că nenorocirile sale au luat sfîrșit ; alcătuise un nou memoriu, către Ministerul de Război, cerînd să fie readus în regimentul în care luptase ; acest raport continua să se plimbe de la un birou la altul, de la o comisie la alta...

Ajuns la serviciu, colegul său din biroul operații îi spuse în treacăt :

— Domnule maior, veşti proaste. Raportul dumneavoastră a sosit înapoi cu mențiunea că rezolvarea se amînă pînă la noi ordine.

— O să perseverez, spuse Malamuceanu. Sper că dreptatea n-a dispărut de pe fața pămîntului !

Procurorul regal îl primi cu răceală. Avea grad de colonel și multe barete de decorații pe pieptul tunicii. Nu-i întinse mîna, ci îi arătă cu un gest fotoliul din fața biroului uriaș, sculptat.

— Vă ascult, domnule maior.

— În legătură cu ultima rezoluție pusă pe raportul meu... Mi se pare că nu e drept. Mai sînt oare semne de întrebare după toate documentele pe care le-am prezentat ?

— Documentele emană de la persoane particulare.

— Emană de la ofițeri, de la soldați care au luptat pe front.

— Am nevoie și de dovezi oficiale. Acte întărite cu semnături. Din păcate, o parte din arhiva regimentului...

— Am distrus-o cu mîna mea, să nu cadă în mîna inamicului.

— Puteți dovedi asta ?

Maiorul rămase o clipă încremenit. Sînt un om cinstit ! ar fi vrut să strige. M-am dus pe front cu toată inima, hotărît să lupt pentru patrie ; să fac orice sacrificiu, mergînd pînă la jertfa supremă...

Zadarnic, gîndi cu amar. Asemenea cuvinte erau potrivite acolo, sub arșița soarelui, în fața plutoanelor desfășurate în dispozitiv de atac. Ce simplă și limpede era viața pe front ! Fără meschinării și fără mici lașități, fără jumătăți de măsură. Mergi înainte sau fugi, cale de mijloc nu există. Am mers toți înainte. Destui au rămas acolo, între rețelele de sîrmă, cu trupurile sfîrtecate oribil, unii agonizau ceasuri întregi, pînă cînd un glonț rătăcit venea să le curme tortura. Sanitari curajoși țîșneau din transee, să-i culeagă ; atunci mitralierele dușmane începeau să tragă, le răspundeau mitralierele noastre, cîteva minute dura acest duel al armelor, iar cînd se făcea liniște, se auzea de undeva, dintre tufele de iarbă ciopîrțite de schije, strigătul de ajutor al celui venit el însuși să dea ajutor altuia...

— Domnule colonel, mi-am făcut datoria. Am fost rănit ; după însănătoșire, deși voiau să mă claseze, am venit la regiment. Nu e aceasta o dovadă împotriva acuzațiilor ?

— Vă cred, personal vă compătimesc, dar justiția nu se bazează pe sentimente. Ne trebuie probe, domnule maior. E drept că războiul s-a terminat, că situația politică e favorabilă anumitor oameni ; se aude că însuși guvernul care a declarat război va fi dat în judecată. Dar pe noi nu ne interesează toate acestea ; ne interesează onoarea militară, ne interesează calitatea armatei și a oamenilor care-o slujesc. Dosarul dumneavoastră e neconcludent, nici nu îndrăznesc să-l prezint mai departe.

S-ar putea trage concluzii pripite și ar fi spre răul dumneavoastră. Mai încercați, strîngeți-vă dovezi cît mai multe. Vreau să luăm o hotărîre în deplină cunoștință de cauză...

Malamuceanu se ridică, își îndreptă centura și sabia, salută scurt și porni spre ușă. Magistratul îi răspunse la salut cu un semn scurt și fără un zîmbet pe fața bine rasă.

Ieși în stradă, se opri pe trotuar, întrebîndu-se încotro trebuie s-o apuce. Un pluton de infanteriști germani trecu bătînd pasul ; subofițerul care-l conducea se prefăcu că nu-l vede, Malamuceanu îl privi contrariat ; soldatul încarnat din el se revoltase la acest act de indisciplină. Apoi se gîndi că „învingătorilor" le este îngăduit totul. Salutul vostru îmi trebuie, rîse interior. Să ne salutăm acum, că la Mărășești ne străpungeam cu baionetele ! Pacea voastră e o pace șubredă și scurtă, gîndi.

La gară izbuti să se strecoare într-un compartiment de clasa-ntîi, arhiaglomerat. Erau acolo, claie peste grămadă, soldați germani cu nelipsita lădiță de alimente, o bătrînă cu o coșniță goală, speculantă probabil, care vînduse ouă sau țuică și se întorcea cu banii strînși șomoiog în colțul basmalei mari, negre. Un bărbat rotofei, bălai ca un prunc, îl privi insistent, își făcu loc alături de el :

— Costică, tu ești ?

— Eu, zise maiorul. Am fost colegi la „Petru și Pavel", nu-i așa ?

— Ai memorie bună, spuse rotofeiul. Ai scăpat, care va să zică...

— Scăpat ?

— Ți-au dat drumul, vreau să spun.

— Păi nu s-a terminat războiul ? Ce să facă nemții cu mine ?

— Nu nemții. Ai noștri.

— Adică ?

Rotofeiul șovăi. Se apropie de urechea lui, îi vorbi în șoaptă grăbită :

— N-o mai face pe secretosul. Urlă tîrgul, domnule. Știe toată lumea că te-a arestat pentru trădare. I-ai dat drumul generalului ăla, cum îl cheamă...

— Ascultă, frățioare, zise Malamuceanu liniștit, toate astea sînt povești. Fiecare om are dușmanii lui. Dușmanii mei sînt mulți și tari. Ei au născocit istoria cu generalul „cum-îl-cheamă". Dar există martori, soldații cu care am luptat. Ei confirmă că m-am purtat onorabil, că mi-am făcut datoria pînă-n ultima clipă...

— Mă rog, mă rog, bătu rotofeiul în retragere. Eu spun ce-am auzit. M-ar fi mirat ca un om ca tine să-și vîndă cinstea pe două mii de franci...

— Două mii de franci ?

— Atîta ai primit. Adică, se spune că ai primit, ca să-l faci scăpat pe general.

Malamuceanu răsuflă adînc. O mînie surdă clocotea în el ; ar fi vrut să-l ia de guler pe acest naiv, să-i strige adevărul în urechea roză : ești un gunoi ; ar fi vrut să-i strige ; numai două ceasuri să fi fost acolo, cînd explozia „grelei" dărîma șanțurile peste oameni, cînd sacaua era distrusă la zece pași de pozițiile unde oamenii nu băuseră strop de apă trei zile de-a rîndul, pe arșiță... Atunci ai fi știut ce-nseamnă războiul și cum să lași un general inamic să scape.

— Măi omule, generalii nemți stăteau la kilometri în spatele frontului, aveau cazemate de beton și soldații lor îi păzeau ca pe sfintele moaște. Cum să-l prind ? Și cum să-l las să scape, după cît bine ne-au făcut ?

— Ei, necazuri, spuse omulețul. Eu unul nu mă amestec în politică. Știi vorba : pleacă-ai noștri, vin ai noștri. Ieri ziceau de Marghiloman că ne-a vîndut ; azi e prim-ministru. Așa că din partea mea... mă înțelegi, nu ? Îmi văd de afaceri și nu mă bag.

— Asta-i nenorocirea noastră, că nu ne băgăm, oftă maiorul.

Omulețul privi îngrijorat în jur. Schimbă vorba, speriat ca nu cumva să se adîncească în politică înaltă.

— Altfel, pe-acasă bine, nu ? Aud că te muți cu casa din Ploiești. Foarte frumos. Mai astupi gura lumii...

— Mă mut singur deocamdată. Sînt numit la Iaşi. Tot din cauza...

— Ei, succes şi s-auzim de bine, spuse rotofeiul cu o veselie falsă şi se depărtă grăbit, făcîndu-şi loc spre uşă.

Maiorul privi lung în urma lui. Şi înţelese că-l aşteaptă o luptă grea.

3.

— Am umblat prin tot Bucureştiul fără teamă, povesti actorul. Nemţilor nu le mai arde de răzbunare ; tot ce pot să facă este să-şi apere pielea. Armata lui Mackensen s-a mărit, trupele retrase din Balcani după pacea cu Bulgaria au rămas în Muntenia, să apere linia Dunării. Nemţii au ordin să păstreze România cu orice preţ.

— Le trebuie petrolul şi grîul nostru, spuse Crivăţ îngîndurat. Ai fost şi pe la cizmărie, unde ţi-am spus ?

— Am fost. Sandalele roşii erau la locul lor. Am intrat, meşterul era singur, i-am spus că un prieten ar vrea să le cumpere şi l-am întrebat de cîtă vreme stau acolo. De-o săptămînă, a spus meşterul. Spune-i prietenului dumitale să se grăbească...

— O să plec la Bucureşti chiar în seara asta, spuse Crivăţ. Bun ar fi un cal. Numai Sfarmă-Piatră ar fi putut face rost...

— Dac-am venit eu în locul lui, oi face eu rost de cal, spuse „cumătrul". Ţi-aduc, dom' căpitan, şi-o şaretă dacă vrei. Nemţii le vînd pe nimica, parc-a intrat strechea-n ei.

— Le e teamă, spuse actorul. Alaltăieri, duminică, s-a petrecut o scenă de necrezut. Lumea era toată la plimbare, pe Calea Victoriei, cînd s-a zvonit că la „Athenée-Palace", sediul comandamentului Mackensen, au venit ofiţeri parlamentari francezi, să discute capitularea trupelor germane. Lumea a dat năvală sub zidurile hotelului, să-i salute pe aliaţi. Au apărut buchete de flori, oamenii aclamau ca la paradă. Un ofiţer român, trimis de nemţi, iese în balcon : „Domnilor, potoliţi-vă. Pe cuvînt de onoare că ştirea nu e exactă. Nu se află nici un ofiţer francez aici !" Vorbele lui au fost purtate din gură-n gură

prin mulțime. Cineva a strigat : „N-are-a face ! Trăiască Franța !" Strigătul a fost reluat de toată lumea din piață. Unii s-au dus la muzica militară din grădina Ateneului, care începuse să cînte o melodie germană. „Cîntați Marseieza ! Cîntați imnul învingătorilor !" Muzicanții au plecat, lumea a început să cînte Marseieza, în urechea comandanților germani. Au venit patrulele. Oamenii i-au înconjurat pe soldați, i-au izolat pe unul de altul, stingherindu-le mișcările. Soldații nu știau ce să facă, asurziți de huiduieli, îmbrînciți încoace și-ncolo. Cineva a strigat : „La Cercul Militar ! La garda centrală, s-o dezarmăm ! Jos germanii !" E greu pînă se aprinde o scînteie. Toată lumea a pornit pe Calea Victoriei, spre Cercul Militar, cu strigăte și îndemnuri și amenințări la adresa inamicului. În drum, au dat foc la pachete cu ziare nemțești, au rupt indicatoarele în limba germană. În Piața Teatrului i-au întîmpinat trupe cu baioneta la armă. I-au înconjurat. Au început arestările. Îi duceau sus, pe terasa Cercului Militar, să le ia numele, apoi îi vîrau la beci. M-am fofilat cum am putut, pe-o stradă laterală ; atît îmi lipsea, să mă aresteze ! Guvernatorul a decretat stare de asediu. Umblă vorba că Mackensen vrea să se retragă din calea francezilor, se pregătesc evenimente mari...

— E limpede, spuse Crivăț. Nu mai aștept calul, cumetre. Plec chiar acum la București. Găsesc eu ceva.

— Și noi ? întrebă cu naivitate „cumătrul" dîndu-și căciula pe ceafă. Noi ce facem ?

— Faceți mai departe ce-am început. Nemții sînt înghesuiți, au să plece. Nu-i lăsați să jefuiască satele. Dumneata, cumetre, ai fost caporal. Mi-ai stat alături în atîtea zile de cumpănă. Cred că te pricepi să conduci mai departe ceata noastră. Iar voi, ceilalți, dați-i ascultare !

Își îmbrățișă tovarășii de luptă și părăsi pentru totdeauna bordeiul de la Colțu-Babii, statul-major al micului său război.

— Știam că veți veni, spuse locotenentul din Serviciul special strîngîndu-i cu putere mîna. Și știu că ați făcut multe de cînd ne-am despărțit. Uneori bănuiam, alteori

știam sigur că o ispravă sau alta e opera dumneavoastră. Domnul Moruzov vă transmite felicitări !

— Am încercat... după puterile mele... spuse Crivăț, stingherit de aceste elogii. M-au ajutat mult niște oameni...

— Pe toți ne-au ajutat, spuse cu entuziasm locotenentul. Dar avem vreme să ne povestim aventurile, după victorie. Acum avem treburi mai arzătoare. Să vă pun mai întîi la curent cu situația. Guvernul Marghiloman a căzut acum cîteva zile. Francezii ne-au cerut să mobilizăm armata și să cooperăm cu forțele lor din Balcani.

— Și tratatul de pace ?

— Tratatul ? spuse locotenentul ridicînd din umeri. O simplă foaie de hîrtie. Regele nu l-a semnat și nu i-a îngăduit lui Marghiloman să-l ducă la Viena pentru ratificare. Marghiloman a încercat să-l revizuiască, la sugestia nemților, și să-l ratifice ; asta i-a grăbit căderea. Guvernul are acum președinte pe generalul Coandă, iar ministru de război, pe generalul Eremia Grigorescu. S-a și pregătit decretul de mobilizare...

— Abia aștept să ajung pe front, se bucură Crivăț.

— Nu, domnule căpitan. Domnul Moruzov e de altă părere. Să vă duceți în Transilvania și să țineți la curent comandamentul român cu ceea ce se petrece acolo. Au mai fost trimiși și alți observatori, în diferite zone. Dumneavoastră vă revin Munții Apuseni. Acolo sînt moții, oameni dîrji și iubitori de libertate. Este o misiune de răspundere și de onoare. Eu v-aș sfătui s-o acceptați.

— Pe cînd plecarea ? întrebă Crivăț scurt.

Din Apelul adresat de comandantul de căpetenie ostașilor români la 10 noiembrie 1918

Ostași !

Ora mult așteptată de toată suflarea românească și îndeosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat în sfîrșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfîntă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mînă ca să izgonim, împreună cu

cle, pe vrăjmaşul cotropitor din ţară şi să aducem unişte populaţiei asuprite.

Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiţi visul nostru de atîtea veacuri : unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916—1917 aţi luptat cu atîta vitejie.

Din nota oficială prezentată mareşalului Mackensen din partea guvernului român la 10 noiembrie 1918

Pentru a împiedica ca România să devie din nou teatru de război, este absolut necesar ca trupele germane să părăsească teritoriul român într-un termen de 24 de ore.

4.

— Ne despărţim, păpuşo, spuse omul adus de spate. Joaca de-a Mata Hari s-a terminat. Sîntem nevoiţi să ne facem bagajele.

— Fugim ? întrebă dansatoarea îngrozită.

— Nu. Cel puţin eu unul nu fug. Cariera mea nu s-a terminat. Sînt ca viteazul din poveste : nu pot fi doborît decît de un glonţ de argint. Iar la ora asta argintul e scump...

Fräulein Grete rămăsese nemişcată în fotoliu şi privea ţintă înaintea ei.

— Aşadar, sfîrşitul, şopti ea. Nu mă aşteptam să se termine astfel.

— Nimeni nu se aştepta. Cînd porneşti un război, te gîndeşti să cîştigi, nu să pierzi.

Dansatoarea lui sticla de coniac şi umplu ochi două pahare.

— De data asta da, mormăi omul adus de spate. Un întăritor. Avem mare nevoie, de ce s-o ascundem ? Ridică paharul, toastă cu ironie : Pentru colaborarea noastră de pînă acum ! Pentru fericirea care ne aşteaptă !

Dădu paharul peste cap, faţa lui palidă se îmbujoră brusc ; răsuflă adînc şi urmă :

— De fapt îmi pare rău că ne despărțim. A fost singura dată în cariera mea cînd am avut un colaborator statornic. N-ai încercat să mă vinzi și nici să mă dobori. Îmi pare rău de tine, păpușo. Erai pe cale să devii a doua Mata Hari. Trebuie să te mulțumești cu ceva mai modest : să redevii „Steaua Varietéului"...

Dansatoarea puse paharul pe masă, se aplecă spre el și-i vorbi patetic :

— Nu pot să rămîn. Nu mă lăsa aici. A început lumea să mă cunoască, cei care mă știu n-au să mă cruțe.

— Ah, fii liniștită, războiul are legile lui, între care și uitarea. Ce au făcut domnii întorși de la Iași, care au aflat că nevestele lor au benchetuit cu ofițerii germani ? Cunosc bine cîteva cazuri. Unii au divorțat ; alții, după un scandal repede înăbușit, și-au văzut de treabă. Oare agenții de poliție care au patrulat pe străzi alături de ulanii noștri își vor pune lațul de gît ? Sau domnul Marghiloman, după căderea răsunătoare de acum trei zile, o să se retragă-n sihăstrie ? Ai să-l vezi atacînd iar treptele guvernului, foarte curînd. Îți spun eu, fetițo, războiul scurtează memoria oamenilor. Cîteva săptămîni o să-ți vină greu ; după aceea, te pomenești cu coșuri cu flori la cabina ta de la „Varieté". Să nu te miri dacă vechiul prieten, un anume căpitan, va veni în persoană să-ți prezinte omagiile...

— Trebuia să-l ucizi, spuse dansatoarea printre dinți.

— Pe vremea cînd puteam s-o fac, erai sentimentală. Adu-ți aminte, cînd mi-ai dat adresa lui, cum mă rugai : „N-aș vrea ca din cauza mea..." Te-am ascultat. Sentimentalismul ăsta m-a costat o cicatrice urîtă și două luni de zăcere în spital.

— Ia-mă cu dumneata, te implor !

— Ai haz, păpușo. Ce sînt eu ? Milionar care pleacă în vacanță cu iachtul ? Războiul meu nu s-a terminat. Și cred că n-o să se termine niciodată. Oricînd voi găsi un stăpîn care să-mi plătească bine serviciile și un adversar cu arma îndreptată asupra mea. Unde să te iau ?

— Acolo unde mergi. M-ai lăudat totdeauna că sînt pricepută, că mă descurc. Am fost de folos Puterilor Centrale și le pot fi în continuare de folos.

— Care Puteri Centrale ? Austro-Ungaria nu mai există ; pe ruinele imperiului s-au născut cîteva state. Sfînta Germanie se clatină și ea, schimbă miniștri și încearcă să potolească ura soldaților întorși de pe front... Mă așteaptă zile grele, fetițo. Pot să mai am și grija ta ?

Dansatoarea rămase pe gînduri. Își mai turnă un păhărel și-l bău gînditoare, combinînd în minte un plan. Omul adus de spate, cu pătrunderea lui psihologică, o dădu de gol îndată :

— Știu la ce te gîndești. Cu sau fără mine, tot vrei să fugi. Dar unde ? Și mai ales pe unde ? Prin Ardealul răsculat, unde în fiecare sat s-a format o gardă națională românească ? Unde ai să dormi ? Cine să aibă grijă de tine și de lucrurile tale ? Soldații sînt soldați, ei fac ce li se poruncește. Trebuie să meargă oriunde primesc ordin. Dar s-o iei de bună voie pe o cale atît de aspră... Fii cuminte, fetițo. Pentru tine războiul s-a terminat, într-adevăr...

— Salvează-mă, țipă ea ascuțit. Îți dau aur, dacă vrei.

— Aur... rîse omul adus de spate. Am într-un carnețel înșirate pînă la ultimul bănuț toate roadele pe care le-ai cules de pe urma războiului. Mi s-a raportat tot : și povestea cu *ausweiss*-urile, și bunurile adunate de prin casele refugiaților... Crezi că toate astea mai au vreo valoare acum ? Valoarea supremă e propria piele, și aurul nu poate fi o armură potrivită pentru ea. Ascultă sfatul meu : fii fată cuminte și rămîi aici. După încheierea păcii s-ar putea să-ți fac o vizită, să-ți aduc un plic cu bani și să te-ntreb ce se mai aude prin cercurile prietenilor tăi suspuși...

— Nu mai vreau. Mi-e frică. Am făcut totul la adăpostul baionetelor germane, și tot m-am temut. Vrei s-o iau de la capăt ?

— E un ordin, spuse încet omul adus de spate.

— Nu mai vreau, repetă ea iarăși.

— Fără crize de isterie, fetițo. Mai gîndește-te.

— De ce pleci ? Stai să ne lămurim.

— Nu pot, mă grăbesc.

— Încotro ?

— Spre... Ardeal, spuse rar omul adus de spate. Acolo

sînt vremuri tulburi şi astea îmi priesc cel mai mult. Rămîi cu bine, Fräulein Grete. Şi nu uita ce ţi-am spus. Fă-ţi prieteni printre miniştri şi printre generali ; vîră la cap tot ce auzi. Un cuvîntel prins din zbor poate să valoreze mult după un timp. Sper să ne mai vedem, dacă scap cu bine de-acolo...

Dansatoarea amuţi. Pentru prima oară îl vedea trist şi dezorientat ; sub masca de cinism întrezări neîncrederea şi se îngrozi şi mai mult.

Omul adus de spate bău ultimul strop din pahar şi plecă fără să se mai uite în urmă.

5.

Petrea se trezi cu sentimentul că se află în preajma unui mare eveniment. Sări iute din pat şi se pregăti de plecare. N-avea răbdare să stea pe loc. Recapitulă, îmbrăcîndu-se, evenimentele ultimelor zile. Mai întîi, căderea guvernului Marghiloman, „omul nemţilor" cum îl numea lumea prin cafenele. La 6 noiembrie, regele îi ceruse să demisioneze. Cu cîteva zile înainte, trupele germane din Balcani se retrăseseră în România. Pe străzile Bucureştiului apărură soldaţi diferiţi la înfăţişare de vechile trupe din garda lui Mackensen. Erau ostaşi obosiţi de tranşee, slăbiţi de lupte, cu uniforme uzate şi murdare. Se îmbătau cumplit, povesteau grozăvii de pe front şi aduceau vorba mereu despre revoluţie. Lumea începuse să-i distingă între mulţimea de militari care mişunau pe străzi ; erau soldaţi dezordonaţi şi agresivi, care-i înfruntau pe ofiţeri şi păreau în stare de orice.

Cînd Petrea ieşi în stradă, îl izbi schimbarea bruscă a atmosferei.

Oamenii se adunau în grupuri, discutau noutăţile de pe front în gura mare, fără să le pese că în preajmă s-ar afla agenţi ai poliţiei secrete germane. Auzea frînturi în dialoguri, scurte ca nişte telegrame de „ultimă oră" :

— Turcia nu mai putea să reziste...

— Din cauza cenzurii trebuia să tacă...

— Ce să facem ? Armata noastră demobilizată, iar nemții cu atîtea divizii...

— Din mesajul lui Berthelot s-ar zice că...

— Ce fel de om e generalul Coandă ?

— Ardelenii au manifestat la Iași...

Intră în cea dintîi cafenea pe care-o găsi deschisă. Înainte de război, aici era locul de întîlnire al reporterilor dornici de noutăți. Salută cîțiva cunoscuți, se așeză la o masă într-un colț și împinse cu un gest de dezgust colecția de „Gazeta Bucureștiului" uitată pe masă. Ceru o cafea chelnerului vîrstnic și politicos ca-n timpurile bune. Între timp, cercetă cu privirea lumea care intra mereu pe ușa largă, cu geamurile aburite. În sfîrșit, zări un cunoscut, reporter parlamentar înainte de război, rămas ca și el fără ziar după ocuparea Bucureștilor. Fostul reporter parlamentar se opri în ușă să-și șteargă ochelarii, apoi privi lumea de la mese. Dădu cu ochii de Petrea, îl salută și se grăbi spre el.

— Evenimente mari, spuse el grăbit. Ce faci, domnule Petrea ?

— Deocamdată mă bucur, atît. Se pare că scăpăm de ei.

— Era și timpul, oftă reporterul parlamentar. Cred că am uitat să machetez o pagină de gazetă. Cînd am intrat azi în tipografie...

— Tipografie ? se miră Petrea.

— Ah, nu ți-am spus. De mîine, ziarul nostru își reia apariția. M-au avansat secretar de redacție, caut oameni.

— Serios ?

— Nu vrei să stai de vorbă un minut cu „patronul" ?

— Ar fi o idee, spuse Petrea. Ce aveți de gînd ?

— Susținem împroprietărirea țăranilor și, firește, unirea Transilvaniei cu patria mamă.

— Frumos program, spuse Petrea.

— Știam că o să-ți placă, se bucură secretarul de redacție. Hai să mergem.

Pe stradă, se adresă lui Petrea cu o voce misterioasă :

— Ai aflat ? Nemții au respins ultimatumul guvernului. Au refuzat să depună armele. Mackensen le-a ordonat să se retragă și să distrugă în urma lor podurile și liniile de telegraf.

— Era de așteptat, murmură Petrea. Mackensen se află în București, iar armata noastră, în Moldova ; deocamdată nu se tem de noi. Doar dacă aliații...

— Aliații sînt în fața Giurgiului, știu din surse sigure. Din clipă-n clipă ne așteptăm să treacă Dunărea...

Coborînd pe Calea Victoriei spre Palatul regal, văzură o coloană lungă de camioane gonind, greu încărcate, păzite de soldați.

— Fug nemții, strigă un trecător oprindu-se să privească. Pîn-aici le-a fost !

Într-o clipă strada se umplu de lume. După primul convoi de camioane urmară cîteva căruțe, încărcate cu saci, geamantane, baloturi, trecînd în trapul cailor spre gară. Lumea începu să huiduie ; drept răspuns, soldații care păzeau căruțele traseră cîteva focuri în aer, sporind furia mulțimii.

— Tîlharii ! Și-au luat prada și-acum fug !

— Să mergem la gară !

— Oameni buni, potoliți-vă ! Sîntem cu mîinile goale în fața unei armate !

— Le pui parte, amice ? Nu cumva ești de-al lor ?

— Jos cotropitorii !

— Rușine cui s-a dat cu dușmanul.

O patrulă se ivi de pe strada Episcopiei, cu baioneta la armă, și oamenii amuțiră.

— Atmosfera se înfierbîntă, spuse Petrea.

— Te pui cu poporul ? Forță, nu glumă. Pe-aici, stimate coleg !

Îi făcu loc să treacă pe ușa îngustă care adăpostea intrarea redacției. Din coridorul întunecos îl izbi un val de aer înghețat și umed.

— N-am făcut focul, se scuză Petrea. Abia sîntem la începutul organizării. „Patronul" stă cu șuba pe el, sufiă în degete și scrie de zor.

Într-adevăr, îl găsiră scriind, în biroul său din colțul clădirii, mai friguros decît celelalte. Petrea dădu mîna cu el ; „patronul" ziarului, un bărbat între două vîrste, neras, cu pălăria pe cap și paltonul pe umeri, zîmbi și privi întrebător către subalternul său, care se grăbi să-i explice :

— Vă prezint pe domnul Petrea.

— Ah, vă cunosc din scris, zîmbi șeful ziarului. Iertați halul în care ne găsiți. Nici măcar o cafea, să ne onorăm musafirii...

— Nu e musafir, sau cred că n-o să fie. Domnul Petrea vrea să se angajeze la noi. I-am spus, venind încoace, programul gazetei.

— Și condițiile, adăugă „patronul". Leafă fixă, plus o mică indemnizație pentru fiecare colaborare. Cînd puteți începe ?

Petrea zîmbi. Îi plăcuse „patronul" cu aerul său de om care știe ce vrea și n-are vreme de pierdut.

— Chiar acum, dacă n-aveți nimic împotrivă.

— Mă bucur. Vreau să lucrez cu oameni curați, care n-au cochetat cu nemții.

— Eu am cochetat cu ei de la mansarda Cercului Militar.

— Știu. Am avut în mînă lista tuturor celor care-au trecut pe-acolo. Poate scrii cîteva foiletoane, amintiri din arestul german. Dar asta, pentru zilele următoare. În clipa de față am o nevoie mai urgentă. Ia mașina mea de jos și du-te imediat la Giurgiu. Vreau un reportaj despre ofensiva aliaților. Eram pe punctul să mă duc eu, dar dacă ai venit dumneata... Ce spui ?

— Numai să pot răzbi pîn-acolo.

— N-o să ai de furcă cu nemții. Sînt ocupați cu evacuarea, nu le arde de poliție. Și, oricum, un gazetar trebuie să se descurce. Te aștept cu reportajul...

Înmuie iarăși tocul în călimară. Petrea ieși pe hol cam zăpăcit. Colegul său îl urmă, îi puse o mînă pe umăr :

— Să nu te sperie „patronul". E cam repezit, dar are geniu. O să facem o gazetă pe cinste. Hai să te duc la mașină. Șoferul n-o să fie atît de uimit. A văzut altele și mai și de cînd lucrează cu șeful...

Șoferul era un bătrînel cu ochelari. Mașina, un „Packard" vechi, dar lustruit cu deznădejde, aștepta în curtea clădirii cu motorul pornit.

— Nea Sandule, avem un nou coleg, spuse secretarul de redacție. Domnul Petrea.

— Să trăiți, zise șoferul. Nu mai plecăm la Giurgiu ?

— Ba da, dar „patronul" rămîne să scrie fondul pentru mîine. Te duci cu domnul Petrea şi-l aduci teafăr înapoi.

— Dacă oi rămîne şi eu teafăr, rîse şoferul. Să-ncercăm...

Auzise multe despre distrugerea Giurgiului, dar nu-şi imaginase proporţiile. Mormane de moloz, pereţi rămaşi în picioare ca un decor de teatru, geamuri acoperite cu scînduri...

Ticăloşii, îşi spuse, au luat cu ei pînă şi cadrele ferestrelor !

Maşina ajunse repede în centrul oraşului. Piaţeta rotundă, străjuită de turnul străvechi, era plină de lume. Şoferul micşoră viteza, claxonînd repetat.

— Unde te duci, nene ? întrebă un poliţist.

— Presa ! ţipă şoferul.

— Ah, bine, află că vin francezii, mergem să-i întîmpinăm. Nemţii şi-au pus bateriile spre fabrica de zahăr. nu vă băgaţi acolo că-i pericol. Mai bine spre parc, dacă vreţi să vedeţi ceva interesant...

Maşina porni mai departe, strecurîndu-se cu greu printre cetele de oameni care aşteptau în mijlocul străzii.

În apropierea parcului, ajunse din urmă un grup de soldaţi germani, cu două mitraliere, alergînd spre Dunăre. Şoferul se strînse spre stînga drumului, înfricoşat, dar nici ofiţerul, nici soldaţii nu dădură atenţie automobilului prăfuit, care ţopăia scrîşnind din arcuri pe şoseaua accidentată. În preajma canalului maşina trebui să se oprească : pe pod se instalaseră mitraliere şi două tunuri uşoare, de cîmp, în jurul cărora se agitau soldaţi germani neliniştiţi.

— Nu pot să merg mai departe, spuse şoferul. Şi nici aici nu pot sta...

— Ai dreptate, spuse Petrea. Du-te înapoi în oraş. Mă descurc eu cumva. Dacă pînă diseară nu mă întorc, te duci singur înapoi, la Bucureşti.

— Cum vine asta ? auzi în urmă strigătul nedumerit al şoferului.

Porni cu pasul iute către linia de sălcii din dreapta portului. Deodată, o salvă de tunuri grele bubui din partea stîngă, dincolo de oraş. Grăbi pasul şi mai mult,

cu inima zvîcnind. Nu voia să piardă marele spectacol aşteptat cu mult dor şi puţină speranţă : înfrîngerea trupelor de ocupaţie...

Dădu iarăşi peste o linie de rezistenţă germană : în şanţul şoselei, după parapete ridicate în grabă, grupuri de soldaţi cu mitraliere. În jurul lor roiau copiii oraşului ; cînd şi cînd se auzeau strigătele aspre ale gradaţilor care încercau să-i alunge, dar după o clipă droaia de şcolari se năpustea iarăşi în preajma temutelor arme...

Mitraliera din flancul drept trase o rafală scurtă spre sălciile de pe malul Dunării. Ofiţerul care comanda subunitatea strigă, supărat, către cel care trăsese. Se aşternu iarăşi liniştea plină de încordare, întretăiată cînd şi cînd de glasul unui copil.

Deodată, dinspre oraş veni un biciclist ţipînd cît îl ţinea gura :

— Vin francezii ! Vin francezii ! Au debarcat la Slobozia !

Lumea se grămădi în jurul tînărului care rămăsese tot în şa, sprijinindu-se de pămînt cu un picior şi ştergîndu-şi de zor faţa năduşită.

— Unde-s francezii ?

— În sus de port, la Slobozia !

— Vor să-i ia din flanc, îşi dădu cu părerea un bătrînel.

— Trăiască Franţa ! se auzi un strigăt.

După cîteva clipe se arătă un soldat german, care dădu alor săi aceeaşi veste. Ofiţerul sări din şanţ. Strigă cîteva ordine. Soldaţii luară mitralierele şi lăzile cu cartuşe şi plecară în fugă spre oraş. Lumea rămase pe loc ; cîţiva copii alergară în calea francezilor, ale căror căşti apăruseră după deal.

Curînd primele grupe de infanterişti, cu armele în mînă, ajunseră pe aleile parcului ; între ei, călare pe mitralierele cu roate, copiii în culmea fericirii. Lumea îi primi pe ostaşii aliaţi cu strigăte entuziaste ; Petrea se apropie de un ofiţer tînăr, care părea a fi comandantul, şi i se adresă :

— Fiţi bineveniţi ! Sînt jurnalist din Bucureşti, vreau să scriu despre trecerea dumneavoastră peste Dunăre. Ce unitate sînteţi ?

— Regimentul 210 infanterie franceză. Dușmanul a fugit ?

— S-a retras pe drumul Bucureștiului, strigă un licean roșind. Vorbesc prima oară franceza cu un francez, explică el.

— Vorbești perfect, îl încurajă ofițerul. Ești bun să ne-arăți drumul într-acolo ?

Porniră în marș forțat, cu populația însoțindu-i în triumf, către nord-vestul orașului. Pe străzile cu gropi de obuze, cu garduri lipsă și ziduri înjumătățite de explozii, lumea îi primea cu entuziasm. Petrea, care li se alăturase, explică ofițerului topografia locului, îl făcu atent că de după liziera din marginea orașului, în dreptul liniei ferate, s-ar putea să întîmpine rezistență. Cînd ajunseră în preajma locului cu pricina, ofițerul rugă populația să se depărteze, întrucît nu vrea să riște viața vreunui locuitor. Apoi își desfășură trupa în trăgători și începu să înainteze...

Petrea, din locul unde rămăsese împreună cu ceilalți oameni, urmărea ce se petrece. Cînd unul, cînd altul, tiraliorii țîșneau în salturi scurte și se adăposteau după cîțiva pași. Se apropiară astfel binișor de calea ferată. Apoi la semnul ofițerului, porniră toți odată, în uralele mulțimii, la atac.

O rafală lungă de mitralieră țîșni din pozițiile germane. Cîțiva soldați se prăbușiră ; ceilalți alergau mai departe, cu baionetele sclipind în soare ; mitralierele lor din flancuri începură să tragă spre dușman.

După cîteva clipe, spectatorii îi văzură sărind peste calea ferată ; focuri de armă dezordonate, strigăte îndîrjite răzbătură pînă la ei. Dincolo de terasament, lupta continua ascunsă privirilor celor din oraș. Un copilandru se cățără pe unul dintre copacii seculari din marginea șoselei.

— Ura ! Nemții fug ! strigă el bucuros.

Francezii reapărură pe terasamentul scund ridicînd armele, victorioși. Mulțimea alergă spre ei. Îi ajutară să-i îngrijească pe cei căzuți. Tărgi improvizate la iuțeală, pansamente făcute din cămăși sfîșiate. Dar trei dintre ostași muriseră. Lumea se descoperi. Un cortegiu trist, în care soldații regimentului, care veniseră din urmă, se

amestecau printre locuitorii întristați, conduse spre cimitir pe cei trei eroi. În faptul serii, o gardă trase salva de salut și lumea intonă „Marseieza" în fața celor trei morminte proaspete.

Petrea îl găsi pe șofer tropăind îngrijorat în jurul mașinii. Urcă ; porniră în goană spre București.

Un avanpost francez de pe șosea îi opri.

— Unde mergeți ? Acolo sînt nemții...

— Presa, spuse Petrea. Merg la București să scriu despre victoria voastră.

Locotenentul se ivi din întuneric, îl recunoscu, porunci soldaților să-l lase să treacă. Mașina porni înainte, goni îndelung pe șoseaua pustie. Petrea, doborît de oboseala zilei, moțăia pe scaunul din dreapta șoferului ; gînduri dezordonate, fraze răzlețe din viitorul reportaj se amestecau cu crîmpeie de vise. Deodată, se trezi, căci șoferul frînase scurt.

— Ce este ?

Șoferul mormăi ceva neînțeles, opri mașina, coborî și alergă înainte. Se întoarse după cîteva clipe :

— Au distrus podul, ticăloșii. Să nu-i ajungă francezii din urmă...

— Unde sîntem ?

— La un pas de București, pe malul Argeșului. Copăceni, dacă știți.

— Ce facem ? În noaptea asta trebuie să dau reportajul.

— Argeșul e umflat de ploi. Doar dac-am găsi o barcă, dar acuma, noaptea...

— Să cerem oamenilor, în sat.

— E o idee, spuse cu respect șoferul. Să mergem în sat.

Tîrziu după miezul nopții, Petrea ajunse la redacție.

— Te-ai descurcat ? întrebă patronul. Cum a mers ?

— Minunat. Francezii au intrat, am fost de față la luptă și la înmormîntarea celor căzuți. La întoarcere, podul de la Copăceni era rupt. Nea Sandu a găsit în sat un barcagiu care m-a trecut Argeșul ; el a rămas cu mașina dincolo. După ce-am trecut apa, am găsit la o fermă un cal și o șaretă ; omul m-a adus la trap pînă la Jilava. De-acolo, ne-a oprit o patrulă germană, erau

să-i ia calul bietului om. A scăpat cu fuga. Iar eu am venit pe jos.

— De la Jilava ? strigă patronul. Asta zic şi eu plimbare. Şi reportajul ?

— L-am gîndit pe drum, că aveam timp berechet. O să-l dictez direct tipografului.

— Încearcă, spuse patronul. Eu, unul, n-am izbutit niciodată.

— Dovezi ? spuse Malamuceanu cu glas stins. Domnule, am obosit pur şi simplu. Dosarul acesta cîntăreşte tot mai multe kilograme ; de luni de zile nu fac altceva decît să adun dovezi. Iată încă una. O carte poştală, singura pe care am izbutit s-o expediez din lagăr, prin intervenţia consulului spaniol. Scrisorile erau citite şi răscitite, cenzura ştergea cu tuş negru cea mai mică aluzie la situaţia din lagăr. Şi totuşi am izbutit să strecor ceva. Iată : „O duc ceva-ceva mai bine decît Tache Lăzărescu..."

— Şi ce-i cu asta ? întrebă indiferent magistratul. O frază ca oricare alta...

— Nu-i o frază ca oricare alta. La ultima întîlnire cu soţia am aflat că acest Tache Lăzărescu, naşul meu, murise de curînd, după o boală grea. Nemţii nu ştiau, desigur, povestea. Dar soţia mea a înţeles, din această frază, prin ce momente trec. Şi a-nţeles cît de greu o duceam, dacă-mi puneam situaţia alături de a răposatului...

— E ceva, murmură magistratul. Adăugaţi scrisoarea la dosar, domnule maior.

— Aş vrea să vă convingeţi că-i autentică.

— Nu mă-ndoiesc. Să ştiţi că eu, personal, mi-am format o anumită părere. Ca om al legii, îmi place să mă bizui pe fapte şi pe documente ; pentru a convinge la rîndul meu pe alţii, trebuie să-mi organizez foarte atent materialul de care dispun. Personal, vă rog să mă credeţi, sînt de partea dumneavoastră. Vă voi pleda cauza, sprijinindu-mă pe probe. Dar să ştiţi că va fi greu şi va dura mult. Uneori e mai uşor să dovedeşti vina cuiva decît să risipeşti o acuzaţie falsă...

— Aştept, spuse Malamuceanu. Am mai multă încredere în instituţia căreia m-am devotat toată viaţa, decît

are ea în mine... Dar de-ar fi să lupt mai departe, tot restul vieții mele, pentru triumful adevărului, să știți că o voi face !

(În acest punct al povestirii noastre, să ne îngăduie cititorul o abatere de la cronologia acțiunii. Abia peste doi ani, în 1920, Constantin Malamuceanu va fi repus în drepturi, va fi avansat la gradul de colonel, i se va încredința din nou comanda Regimentului „Mircea" Nr. 32 și i se va decerna cea mai înaltă distincție de război a vremii, potrivit Înaltului Decret pe care îl reproducem mai jos. Datele calendaristice sînt pe stil vechi).

FERDINAND I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
Rege al României
La toți de față și viitori sănătate

Dorind a răsplăti meritele maiorului Malamuceanu Constantin din Regimentul 7 Infanterie, pentru vitejia și avîntul deosebit cu care a luptat în fruntea batalionului II din Regimentul Prahova Nr. 7 în luptele de la Bisigheşti, podurile de pe Șușița Seacă și Pădurea Călini în zilele de 25 și 26 iulie 1917, pentru glorioasa conducere a Regimentului Mircea Nr. 32 în luptele de la Mărășești pe pozițiunile de la Străjescu, Valea Jugastrului și Moara Roșie în zilele de 27 iulie — 2 august 1917. Deși cu pierderi mari a rezistat cu regimentul său sub un bombardament îngrozitor de artilerie, spulberînd numeroase valuri inamice ce atacau fără întrerupere ; în cele din urmă, copleșit de trupele germane, cu care a dat o luptă la baionetă, eroică, a căzut în mîinile dușmanului cu o mică rămășiță a luptătorilor săi, îndeplinindu-și datoria către patrie cu onoare și abnegație de sine.

Noi îi conferim Ordinul militar „Mihai Viteazul" clasa a III-a.

Drept care îi dăm acest brevet subscris de Noi și investit cu regescul Nostru sigiliu.

Dat în Sinaia la 17 septembrie 1920.

FERDINAND

Nº 3812

Ministru de Război
General RĂȘCANU

6.

— Dumneata mai rămîi ? întrebă răstit proprietarul.

Fräulein Grete se dădu un pas înapoi, înspăimîntată. Omul acesta, care se mulțumise timp de aproape doi ani s-o salute mutește în vreme ce se îndrepta umilit spre camera din fund, era acum de nerecunoscut. Ai prins curaj, strigoiule, își spuse dansatoarea citind ura din ochii lui. Încercă ultima armă : dădu drumul unui șuvoi de lacrimi.

— Unde să plec ? se tîngui ea. Nu mai am pe nimeni ; părinții mi-au murit de tifos astă-iarnă, am ajuns ca o frunză-n vînt.

— Lasă lacrimile că nu ești pe scenă, i-o reteză omul. Du-te cu spionii tăi și cu polițăii tăi. Te-au lăsat singură, ai ?

— Ce polițai, spuse ea cu glasul înăsprit. Sînt artistă, te legi de o biată femeie...

— O biată femeie, care i-a slujit pe dușmani. Dacă erai cinstită, cum spui, nu mă legam de tine. Așteaptă să vină ai noștri și-ai să vezi. Iarna trecută ai dat pe mîna lor pe cineva din strada Caselor. Nu știu cine era, dar m-am dus să-l previn pe bietul om. Pe urmă am stat ascuns în capul străzii și am văzut soldații venind. Vrei să spui că nu-i așa ?

Dansatoarea ezită o clipă. Mintea ei ascuțită căuta o soluție. Și o găsi :

— Ascultă, domnule, dumneata nu știi cine era cel urmărit. Un criminal care se-mbrăca în uniformă germană și jefuia casele oamenilor. Mă mîndresc că am ajutat să-l prindă, înțelegi ?

— Se poate, spuse omul încurcat. Dar eu știu că i-ai ajutat pe dușmani. Dac-or să mă-ntrebe ai noștri, nu le-ascund adevărul. Cum ai ajuns în casa asta ? Vrei să spui că Komandatura s-a îngrijit de toate artistele ca să trăiască bine ? O să dai socoteală cînd vor veni ai noștri !

Fără să mai aștepte răspuns, se întoarse brusc și plecă pe coridor, spre cămăruța din fund. Fräulein Grete intră repede în salonul ei. Se trînti în fotoliu și căută, cu un gest automat, sticla cu coniac, aflată mereu la-ndemînă.

Băutura o liniști pentru o clipă. Trebuia să privească lucrurile cu calm, să ia o hotărîre pe care să n-o regrete mai apoi. Prin minte îi trecură rapid toate întîmplările din timpul ocupației. Trecu în revistă oamenii care știau ceva despre ea și care-ar fi putut depune mărturie, la ceasul judecății. Trebuia să trăiesc, încercă să explice tribunalului imaginar. Războiul mi-a întrerupt cariera... Sorbi iarăși din pahar. Dispoziția i se schimbă brusc. Simți că-i e silă de ea. Carieră, pfui ! Expusă, aproape goală, ca un animal frumos, pe scena micuță a „Varieté"-ului. Privirile domnilor grași învăluind-o, lacome, prin fumul de țigară. Și în culise, mîinile transpirate ale „omului casei" netezindu-i umerii. Un buchet de flori, o trăsură. Unul dintre spectatorii din sală alături de ea, încercînd s-o îmbrățișeze chiar acolo, în trăsură, apoi o casă cufundată în întuneric, și șoapta mirosind a șampanie : „Ușurel, să nu simtă vecinii..."

La urma urmei, m-am jucat, rîse după ce goli al treilea pahar. A doua Mata Hari, ce basm frumos ! „Încotro ai plecat, soldatule ?" „Departe, spre Bran, să-mi ajung din urmă divizionul..." Și semnalele făcute avioanelor, o mică piesă de la Ploiești... A doua Mata Hari ! Se apropie de oglinda enormă de deasupra căminului. Făcu o mișcare sfidătoare spre femeia frumoasă, cu părul despletit, propria ei imagine. Se încruntă, strîngînd buzele și aplecînd capul înainte : procurorul. Nu, n-o să ajung acolo ! Se întoarse lîngă măsuță, își turnă iarăși în pahar. Pe stradă se auzi gălăgie. Sări la fereastră. Văzu o ceată de soldați germani, încărcați ca niște hamali, cu ranițe, rucsacuri și valize. Pe urmele lor, la o distanță respectuoasă, cîțiva băiețandri rîdeau de ei în gura mare. Ostașul care încheia coloana se întoarse brusc, se făcu spre ei și băieții fugiră urlînd de spaimă și de bucurie.

Îi compătimi pe soldați. Se simți deodată tristă și fără rost. Acum cîteva zile, pe front, acești oameni puteau primi un glonț în frunte sau o decorație ; acum se aleg cu batjocura copiilor... Se răstoarnă lumea. Și omul adus de spate — oare cum l-o fi chemînd ? „Am trei nume și nici unul adevărat". S-a retras tocmai la vreme. Sau a fugit ? Sau... a fost trimis. Trebuia să mă ia cu el. I-am

fost credincioasă. El singur mărturisește. Nu l-am trădat, n-am încercat să-l sap. Nici n-aș fi izbutit. E prea puternic. Dar trebuia să mă ia cu el. Cu el nu m-aș fi pierdut. Un om ca el știe să reziste...

O hotărîre subită o făcu să tresară : după el ! Simplu, spre gară. Spunea că pleacă în Transilvania, nu ? Își roti privirea prin încăpere. Stăpînul pianului să mă scuze, cîteva pete de alcool pe capacul negru... Și covorul, păcat de el, începuse să-mi fie drag ca o ființă. Nu, fără bagaje. O refugiată oarecare, modestă, care-și caută fratele rănit, vechea poveste. Sau poate iubitul. Oricine te vede, se simte obligat să te ajute. Poate nu-ți găsești iubitul și-l iei pe el în loc. Un batic negru. Haina veche, mănușile... Dar blana ? Blana !

Blana aproape că făcea parte din propria-i ființă. O scoase iute din garderob, se îmbrăcă, se fandosi în fața oglinzii. Nu, fără pantofi îi venea prea lungă. Își puse pantofii. Făcu cîțiva pași prin cameră. Se uită iarăși în oglindă. Tresări, văzînd prin oglindă un chip bărbos în cadrul ușii. Se întoarse, gîtuită de spaimă. Soldatul neamț avea ochii injectați, uniforma tăvălită, privirea sălbatică a omului venit de-a dreptul de pe front. Făcu un pas spre ea și femeia dădu un țipăt. Soldatul închise ușa în urma lui. Înaintă, rînjind. Fräulein Grete începu să vorbească repede în limba germană :

— Pleacă ! Să nu te atingi de mine. Prietenul meu e generalul Kurt. O să te pedepsească dacă...

Soldatul venea încet, cu carabina întinsă. Fräulein Grete se repezi spre fereastră, dar nu mai avu vreme. Soldatul trase de la un pas, fără să ochească. O prinse în cădere și-i scoase cu îndemînare blana scumpă. Șterse cu mîneca stropii de sînge proaspăt de pe gulerul bogat al blănii, apoi începu s-o împacheteze gospodărește.

CAPITOLUL VIII

1.

— Așa a fost sortit neamului nostru, să ne plătim libertatea cu sînge, spuse încet avocatul. Sînt multe victime ?

Căpitanul Duma își învîrti chipiul în mînă, netezi cu degetul cocarda tricoloră, își drese glasul :

— Trei morți și douăzeci de răniți. Au tras cu tunul asupra baricadei. Erau prea departe, dincolo de bătaia puștii, n-aveam cum să-i gonim. Pe urmă, au venit moții și i-au luat din spate. S-au temut că rămîn fără tunuri ; și-au strîns bateria și s-au dus.

— S-ar putea întoarce, nu-i așa ?

— Moții au pus pîndari pe șosea, peste deal. Dacă vin iarăși, au să-i oprească din drum măcar pentru cîteva ceasuri. Le-am dat o mitralieră și o ladă de cartușe.

— Numai atît ?

— Ne trebuie și nouă, murmură căpitanul. Aveam trei, am rămas cu două. Și o sută de pușți.

— Cam puțin pentru un oraș ca al nostru...

Răsună o bătaie zorită în ușă.

— Poftește, spuse avocatul.

Un tînăr cu brasardă tricoloră intră agitat în biroul luminos al primarului :

— Domnule avocat, telegrafistul de la gară a primit veste că vine încoace un tren blindat !

— Tren blindat ? tresări Ciurdariu. Asta ne lipsea, fraților. Ce putem face, domnule căpitan ?

Căpitanul ridică din umeri :

— Un tren blindat e ca o fortăreață. Are tunuri și mitraliere. Nu știu ce putem face dacă se apropie de oraș.

— Nu-l lăsăm să se apropie, zise avocatul cu tărie. Demontăm șina undeva la o cotitură, înainte de gară. În cît timp poate ajunge trenul aici ?

— Două-trei ore, zise tînărul repede.

— Cereți ajutorul minerilor. O echipă să strice șinele. În preajma cotiturii, o companie de gardiști să taie drumul soldaților care-ar încerca să dreagă linia.

— Înțeleg, spuse căpitanul. Plec chiar acum, domnule avocat.

Crivăț se opri. În marginea drumului, se iviseră doi oameni cu sumane și căciuli negre, înarmați cu puști de vînătoare, care-i tăiau calea.

— Cine ești dumneata ?

— Om bun, spuse Crivăț. Vreau s-ajung în oraș, am treabă.

— Dom' căprar ! strigă omul. Vrea s-ajungă în oraș !

Din tufele din marginea șoselei ieșiră cîțiva țărani cu armele în mîini. Apoi un militar în uniformă austro-ungară, fără grade, sări sprinten șanțul și se apropie :

— Nu-i fi om de-al grofilor ?

— Nu, spuse Crivăț. Sînt căpitan în armata română. Am ordin să aflu ce se petrece aici.

— Să trăiți, dom' căpitan, spuse căprarul fără grade. De-ați avea și-o hîrtie la mînă...

Crivăț scoase documentul eliberat de Marele Cartier și i-l întinse. Omul citi îndelung, silabisind. Apoi i-l întoarse și-l salută iarăși.

— Să trăiți !

— Ce e prin oraș ? întrebă Crivăț.

— Bună pace, din cît cunoaștem noi. A venit azi-dimineață o companie împărătească cu tunuri și-a vrut să spargă poarta orașului. Or dat cu tunul, că românii din oraș au înălțat baricadă. Din cîte-am văzut, au nimerit de două ori baricada, dar n-au stricat-o de tot. Și-apoi ne-am luat puștile și-am năvălit peste ei dintr-o coastă. Ei se

uitau spre oraș ; cînd ne-au văzut, n-au mai avut vreme să-ntoarcă tunurile. Am tras cu puștile și noi, și ei. Și numai ce i-am văzut înhămînd caii la tunuri. Au plecat cum au venit, fără izbîndă...

— Țineți-vă tari, fraților, spuse Crivăț. Armata română a trecut munții și merge spre Tîrgul Mureș. Dar merge-n-cet, că dă peste poduri stricate și capcane de tot felul. Pînă s-or lămuri lucrurile, în dumneavoastră e nădejdea. Apărați-vă cum puteți.

— Ne-om apăra, spuse caporalul. Eu, dom' căpitan, am trei ani de front. Cînd m-am întors acasă, ai mei mureau de foame. Le luaseră jandarmii și cenușa din vatră. M-am luat cu camarazii mei și cu alți oameni din sat și-am dat fuga la curtea grofului. Avea acolo hambare mari, umplute din munca noastră. Păzitorii s-or speriat și or fugit călare peste deal, către ai lor. Am spart hambarele și-am dat oamenilor pîine. Pentru asta, a venit un locotenent de la Cluj, nepot de-al grofului, cu niscai cătane. Or început să tragă, am tras și noi, cîți știam ține pușca-n mînă. Morți și de la noi, și de la ei. Cînd au văzut că nu ne dovedesc, or plecat. S-a dus cu ei și notarul, care ne asuprise crîncen femeile și părinții. Ne-am adunat și-am pus noi un notar dintre noi, să-mpartă legea după dreptate. Dar dacă grofii ne trimit pacoste prea mare ne-or război și e păcat de truda și de morții noștri. Ce spune armata română, dom' căpitan ? O veni să ne apere de dușman ?

— Deodată, nu se poate. E pace, armata se va opri pe Mureș, după cum a fost înțelegerea cu aliații. Dar voi, poporul, trebuie să vă țineți tari.

— Apoi nu ne-om lăsa tocmai acum, rîse caporalul.

— Cu bine, fraților, spuse Crivăț.

Porni din nou spre oraș însoțit de urările de bine ale moților.

Trenul blindat trecu încet peste podul cel mare, înainta pufăind către curbă și se opri scrîșnind ascuțit din frîne. Căpitanul Duma privea de sus, de pe deal, prin binoclu. Văzu cum se deschide ușa grea a unuia dintre vagoane.

Un om scoase capul, privi prudent în dreapta şi-n stînga, apoi dispăru înăuntru.

— Nu trage nimeni fără porunca mea, spuse căpitanul.

Uşa se deschise iarăşi. Vreo zece soldaţi cu unelte în mîini săriră pe terasament. Începură să înainteze prudent, către locomotivă. Apoi, văzînd că nu se întîmplă nimic, prinseră curaj. Trecură în faţa locomotivei şi se apropiară de şinele azvîrlite la o parte, pe terasament. La ordinul căpitanului, mitraliera trase o rafală scurtă. Soldaţii se adăpostiră îndată dincolo de terasament. Ţeava tunului se roti încet, ţintind dealul. Căpitanul porunci oamenilor să-şi schimbe îndată locul, în gropile pregătite din vreme. Tunul trase cîteva lovituri şi poziţia de adineauri a mitralierei fu scormonită de explozii.

— Au ţintaşi buni, spuse căpitanul. Numai că i-am păcălit. Să-i lăsăm a crede că ne-au bătut ei pe noi.

După încă o salvă bine ţintită, soldaţii cu unelte scoaseră iarăşi capul. Voiau cu orice preţ să dreagă linia. Un ofiţer coborî între ei şi începu să dea porunci. Dar mitraliera trase iarăşi, de data asta asupra celor care lucrau. Unul dintre soldaţi se prăbuşi ; ceilalţi se ascunseră sub terasament. Căpitanul se uită spre tren : toate tunurile îşi întoarseră ţevile spre deal. Salva zgudui prelung văzduhul ; peste poziţiile apărătorilor căzură zeci de proiectile. Oamenii, adăpostiţi în şanţurile adînci, aşteptau. Căpitanul trecu, dintr-un salt, la mitralieră. Văzu că în timp ce artileria îi ţinea cu capul în pămînt, soldaţii cu unelte apăruseră iarăşi pe linie ; acum luaseră una dintre şine şi încercau s-o pună la locul ei. Căpitanul trase o rafală lungă, măturînd terasamentul. Mai căzură doi ostaşi. Ceilalţi se adăpostiră iarăşi. O nouă salvă bubui şi gardiştii se îngrămădiră iarăşi în fundul şanţurilor. Dar tunurile tăcură deodată şi, după un minut de aşteptare, căpitanul scoase capul, curios, să vadă ce se petrece. Deasupra locomotivei, un om agita un steag alb.

— Vor pace ! se miră unul dintre gardişti.

— Aşi ! încearcă să ne păcălească, spuse altul.

Căpitanul porunci unui gardist să pună o batistă albă în vîrful baionetei. Luă arma şi o agită deasupra şanţului. Apoi îl văzură pe ofiţer ieşind din vagon şi păşind pe

terasament, înaintea locomotivei. Ofițerul veni mai aproape, ajunse chiar sub malul lor. Se opri, ridică privirea spre ei. Căpitanul Duma se ridică în picioare pe marginea șanțului.

— De nu încetați focul, tragem pînă dărîmăm tot dealul peste voi, strigă ofițerul. Avem muniție destulă.

— De nu vă întoarceți, dărîmăm podul din urma voastră, răspunse căpitanul Duma. Podul e minat ; nu l-om dărîmat pînă acuma pentru că ne-a fost milă de el. Înainte nu vă lăsăm ; linia e stricată în mai multe locuri și risipiți degeaba muniția.

— Să vorbesc cu comandantul, spuse ofițerul.

— Un sfert de ceas, precizează căpitanul Duma. Peste un sfert de ceas dărîmăm podul !

Ofițerul inamic porni înapoi, grăbit, și dispăru în pîntecele vagonului blindat. Oamenii rămaseră în așteptare. După cîteva minute, ofițerul strigă celor de pe terasament să urce în tren. Veniră toți, în fugă, cărînd cu ei pe cei trei răniți. Steagul alb dispăru înăuntru ; ușa se închise și trenul porni înapoi încet, parcă regretînd...

Victoria petrecuse multe ceasuri la comitetul femeilor. Venea iarna, populația săracă nu avea lemne și făină. Prin hotărîrea consiliului național local se luaseră în stăpînire bunurile pe care fosta administrație le smulsese de la populație ; se făcuse un apel pentru donații de alimente către populația nevoiașă, zile în șir Victoria umblase din casă-n casă pentru a stabili familiile care aveau nevoie de ajutor. O însoțea în drumurile ei inimoasa Amalia, cunoscînd bine familiile din cartierul minerilor. Acum, rămăseseră pînă tîrziu să repartizeze alimente și lemne de foc pentru fiecare familie...

Ieșind de la primărie, Victoria o luă la vale, pe strada Breslelor. Bătea un vînt subțire dinspre miază-noapte, mirosind a zăpadă ; peste copacii din grădina publică un cîrd de ciori croncăneau prevestind vreme rea. Victoria își ridică mai bine gulerul hainei și grăbi pasul pe strada măturată de vînt. Întîlni o patrulă. Gardiștii

o salutară cuviincioși ; mai departe strada era pustie, luminată de felinarele stinghere din fața bisericii...

— Victoria !

Se opri cu o tresărire. Încercă să distingă trăsăturile bărbatului din fața ei.

— Dumneata ! șopti cu răsuflarea tăiată.

— Vezi că tot ne-am întîlnit ? spuse Crivăț. Cum ai ajuns aici ?

— Dumneata cum ai ajuns ? întrebă ea cu glasul înecat de bucurie.

Porniră amîndoi, umăr la umăr.

— Îl caut pe domnul prezident, spuse Crivăț. Am misiunea să observ ce se petrece în orașele din Apuseni. Colind țara, scriu rapoarte pe care le trimit alor noștri. Îl cunoști pe prezidentul de acum, avocatul Ciurdariu ?

— Chiar în casa lui locuiesc, spuse Victoria. Sînt profesoară la copiii lui și am intrat în comitetul femeilor române din oraș...

— Mă bucur, spuse Crivăț. Stau și mă minunez cîte poate face întîmplarea. Nu speram să te mai revăd, deși aș fi vrut să te caut. Războiul încurcă drumurile oamenilor, nu-i așa ?

— Să mergem la domnul avocat, spuse ea. Pe drum îmi povestești întîmplările prin care ai trecut.

— Cred că tu ai mai multe de povestit. Cum ai ajuns aici ?

— Cînd s-au întors primarul cu ai lui, cei rămași în oraș au avut grijă să le spună cine a găzduit militari români. Multe romînce au fost arestate, pe mine soțul meu m-a amenințat, mi-a vorbit urît... Am plecat la rudele mele, la Toplița. Sora mea o cunoștea pe doamna Ciurdariu ; i-a scris și am fost chemată aici...

— Ți-ai stricat rostul ?

— Pot spune mai degrabă că l-am găsit. Adevăratul rost, să fac ceva pentru neamul meu. Ți se par vorbe mari, dar noi, aici, am suferit mult și ne-am zbătut. Acum orașul e o cetate asediată ; dimineață au bătut porțile orașului cu tunul ; azi după-amiază ne-a cercat un tren blindat venit de la Buda. Avem răniți și morți ; am făcut

spital la şcoală. Acuma împărţim făină şi lemne celor care au fost nedreptăţiţi. A venit şi ceasul nostru...

— Cîte veşti deodată ! se miră Crivăţ.

— Uite c-am ajuns, domnul avocat se va bucura nespus.

— Vreau să mai stăm de vorbă, spuse Crivăţ repede.

— E vreme, zîmbi ea şi deschise uşa.

Avocatul se ridică de la masa mare din mijlocul salonului.

— Domnul căpitan vine de la Iaşi cu o misiune, spuse Victoria. Domnul avocat Ciurdariu, prezidentul Consiliului Naţional din oraş...

Cei doi îşi strînseră mîinile privindu-se în ochi.

— Bun venit, domnule căpitan, spuse Ciurdariu. Zi mare pentru mine. Am aflat că au venit în Ardeal trimişi ai armatei române, dar n-am avut prilejul să dăm ochii cu nici unul. S-au dus în oraşele mari, la Arad, la Cluj şi Oradea. Sînt acolo lucruri mai însemnate.

— Şi dumneavoastră faceţi lucruri însemnate aici, spuse Crivăţ tulburat. Mi-au spus sătenii, pe drum...

— Ocupaţi loc, domnule căpitan. Veniţi de la drum, poate sînteţi ostenit. Voi porunci îndată să vă gătească o cameră. Nădăjduiesc că-mi faceţi onoarea să înnoptaţi în casa mea.

— Vă mulţumesc, spuse Crivăţ. Mai sus de oraş am stat de vorbă cu ţăranii, care păzeau şoseaua. Mi-au povestit despre lupta lor şi despre frămîntările de aici. Aţi îndurat multe...

— Da, domnule căpitan. Ne-a fost dat să ne înfruntăm în cîteva rînduri cu duşmanii noştri. Nobilimea maghiară nu vrea să lase puterea din mînă ; au cercat cu făgăduieli, cînd n-a izbutit a împins către noi puterea armelor. Dar drumul către libertate nu poate fi stăvilit cu armele. Acuma, dacă s-a încheiat armistiţiul, nădăjduiesc să avem linişte. Ne-am înşelat. Trebuie să ne apărăm dreptul cu vorba şi cu fapta. Avem veşti de la Arad ; guvernul Károly a trimis o delegaţie pentru tratative. Au încercat să ne dea jumătăţi de măsură, să primim autonomie administrativă dar nu şi drepturi politice. În toiul discuţiilor s-a aflat despre unele întîmplări tragice...

— Vorbiți de comuna Beliș ? Am auzit lumea povestind în tren. Ce s-a petrecut acolo ?

— Un lucru cumplit s-a petrecut. Au fost pușcați și arși pe rug patruzeci și cinci de țărani români, din porunca nemeșului Urmanczy Nandor. Cum să te supui ? Ne făgăduiesc pace și bună convietuire, dar de fapt ne dau gloanțe și nedreptăți. Consiliul Național a vorbit în numele tuturor românilor din monarhie, și cuvîntul său a fost unul singur : desfacere totală. Vrem să fim liberi, vrem să ne unim cu țara. Aceasta este dorința noastră cea mare. Mai bine pierim, decît să răbdăm mai departe oprimarea și asuprirea !

— Aceste cuvinte le-am auzit în toate orașele și satele pe unde am trecut, spuse Crivăț. Nu-ncape îndoială că voința poporului e una singură. Dar mai sînt obstacole de înfrînt...

— Dreptatea noastră e prea limpede ca să ne temem, spuse avocatul. Nici o putere, nici o silnicie nu ne poate întoarce din drum !

Își întoarse privirile spre Victoria care se rezemase de căminul în care jucau vesel flăcările și asculta.

— Să ne îngrijim de oaspetele nostru, doamnă profesoară.

Tîrziu, spre miezul nopții, după ce avocatul îi dădu lui Crivăț lămuririle trebuincioase, căpitanul se așează sub lumina tare a lămpii din salon și-și redactă raportul. Avocatul se retrase în bibliotecă ; avea de pus în ordine actele pentru alegerea delegaților la Marea Adunare. Crivăț rămase cu Victoria, care-și luase un lucru de mînă, stătea în fotoliu, lîngă foc, și ofta în răstimpuri.

— Victoria, spuse el încet.

Ea ridică privirile.

— Ești mulțumită aici ?

— Ți-am spus : am dat vieții mele un sens.

— M-am gîndit la tine în tot acest răstimp.

— Oare așa să fie ? zîmbi ea.

— Pe drumurile războiului, în atîta mizerie și primejdie, ai fost pentru mine o rază de lumină. Am trecut

prin multe din ziua aceea. Am mers pe frontul din Bucureşti, am fost rănit...

— Rănit ? tresări ea.

— Da. O schijă de grenadă, în timpul unui atac german. Nemţii au dat năvală în poziţiile noastre, m-au luat prizonier împreună cu un camarad şi ne-au dus în Germania. Am fugit din lagăr, m-au prins, m-au închis iarăşi... Camaradului meu îi dăduse cineva o adresă ; dacă evadăm, la Berlin există un oarecare domn care ne va ajuta să ajungem în ţară. De unde să ştiu că şi cel care ne dăduse adresa, şi gazda din Berlin erau oamenii nemţilor ? Adresa aceea era o capcană pentru prizonierii evadaţi ; te duceai acolo, omul te ospăta şi-ţi dădea curaj, iar la uşă te aştepta poliţia militară...

— De necrezut, murmură Victoria.

— La a treia evadare am izbutit să ajung în Oltenia. Am dat peste un sublocotenent rămas în zona ocupată. Îşi alcătuise o ceată de ţărani şi de soldaţi scăpaţi din încercuire şi lupta pe cont propriu împotriva nemţilor. Am stat o vreme cu ei, apoi am plecat spre front. M-am oprit pentru scurt timp la Bucureşti. Erau cît p-aci să mă înhate iarăşi. L-am rănit pe agentul care mă urmărea şi am fugit în Moldova cu o fată care mă ascunsese.

— Frumoasă ?

— Frumoasă. Plănuiam să ne căsătorim, după război. Lucra la un spital din zona frontului. A murit de tifos...

— Ce nenorocire ! şopti Victoria.

— Am aflat mult mai tîrziu. Eram în teritoriul ocupat, îndeplineam o misiune, veştile ajungeau greu din Moldova. După armistiţiu, am făcut şi eu ca sublocotenentul acela din Oltenia : mi-am alcătuit o ceată şi am continuat războiul împotriva trupelor de ocupaţie... Cam asta-i viaţa mea de cînd ne-am despărţit.

Victoria rămase gînditoare, cu ochii la jarul care-şi pîlpîia ultimele licăriri. Oftă :

— Multe întîmplări. Şi multe suferinţe... O iubeai ?

— Cred că da. Era o fată curajoasă. Mă legasem sufleteşte de ea. Îmi salvase viaţa, atunci, la Bucureşti. Iar eu n-am putut face nimic pentru ea. Era pianistă ; războiul a transformat-o în infirmieră. Tatăl ei, Bistriţeanu,

scriitor refugiat din Ardeal, a murit de inimă în primele zile ale ocupației...

— Am citit articole de-ale lui. Era un adevărat patriot. Păcat că s-a prăpădit... Și fata ?

— Fata rămăsese singură, era suspectată de poliția germană, trebuia s-o duc cu mine în Moldova. Alte peripeții pe drum... Asta îi apropie pe oameni. Nenorocirea îi leagă mai puternic decît bucuria. Pe front, la Oituz, m-au rănit a doua oară. Am fost dus la spitalul de zonă, unde lucra ea. M-a îngrijit ca pe-un copil. În primele zile nu puteam nici să mănînc singur. Toate astea se adună, se preschimbă într-un sentiment în care nu e numai recunoștință...

— Vorbești de parcă te-ai rușina de această dragoste. Sau ai încerca să te aperi.

— Nu. Încerc să mă explic. Războiul e un șir mare de necazuri și zile întunecate. Pe întuneric, o rază de lumină prețuiește enorm. Ea a fost pentru mine o rază de lumină.

— Te înțeleg, spuse Victoria. Păcat că s-a terminat așa...

Avocatul ieși din bibliotecă cu ochelarii în mînă. Îi învălui cu o privire caldă și se apropie de masă.

— Nu v-ați culcat încă ?

— Povesteam, spuse Crivăț. Întîmplări din război.

— Domnul căpitan a locuit în casa mea în timpul ofensivei din Ardeal.

— Ah, sînteți cunoștințe vechi, spuse avocatul bucuros. Ce întîmplare, să vă-ntîlniți tocmai aici ! Domnule căpitan, am pregătit o cuvîntare pentru mîine. Avem treburi însemnate. Vom alege delegații pentru marea adunare de la Alba Iulia. Mă gîndesc dacă n-ar trebui să adaug ceva despre felul în care frații de peste munți privesc lupta noastră...

— Ar fi bine, spuse Crivăț. Oamenii știu, dar ar trebui să li se spună neîncetat că România a intrat în război numai pentru dezrobirea fraților încătușați de monarhia Austro-Ungară. Că-i așteptăm cu brațele deschise pe ardeleni la sînul unei patrii libere... Nu sînt poet, domnule prezident. Dar cred că nici nu e nevoie de vorbe

mari, ci de adevăr. Iar adevărul cel mare e că românii de pretutindeni doresc această unire !

Din apelul Consiliului din Orăştie (22 noiembrie 1918)

Adunarea de la Alba Iulia este chemată să hotărască asupra sorţii neamului nostru şi să exprime voinţa nestrămutată a naţiunii române, care pretinde sus şi tare unitatea naţională a tuturor românilor !

Din apelul Consiliului de la Blaj (24 noiembrie 1918)

Veniţi cu miile, cu zecile de mii... Veniţi şi juraţi că nedespărţiţi vom fi şi uniţi rămînem de aici înainte cu fraţii noştri de pe tot cuprinsul pămîntului românesc, sub una şi nedespărţită cîrmuire...

Din declaraţia adunării din comuna Albac (27 noiembrie 1918)

Atît Sfatul naţional român, cît şi întreg poporul din comuna Albac, la adunarea naţională din 14/27 noiembrie 1918, cu unanimitate s-au declarat că unica şi nestrămutata lor dorinţă, nemaiputînd suferi jugul străin, este unirea românilor...

2.

Dumnezeule, se miră Crivăţ. Oare în oraşul ăsta şi-au dat întîlnire toţi oamenii pe care-i cunosc ?

Se strădui să nu-l piardă din ochi. Omul adus de spate se strecura prin mulţime, anonim, cu privirea-n jos. Oraşul era plin de lume străină ; erau aici lucrători din exploatările miniere apropiate ; militari demobilizaţi ; preoţi, învăţători şi ţărani din comunele învecinate ; sosiseră delegaţi din partea Marelui Sfat al Naţiunii Române — cum se numea acum Consiliul Naţional Central,

veniseră și cîțiva gazetari din Deva și din Lugoj ; și în această mulțime care tălăzuia, plină de însuflețire, căutînd un loc cît mai aproape de tribuna înălțată în fața primăriei, omul adus de spate se strecura anonim, spre împlinirea unei ținte deocamdată necunoscute.

N-a venit adus de întîmplare, își spuse Crivăț. Și nici să facă un lucru bun... Ciudat, de figura acestui om se leagă numai întîmplări nenorocite, gîndi mai departe, strecurîndu-se și el, cu gulerul paltonului ridicat, cu pălăria pe ochi, în urma eternului adversar. Își aminti prima zi de război, cînd la o percheziție în casa unui ait spion al Puterilor Centrale, omul adus de spate încercase să salveze eprubetele cu microbi ascunse în grădină. După cea dintîi evadare din lagăr, Crivăț aflase că același personaj dăduse camaradului său de suferință adresa-capcană și-l aruncase în brațele poliției militare din Berlin. Mai apoi, la București, pe cînd se afla ascuns în casa lui Dragomirescu, se pomenise cu patrulele împînzind strada ; sărise pe fereastră, alergase pe ulicioara care se înfunda — avea și acum în auz strigătul omului adus de spate : „Crivăț, stai !" Crivăț trăsese două focuri, parcă dorind să curme strigătul acela care pentru el însemna moartea...

De fapt, nu ne-am întîlnit niciodată cu adevărat, față-n față, ca doi adversari într-o înfruntare deschisă ; războiul modern n-are nimic cu cavalerismul medieval, iar omul adus de spate nici atît... Dar poate-i spre bine că nu mă cunoaște ; îmi va fi mai ușor să-i calc pe urme, să văd cu ce treburi a nimerit în acest oraș transilvan, acum, cînd toată Transilvania fierbe...

Mulțimea tălăzuia, cuprinsă de voie-bună ; într-un colț al pieții, cîțiva moți cîntau din f[illegible] și după ei lumea începu străvechiul cîntec al lui Avram Iancu : „Astăzi cu bucurie românilor veniți..."

— Trăiască România Mare ! strigă cineva cu glas puternic.

— Vrem să ne unim cu țara !

Urale prelungi subliniară aceste cuvinte, devenite veritabilul cuvînt de ordine al adunărilor din satele și orașele Ardealului.

— La Alba Iulia ! Jos robia ! Trăiască Unirea !

Crivăț traversă cu greutate marea piață înțesată de lume. Omul adus de spate dispăru în hotelul din stînga primăriei. Dintr-un salt Crivăț ajunse și el în hol, îl auzi cum cere cheia de la camera două sute cinci și se prefăcu că cercetează gazetele de pe măsuța din hol. Urale puternice răsunară în piață. Își aruncă privirea pe fereastră. La tribună urcaseră cîțiva bărbați. Ciurdariu, un ofițer cu tricolor la șapcă, un preot, un țăran cu cojoc lung, un miner și un alt bărbat îmbrăcat orășenește, probabil delegatul Marelui Sfat. Avocatul ținea în mînă foile discursului pe care avea de gînd să-l rostească. Deocamdată delegatul deschidea adunarea, în strigătele entuziaste ale mulțimii.

Crivăț nu mai stătu pe gînduri. Bănuia ce plan are omul adus de spate. De la etajul doi al hotelului, tribuna se vedea ca-n palmă. Era nespus de ușor să nimerești, cu o pușcă precisă, un om urcat la tribună... Alergă pe scări în sus. Covorul gros de pe trepte îi înăbușea pașii. Nu întîlni pe nimeni ; toată lumea era în piață, la adunare. Toată lumea, afară de...

Se opri în fața ușii camerei 205. Ascultă ținîndu-și răsuflarea. Simți curent pe sub ușă, deci fereastra fusese deschisă. Se auzea, nelămurit, zgomotul mulțimii de afară. Iar peste acest zgomot, un sunet bine cunoscut, pe care nu l-ar fi confundat cu nimica : zgomotul închizătorului unei arme, pus în poziție de tragere. Încercă ușurel clanța. Încuiată, desigur. Izbi cu toată puterea și ușa ceda. Sări în mijlocul încăperii cu pistolul în mînă. Omul adus de spate se întoarse brusc, cu arma întoarsă spre el.

Crivăț trase și omul adus de spate se prăbuși lovit drept în frunte.

Privi pe fereastră. În uralele mulțimii, avocatul Ciurdariu, la pupitru rosti cu voce limpede :

— Frați români, trăim zile istorice...

Căpitanul Duma se apropie de fereastră :

— Într-adevăr, și-a ales bine locul. Hotelul are două ieșiri. În panica ce s-ar fi produs, i-ar fi fost foarte ușor să iasă prin ușa din spate și să scape... Domnule dragă,

în numele orașului vă exprim recunoștință. Domnul avocat Ciurdariu este prezidentul nostru ; de ani de zile luptă pentru drepturile românilor. I-a apărat pe țărani în procese deznădăjduite cu nobilii ; a militat pentru școală românească ; a scris la gazete și a vorbit la adunări. A avut mult de suferit de pe urma stăpînirii, i-au făcut procese, l-au amenințat și în cele din urmă l-au deportat în Pustă. Acum l-am ales primar al orașului și-l vom face purtătorul de cuvînt al românilor din aceste locuri, în fața adunării de la Alba Iulia. Ar fi fost păcat să piară tocmai acum, în această zi măreață, de pe urma unui ticălos...

Se apropie de omul adus de spate care zăcea pe covor cu fața-n jos, strîngînd într-o mînă arma. Îl privi mai de aproape :

— E străin de oraș...

— E străin și de țară, adăugă Crivăț. Este de ani de zile în slujba Puterilor Centrale. Înainte de război avea dosar la poliția de siguranță.

— Cum, îl cunoașteți ? Pot afla și eu cine sînteți ?

— Sînt căpitanul Crivăț, din Biroul de Informații al armatei române.

— Dați-mi voie să vă strîng mîna, domnule căpitan. Sîntem, sau vom fi cît de curînd, camarazi. Mă recomand : căpitan Duma, ofițerul gărzii naționale din oraș. Încă o dată, domnule căpitan, toată gratitudinea noastră. Ați salvat pe omul cel mai bun pe care l-am cunoscut.

— În schimb l-am ucis pe omul cel mai rău pe care l-am cunoscut, spuse Crivăț.

3.

Relatarea lui Toader Dragoșa, din Țebea, făcută autorului în primăvara anului 1978 :

În toamna lui nouă sute optșpe se auzeau zvonuri că românii vor face o adunare să ne unim cu țara. Eram tînăr și ne-am înțeles cu cumnatu-meu Tisu Petru să merem și noi acolo. Or mai venit cu noi Rusu Ioan,

comerciant din Baia de Criș, și Rîșca Petru din Rîșcuța. Cînd să ne suim în tren, jandarmii maghiari mai figurau și ne-au împiedicat să mergem cu trenul.

Am hotărît să plecăm pe jos. Am urmat calea lui Horia spre Alba Iulia. Am trecut peste Curechi, pe lîngă Zlatna, pe valea Ampoiului. În toate satele se aduna popor cu steaguri tricolore. Nu se găsea pînză galbenă și puneau hîrtie în loc de pînză. Copiii aveau steguleţe în mîini. Toată lumea era voioasă. Unii ziceau din fluier, alţii din lăuţi. Și strigau că „Vrem să ne unim cu ţara".

O noapte am poposit într-un sat, apoi ne-om urmat calea. Am ajuns la Alba Iulia aproape de sară. Era un ger sec. În Alba Iulia ne-a dat orașul lemne, am făcut foc, oamenii cîntau și jucau. Nu ne era frig, ne încălzea doru. și dragostea pentru unire...

Avocatul Ciurdariu opri automobilul pe o stradă lăturalnică. nu departe de poarta cetăţii.

— Mai departe nu cred că putem răzbi, zise el. Ne-om descurca în chip de pedestrași. Strîngeţi-vă bine șalul, doamnă profesoară. E cam răcoare, după cît se vede.

Dincolo de geamurile mașinii se vedeau trîmbele de zăpadă spulberate de viscol. Crivăţ coborî cel dintîi, trăgîndu-și căciula pe frunte. Apoi, căpitanul Duma, ridicîndu-și gulerul mantăii. Minerul sări cel din urmă, tropăind.

— Să-mi dezmorţesc oasele o ţîră. Bine-i în automobil, dar cam strîmtoare. Tot ţugul e mai fain...

— Acuma-ţi dă mîna să huleşti. rîse căpitanul Duma, că ţugul numai pe dumneata te aştepta...

Coborîră. În capătul străzii dădură cu ochii de gardiștii moţi, cu puștile pe umăr, cu sumane albe, lungi pînă-n pămînt.

— Parcă-s coborîţi din tablouri, șopti Victoria.

— Am coborît din munte, doamnă, spuse grav un tînăr oștean. Venim să ne spunem gîndul. De-amu s-o gătat cu robia !

În drum spre cetate, pîlcuri tot mai dese de oameni, fluturînd steaguri, îmbrățișîndu-se, cîntînd.

— Mă gîndesc ce va fi mîine, spuse avocatul. Deodată, să ne găsim un adăpost pentru noapte.

Răzbiră cu greu la comisia de încartiruire, aflată la hotelul „Hungaria". În holul de la parter, aşteptîndu-şi rîndul, ascultau frînturi din întîmplările celor care, ca şi ei, veniseră să fie de faţă la marele act al dezrobirii. Erau delegaţi ai comunelor, preoţi bătrîni de la ţară, soldaţi, învăţători.

— În gară la Solnoc s-a aprins osia vagonului...

— Am ocolit tocmai prin Oltenia, ca să nu dăm de trupele de ocupaţie...

— Cînd am văzut că trenul nu merge mai departe, am luat-o pe jos...

— Jandarii ne-au oprit în faţa gării, şi-atunci ce era să facem ?

— A murit pe loc, bietul fecior, fără de vină, cu steagul în mîini...

— Delegaţia ofiţerilor români are în frunte un general...

— De-ar fi mîine vreme bună...

— ...Cîte zece inşi într-o cameră...

— Unirea fără condiţii, aceasta-i calea....

După ce obţinură un bilet de cartiruire, porniră cu toţii la adresa arătată pe bilet. Era o casă înaltă, cu geamurile împodobite cu ramuri de brad. La intrare flutura un steag tricolor cusut la repezeală, din pînză de casă. Sunară la uşă ; îi primi o bătrînă mărunţică, cu părul alb ca argintul.

— Bine-aţi venit, dragii mei, spuse ea cu glas tremurător. Am dat adresa la consiliu, că primesc oaspeţi în gazdă. Fiul meu e dus cu garda. L-or pus să păzească drumul de fier, e locotenent. Eu am vrut să nu fiu singură în astă-noapte, ci să mă aflu deolaltă cu români de-ai noştri, să ne bucurăm împreună... Dar poftiţi, intraţi, dragilor ; doamna va dormi cu mine în odaie, iar dumneavoastră în camera feciorului.

— Mulţumim, doamnă. Venim de la drum lung şi sîntem osteniţi, spuse căpitanul Duma în numele tuturor.

— Dar nu ne-om așterne la dormit încă, spuse avocatul. Eu mă întorc la hotel. Vreau să aflu ce-au hotărît comisiile care discută actul unirii.

— Nici nouă nu ne arde de somn acum, spuse Crivăț. Vom merge prin oraș, să vedem ce spune lumea.

— Nimeni nu va dormi astă-noapte, adăugă căpitanul.

Bătrîna încuviință mărunt din cap :

— Nu va dormi. E noaptea noastră cea sfîntă. Cea de pe urmă noapte de robie...

Cînd ieșiră iarăși din casă, se înnoptase. Lumea era toată pe stradă ; la răspîntii se aprinseră focuri mari, în jurul cărora oamenii cîntau și jucau. Ici răsuna un fluier, dincolo un glas bătrînesc istorisea ceva, mai departe, o horă cu lumini și umbre prelungea mișcarea oamenilor într-un joc tulburător.

— O noapte măreață, murmură avocatul Ciurdariu.

— Pe măsura zilei ce vine, adăugă căpitanul Duma.

Dimineața, se treziră în uralele mulțimii. Săriră la ferestre. Pe strada largă, o mare de oameni, cu steaguri, cu pancarte care arătau numele localităților ; ici și colo, prin mulțime se vedeau uniforme militare și străluceau țevile armelor. De-a lungul drumului către cetate, feciorii mîndri ai Țării Moților, în sumanele lor albe, cu căciuli negre asemănătoare celei pe care-o purta Mihai Viteazul, cu arma pe umăr, păreau întruchiparea virtuților strămoșești și păvăza marii adunări.

— Să ne grăbim, spuse avocatul Ciurdariu. Va fi greu să răzbim pînă la sala ședinței.

— Vă conducem pîn-acolo, spuse Crivăț. Și vom rămîne în preajmă, să aflăm printre cei dintîi ce s-a hotărît...

— Cred că știm de pe acum, zîmbi avocatul. Să mergem, dragii mei !

Drumul pînă la cetate fu o adevărată încîntare. În soarele strălucitor, gărzile ce străjuiau drumul păreau și mai impunătoare. Trecură printre grupurile de reprezentanți ai județelor ; steaguri tricolore fluturau pretutindeni ; fanfare își împleteau armonios cîntările cu strigăte de unire și libertate. În preajma intrării în cetate,

îi opri un ofiţer din garda naţională. Avocatul dădu la iveală Credenţionalul prin care „toată răsuflarea românească din oraşul nostru delegă pe domnii Ciurdariu, avocat, Duma, căpitan al gărzii naţionale, şi Sîngiorzan, maistru miner, a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Naţională Română..."

— Succes, le ură Crivăţ.

— Să votaţi pentru unire, adăugă Victoria.

Din mulţimea strînsă în jurul clădirii, cineva începu să cînte : „Pe al nostru steag e scris unire". Sute, mii de glasuri i se alăturară. Curînd avea să înceapă adunarea...

Din textul împuternicirilor date delegaţilor la Adunarea de la Alba Iulia

Subscrisul birou al Adunării generale a poporului român din Ţînţari (jud. Făgăraş)... constată că Marea adunare obştească cu însufleţire au ales ca reprezentant al său... pe Ilarie Gonţa din localitate, obligîndu-l ca... în numele celor 2800 de suflete care locuiesc în această comună românească, să declare dorinţa noastră nestrămutată de a ne alipi României...

...În numele la toată suflarea românească din comuna Lesnic, să adereze şi să declare sfînt şi solemn că noi toţi vrem întruchiparea marelui ideal naţional român, adică unirea tuturor românilor într-un stat naţional român...

...Românii din Berchies declară solemn şi în unanimitate că pretind alipirea lor către statul român...

Petrea îşi făcu loc cu greu prin mulţimea care înconjurase, încă din zorii zilei, sala Cazinoului ofiţerilor. Ca vechi militant pentru eliberarea Transilvaniei, fusese cooptat în delegaţia prezentă la adunare din partea României. Îşi arătă în cîteva rînduri documentele.

— Sînt ziarist din Bucureşti...

— Fiţi binevenit, iubite frate !

Pătrunse în sală, își găsi un loc în băncile asistenței. Privi în jur. Cel puțin o mie de oameni, se gîndi. Iar afară, dincolo de zidurile cetății, cine i-ar putea număra ? Zeci de mii, poate o sută de mii, poate chiar mai mult...

Delegații din sală vorbeau cu însuflețire, fluturau unii către alții hîrtii, își strigau bucuria întîlnirii. Deodată, cîntecul „Pe-al nostru steag e scris unire" răzbătu de afară și fu reluat de glasul tuturor. În sunetele vechiului cîntec patriotic își făcură apariția în sală membrii Consiliului Național. Aplauze furtunoase îi întîmpinară. Cel din urmă sosi un bătrîn cu fruntea înaltă, cu barbă albă, susținut de doi tineri. Bătrînul era palid dar se străduia să țină capul sus. Delegații aplaudară frenetic.

— Cine este ? întrebă ziaristul pe vecinul său.

— Cum, nu-l recunoști pe bădia George ? întrebă omul cu ochii plini de lacrimi. Ah, ești regățean ! Este George Pop de Băsești, prezidentul Consiliului Național Român !

Petrea aplaudă și el, ridicîndu-se ca toți ceilalți care omagiau astfel pe vechiul luptător pentru drepturile românilor ardeleni.

— E greu bolnav, adăugă vecinul în urechea lui Petrea. Dar s-a ridicat de pe patul suferinței ca să binecuvînteze adunarea noastră...

Un bărbat se apropie de pupitru și făcu semn cu mîna. Încet-încet, aplauzele se potoliră. Petrea află că vorbitorul era Ștefan Ciceo Pop, președintele Consiliului Național Român Central. El evocă situația poporului român din fosta monarhie austro-ungară, nedreptățile suferite de români în timpul războiului, încercările guvernanților de a schimba opinia poporului prin promisiuni.

— Fraților, între acestea, noi neînfricoșați, cu fruntea ridicată, am mers cu un pas mai departe și am publicat manifestul Marelui Sfat național român... Cu acestea Comitetul Național și-a împlinit datorința față de națiunea sa. A spune mai mult, voi reprezentanții poporului, sînteți chemați...

Urmă apoi la cuvînt raportul Comisiei de verificare, doctorul Ioan Suciu, care raportă adunării că s-au prezentat peste 680 de delegați, reprezentînd aproape toate circumscripțiile electorale. Delegați speciali au trimis so-

cietățile culturale, biserica, școlile, reuniunile de învățători, de meseriași, Partidul social-democrat român, gărzile naționale, tinerimea universitară și reuniunile de femei.

— În total sînt 1228 de delegați. Aici sînt credenționalele, aici lista delegaților. Doriți să citim lista delegaților ?

— Nu-i de lipsă, răspunse adunarea. Le vedem. Să nu se citească !

Fu aleasă apoi conducerea Adunării. Ziaristul își însemnă febril numele celor propuși. Erau nume cunoscute, numele unor vechi militanți pentru drepturile românilor : George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Ștefan C. Pop, Ioan Flueraș...

Cînd președintele Adunării, George Pop de Băsești, se ridică să ia cuvîntul, sala se ridică iarăși să-l ovaționeze. Bătrînul vorbea greu, în liniștea emoționată a sălii cuvintele sale se auzeau însă în toate colțurile :

— Vreau să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul : Unirea tuturor celor de-o limbă și de-o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc !

Urmă la cuvînt Vasile Goldiș, care după ce făcu istoricul zămislirii și luptelor pentru libertate ale poporului român, dădu citire mult așteptatului proiect de rezoluție :

I. Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România...

Era ora 12. Ușile sălii de ședințe se deschiseră. Mai mulți oratori, printre care Al. Vaida-Voievod, dr. Petru Groza, Emil Isac, Aurel Vlad, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, se urcară la tribunele ridicate din loc în loc în mijlocul mulțimii și făcură cunoscut conținutul rezoluției adoptate. Urale nesfîrșite întăriră votul delegaților și al întregii obști românești adunate la Alba Iulia.

Căpitanul Crivăț se întoarse spre Victoria. Cu ochii umezi, ea ascultă cuvintele oratorului :

— Vom merge pe drumul nostru ; vom pune umăr la umăr și vom așeza fiecare câte o cărămidă la grandioasa clădire a României Mari...

Mulțimea triumfa. Mii de glasuri se uniră într-un strigăt uriaș, puternic ca un bubuit de tunet, strălucitor ca soarele de vară, nestăvilit ca un torent de munte :

— Trăiască România Mare !

O pală de vînt făcu miile de steaguri să fluture deasupra capetelor. Victoria se strînse, înfiorată de măreția clipei, lîngă pieptul căpitanului. El îi puse brațul peste umeri. Cu chipurile luminate, priviră amîndoi mătasea tricoloră care unduia, biruitoare, spre cerul senin al cetății.

Redactor : ELSA GROZEA
Coperta : N. NOBILESCU
Tehnoredactor : D. ANDREI

Bun de tipar 11.11.1978. Tiraj 46 350 exemplare.
Coli tipar 20. B 244.

Tiparul executat sub
comanda nr. 30 477 la
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

...Hotărî să stea de vorbă cu „luptătorii din umbră" pe care-i cunoscuse. Va închega o ceată, un mic detaşament al răzbunării, care să continue războiul împotriva ocupanţilor.

Îşi aminti spusele locotenentului. Îi vorbise, în treacăt, despre Victor Popescu. Şi despre proclamaţia lui, în care chema oamenii la luptă „să ardă pământul sub tălpile cotropitorilor".

Un gazetar a numit Mărăşeştii „Cîmpia de foc", spunea locotenentul din Serviciul special. Dar, după vorba lui Victor Popescu, toată ţara va deveni curînd o cîmpie de foc...

Cîmpia de foc, îşi repetă Crivăţ. Cîmpia de foc...

Şi aceste cuvinte îi alinau, treptat, durerea surdă din suflet...

EDITURA MILITARĂ

Lei 7,50